

มจร ปาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ISSN : 2539-5777

วารสาร มจร ปาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตปาฬิศึกษาพุทธโฆส

www.pali.mcu.ac.th

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2567

Vol 10 No. 1 January – April 2024

ISSN : 2539-5777

❖ วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศึกษาศาสตร์ (จิตวิทยา บริหาร การศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ กำหนดการเวลาเผยแพร่

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ 30 เมษายน ปิดรับบทความ 31 มีนาคม
ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ 31 สิงหาคม ปิดรับบทความ 31 กรกฎาคม
ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ ข้อกำหนดของบทความที่ดีพิมพ์

บทความทั้งหมดที่ดีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 3 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณากลับกรองผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
4. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

สำนักวิชาการวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 108/5 หมู่ที่ 2 วัดมหาสวัสดิ์นาครพุทธาราม ซอยวัดมหาสวัสดิ์ ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์/โทรสาร: 0 3429 9357

www. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

“ทรงสนทนและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนาความรับผิดชอบของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยกำนันแมน 36 ถนน
กำนันแมน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150

โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540

<http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ **บรรณาธิการ**

ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

❖ **กองบรรณาธิการ**

พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ven.Assoc. Prof. Dr. Phra Dhamvajiracarya

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระเมธาวิสัยรส, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyaros Sutep

Mahamakut Buddhist University

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Wate Bannakornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman

Suan Dusit University

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

❖ **ผู้ช่วยบรรณาธิการ**

ว่าที่ ร.ท.ธีรวัช ภูมิประมาณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Lt. Theethawat Phoomparmarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บรรณธิการแถลง

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ 3 กันยายน – เดือนธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	V
บรรณาธิการแถลง	V
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ วิเคราะห์ดนตรีกับการบรรลุลหกรรมในเถราปาทาน AN ANALYTICAL STUDY MUSICAL GUIDELINES IN THE TIPITAKA สมเกียรติ เขียวขำ, พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ	1
❖ การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์และคู่มือในรูปแบบดิจิทัลสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ นานาชาติในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย The Development of Digital Multimedia and Manual for Promoting International Buddhist Tourism in 15 Thailand's Main Tourist Cities พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป (คำเคน), พิชญนันต์ พงษ์ไพบูลย์	12
❖ แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษาสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz จังหวัดปราจีนบุรี THE GUIDELINES FOR PROPAGATING DHARMA THROUGH SOCIAL MEDIA : A CASE STUDY OF RADIO BROADCASTING STATION FM 100.25 MHz IN PRACHINBURI PROVINCE พระครูปริยัติวิจิตรธรรม	25
❖ รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ อย่างยั่งยืน MODEL OF COMMUNITY – BASED PARTICIPATION IN DRIVING THE TEMPLE AS A SUSTAINABLE LEARNING RESOURCE. พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), สมศักดิ์ บุญปู่, พระมหาญาณวัฒน์ จิตวฑฺฒโน	40
❖ บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย A CULTURAL DIPLOMACY ROLE OF COMBODIAN BUDDHIST MONK STUDENTS IN MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY พระฮอน อาวุธอุปญโญ	60

- ❖ การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
A Study of Dhamma Dissemination of Sangha in Wat Phrammahatatu Voramahavihara,
Muang District, Nakhon Si Thammarat Province
พระธรรมบุญ จิรมบุญโญ (จุลอมร), วชิรวิชญ์ อธิธินาคุภิชญ์, โสภณ ชำทัพ

73
- ❖ ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชน เขตวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี
A STUDY ON GUIDELINES IN SUPPORTING FIVE PRECEPTS OBSERVATINO OF THE
COMMUNITY, WAT WAN BOON, PATHUM THANI PROVINCE
พระมหาคมลันต์ คุณธาวี

86
- ❖ การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด
ของประเทศไทย
The development of electronic books for Buddhist tourism in 15 major cities of Thailand
อุดม จันทิมา, กรรณิการ์ ขาวเงิน, วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน

97
- ❖ รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา
โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
AN INTEGRATIVE MODEL OF DAKKHINADISA WITH TEACHING AND LEARNING ON
BUDDHISM, MEAWINSAMAKKEE SCHOOL, MEA WIN SUB-DISTRICT, MEA WANG
DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE
พระอธิการกิตติศักดิ์ สุทธิโร (มัลลวงค์), พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, พิลิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์

112
- ❖ วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4
Analysis of the human resource development with The Four Bhavanas
พระครูนันทพลาภิรม, ปณณพงศ์ วงศ์ณาศรี, โสภณ ชำทัพ, สุจิตรา ทิพย์บุรี

129
- ❖ การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้
Community Participatory Management in Temple Management as a Learning Center.
พระอุดมสิทธินายก, สมศักดิ์ บุญปู่, พระมหาญาณวัฒน์ จิตวฑฒโน

143

- ❖ การพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียน
ประถมศึกษาโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร 154
THE DEVELOPMENT MODEL FOR THAI MANNERS TO PROMOTE PERSONALITY BY
BUDDHIST INNOVATION OF STUDENTS IN THE PRIMARY SCHOOLS UNDER BANGKOK
กัลยรัตน์ คำคุณเมือง, อินตา ศิริวรรณ, สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, จุฑามาศ วารีแสงทิพย์
- ❖ การบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 173
self-management, Human Resource Management, work management according to Theravada
Buddhist philosophy
สุนิสา โมลิโก, บุญรวม คำเมืองแสน
- ❖ หลักการและวิธีการปฏิบัติสมถภาวนา 189
Principles and methods of practice
พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, พระมหาณอม สุานวโร, พระมหาศุภวัฒน์ สุานวโร
สรวิชัย วงษ์สะอาด, บรรพต ต้นธีรวงศ์
- ❖ การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิจิทัล 207
Management of learning resources in accordance with Buddhism in the era of disruption
ธนิดา พูลเจริญ
- ❖ คุณธรรมในตัวละครมหาชาติเวสสันดรชาดกในรูปแบบการปกครอง 221
Morality in the character of the Mahachat Vessantara Jataka in the Form of Government
พระมหาพงษ์เทพ ปภากรโร, สุภาภรณ์ ศรีดี, ฤทัย ปัญญาอุตตระกุล, พระครูพิมลธรรมภาณ
- ❖ อธิปไตย 4: การบริหารงานอาชีวศึกษาสู่สากล 235
Vuddhi-dhamma 4 : Educational administration
สุวัชชัย มงคลธง, พระมหาพงษ์เทพ ปภากรโร, ภัทรีณี เจริญธรรม, ธนกร สุวรรณปรุง
- ❖ การเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญา 249
The Accession to the Truth in Buddhist Philosophy
พีระวัฒน์ ฉัตรไทยแสง

- ❖ แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้
ของปาไลตา ผลประดับเพชร 264

The idea of modernity in Palita Phonpradapphet 's anthology until we lie in the
world 's embraces

นงนุช ยิ่งรอด, สรวิชญ์ วงษ์สะอาด

- ❖ ธัมมาธิปไตย : พุทธปรัชญาการปกครองไทย 282

DHAMMĀDHIPATEYYA : BUDDHIST PHILOSOPHY IN THAI GOVERNING

พีระวัฒน์ จัตรไทยแสง, บุญร่วม คำเมืองแสน

บทวิจารณ์หนังสือ

- ❖ การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนิยมและปรารถนียมจากภาพยนตร์เรื่อง 298

“Pay It Forward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

พระอธิการบุญลม โกวิท

- ❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 304

วิเคราะห์ดนตรีกับการบรรลุนิยามในเถราปาทาน
AN ANALYTICAL STUDY MUSICAL GUIDELINES IN THE TIPITAKA

สมเกียรติ เขียวขำ¹

Somkiat Khieokham

พระมหาจิรวัดน์ กนฺตวณฺโณ²

Phra Mahajirawat Kantawanno

E-mail : uthai.phoom66@gmail.com

Received: March 25, 2024 Revised: April 1, 2024

Accepted: April 1, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาดนตรีในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาแนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ดนตรีในพระไตรปิฎก โดยมีระเบียบวิธีวิจัย คือเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้วยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า มนุษย์นอกจากเป็นผู้สร้างดนตรีขึ้นมาเพื่อความบันเทิงในกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ดนตรียังมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์ผ่อนคลายอารมณ์ทางด้านสุนทรีย์ได้ทำให้สามารถค้นหาและสร้างตัวตนจนเกิดความมั่นใจและภาคภูมิใจที่สามารถใช้ชีวิตอยู่กับคนอื่นได้ในโลกนี้ ดนตรีจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงตัวบุคคลให้เข้ากับสังคมในขณะเดียวกันดนตรีก็มีส่วนปฏิสัมพันธ์ร่วมกับสิ่งอื่น ๆ ในสังคม เพราะเสียงดนตรีเป็นรูปแบบแนวทางของความสุข ความสนุกสนาน มอบความบันเทิงด้านจิตใจแก่บุคคลทั่วไปแล้ว แต่เสียงดนตรีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกก็ยังมอบสัจธรรมชีวิตว่าควรพิจารณาให้เห็นเป็นธรรมดาว่ากิจหรือหน้าที่ในการกำหนดรู้ชีวิตทุกอย่างย่อมมีขึ้นมีลงเป็นธรรมดา ควรใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาทและควรอยู่บนทางสายกลาง

คำสำคัญ: ดนตรี, แนวทาง, พระไตรปิฎก

¹ นิสิตหลักสูตรพระไตรปิฎกศึกษา สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The article was a part of research entitled ‘An Analytical Study of Musical Guidelines in the Tipitaka’ containing 3 objectives: 1) to study music in the Tipitaka, 2) to study the musical guidelines in the Tipitaka, 3) to analyze the musical guidelines in the Tipitaka. The methodology used was qualitative research conducted by taking data from Tipitaka, its commentaries and related documents. The results showed that men have created music for their entertainment in various events, the music itself plays an important role in helping relax, healing their emotions with aesthetic retreat which encourages the individual searches and creating an identity with confidence gained, the proud to live with other people in this world, it is said, the music connects individuals to society, so it creates the interaction binding people and other activities in society as unique. The music, on the other hand, serves as a medium to happiness and fun, providing psychological entertainment to the public. The music appeared in the Tipitaka, aims to share the truth of life, seeing the reality as it is, knowing his own duties and determining the view of world and life, as well as how life is, how to live with heedlessness and middle path.

Keywords: Music, Guidelines, Tipitaka

1. บทนำ

ดนตรีเป็นศาสตร์และศิลป์อย่างหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์ประสบความสำเร็จ สนุกสนานรื่นเริงบันเทิง ช่วยให้ผ่อนคลายความตึงเครียดทั้งทางตรงและทางอ้อม ดนตรีเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้มีความเบิกบานรื่นเริงให้เกิดความสงบและพักผ่อน กล่าวคือในการดำรงชีพของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายดนตรีมีความเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจสืบเนื่องมาจากความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ โดยตรงหรืออาจเกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงประกอบในการทงาน เพลงที่เกี่ยวข้องในงานพิธีการ เพลงสวดสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าหรือสวดถึงพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาอื่น และการบูชา สมดังพุทธพจน์ที่อยู่ในขุททกนิกายชาดกว่า “เมื่อมหาชนกำลังทำการบูชาต้นไม้เล่นเพลินอยู่ด้วยการพ้อนรำ ขับร้องและดนตรีมีบุรุษคนหนึ่งไล่ทหารให้หนีไปแล้วถอนต้นไม้ไปด้วยต้นไม้ของเรานั้นกลับคืนมาตั้งอยู่ตามเดิม วิธูปันติตนี้ก็เหมือนต้นไม้ใหญ่นั้นกลับคืนมาสู่ที่อยู่ของตนตามเดิมแล้วขอทานทั้งหลายจงทำความเคารพนบนอบ

แก้ต้นไม้นี้เกิด”³ ดนตรีเป็นศิลปะที่อาศัยเสียงเพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ไปยังผู้ฟังเป็นศิลปะที่ง่ายต่อการสัมผัส ก่อให้เกิดความสุข ความปลื้มปิติ ฟังพอใจให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้ดนตรีเป็นภาษาสากลของมวลมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมนุษย์ได้นำมาดัดแปลงแก้ไขให้ประณีตงดงามไพเราะเมื่อฟังดนตรีแล้วทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดถึงเรื่องต่าง ๆ

เพราะในเรื่องของดนตรีนี้ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในพระไตรปิฎกได้พบว่าในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีเรื่องของดนตรีที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง หรือเป็นแนวทางอุดมคติทางศาสนาหลายประการ ทั้งยังเป็นกลไกร่วมระหว่างทางศาสนา สังคมกับความเชื่อ สังคมกับสิ่งแวดล้อม หรือสังคมกับวัฒนธรรมเป็นอยู่ของบุคคลแต่ละท้องถิ่น ก็มีเรื่องของดนตรีที่แตกต่างกันออกไป เพราะดนตรีมีความหมายเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน มีความรื่นเริง ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการสมโภชให้สนุกสนานไปตามประเพณีความเชื่อ ย่อมมีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ส่วนในทางคัมภีร์พระไตรปิฎกให้ทัศนะเรื่องดนตรีว่าเป็นอุปสรรค หากเกี่ยวข้องจะเป็นอาบัติตามสิกขาบทตามวินัย จะขวางกั้นการบรรลุธรรม รวมถึงเป็นอุปสรรคต่อพรหมจรรย์ด้วย ก็เมื่อค้นคว้าจากหลักฐานข้อมูลหลายแห่งในพระไตรปิฎกที่ยืนยันว่าดนตรีนี้มีส่วนในการสร้างบุญบารมีและมีอานิสงส์ คือ บังเกิดในสวรรค์ ได้บรรลุผลมรรคผลโดยการมีสติปัญญาพิจารณากฎไตรลักษณ์ รวมไปถึงการมีโยนิโสมนสิการด้วย ดังนั้น ดนตรีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อาจตีความได้หลายนัย อาทิ เป็นดนตรีเพื่อการบำบัต ดนตรีเพื่อสร้างบุญทาน จนกระทั่งไปสู่มรรคผลขั้นสูง รวมทั้งดนตรีในฐานะเป็นเครื่องประโคมบรรเลงไปตามวิถีความเชื่อทางศาสนาตามที่ปรากฏในบริบททางสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ดนตรีในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องดนตรีหรือองค์ประกอบของดนตรีที่ใช้บรรเลงประโคมอยู่ในสมัยพุทธกาล เช่น กลม สังข์ กังสดาล พิณ บัณเฑาะว์ มโหระทึก เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นในยุคหนึ่ง อันเป็นหลักวัฒนธรรมที่สืบทอดส่งต่อกันมาช้านาน เพราะดนตรีที่เป็นส่วนส่งเสริมบรรยากาศของพิธีกรรม และกิจกรรมก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีบทเพลงที่นับเนื่องด้วยโลกียธรรมและที่เนื่องด้วยโลกุตระธรรม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “ศึกษาเรื่องดนตรีในพระไตรปิฎก” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาดนตรีในพระไตรปิฎก
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก
- 2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก

³ ชุ.ชา. (ไทย) 28/1645/445.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาแนวทางดนตรีในพระวินัยปิฎก ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือคัมภีร์ และเอกสารงานวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูลดังนี้

3.1 ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3.2 ศึกษาจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่บรรณานุกรมภาษาไทย ปกรณวิเสส ตำราและงานเขียนทางวิชาการทางไตรปิฎก 3.3วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์จากพระไตรปิฎก 3.4สรุปผลการศึกษา 3.5 นำเสนอผลการด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ พบว่า

4.1 ดนตรีที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกในสมัยพุทธกาลมีหรสพบนยอดเขาในกรุงราชคฤห์มีพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปเที่ยวดูมหรสพบนยอดเขาในกรุงราชคฤห์ มีผู้คนเห็นกิริยาของพวกภิกษุอยู่ในอาการพอใจในการเล่นนั้นและไม่สำรวมกิริยาของสมณะ เมื่อชาวบ้านเห็นเข้าก็ถูกชาวบ้านตำหนิว่าไม่เหมาะสม ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกในฐานพุทธบัญญัติ “โหมพวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงไปดูการฟ้อนรำบ้าง การขับร้องบ้าง การบรรเลงดนตรีบ้าง เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเหล่า” จากเนื้อความที่ยกมาแสดงให้เห็นว่าถ้าพวกภิกษุไปเที่ยวดูมหรสพ เช่น การฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี ต้องผิดวินัยตามพุทธบัญญัติไว้ และยังเป็นการกระทำเหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคคามอยู่ไม่ใช่ทางของสมณะ ดังนั้นในพระวินัยปิฎกในฐานพุทธบัญญัติ ภิกษุณีไปดูมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี ที่เป็นข้าศึกต่อกุศล⁴ ในเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกันกับเรื่องภิกษุ การดูมหรสพการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของคฤหัสถ์ผู้บริโภคคาม และยังเป็นข้าศึกต่อกุศลอีกด้วย ทรงตรัสแก่ภิกษุและภิกษุณีว่าการดูมหรสพ การฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของชาวบ้านที่ยังเป็นผู้บริโภคคามอยู่ และเป็นข้าศึกต่อกุศล ดังนั้นดนตรีที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกได้พรรณนาถึงภิกษุและภิกษุณีการไปดูมหรสพ การฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี เป็นของชาวบ้านที่ยังเป็นผู้บริโภคคาม และเป็นข้าศึกต่อกุศลผู้ละเมิดต้องอาบัติตามพุทธบัญญัติไว้

ดนตรีที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน สัพพผลทายกเถราปทาน ได้กล่าวถึงผลบุญที่ได้ไปเสวยยศ พร้อมด้วยมีการฟ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรีอันเป็นทิพย์อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนั้น ไม่ว่าจะเกิดในกำเนิดใด ๆ ก็ตามคือจะเกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม จะไม่มีความ

4 วิ.ภิกขุณี.(ไทย) 4/833/31.

พร้อมด้วยโกตะเลย และมีเหล่าเทพทั้งหลาย เช่น ยักษ์ ภูต รากษส กุมภัณฑ์ และครุฑที่มีอยู่ในไพร
สนธที่ต่างก็มาบำรุง คอยติดตามรักษา ปกป้องอยู่ตลอดเวลา ดังที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่า
“ข้าพเจ้าได้หอบห่อผลม้าถวายภิกษุสงฆ์ ทำจิตให้เลื่อมใส ในภิกษุสงฆ์นั้นแล้ว ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้น
ดุสิต ข้าพเจ้าผู้ประกอบด้วยบุญกรรม เสวยยศ พร้อมด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรีอัน
เป็นทิพย์อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนั้น ข้าพเจ้าเกิดในกำเนิดใด ๆ คือจะเกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม (ใน
กำเนิดนั้น ๆ) ข้าพเจ้าไม่มีความพร้อมด้วยโกตะเลย”⁵ ดังพุทธพจน์ที่ยกมากล่าวถึงผู้ที่มีความเลื่อมใส
ต่อภิกษุสงฆ์และถวายผลไม้แก่ภิกษุสงฆ์ จะไม่มีความพร้อมด้วยโกตะเลย และมีเหล่าเทพทั้งหลาย เช่น
ยักษ์ ภูต รากษส กุมภัณฑ์ และครุฑที่มีอยู่ในไพรสนธที่ต่างก็มาบำรุง คอยติดตามรักษา ปกป้องอยู่
ตลอดเวลา

ในพระสูตรต้นตปิฎก ที่ฌนิกาย มหาวรรค ได้กอธิบายถึงปัญจสิขะชั้นเทพบุตร ครั้งเมื่อพระ
พุทธองค์ตรัสรู้ที่แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ที่มีเรื่องราวสอดคล้องกันกับเรื่องว่าไปหลงรักหญิงคน
หนึ่งชื่อนางภัททาสूरียวัจฉสา เป็นลูกสาวของท้าวติมพรคัณธรรพราช แต่นางกลับไปหลงรักสิขะชั้นบุตร
ซึ่งเป็นลูกชายของมาตลีสังคาหกเทพบุตร เมื่อปัญจสิขะชั้นเทพบุตรไม่ได้รับความรักจากนางจึงใช้พิณ
บรรเลงเพลงเพื่อสื่อถึงความรักที่มีต่อลูกสาวของท้าวติมพรคัณธรรพราช ได้กล่าวเป็นคาถาอันหวานถึง
พระพุท พระธรรม พระสงฆ์และพระอรหันต์ เพื่อหวังช่วยให้ความรักของตนสมหวังเพราะทำไปเพื่อ
ความใคร่ที่มีต่อนาง และได้กล่าวอุปมาถึงนางภัททาสूरียวัจฉสาว่า นางภัททาสूरียวัจฉสาข้างงาม
และมีความเฉลียวฉลาด จะขออนมन्न้อมสักการะแด่พ่อของนางว่ามีลูกที่สวยงาม ดั่งต้นสาระที่มีดอก
บานสะพรั่ง ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อข้าพระองค์มิได้นางด้วยวิธีหนึ่งจึงถือเอาพิณสีเหลืองดังผลมะตูม
เข้าไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพรคัณธรรพราชแล้ว บรรเลงพิณ” ดังพุทธพจน์ที่ยกมานี้เรื่องเกี่ยวกับปัญจ
สิขะชั้นเทพบุตรไม่ได้รับความรักสมหวังจากนาง ก็เลยหาวิธีเพื่อเอาชนะนางอีกวิธีหนึ่งโดยเข้าไปหาท้าวติ
มพรคัณธรรพราชผู้เป็นพ่อของนางภัททาสूरียวัจฉสาก็เลยอุปมาถึงนางภัททาสूरียวัจฉสาข้างงามยิ่ง
และมีความเฉลียวฉลาด จะขออนมन्न้อมสักการะแด่ท้าวติมพรคัณธรรพราชผู้เป็นพ่อว่ามีลูกสาวที่
สวยงาม ดั่งต้นสาระที่มีดอกบานสะพรั่ง หวังจะเอาชนะใจพ่อของนาง

ดนตรีที่ปรากฏในพระอภิธรรม ได้แก่ดนตรีที่พรรณนาถึงกถาวัตถุ อนันตรปัจจัยกถาว่า
ด้วยการโต้ตอบคำถาม คำตอบ จำพวกหนึ่งที่สมมติว่าเป็นสกาที (ส.) คือผู้กล่าวถ้อยคำฝ่ายตน คือ
ฝ่ายเสนอหรือฝ่ายถาม จำพวกหนึ่งสมมติเป็นปราวาที (ป.) คือ ผู้กล่าวถ้อยคำฝ่ายตอบหรือฝ่ายค้านทั้ง
สองฝ่ายได้โต้ตอบกันถึงเรื่องวิญญูณ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ป.บุคคลบางคน พ้อนรำ ขับร้อง
บรรเลงดนตรีเห็นรูปด้วยการฟังเสียง ด้วยสูกกลืนด้วย ลิ้มรสด้วย ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วย (ใน
ขณะเดียวกัน) มีอยู่ มิใช่หรือ? ส. ถูกต้องแล้ว ป.หากว่า บุคคลบางคน พ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี

⁵ ชุ. อป. (ไทย) 33/58/211.

เห็นรูปด้วย ฟังเสียงด้วย สูดกลิ่นด้วย ลิ้มรสด้วย ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วย (ในขณะเดียวกัน) มีอยู่ ด้วย เหตุนั้น ท่านจึงต้องกล่าวว่า วิญญาณ 5 ข้อเกิดขึ้นในลำดับแห่งกันและกันแล⁶ มีพุทธพจน์ที่ได้ยก อธิบายถึงเรื่องวิญญาณ 5 ประการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยไม่มีจิตอื่นมาคั่นในระหว่าง ซึ่งต่างกับ ความเห็นของฝ่ายสกวาทิ ที่เห็นว่าวิญญาณ 5 เกิดขึ้นไม่ต่อเนื่องกันโดยต้องมีอารมณ์มาคั่นในระหว่าง เช่น เมื่อจักขุวิญญาณเกิดขึ้นจะต้องมีรูปารมณมาคั่น จึงจะเกิดโสตวิญญาณ (ความรู้สึกทางเสียง) ต่อไปได้ ดังที่มีปรากฏว่าทวาร บวกกับอารมณ์ เป็น วิญญาณ คือ ทางรับรู้ไปกระทบสิ่งที่ถูกรู้ จนทำให้เกิดความรู้ โดยจำแนก ได้แก่ 1) จักขุทวาร – รูปารมณ เป็น จักขุวิญญาณ เห็นรูป 2) โสตทวาร – สัททารมณ เป็น โสตวิญญาณ ได้ยินเสียง 3) ชานทวาร – คันธารมณ เป็น ชานวิญญาณ ได้กลิ่น 4) ชิวหาทวาร – รสธารมณ เป็น ชิวหาวิญญาณ รุรส 5) กายทวาร – โผฏฐัพพารมณ เป็น กายวิญญาณ รู้สิ่งที่มาถูกต้อง 6) มโนทวาร – ธรรมารมณ เป็น มโนวิญญาณ รู้เรื่องในใจ

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนของการรับรู้ ผัสสะจะเกิดขึ้นต่อเนื่องได้ ในเมื่อองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) ทวาร ทางรับรู้ (2) อารมณ์สิ่งที่ถูกต้อง และ (3) วิญญาณ ความรู้ มาประจวบพร้อมกัน กระบวนการรับรู้จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงก็ตรงจุดที่ผัสสะนี้เอง ผัสสะเมื่อแยกย่อยลงไปตามทางรับรู้คือ ทวารทั้ง 6 ก็จะมีจำนวน 6 อย่างเท่ากับทวาร 6 คือ (1) จักขุสัมผัส การรับรู้ (รูป) ทางตา (2) โสตสัมผัส การรับรู้ (เสียง) ทางหู (3) ชานสัมผัส การรับรู้ (กลิ่น) ทางจมูก (4) ชิวหาสัมผัส การรับรู้ (รส) (5) กายสัมผัส การรับรู้ (สิ่งที่ต้องกาย) ทางกาย และ (6) มโนสัมผัส การรับรู้ (ธรรมารมณ) ทางใจ แต่ทว่าที่ กล่าวอธิบายว่า วิญญาณ 5 อย่างเกิดขึ้นต่อเนื่องไปโดยไม่มีจิตอื่นมาคั่นในระหว่าง เพราะเสียง บวกเข้ากันกับหู ความรู้สึกทางเสียงจึงปรากฏขึ้น กล่าวว่า ทั้งเสียงที่มากระทบหู จิตตัวผู้รู้เกิดขึ้นอย่าง ไม่มีสิ่งใดมาขวางกัน จิต ย่อมเกิดดับ อยู่ในกฎของไตรลักษณ์อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น คนตรัสที่ปรากฏใน พระอภิธรรมปิฎกนี้หมายถึง ปรวาที กล่าวอธิบายว่า วิญญาณ 5 เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไปโดยไม่มีจิตอื่น มาคั่นในระหว่าง ซึ่งต่างกับความเห็นของ สกวาทิ ที่เห็นว่า วิญญาณ 5 เกิดขึ้นไม่ต่อเนื่องกันโดยต้องมี อารมณ์มาคั่นในระหว่าง เช่น เมื่อจักขุวิญญาณเกิดขึ้นจะต้องมีรูปารมณมาคั่น จึงจะเกิดโสตวิญญาณ ต่อไปได้ ถูกทั้งปรวาทีและสกวาทิ แต่อธิบายคนละความหมายเท่านั้นเอง เปรียบเสมือนการเข้าถึง นิพพานก็เปรียบเทียบไว้อย่างเช่นเดียวกันคือ อีกทางเดินฝ่ายสมถกรรมฐานก่อนจึงเจริญวิปัสสนา กรรมฐานจึงสำเร็จเข้าสู่ภาวะนิพพาน แต่อีกทางหนึ่งไปเจริญวิปัสสนากรรมฐานล้วน ๆ มีการประชุม พร้อมกันทั้งสององค์ประกอบมีทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ในขณะที่ไปเจริญวิปัสสนา กรรมฐานจึงเข้าถึงนิพพานได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น วิญญาณ 5 ที่เกิดขึ้นก็ต้องอาศัยเสียงกับทวาร (หู) เข้ามากระทบกันเพื่อผ่านให้จิตรับรู้อย่างที่ไม่มีสิ่งกีดขวางกันจิตได้

⁶ อภ.ก. (ไทย) 37/1561-1567/668-672.

4.2 ผลการวิจัยที่ได้ค้นพบว่าบทบาทแนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก จะมีทัศนะว่าสังคมวัฒนธรรมของประชาชนชาวชมพูทวีป มีจารีตประเพณีที่สอดคล้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ทางศาสนา หรือทางสังคมที่ดำรงชีวิตอยู่จะต้องมีบทเพลง มีดนตรีเป็นเครื่องสร้างความรู้สึกกลมเกลียวและน้อมนำอารมณ์ของผู้รับฟังให้เคลิบเคลิ้ม ให้รำเริง ให้เบิกบาน ให้อาจหาญตามแต่ละส่วนของพิธีกรรมนั้น เพราะฉะนั้นเสียงของดนตรีจึงมี 2 นัย คือมีอารมณ์เสียงที่ดี มีอารมณ์เสียงที่เลว ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ได้มีบัญญัติข้อห้ามภิกษุสามเณรไว้ในเรื่องของดนตรีแห่งอุโบสถศีลว่า นักจะคิดจะวาทีตะวิฐุทัสสนา เวรมณีสึกขาปทังสมาทียามิ คือ เว้นจากการพ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแห่งพรหมจรรย์ พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์มัจฉลัตถปิณโณธิบายว่าการฟังคีตะดนตรีที่ไม่เป็นวิสุทธะบางคราวก็ฟังได้แล้ว ยกเอาอรรถาธิบายในคัมภีร์สุมังคลาสนี เมื่อตอนอธิบายแก้หลักกปัญหาสูตรมาว่า เสียงชนิดใดแม้มีอักขระและพยัญชนะวิจิตรสละสลวย แต่เมื่อฟังแล้วก่อให้เกิดราคาทิกิลส เสียงเห็นปานนี้ไม่ควรล่องเสพคบหา แต่ทว่าเสียงชนิดใดที่ประกอบด้วยอรรถะและธรรมะ แม้แต่นางกุมภทาสี เมื่อฟังแล้วก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยหรือก็ได้เกิดความเบื่อหน่ายในสังสารวัฏฏ์ เสียงเช่นนี้ก็ควรสดับตรับฟังได้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพื้นฐานอารมณ์ของผู้ฟังที่ประกอบด้วย ความจริงศิลปะที่กล่าวมานี้เป็นอภัยากฤต จะเกิดเป็นกุศลหรืออกุศลขึ้น ก็เนื่องด้วยพื้นฐานของอารมณ์ของผู้ฟัง หรือด้วยธรรมก็ถือได้ไม่ว่าไม่ควรฟัง เพราะอาจจูงใจให้น้อมนำไปในทางนั้นได้ง่าย แต่ถ้าผู้ฟังมีพื้นฐานที่ดี ได้แก่มิพื้นฐานอารมณ์และเหตุผลทางธรรม ที่มุ่งไปทางศึกษาหาความรู้เพิ่มพูนสติปัญญาเป็นสำคัญก็ถือเอาในแง่ที่ฟังได้ ถ้าการดูการฟังนั้นจะคิดจะและวาทีตะ เพื่อสนุกสนาน เพื่อรื่นเริงบันเทิง เพื่อมหรสพ ก็ย่อมเป็นของไม่ควรแก้บรรพชิตและอุบาสกอุบาสิกา แต่ถ้าดูเพื่อศิลปะก็ไม่น่าเข้าอยู่ในข้อห้าม เพราะศิลปะเกิดจากความคิดเห็นเป็นกุศล เป็นความเห็นดีเห็นชอบ เพื่อจูงใจให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบจึงไม่ควรห้าม

ดังนั้นศิลปะทางดนตรี นับได้ว่ามีแนวทางสำคัญต่อศาสนา เพราะเสียงดนตรีสามารถสร้างความรู้สึกกลมเกลียวจิตใจเพื่อให้เกิดกุศลได้ และเสียงดนตรียังเร้าใจผู้ที่ได้ยินเสียงเกิดความรู้สึกศรัทธาสำหรับบุคคลที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วให้เกิดความเลื่อมใสเพิ่มขึ้นไป และทำให้บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสให้เกิดความเลื่อมใสขึ้นมาได้ต่อศาสนา และดนตรียังมีบทบาทหรือเป็นแนวทางเกี่ยวข้องกับการสอนธรรม เป็นต้น อย่างเช่นการบูชา เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสถามพระอานนท์ถึงเรื่องการบูชาที่มีอานิสงส์น้อย และมีอานิสงส์มากเป็นอย่างไร ตถาคตตรัสว่าการบูชาด้วยเครื่องอาภรณ์ต่าง ๆ และแสดงดนตรีด้วยการบรรเลงก็ดี ขับร้องก็ดี ย่อมได้อานิสงส์น้อย และยังกล่าวอีกว่า การบูชาที่มีอานิสงส์มาก ควรบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรมจึงจะเรียกว่าการบูชาที่ได้อานิสงส์มาก ดังมีพุทธพจน์ว่า “ดนตรีทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ตถาคตจะชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมด้วยเครื่องสักการะเพียงเท่านี้ก็หาไม่ ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นภิกษุภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติ

ชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมด้วยการบูชาอย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้น อานนท์ เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ อานนท์ เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล” ดังที่พุทธพจน์ที่ยกมานี้พระพุทธเจ้าได้อธิบายกับพระอานนท์กล่าวถึงการบูชาว่าผู้ใด บูชาเราโดยใช้ดอกไม้ก็ดี และดนตรีเช่น การพ้อนรำ ประโคมก็ดี ได้อานิสงส์น้อย แต่ผู้ใด บูชาเราโดยเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยการบูชาอย่างยอดเยี่ยม เรียกว่า เป็นการบูชาพระพุทธเจ้านั่นเอง ย่อมได้อานิสงส์มาก

4.3 บทนี้ผู้วิจัยมุ่งถึงการวิเคราะห์แนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก เพราะเหตุที่ความเป็นมาของดนตรีตั้งแต่สมัยโบราณกาลนับว่าเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีที่มีบทบาทอยู่ในลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า และพุทธสาวกในเมื่อก่อนที่พระพุทธองค์จะได้ตรัสรู้ ดังที่มีพระปิโรณาจารย์พรรณนา ไว้ตอนที่พระกุมารทรงพระเจริญวัย มีพระชนมายุ ได้ 16 ปี ควรมีพระเทวีได้แล้ว พระราชบิดาตรัสสั่งให้สร้างปราสาท 3 หลัง เพื่อเป็นที่เสด็จอยู่แห่งพระราชโอรสใน 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูร้อนฤดูฝน ตกแต่งปราสาท 3 หลังนั้นตามสมควร เป็นที่สบายในฤดูนั้น ๆ แล้วตรัสของพระนางยโสธรา พระราชบุตรพระเจ้าสุปปพุทธะ ในเวททนคร อันประสูติแต่นางอมิตา พระกนิษฐาของพระองค์มาอภิเษกเป็นพระชายา สิทธัตถกุมารนั้นเสด็จอยู่บนปราสาททั้ง 3 นั้นตามฤดูทั้ง 3 บำเรอด้วยดนตรีล้วนแต่สตรีประโคมไม่มีบุรุษเจือปนเสวยสุขสมบัติทั้งกลางวัน กลางคืนจนมีพระชนมายุได้ 29 ปี มีพระโอรสประสูติแต่พระนางยโสธราพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า ราหุลกุมาร

เจ้าชายสิทธัตถได้บริบูรณ์ด้วยสุข ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ จนทรงพระเจริญวัยเห็นปานนี้ ก็เพราะเป็นพระราชโอรสสุขุมลชาติ ทั้งพระราชบิดาและพระญาติวงศ์ ได้ทรงฟังคำทำนายของอลิตดาบสว่า จักมีคติเป็นสองอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าอยู่ครองสมบัติ จักเป็นจักรพรรดิราช ถ้าออกบรรพชาจักได้เป็นพระศาสดาเอกในโลกจำเป็นอยู่เองที่จะปรารถนาให้เสด็จอยู่ครองสมบัติ มากกว่าที่จะยอมให้บรรพชา จึงต้องคิดรักษาผูกพันไว้ให้เพลิดเพลินในกามสุขอย่างนี้⁷

ลำดับต่อมาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชา ก็ได้ปฏิบัติตนมีทรมานร่างกายนั้นแล้ว ก็เป็นแต่ให้ลำบากเปล่า ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรได้ตามที่ว่า เช่นพระพุทธเจ้าได้ทรงประพาศแล้วนั้นพระองค์ทรงแสดงที่สุด 2 อย่างว่า อันบรรพชิตไม่ควรเสพอย่างนี้แล้ว ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นกลางมีองค์ 8 มีปัญญาอันเห็นชอบเป็นต้น อันไม่หย่อนหนักยิ่งนักที่บรรพชิตควรเสพว่า เป็นทางที่จะให้บรรลุธรรมพิเศษได้สืบไป มีคำเปรียบว่าเหมือนสายพิณ ที่

⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ, *พุทธประวัติ*, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2480), หน้า 20-21.

หย่อนนักก็ติดไม้ติดง่าม ที่ตั้งนักก็ติดเข้ามกชาตพอดีจึงจะติดตั้งและไม่ชาตฉนใด ข้อปฏิบัติของบรรพชิตก็ฉนนั้นถ้าบรรพชิตปฏิบัติท้อ ถอยหรือแก้กล่าเกินนักก็ไม่สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษได้ ต่อปฏิบัติเป็นกลาง ๆ ไม่เียงนัก ไม่หย่อนนักจึงสามารถจะบรรลุธรรมพิเศษนั้นได้ นี่แลควรเห็นว่า พระพุทธศาสนาคำสอนของพระพุทธ เจ้าเป็นแต่กลาง ๆ เท่านั้น เพราะเมื่อภิกษุผู้เข้ามาปฏิบัติเป็นกลาง ๆ อย่างนั้นแล้วควรบรรลุธรรมพิเศษอย่างไรจึงทรงแสดงของจริง 4 อย่างมีทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรคแล้วตรัสว่า พระองค์ได้รู้เห็นของจริง 4 อย่างนั้นแล้ว เพื่อจะให้เป็นตัวอย่างสำหรับผู้อื่นจะดำเนินตาม ก็การรู้ของจริงนั้นจะมีผลอย่างไรจึงทรงแสดงผลคือวิมุตติ ความพ้นจากกิเลสอันเป็นเหตุก่อทุกข์ และสันชาติไม่ต้องเกิดอีก

5. อภิปรายผลการวิจัย

หลักคำสอนแนวทางดนตรีเป็นวิธีการช่วยให้บุคคลมีจิตใจร่าเริง สนุกสนาน บั่นเทินไปกับดนตรีทั้งที่เป็นศิลปะที่หมายถึงการขับร้อง และวาทีตะหมายถึงดนตรีประกอบจังหวะในการขับร้องเป็นของคู่กันไปด้วย เพราะเหตุที่ดนตรีมีคุณประโยชน์ในการสร้างสรรค์ศิลปะหรือสุนทรียศาสตร์ เป็นการสื่อสารฝ่ายความบันเทิง เพราะจะทำให้บุคคลได้รับความเพลิดเพลินเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด รวมไปถึงความสำคัญในงานประเพณีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งบทบาทการนำดนตรีในพระไตรปิฎก ถือได้ว่าเป็นความสำคัญที่ยกระดับบทบาททางสังคมด้วย รวมไปถึงทางศาสนาด้วย เพราะเสียงดนตรีนั้นสามารถสร้างความรู้สึกกลมเกลียวจิตใจเพื่อให้เกิดกุศลได้ และเสียงดนตรียังร่าเริงผู้ที่ได้ยินเสียงดนตรีเกิดความรู้สึกศรัทธาปสาทะสำหรับบุคคลที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วให้เกิดความเลื่อมใสเพิ่มมากยิ่งขึ้นไป และทำให้บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสทำให้เกิดความเลื่อมใสขึ้นมาได้ต่อไป อย่างเช่นบุคคลจิตใจหยาบกระด้าง ชุนมัว เคร่าหมอง ทำความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เมื่อได้รับฟังเสียงดนตรีแล้วทำให้เกิดมีคุณธรรมเมตตา เนื่องจากลักษณะของเมตตา คือ การทำความปรารถนาดีให้เกิดขึ้น เป็นไปโดยอาการคิดเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายจิตใจนุ่มนวล อ่อนโยนปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า เมตตา ได้แก่ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคือ อโหสิในสัตว์ทั้งปวง

บุคคลผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตา ย่อมเป็นผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณงามความดี จากนั้นจึงน้อมนำคุณงามความดี และสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลสู่บุคคลอื่น ๆ ให้เขาเหล่านั้นได้รับประโยชน์และความสุขเช่นเดียวกับที่ตนเองได้รับมา ความมีเมตตานี้จึงไม่มีความบกพร่องจากภายในที่จะแสวงหาจากบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นเพื่อมาเติมเต็มให้ตนเอง แต่จะหมายถึง ความเต็มเปี่ยม และล้นออกไปสู่ผู้อื่นเมื่อบุคคลประกอบด้วยเมตตาจิตอยู่เสมอแล้ว ย่อมไม่ถูกความโกรธครอบงำ มีจิตอันไม่ชุนมัวไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น ด้วยการเบียดเบียน ประทุษร้าย ด้วยการกระทำ

ทางกาย วาจา และใจบุคคลผู้ประกอบด้วยเมตตาจิตย่อมละกรรมที่เป็นฝ่ายบาปอกุศลได้แล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ไม่มีทุกข์ ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อน ปริณิพพานในปัจจุบันนี้

6. บทสรุป

สรุปผลการวิจัยที่ได้ค้นพบจากงานวิจัยนี้ได้แก่การนำดนตรีมาช่วยเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลได้รื่นเริงบันเทิงไปกับคีตะและวาทีตะคือทั้งเสียงของดนตรีและบทเพลงประกอบแล้วยังสามารถช่วยให้เกิดสติปัญญาทางด้านพิจารณาโดยมีโยนิโสมนสิการเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสภาวะต้องการที่จะค้นหาเหตุผล หรือค้นหาตรรกะชีวิตว่าดำเนินทางมาถูกต้องหรือไม่อย่างไร ถึงแม้ว่า ในระดับสังคม การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่นงานประเพณีมีงานมงคล ก็ต้องใช้ดนตรี วงปี่พาทย์เพลงสาธุการ เพลงมหาฤกษ์ เป็นต้น รวมไปถึงงานอวมงคล ก็จะต้องใช้วงปี่พาทย์มอญเป็นหลักในเรื่องของพิธีกรรม ดังนั้นจะสังเกตการณ์ได้ว่า การบูชา การไหว้ครู ทุกประเภทในสังคมจะนำดนตรีมาเป็นเครื่องมือสื่อสาร แม้แต่การเผยแพร่ธรรมะก็ยังนำดนตรีมาเป็นแนวทางโดยใช้สื่อการสอนจากเสียงดนตรีมาบรรเลงบทเพลงประกอบทำนองในนิทานชาดกบ้าง มาแต่งเป็นเสียงขับร้อง จังหวะทำนองโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปอยู่ในบทนั้นบ้าง รวมถึงบทสวดมนต์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันก็นำดนตรีที่เป็นคีตะและวาทีตะเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้สวดรับฟังเกิดความไพเราะเสนาะโสตทำให้จิตใจคลายความกังวลไปได้ เพราะดนตรีที่ร่วมสมัยในปัจจุบันเช่น ชิม ชล่ย เป็นต้นที่เป็นดนตรีไทยสามารถกล่อมเกลาให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถนำไปประยุกต์เพื่อให้เกิดความสงบด้านจิตใจ รวมไปถึงเพื่อให้เกิดปัญหาเข้าใจกฎของธรรมชาติอันที่จะดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท รู้จักปล่อยวางบางสิ่ง สร้างกุศลคุณงามความดีให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่น

รวมความว่าแนวทางดนตรีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสามารถสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของความสำคัญด้านดนตรีว่ามีส่วนร่วมที่จะช่วยพัฒนาชีวิตบุคคลให้มีความรักเมตตาสามัคคี ซึ่งกันและกันโดยมีดนตรีเป็นเครื่องมือเพราะจะทำให้ผู้ฟังเกิดความอ่อนโยนต่อบทเพลงที่มากล่อมเกลาจิตใจของผู้ฟังในขณะนั้น สามารถทำให้มีปัญญาเห็นประจักษ์แจ้งต่อความจริงของสังขาร หรือของชีวิตว่าเป็นอนิจจัง ทุกขังอนัตตา ไม่อาจบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่ตนต้องการได้ ทำให้จิตใจผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนัด จนทำให้จิตของตนพ้นจากการยึดมั่นคืออุปาทานลงได้

7. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวทางดนตรีในพระไตรปิฎก โดยมุ่งเน้นทำการศึกษาแนวทางดนตรีที่เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีจิตใจผลิตเพลินกับคีตะและวาทีตะทำให้เกิดมีคุณธรรมเมตตาเป็นหลักธรรมสำคัญในการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ลงได้ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าหากทำการศึกษาในแง่มุมที่ปรากฏจากสภาวะแวดล้อมภายนอกเป็นหลัก และ

ใช้สติสัมปชัญญะ ที่มีกัลยาณมิตรมาช่วยเติมเต็มในส่วนของคุณชีวิตความสมบูรณ์มากขึ้นจะสามารถแก้ปัญหาชีวิตในระดับเบื้องต้นได้

บรรณานุกรม

- จำนง ทองประเสริฐ. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, 2540.
- ธนิต อยู่โพธิ์. **ดนตรีในพระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2498.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. **วัฒนธรรมและศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รามคำแหง, 2542.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, 2552.
- พูนพิศ อมาตยกุล. **ดนตรีวิจักขณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สยามสมัย, 2529.
- พงศ์ศิลป์ อรุณรัตน์. **ปฐมบทดนตรีไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.
- พิชัย ปรัชญานุสรณ์. **ดนตรีปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2545.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ. **พุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2480.
- สุรพล สุวรรณ. **ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แอคทีฟ พรินท์, 2551.
- อุดม อรุณรัตน์. **ดุริยางค์ดนตรีจากพระพุทธศาสนา**. นครปฐม: ศิลปากร, 2498.

การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์และคู่มือในรูปแบบดิจิทัลสำหรับส่งเสริม
การท่องเที่ยววิถีพุทธนานาชาติในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย

The Development of Digital Multimedia and Manual for Promoting
International Buddhist Tourism in 15 Thailand's Main Tourist Cities

พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป (คำเคน)¹

Phramaha Wattana Paññāṭīpo (Khamken)

พิชยานันต์ พงษ์ไพบูลย์²

Pichayanand Pongpaibool

E-mail: Wattana.pan@mcu.ac.th

Received: March 14, 2023 Revised: March 30, 2024

Accepted: April 1, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) วิเคราะห์สภาพตลาด และพฤติกรรมของผู้บริโภค ต่อความต้องการท่องเที่ยววิถีพุทธระดับเมืองหลักในระดับชาติและนานาชาติ (2) พัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์วีดิทัศน์สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก (3) นำเสนอสื่อประชาสัมพันธ์คู่มือในรูปแบบดิจิทัล สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธระดับเมืองหลัก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้ให้ข้อมูลคือ เจ้าอาวาส/ผู้ดูแลสถานที่ 30 รูป/คน นักท่องเที่ยว/ ผู้ปฏิบัติธรรม 45 คน และการสนทนากลุ่ม 5 คน เครื่องมือวิจัย คือ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) ชุดปฏิบัติการ/ชุดกิจกรรม 3) แบบสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือคำถามวิจัยเป็นกรอบแนวทาง

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2565./ Head of Research Project. , Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhagosa Campus, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2022.

² ผู้ร่วมวิจัย นักวิจัยอิสระ

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการกำหนดประเด็น กำหนดความสำคัญ จัดกลุ่มประเภทของประเด็นสำคัญ
หารูปแบบความสัมพันธ์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาพตลาด และพฤติกรรมของผู้บริโภค การท่องเที่ยวเป็น
อุตสาหกรรมที่นำรายได้หลักเข้าสู่เศรษฐกิจไทย การท่องเที่ยวได้รับผลกระทบอย่างมาก จำนวน
นักท่องเที่ยวลดลงจากปี 2562 กว่า 50% ในช่วงปลายปี 2565 เนื่องจากการแพร่ระบาดของโค
วิด19 รัฐบาลเริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยวผ่อนปรนมาตรการต่างๆ คาดว่าจะมีรายได้จากตลาดใน
ประเทศประมาณ 7 แสนล้าน และรายได้จากตลาดต่างประเทศประมาณ 5 แสนล้าน การ
ท่องเที่ยวหลังโควิดจะมุ่งสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น สู่การท่องเที่ยวมูลค่าสูงใน
3 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ
ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม พฤติกรรมของผู้บริโภค มุ่งไปใน 3 เรื่อง คือ (1) ความสมบูรณ์
ของธรรมชาติ (2) มีแหล่งท่องเที่ยวสายพุทธหรือมูเตลู ที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก (3) วัฒนธรรมจะ
เชื่อมโยงเข้ากับพระพุทธศาสนา จารีตประเพณี

2) การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์วิถีทัศน์สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก
โดยกำหนดเนื้อหาวัตถุประสงค์กลุ่มผู้ชม วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย ช่องทางการเผยแพร่ มาเขียน
บทสคริปต์วิดีโอ เพื่อตรงกับพฤติกรรมผู้บริโภค โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) วัดท่องเที่ยว และ
2) สถานปฏิบัติธรรม โดยใช้สื่อที่สามารถนำไปประชาสัมพันธ์ตามช่องทางหลัก

3) การนำเสนอสื่อประชาสัมพันธ์คู่มือในรูปแบบดิจิทัล สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถี
พุทธระดับเมืองหลัก พบว่าการนำเสนอสื่อวิถีทัศน์การท่องเที่ยวโดยจัดเป็นจังหวัดละสองวัด มีวัด
ท่องเที่ยวและวัดปฏิบัติ อย่างกระชับไม่เกิน 4 นาที สามารถแสดงข้อมูล จุดท่องเที่ยวสำคัญให้
น่าสนใจทั้งด้านวัตถุและเนื้อหา ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่สำหรับผู้เข้าชม

คำสำคัญ : การท่องเที่ยววิถีพุทธ, การพัฒนา, สื่อประชาสัมพันธ์, คู่มือประชาสัมพันธ์รูปแบบ
ดิจิทัล

Abstract

This research consists of 3 objectives: 1) analysis of market conditions and behaviors of
the consumers to Buddhist tourism in the main tourist cities, both national and international
level, 2) developing the public relation digital media to support Buddhist tourism in the main
tourist cities, 3) presenting the public relation digital media to support Buddhist tourism in the
main tourist cities. It was qualitative research including documentary survey, field work and
action research. The key informants include 30 abbot/in charge, 45 tourists/meditators and
focus group of 5 participants. The research tools consisted of: 1) In-depth interview, 2)

operation/activity set, and 3) observation form. Data analysis focused on the research objectives or research questions as a guiding framework. Data analysis was done by identifying issues, significance, grouping the types of obvious issues, and finding the relationship pattern.

The research result found that 1) market conditions and consumer's behaviors indicated that tourism is an industry bringing income to the country, the tourism industry has been greatly affected due to number of tourists decreased from 2016 to 2019 more than 50 % because the spread of COVID-19. At the end of 2022, the government has begun accepting tourists by easing various barriers. It is expected to have income from the domestic market of 700 billion and international market 500 billion. Tourism after COVID-19 will focus on qualitative tourism, and the image at the national level has improved into high value 3 areas: (1) natural fertility, (2) there are several famous Buddhist tourisms or Mutelu, (3) Thai culture links with Buddhism and culture.

2) Development of the public relations digital media for promoting Buddhist tourism in main cities is produced by determining the visitors' purposes, audience, channels for dissemination to match consumer behavior divided into 2 types: (1) tourist temples and (2) meditation center, by using the media valuable to promote in the main channel.

3) The presentation of digital manuals for promoting Buddhist tourism at the main city level showed that the presentation of the tourism video clip was organized into two temples per province, including tourist temples and meditation practicing temples. Concisely, the clip was not more than 4 minutes, which can represent important information for tourist landmarks, interesting of both material and abstract, to create a new experience for the audience.

Keywords : Buddhist Tourism, Development, Public Relation Media, Manual of Digital Public Relations

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นที่รู้จักในฐานะประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรมพุทธศาสนาเก่าแก่มาากประเทศหนึ่ง สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวหลายล้านคนจากทั่วโลกในแต่ละปี ด้วยการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นในตลาดการท่องเที่ยวทั่วโลก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยจะต้องใช้ประโยชน์จากสื่อมัลติมีเดียดิจิทัลเพื่อเพิ่มความน่าดึงดูดใจและโดดเด่นกว่าประเทศคู่แข่งทางการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (tourism) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนไปยังประเทศหรือสถานที่นอกสภาพแวดล้อมปกติของพวกเขา เพื่อส่วนตัวหรือเพื่อธุรกิจ³ ทำให้เกิดความสุข และช่วยให้มนุษย์ได้รับการพักผ่อนอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติ มีความสำคัญต่อบุคคล ต่อสังคมและต่อเศรษฐกิจ นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างมนุษยชาติ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทั้งระหว่างคนในชาติและนานาชาติ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ด้วยความสำคัญดังกล่าวสหประชาชาติจึงได้มีมติเอกฉันท์ร่วมกันในคราวประชุม ครั้งที่ 21 พ.ศ. 2510 อันเป็นการท่องเที่ยวสากล ว่า “การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติต้องการที่สุด ควรที่รัฐบาลของประเทศและมนุษย์ทุกคนจะส่งเสริมสนับสนุน” การท่องเที่ยวในแต่ละประเทศจึงได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากรัฐบาล และได้กลายเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (tourism industry) ที่นำรายได้หลักเข้าสู่ประเทศในหลายประเทศ ในปัจจุบันประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักของเศรษฐกิจไทย โดยในปี 2562 มีสัดส่วนถึง 16% ของ GDP โดยเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ 10% ของ GDP ซึ่งคิดเป็น 61%

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดรูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันไว้ 4 ประเภทคือ (1) การท่องเที่ยวธรรมชาติ Natural tourism (2) การท่องเที่ยววัฒนธรรม (cultural tourism) (3) การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา (Sport and Entertainment Tourism) (4) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (Tourism for conferences and seminars) กล่าวเฉพาะการท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็น Soft power ที่สำคัญของประเทศ คือการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเสนอศิลปะการแสดงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เพื่อให้ความรู้และความภาคภูมิใจ ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธมีศิลปวัฒนธรรมมายาวนานร่วมสองพันปี มีเอกลักษณ์อัตลักษณ์ซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจมาเที่ยวชมวัด โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นำมาวางยุทธศาสตร์ต่อยอดการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาใช้จ่ายในไทยหลังโควิด-19 สานเป้าหมายสร้างรายได้ปี 2565แตะ 1.5 ล้านล้านบาท พื้นที่ 50% เทียบปี 2562 ก่อนวิกฤติ และขยายรายได้ปี 2566 ทะลุ 2.4 ล้านล้านบาท พื้นที่ 80%⁴

ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านสื่อสาร ผู้คนเสพข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัลในหลายช่องทาง สื่อมัลติมีเดียดิจิทัล เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในทุกวงการ คือ

³ องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : W.T.O). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>. (15 ธันวาคม 2565).

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/business/1008489> (15 ธันวาคม 2565)

การนำองค์ประกอบของสื่อดิจิทัลชนิดต่าง ๆ มาผสมผสานเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น ตัวอักษร (Text) ภาพนิ่ง (Image) ภาพเคลื่อนไหว (Animation) เสียง (Sound) และวิดีโอ (Video) โดยเน้นการโต้ตอบและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับชม สื่อดิจิทัลยุคใหม่มีความทันสมัย มีคุณภาพมากและเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่มีความเร็วเป็นตัวเร่งให้ผู้คนเข้าถึงได้กว้างขวางและมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาข้อมูลวางแผนและจองการเดินทางได้สะดวกและง่ายขึ้น ในบทความนี้ คณะวิจัยศึกษาสำรวจศักยภาพของสื่อดิจิทัลมัลติมีเดียในฐานะเครื่องมือส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานานาชาติใน 15 เมืองท่องเที่ยวหลักของประเทศไทย สถานะปัจจุบันของสื่อมัลติมีเดียดิจิทัล ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยและผลกระทบต่อการท่องเที่ยวชาวพุทธระหว่างประเทศ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยเรื่องการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์และคู่มือในรูปแบบดิจิทัลสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธนานาชาติในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทยนี้ มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอ 3 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพตลาด และพฤติกรรมของผู้บริโภค ต่อความต้องการท่องเที่ยววิถีพุทธระดับเมืองหลักในระดับชาติและนานาชาติ

2.2 เพื่อพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์วิทัศน์สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก

2.3 เพื่อนำเสนอสื่อประชาสัมพันธ์คู่มือในรูปแบบดิจิทัล สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธระดับเมืองหลัก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Research) รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ (In-Depth Interview) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์รูปแบบดิจิทัล และการนำไปเผยแพร่ตามสื่อต่างๆ ดังรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์สภาพตลาด และพฤติกรรมของผู้บริโภค ต่อความต้องการการท่องเที่ยว ศึกษาจากเอกสาร เว็บไซต์บทความจากสื่อต่างๆ
๒. ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางวิชาการกำหนดประเด็นปัญหาวิจัย
๓. ลงพื้นที่ภาคสนาม วัดท่องเที่ยวและสถานปฏิบัติธรรม 15 จังหวัด ซึ่งประกอบด้วย วัดท่องเที่ยว 15 วัด และสถานปฏิบัติธรรม 15 แห่ง สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูล

- หลัก 3 กลุ่ม คือเจ้าอาวาส/เจ้าสำนัก ผู้ให้บริการหรือผู้ดูแลสถานที่ และนักท่องเที่ยว เก็บข้อมูลภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว
๔. นำข้อมูลมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม ออกแบบสื่อ เขียนบทสคริป แปลภาษา บันทึกเสียง ตัดต่อวิดีโอ ทำสื่อประชาสัมพันธ์
 ๕. นำสื่อไปเผยแพร่ตามช่องทางทั้งออนไลน์และออฟไลน์ จัดทำแบบประเมินสำรวจความพึงพอใจ
 ๖. จัดทำโฟกัสกรุ๊ปสนทนากลุ่ม เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้แทนวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ผู้แทนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้แทนกลุ่มผู้ผลิตรายการท่องเที่ยว ผู้แทนนักวิชาการด้านการประชาสัมพันธ์ ผู้ให้บริการด้านท่องเที่ยว
 ๗. นำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงสื่อประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่

4. ผลการวิจัย/ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

1) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้สู่ประเทศอันดับหนึ่งของประเทศ และเป็นประเทศที่มีรายได้ด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุด อันดับ 5 จาก 10 อันดับ ในปี 2556 มีรายได้ 26.680 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 8.31 แสนล้านบาท)⁵ จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด19 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบอย่างมาก จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงจากปี 2562 กว่า 50% มีรายงานจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยว่า มีการถูกเลิกจ้างไปไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25-30 และในช่วงท้ายปี2565 รัฐบาลเริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยวผ่อนปรนมาตรการต่างๆ คาดว่าจะมีรายได้จากตลาดในประเทศประมาณ 7 แสนล้าน และรายได้จากตลาดต่างประเทศประมาณ 5 แสนล้าน จากนักท่องเที่ยวอย่างน้อย 20 ล้านคน และจะกลับฟื้นคืนสู่สภาพปกติและดีกว่าเดิม การท่องเที่ยวหลังโควิด จะมุ่งสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในระดับประเทศดีขึ้น สู่การท่องเที่ยวมูลค่าสูงใน 3 เรื่อง คือ ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม อยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม⁶

การสำรวจตลาดนักท่องเที่ยวพบว่าพฤติกรรมของผู้บริโภค มุ่งไปใน 3 เรื่อง คือ (1) ธรรมชาติ ความสมบูรณ์ของธรรมชาติ (2)เรื่องธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวสายพุทธหรือสายธรรม หรือสายบุญเตลู่ ที่มีชื่อเสียงจำนวนมากรองรับนักท่องเที่ยว (3)วัฒนธรรม จะเชื่อมโยงเข้ากับพระพุทธศาสนา จาริตประเพณี ในแต่ละเดือน แนวโน้มการท่องเที่ยวจากสถานการณ์โควิด

⁵ โสทรินทร์ โชคดีวัฒน์, ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในอาเซียน. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 หน้า 86.

⁶ สนทนากลุ่ม คุณสมชาย ชมภูน้อย ผู้อำนวยการภูมิภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ระบาทและเศรษฐกิจถดถอย ผู้คนจะมีการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจเพิ่มมากขึ้น แหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ และสถานปฏิบัติธรรมในเมืองหลักทั้ง 15 เมืองจะเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวได้ไปเที่ยวชม

2) การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์วิถีทัศน์สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก เป็นการนำข้อมูลจากวัดท่องเที่ยวและสถานปฏิบัติธรรมในเมืองหลัก มาเขียนบทสคริปต์วิดีโอ โดยกำหนดเนื้อหาวัตถุประสงค์ กลุ่มผู้ชม วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย ช่องทางการนำไปเผยแพร่ เพื่อตรงกับพฤติกรรมผู้บริโภค โดยจัดแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) วัดท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น (1)สาย เกจิอาจารย์/รูปเคารพและวัตถุมงคล (2) สายสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม (3) สายประเพณี วัฒนธรรมและอนุรักษ์ธรรมชาติ และ(2) สถานปฏิบัติธรรมแบ่งออกเป็น 3 คือ (1)แนวพุทธโฆ/อานาปานสติ (2) แนวสติปัฏฐาน 4 (พองยุบ) (3) แนวกายเคลื่อนไหว รูป-นาม สื่อที่ได้สามารถนำไปประชาสัมพันธ์ตามช่องทางหลัก (www.travel2thailand.com) และสื่อโซเชียล Youtube, Tiktok, Facebook ตามกระแสผู้บริโภคปัจจุบันนิยม

3) การนำเสนอสื่อประชาสัมพันธ์คู่มือในรูปแบบดิจิทัล สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธระดับเมืองหลัก พบว่าการนำเสนอสื่อวิถีทัศน์การท่องเที่ยวโดยจัดเป็นจังหวัดละ 2 แห่ง มีวัดท่องเที่ยวและวัดปฏิบัติ อย่างกระชับไม่เกิน 4 นาที สามารถแสดงข้อมูล จุดท่องเที่ยวสำคัญ ความน่าสนใจ ออกให้เห็นรูปธรรมนามธรรม ทั้งลำดับการเล่าเรื่อง เสียงบรรยาย ดนตรีประกอบ เอฟเฟกต์ ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่สำหรับผู้รับชม คัดเลือกมุมภาพที่สวยงาม บอกเล่าเรื่องราวได้อย่างมีอรรถรส น่าติดตาม เผยแพร่ในช่องทางหลักและ สื่อโซเชียล Youtube, Tiktok, Facebook เข้าถึงผู้ชมจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว มีการปรับปรุงติดตามอยู่เสมอ ทำให้การเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลักมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง

การท่องเที่ยววิถีพุทธ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในด้านศาสนา คุณธรรม และทางตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ในรูปแบบธรรมที่แฝงอยู่ทั้งในตัววัตถุ ศาสนสถาน โบสถ์วิหาร เจดีย์ จิตรกรรม รวมถึงบรรยากาศ และประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ ผลจากการวิจัยนี้พบว่า วัดท่องเที่ยว 15 แห่ง และสถานปฏิบัติธรรม 15 แห่ง รวมทั้งสิ้น 30 แห่ง ในเมืองหลัก 15 จังหวัด แบ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยว ได้ 4 เส้นทาง คือ (1) สายเกจิอาจารย์/รูปเคารพและวัตถุมงคล (2) สายสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม (3)สายประเพณีวัฒนธรรม และอนุรักษ์ธรรมชาติ (4) สายสถานปฏิบัติธรรม ในเส้นทางทั้ง 4 วัดมีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่และมีความสวยงามจากอดีตสู่ปัจจุบัน มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัดหลายแห่งมีความเหมาะสมด้านสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก มีการบริหารจัดการที่ดี ในขณะที่วัดหลายแห่งมีความเหมาะสมด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวในสถานที่นั้นจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับคุณค่าทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือ คุณค่าที่เป็น

รูปธรรม เช่น การได้สัมผัสบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ ความสวยงามของศาสนสถาน จิตรกรรม สถาปัตยกรรม คุณค่าในทางนามธรรม เช่น การเกิดความปีติเบิกบานใจ ได้เห็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ได้ทำบุญ ขอบพระ ก่อให้เกิดศรัทธา ปฏิบัติตามคำสอนครูอาจารย์ นำไปสู่ความเห็นแจ้งธรรม หลอหลอมจิตใจให้ตั้งงาม

ผลที่ได้จากการวิจัยในการอภิปรายผล คณะผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยมาอภิปรายผล ดังนี้

การนำเอา สารสนเทศสื่อมัลติมีเดีย มาใช้งานในการท่องเที่ยว นำไปเป็นข้อมูลวางแผนเพื่อการประชาสัมพันธ์ และโฆษณาธุรกิจท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการปรับปรุงคุณภาพ ขยายตลาด ปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ซื้อสินค้าและบริการ ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว สร้างความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวซึ่งเปรียบเสมือนหนึ่งเป็นลูกค้า และเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ประเภทของการประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ต ก่อให้เกิดผลคือ

1. ง่ายต่อการใช้งาน การนำมัลติมีเดียมาประยุกต์ใช้งานในด้านประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มผลผลิต กล่าวคือ การทำสื่อประชาสัมพันธ์สามารถให้นักท่องเที่ยวสามารถใช้งานได้สะดวก เข้าถึงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกขึ้น ทำให้ง่ายต่อการใช้งาน

2. สัมผัสได้ถึงความรู้สึก สื่อประชาสัมพันธ์มีความพร้อมสมบูรณ์ ทั้งเรื่องราว เนื้อหา รูปภาพและเสียง ก่อให้เกิดการสัมผัสรับรู้ทางตา หู ได้เหมือนอยู่ในสถานที่จริง

3. สร้างเสริมประสบการณ์ การออกแบบและพัฒนาด้านมัลติมีเดีย แม้ว่าจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันตามแต่ละวิธีการ แต่สื่อที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสมสำหรับการสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้รับชม จึงได้รับประสบการณ์ใหม่

4. เพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ การรับสื่อประชาสัมพันธ์มัลติมีเดีย ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของขีดความสามารถในการเรียนรู้ จึงเป็นการตอบสนองต่อการเรียนรู้ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มากขึ้น

5. เข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น ด้วยคุณลักษณะขององค์ประกอบของมัลติมีเดีย ไม่ว่าจะเป็นข้อความหรือตัวอักษร ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียงและวิดีโอ สามารถที่จะสื่อความหมายและเรื่องราวต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

6. คุ่มค่าในการลงทุน การใช้สื่อมัลติมีเดียจะช่วยลดระยะเวลา ในเรื่องการเดินทาง การบริหารตารางเวลาและการเผยแพร่ช่องทางเพื่อนำเสนอสื่อ เป็นต้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย

7. เพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ชิ้นงานด้านมัลติมีเดียจำเป็นต้องถ่ายทอดจินตนาการจากสิ่งที่ยากให้เป็นสิ่งที่ย่อยต่อการรับรู้และเข้าใจด้วยกรรมวิธีต่างๆ นอกจากนั้นผู้ใช้อย่างได้รับประโยชน์และเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ได้รับรู้ข้อมูล แหล่งสถานที่ท่องเที่ยวในเมืองหลักได้สะดวกมากขึ้น สามารถเข้าถึงข้อมูลสำคัญได้โดยไม่มีข้อจำกัด สามารถส่งต่อบอกต่อได้อย่างง่าย ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย และมีความเพลิดเพลิน สามารถตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวสถานที่ตามต้องการ

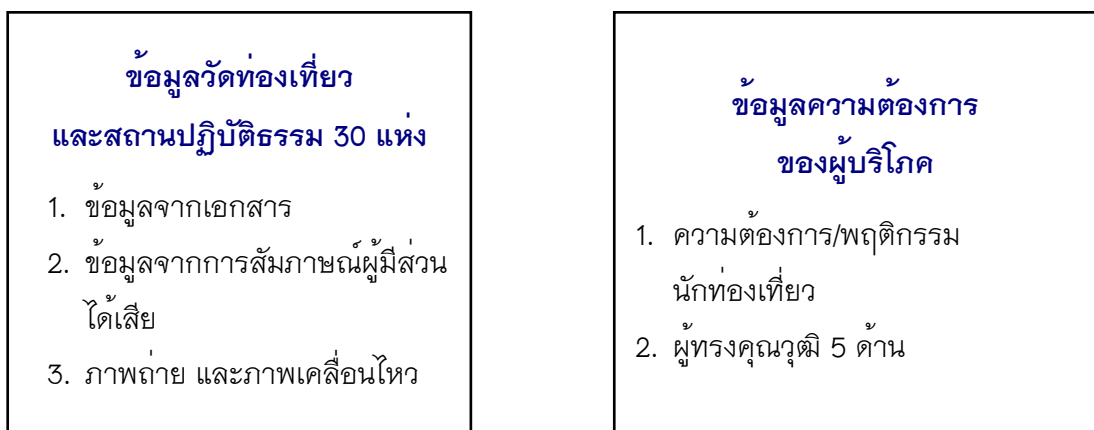
5. บทสรุป

การศึกษาสำรวจตลาดนักท่องเที่ยวพบว่าพฤติกรรมของผู้บริโภค มุ่งไปใน 3 เรื่อง คือ (1) ธรรมชาติ ความสมบูรณ์ของธรรมชาติ (2) เรื่องธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวสายพุทธหรือสายธรรมหรือสายมูเตลู ที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก (3) วัฒนธรรม จะเชื่อมโยงเข้ากับพระพุทธศาสนา จารีตประเพณี แนวโน้มการท่องเที่ยวจากสถานการณ์โควิดระบาดและเศรษฐกิจถดถอย ผู้คนจะมีการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจเพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์วิถีทัศน์ จากการนำข้อมูลจากวัดท่องเที่ยวและสถานปฏิบัติธรรมในเมืองหลัก จัดทำสื่อวิถีทัศน์ และสื่อดิจิทัลโดยการกำหนดเนื้อหาวัตถุประสงค์ กลุ่มผู้ชมวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย ช่องทางการนำไปเผยแพร่ เพื่อตรงกับพฤติกรรมผู้บริโภค โดยจัดแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) วัดท่องเที่ยวและ (2) สถานปฏิบัติธรรม นำไปประชาสัมพันธ์ตามช่องทางหลัก (www.travel2thailand.com) และสื่อโซเชียล Youtube, Tiktok, Facebook ตามกระแสผู้บริโภค ปัจจุบันนิยมรับสื่อ มีผู้สนใจเข้ามาชมจำนวนมาก มีความพึงพอใจและติดตามรับชมอย่างต่อเนื่อง

การนำเสนอสื่อประชาสัมพันธ์คู่มือในรูปแบบดิจิทัล พบว่าสามารถเผยแพร่แสดงข้อมูลจุดท่องเที่ยวสำคัญ ความน่าสนใจ ให้เห็นรูปธรรมนามธรรม ให้แก่ผู้ชมได้อย่างสั้นกระชับรับรู้ข้อมูลได้ชัดเจน ทำให้การเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลักมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง

6. องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย “การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์คู่มือในรูปแบบดิจิทัลสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธนานาชาติในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย”

คำอธิบาย จากภาพที่ 1

ข้อมูลวัดทองเทียว และสถานปฏิบัติธรรม 30 แห่ง ประกอบด้วยข้อมูลสำคัญ 3 ส่วน คือ 1.ข้อมูลจากเอกสาร 2.ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย 3.ภาพถ่าย และภาพเคลื่อนไหว จากการลงพื้นที่วิจัย เพื่อนำมาออกแบบทำสื่อประชาสัมพันธ์

ข้อมูลความต้องการ ของผู้บริโภค ในส่วนนี้เป็นข้อมูลที่สำคัญ 2 ข้อได้แก่ 1. ความต้องการ/พฤติกรรมนักท่องเที่ยว 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ด้าน การสำรวจความต้องการของ นักท่องเที่ยวเพื่อทราบถึงความต้องการทัศนคติของนักท่องเที่ยว และสภาพตลาดมีความต้องการ แนวโน้มอย่างไร รวมทั้งความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว เพื่อนำไปออกแบบจัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์

สื่อประชาสัมพันธ์ เป็นการจัดทำสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย 1. สื่อวีดิทัศน์ 30 คลิป ภาษาไทย-อังกฤษ 2. สื่อคู่มือประชาสัมพันธ์ดิจิทัล ในรูปแบบภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษ มีการสร้างเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวออกเป็น 4 แบบ

เส้นทางท่องเที่ยว เป็นการจัดทำเส้นทางเพื่อจัดกลุ่มการท่องเที่ยววิถีพุทธ โดยแบ่งเป็นกลุ่ม ดังนี้ (1) สายสายเกจิอาจารย์/รูปเคารพ และวัตถุมงคล (2) สายสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม (3)สายประเพณีวัฒนธรรมและอนุรักษ์ธรรมชาติ (4)สายสถานที่ปฏิบัติธรรม

ช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์ดิจิทัล เป็นช่องทางเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเข้าถึงนักท่องเที่ยว มีช่องทางดังนี้ 1)เว็บไซต์ Travel2thailand.com เป็นแหล่งรวมสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบวิดีโอ โดยการจัดรวมเป็นสื่อการท่องเที่ยวเมืองรอง 55 จังหวัด และการท่องเที่ยวเมืองหลัก 15 จังหวัด, 2) สื่อวิดีโอ เผยแพร่ในช่องทาง Youtube.com ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถค้นหาได้โดยตรง ในหัวข้อ Travel2thailand 3) สื่อ Facebook แฟนเพจ เป็นช่องทางประชาสัมพันธ์สื่อทั้ง วิดีโอและสื่อคู่มือประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในรูปแบบภาพอินโฟกราฟิก เพื่อเป็นช่องทางลัดให้เข้าถึงนักท่องเที่ยว 4) ช่องทาง TikTok เป็นคลิปวิดีโอ ที่นำเสนอสื่อประชาสัมพันธ์ในแพลตฟอร์มที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้จำนวนมาก และสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องได้ไม่หยุดนิ่ง

ประโยชน์ เป็นประโยชน์ที่เกิดจากสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งให้เกิดผลในหลายด้าน คือ 1) ต่อเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของประเทศ 2) ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม 3) ด้านอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมประเพณี 4) ด้านพัฒนาจิตใจทางธรรม

จึงสรุปองค์ความรู้ได้ว่า “การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีพุทธ” ในเมืองหลัก 15 จังหวัด การท่องเที่ยววิถีพุทธจึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยมีจุดมุ่งหมายสองประการ คือ (1) เพื่อการพักผ่อน เที่ยวชมความงามของสถาปัตยกรรม หรือศิลปกรรมด้านศาสนา วัดอาราม ศาสนสถานเก่าแก่ และสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา กราบนมัสการพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หรือพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงด้านคุณธรรม อันนำมาซึ่งความเบิกบานใจ บุญกุศล รวมทั้งการทำกิจกรรมด้านศาสนา เช่น สวดมนต์ ไหว้พระ ฟังธรรม นั่งวิปัสสนากรรมฐาน ชมบรรยากาศเป็นต้น หรือชมบรรยากาศภูมิทัศน์ธรรมชาติ ป่า เขา ถ้ำ ต้นไม้ เป็นต้น ในวัด รวมทั้งร่วมกิจกรรมประเพณีสำคัญ เพื่อให้เกิดสันติภาพการควบคู่ไปกับการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจ การได้เยี่ยมชมความงาม การได้รับความรู้ประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่าง ๆ พร้อมกับสามารถนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการท่องเที่ยววิถีพุทธ ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และการนำรายได้สู่ท้องถิ่น (2)เพื่อศึกษาปฏิบัติธรรม ตามแนวคำสอนของสำนักกรรมฐานต่างๆ เพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น เข้าใจชีวิตและเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- โสทรินทร์ โชคดีวัฒน์, ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในอาเซียน, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564).
- องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : W.T.O) ดูรายละเอียด [ออนไลน์]
<https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>. (15 ธันวาคม 2565)
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา**, สืบค้นออนไลน์
<https://www.bangkokbiznews.com/business/1008489> (15 ธันวาคม 2565)

แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษาสถานี

วิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz จังหวัดปราจีนบุรี

THE GUIDELINES FOR PROPAGATING DHARMA THROUGH SOCIAL MEDIA: A CASE STUDY OF RADIO BROADCASTING STATION FM 100.25 MHz IN PRACHINBURI PROVINCE

พระครูปริยัตินิวัชรธรรม¹

Phrakhrupariyatwachiratham

E-mail: wichien.phra@gmail.com

Received: February 13, 2023 Revised: March 22, 2024

Accepted: March 22, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีวิทยุ FM 100.25 MHz ในจังหวัดปราจีนบุรี และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz ในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า การเผยแผ่ธรรมะคือการทำให้หลักธรรมคำสอนแพร่ออกไปและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างแพร่ผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งสภาพปัญหาและอุปสรรคของสถานีวิทยุ FM 100.25 MHz คือนักจัดรายการวิทยุไม่มีข้อบังคับอย่างเป็นทางการไม่มีกรอบในการเป็นนักจัดรายการวิทยุ และขาดหน่วยงานที่กำกับดูแลสนับสนุนด้านบุคลากร ปัญหาด้านการบริหารจัดการภายใน ปัญหาด้านเทคนิคการเผยแพร่ และปัญหาด้านงบประมาณ ส่วนแนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วย 1) แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสำหรับผู้ส่งสารผ่านช่องทางสื่อต่างๆ ที่ทันสมัย 2) แนวทางสำหรับผู้รับสารที่ถ่ายทอดผ่านสื่อออนไลน์มีเนื้อหาที่ทันสมัย 3) แนวทางสำหรับผู้รับสารผ่านการส่งสารผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงของผู้ส่งสารให้ปรากฏแก่ผู้ฟัง และ 4) แนวทางสำหรับผู้รับสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับต่อผู้ส่งสารหรือส่งสารต่อไปถึงผู้รับสารคนอื่น ๆ

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสำคัญ : แนวทางการเผยแผ่ธรรมะ, สื่อสังคมออนไลน์, สถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz จังหวัดปราจีนบุรี

Abstract

This article has objectives; 1) to study the principles of Dhamma propagation through social media, 2) to study the problem of Dhamma propagation through social media of radio broadcasting station FM 100.25 MHz in Prachinburi Province, and 3) to study the guideline of Dhamma propagation through social media of radio broadcasting station FM 100.25 MHz in Prachinburi Province. It found that the propagation of Dhamma is the spreading of the principles of teachings and then implementing them in daily life through various media. The problem states and obstacle of FM radio station 100.25 MHz is the radio presenter having no regulations, without a framework for being a radio presenter. It is a lack of regulatory authority and support for the personnel, the problem of internal management, the publishing technical problem, and the budget problem. Then, the guidelines for Dhamma propagation through social media are 1) the guideline for Dhamma propagation for messengers through various modern social media channels, 2) the guideline for substances transmitted through online media contain up-to-date content, 3) the guideline for channels of transmission through broadcast radio stations of messenger to reveal to the listeners, and 4) the guideline for the receiver and expressing a reaction to the messenger or further transmission to other receivers.

Key Words: The Guideline for Dhamma Propagation, Social Media

1. บทนำ

ปัจจุบันคนส่วนใหญ่สามารถติดต่อสื่อสารกับคนทั่วโลกได้อย่างสะดวกเป็นการสื่อสารของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการผ่านมาหลายยุคหลายสมัยตั้งแต่ยุคแรกๆส่วนสำคัญในการติดต่อข่าวสารถึงกันพัฒนาการทางด้านการสื่อสารก็เพื่อทำให้การส่งข่าวสารเร็วขึ้นติดต่อสื่อสารได้ไกลมากขึ้นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารคือการตั้งจุดมุ่งหมายที่จะกระจายข่าวสารจากจุดหนึ่งไปยังจุดอื่นๆที่อยู่ไกลได้อย่างรวดเร็วและกว้างไกลการสื่อสารด้วยสัญญาณไฟฟ้าเป็นการสื่อสารที่

สามารถพัฒนาได้อย่างกว้างขวางสมัยของโลกาภิวัตน์ที่ทุกประเทศต่างติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยีและระบบโทรคมนาคมอันทันสมัยคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต²

การสื่อสารกันผ่านเครื่องสื่อสาร เช่น สมาร์ทโฟนและดิจิทัลได้เข้าครอบงำชีวิตและจิตใจของผู้คนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากอันส่งผลสะท้อนต่อความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธศาสนาเป็นเหตุทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมลดน้อยถอยลงและมีแนวโน้มที่น่าสะพรึงกลัวว่าเทคโนโลยีอันทันสมัยเหล่านั้นจะกัดกร่อนและทำลายวิถีชีวิตตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธจนสูญสิ้นไปในที่สุดอย่างไรก็ดี ยังเป็นที่น่ากังวลและห่วงใยต่อชาวพุทธอีกกลุ่มหนึ่งอันได้แก่เด็กและเยาวชนที่ไม่ได้ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอเป็นเหตุทำให้จิตใจของพวกเขาถูกพินทุกลงไหลอยู่กับเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเหล่านั้นยิ่งการปฏิบัติทางศีลภาวนาของเด็กและเยาวชนไม่ลุ่มลึกและมั่นคงเทคโนโลยีอันทันสมัยเหล่านั้นอาจล่อใจและดึงดูดจิตใจของเด็กและเยาวชนให้ลุ่มหลงมกมายอย่างโง่เขลาไม่ขึ้นหากปล่อยให้สภาพการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไปพุทธศาสนาอาจถึงกาลวิบัติเพราะการเข้าถึงการปฏิบัติธรรมย่อมยากลำบากยิ่งกว่าการเข้าหาสื่อออนไลน์และสมาร์ทโฟนเด็กและเยาวชนจึงให้ความสำคัญกับการแชทไลน์ยิ่งกว่าการสวดมนต์ภาวนาพึงธรรมส่วนในโลกดิจิทัลอันน่าสะพรึงกลัวได้เข้ามาเป็นตัวขวางกั้นทำให้การปฏิบัติธรรมของชาวพุทธดำเนินไปอย่างยากลำบากเด็กและเยาวชนมัวสนใจอยู่กับการเล่นเกมคอมพิวเตอร์อย่างชะมักเขม้นจิตใจของพวกเขาหันเหออกจากพระพุทธศาสนาจนหมดสิ้น³

สถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM 100.25 จังหวัดปราชญ์บุรีเป็นอีกองค์กรหนึ่งทางพระพุทธศาสนาที่มีการปรับปรุงและพัฒนาทั้งศักยภาพ ในด้านการบริหาร และพัฒนารูปแบบแผนนโยบายในการดำเนินการขององค์กรอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ตั้งอยู่บนจุดยืนด้านนโยบายหลักในการเป็นสถานีที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการ และ สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม⁴ โดยได้มีการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงที่มุ่งเน้นให้บริการต่อสาธารณะ มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความรู้ใหม่ๆ ให้แก่ประชาชนอยู่เสมอรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และบุคคลในชุมชน

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๐๒.

³ เฉลิมศรี หนูเจริญ, การดำเนินรายการวิทยุกระจายเสียง, ในเอกสารการสอนชุดวิชาการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง (หน่วยที่ ๘-๑๕), นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช., ๒๕๖๐), หน้า ๔๖.

⁴ อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๕/๓๓๔.

ผลลัพธ์ของการเรียนรู้จากง่ายไปยาก 8 อย่าง คือ⁵ 1.รู้ 2.เข้าใจ 3.นำมาปฏิบัติ 4.วิเคราะห์ 5.สังเคราะห์ 6.ประเมินเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของตน 7.ปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ตนได้ และ 8.ขั้นสูงสุดคือ เปลี่ยนใจ เปลี่ยน Mind set หรือกระบวนการทัศน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ยกระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ การเรียนรู้ที่ยกไปสู่ระดับสูงเป็นเครื่องมือของการเข้าสู่พุทธธรรม คุณธรรมจริยธรรม เพราะคุณธรรม จริยธรรมพร้อมจะพัฒนามีความตั้งใจและเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์ตนเองเพื่อทำความรู้จักในตัวเอง⁶

จึงเห็นได้ว่าการสื่อสารออนไลน์ผ่านสถานีวิทยุน่าจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อแวดวงของพระพุทธศาสนา เนื่องจากการเป็นการสื่อสารให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นสูง เข้าถึงง่าย ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา สามารถเลือกเรียนเนื้อหาได้ตามความต้องการและความสนใจ สื่อที่นำเสนอมักอยู่ในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งพบว่าปัจจุบันมีเว็บไซต์มากมายที่เผยแพร่เนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์ในลักษณะของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่ผู้สนใจสามารถเลือกเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดังนั้นการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งปัจจุบันมีสถานีวิทยุกระจายเสียงหลายๆ สถานี เช่น คลื่น FM 100.25 จังหวัดปราจีนบุรีจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ธรรมะให้กับพุทธศาสนิกชน และสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม เป็นการเพิ่มพูนศรัทธาและทัศนคติที่ดีแก่ประชาชน ให้ผู้ได้รับการพัฒนาลงมือทำและปฏิบัติ เป็นการปลูกฝังทางอ้อมมากกว่าการปลูกฝังโดยตรงสอนให้จริยธรรมสอดแทรกในทุกกระบวนการพัฒนา ผลลัพธ์ของการเรียนรู้เป็นเครื่องมือของการเข้าสู่พุทธธรรม คุณธรรมจริยธรรม ให้ผู้ฟังพร้อมจะพัฒนามีความตั้งใจและเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์ตนเองเพื่อทำความรู้จักในตัวเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาแนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM 100.25 จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนนำไปพัฒนาการในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม และพัฒนามนุษย์ให้เป็นบุคคลที่ประพฤติดี ประพฤติชอบตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิชาการด้านศาสนาต่อไป

⁵ ล่ายอง สำเร็จดี, การศึกษาพฤติกรรมการฟังวิทยุพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ของพระสงฆ์และประชาชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://urban.cpe.ku.ac.th> [๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๕].

⁶พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีวิทยุ FM 100.25 MHz ในจังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz ในจังหวัดปราจีนบุรี

3. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาชูชาติ จิรสุโข ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยพบว่า 1.แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารและสื่อออนไลน์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและปัจจุบันพบว่า การสื่อสารออนไลน์คือการแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปซึ่งจะเกิดขึ้นหรือเป็นผลสำเร็จมีความเข้าใจตรงกันเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ความต้องการและทัศนคติอย่าง 2. กระบวนการและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่ากระบวนการและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบันการเผยแพร่พระพุทธศาสนามีวิธีการหลายวิธีทั้งวิธีการพูดวิธีการทำตัวอย่างให้ดูวิธีการเขียนแต่ไม่ว่าจะเผยแพร่ด้วยวิธีการใดๆ 3.รูปแบบและแนวทางในการใช้สื่อออนไลน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของผู้ส่งสารหรือนักเผยแพร่ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรมโดยใช้หัวข้อธรรมให้ถูกต้อง

ชาญวิทย์ ภาแกดำ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการกระจายเสียงของสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบรายการวิทยุเพื่อการเผยแพร่วรรณกรรมแก่ประชาชน ได้แก่ รูปแบบรายการที่เหมาะสม คือ การสนทนา การสัมภาษณ์ และการให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ภาษาที่ใช้ คือ ภาษาถิ่น และภาษากลาง เนื้อหารายการ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร ข่าวท้องถิ่น และเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นต้น

สุตารัตน์ ศรีจันทร์ และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุชุมชนกับงานวัฒนธรรม ในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุ ด้านเนื้อหาและระยะเวลาการจัดรายการ ส่วนใหญ่ จะมีการจัดรายการวิทยุทุกวัน ช่วงเวลาที่จัดบ่อยที่สุด คือ 09.00–12.00 น. รายการที่จัดบ่อยที่สุด เนื่องจากไม่มีข้อบังคับ ไม่มีการผ่านการอบรมและได้รับประกาศนียบัตร ผู้ผ่านการอบรมของกรมประชาสัมพันธ์ ทำให้นักจัดรายการไม่มีจรรยาบรรณในการเป็นนักจัดรายการวิทยุ โดยปัจจุบันวิทยุชุมชนแพร่หลายอย่างรวดเร็วและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น แต่ยังไม่มีความหมายที่จะเข้าไปกำกับดูแล

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษา สถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHZ จังหวัดปราจีนบุรี” การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยวิธีการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีเครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์และเครื่องบันทึกเทป การจดบันทึก และถ่ายภาพ จากนั้นจึงนำข้อมูลเพื่อทำการเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 25 รูป/คน

3.1 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารสังคมออนไลน์ สร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ทราบถึงทัศนคติเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา
2. สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนดเพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ
3. ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย
4. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง
5. นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป
6. แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขออนุญาตและเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาและจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และเริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบ

สัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดต่าง ๆ ได้อีก

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจัดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้ลึกจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

4. ผลการวิจัย

แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษาสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz จังหวัดปราจีนบุรี เป็นการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ผ่านสถานีวิทยุประกอบไปด้วยรูปแบบสื่อทัศน์ รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน์ ที่สำคัญต้องมียอดประกอบของรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะถูกต้อง ถูกใจ ทันสมัยและได้ประโยชน์สำหรับผู้รับสาร มีการนำเสนอที่ตรงเป้าหมาย เข้าใจง่าย ตัวผู้สื่อสารธรรมะต้องเป็นผู้รู้ดี มีความชำนาญในการเผยแผ่และแนวทางต้องมีความเชื่อมโยง และสัมพันธ์และดำเนินตามกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม คือ รูปแบบต้องมีเจตนาการสื่อสารพุทธธรรม ต้องเด่นชัด รูปแบบต้องมีการสื่อสารพุทธธรรมต้องโดนใจ ตลอดจนถึงเนื้อหา การสื่อสารพุทธธรรมต้องโดดเด่นและ แนวทางการสื่อสารพุทธธรรมต้องมีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม อีกประการหนึ่งองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม นั้นสำคัญอย่างยิ่ง เพราะแนวทางจะสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และ ผู้รับสาร และท้ายที่สุดต้องมีการประเมินตรวจสอบแนวทางการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ด้วยการตรวจสอบจากความมั่นคงและความคงอยู่ที่เป็นสื่อต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์

1.หลักการเผยแผ่คือการทำให้ขยายออกไปการขยายวงกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการทำให้หลักธรรม

คำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่ออกไปแล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองเป็นทางที่ถูกที่ควรการเผยแพร่คำสอนพระพุทธศาสนาจึงถูกนำไปสู่สังคมออนไลน์นำไปใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลกมีเว็บไซต์ต่างๆ เผยแพร่ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งอีกทั้งชาวต่างชาติมีความสนใจที่จะศึกษาศาสนาพุทธเพิ่มมากขึ้นและมีเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมชนเมืองแห่งใหม่ของโลกเป็นชุมชนของคนทั่วทุกมุมโลกเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไม่จำกัดพรหมแดนไม่จำกัดสถานที่และไม่จำกัดเวลายังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความภาพเสียงวิดีโอและสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้ชมได้ด้วยเหตุนี้เององค์กรต่างๆ ทั่วโลกจึงหันมาใช้บริการอินเทอร์เน็ตจึงมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีทั้งเชิงรับและเชิงรุกถ้าไม่ได้ทำความเข้าใจให้ดีก็จะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ขณะที่พูดถึงการเผยแผ่เชิงรับหมายถึงการเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลักส่วนการเผยแผ่เชิงรุกหมายถึงการใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรมอย่างแท้จริง

2. สภาพปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับสถานีวิทยุ FM 100.25 MHz ในจังหวัดปราจีนบุรี ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากนักจัดรายการวิทยุ ส่วนหนึ่งที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากไม่มีข้อบังคับ ไม่มีการผ่านการอบรมและได้รับประกาศนียบัตร ผู้ผ่านการอบรมของกรมประชาสัมพันธ์ก็สามารถจัดรายการได้ ทำให้นักจัดรายการไม่มีกรอบ หรือไม่มีจรรยาวิชาชีพในการเป็นนักจัดรายการวิทยุ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงผู้จัดรายการวิทยุ จะมีจรรยาวิชาชีพ แต่ผู้จัดรายการส่วนใหญ่ไม่ได้ถือปฏิบัติ โดยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสถานีวิทยุของวัดยังขาดหน่วยงานที่กำกับดูแล จึงสามารถดำเนินการตามความต้องการหรือจัดรายการได้ตามความพึงพอใจของตน โดยปัจจุบันพบได้ในหลายรูปแบบทั้งในด้านการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม การให้เบอร์โทรศัพท์ไว้ในรายการ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันในเวลาต่อมา ส่งผลกระทบในด้านลบ ยังขาดปฏิบัติที่ยึดถือหรือมีกฎระเบียบในการปฏิบัติ เป็นต้น เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วสิ่งที่สถานีวิทยุต้องการและต้องได้รับการสนับสนุน ความต้องการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการภายใน ด้านเทคนิคการเผยแพร่ และด้านงบประมาณสนับสนุน เป็นต้น

3. แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งในการสื่อสารถือว่ามีความสำคัญและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องมีการอาศัยการสื่อสารเป็นปัจจัยหลักจึงทำให้การสื่อสารมีความสำคัญต่อหน้าที่สำหรับผู้สอนและผู้ฟังหมายถึงกระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลต่างๆ ซึ่งมีผลทำให้เข้าใจและมีความรู้สึกร่วมกันในกระบวนการสื่อสารการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ผ่านสถานีวิทยุมีความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร หรือมีความน่าเชื่อถือในสิ่งนั้นในการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ และสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น

ส่วนแนวทางปฏิบัติในการส่งสารคือทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติชอบฝึกฝนตนเอง ซึ่งมีแนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ดังนี้

1) แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสำหรับผู้ส่งสารผ่านช่องทางสื่อโซเชียลเพสบุ๊ค โดยใช้เป็นทำภาพนิ่งหรือเป็นสื่อวิดีโอสั้นไลฟ์สด และยูทูบ เพื่อการเผยแผ่ธรรมะโดยตรงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่ทันสมัยเพื่อติดตามความพึงพอใจของผู้ฟังหลังการจัดรายการและเพิ่มทักษะในการสื่อสาร ทั้งผู้ส่งและผู้รับ

2) แนวทางสำหรับผู้รับสาร ที่ถ่ายทอดผ่านสื่อออนไลน์หรือผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้นต้องมีเนื้อหาที่ทันสมัยและทันต่อสถานการณ์บ้านเมืองโดยผลิตรายการของผู้ส่งสาร ถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ความต้องการข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปของเนื้อหาธรรมะเพื่อสารจะได้เป็นโยชน์ในการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นข้อมูลธรรมะในปัจจุบันนี้ยังคงมีการจัดการข้อมูลข่าวสารที่มีการเข้าถึงที่ยังไม่ครอบคลุมผู้ฟังทุกกลุ่ม ซึ่งควรให้ความสำคัญต่อการรับรู้ของผู้ฟัง ทั้งนี้เพราะทัศนคติย่อมเกี่ยวโยงไปถึงการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย

3) แนวทางสำหรับช่องทางการส่งสารผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงคือสิ่งที่เป็นพาหนะของสารสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร ให้ปรากฏแก่ผู้ฟัง ดังนั้นช่องทางการส่งสารหรือช่องทางการให้ข้อมูลแก่ผู้รับฟังและผู้ส่งสารนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการสื่อสารสิ่งที่ เป็นพาหนะของสารทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารต้องอาศัยสื่อหรือช่องทางทำหน้าที่นำสารไปสู่ผู้รับสาร เช่น เทป วิทยุ วิทยุทัศน์ เป็นต้น

4) แนวทางสำหรับผู้รับสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียว หลายคน บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับเรื่องราวข่าวสาร จากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับต่อผู้ส่งสาร หรือส่งสารต่อไปถึงผู้รับสารคนอื่น ๆ ตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร การทำความเข้าใจหรือการรับรู้สารของผู้รับสารในที่นี้ มุ่งประเด็นสำคัญไปทางแนวคิดว่าเราทำความเข้าใจความหมายโดยใช้ผัสสะทางเสียง คือ เมื่อพระธรรมกถึก แสดงพระธรรมเทศนา ผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงประชาชนผู้รับสาร ได้เข้าใจความหมายธรรมะทางเสียง การรับรู้ทางเสียงของผู้รับสารจะดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์ ก็อยู่ที่โยนิโสมนสิการของแต่ละบุคคล ควรมีการสร้างจิตสำนึกให้กับผู้จัดรายการหรือนักจัดรายการวิทยุชุมชนในรูปของการจัดอบรม หรือการสอบใบประกาศ เพื่อให้การจัดรายการวิทยุมีคุณภาพมากขึ้นกว่าในปัจจุบัน

ดังนั้นการสื่อสารผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงจะประสบความสำเร็จตรงตามจุดประสงค์หรือไม่ผู้ส่งสารควรคำนึงถึงหลักการสื่อสาร ดังนี้

1) ผู้ที่จะสื่อสารให้ได้ผลและเกิดประโยชน์ จะต้องทำความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบในการสื่อสาร และปัจจัยทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับระบบการรับรู้ การคิด การเรียนรู้ การจำซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพในการสื่อสาร

2) ผู้ที่จะสื่อสารต้องคำนึงถึงบริบทในการสื่อสาร บริบทในการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่อยู่แวดล้อมที่มีส่วนในการกำหนดรู้ความหมายหรือความเข้าใจในการสื่อสาร

3) คำนึงถึงกรอบแห่งการอ้างอิง มนุษย์ทุกคนจะมีพื้นความรู้ทักษะ เจตคติ ค่านิยม สังคม ประสบการณ์ ฯลฯ เรียกว่าภูมิหลังแตกต่างกัน ถ้าสื่อสารใดมีกรอบแห่ง การอ้างอิงคล้ายกัน ใกล้เคียงกันจะทำให้การสื่อสารง่ายขึ้น

4) การสื่อสารจะมีประสิทธิผล เมื่อผู้ส่งสารส่งสารอย่างมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ผ่านสื่อหรือช่องทางที่เหมาะสมถึงผู้รับสารที่มีทักษะในการสื่อสารและมีวัตถุประสงค์สอดคล้องกัน

5) ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ควรเตรียมตัวและเตรียมการล่วงหน้า เพราะจะทำให้การสื่อสารราบรื่น สะดวก รวดเร็ว เป็นไปตามวัตถุประสงค์และสามารถแก้ไขได้ทันท่วงที หากจะเกิดอุปสรรค ที่จุดใดจุดหนึ่ง

6) คำนึงถึงการใช้ทักษะ เพราะภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์ตกลงใช้ร่วมกันในการสื่อความหมาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจในการสื่อสาร ผู้สื่อสารต้องศึกษาเรื่องการใช้ภาษา และสามารถ ใช้ภาษาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล เนื้อหาของสาร และช่องทางหรือสื่อ ที่ใช้ในการสื่อสาร

7) คำนึงถึงปฏิกิริยาตอบกลับตลอดเวลา ถือเป็นการประเมินผลการสื่อสาร ที่จะทำให้ผู้สื่อสารรับรู้ผลของการสื่อสารว่าประสบผลดีตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ควรปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขข้อบกพร่องใด เพื่อที่จะทำให้การสื่อสารเกิดผลตามที่ต้องการ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษาสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHZ จังหวัดปราจีนบุรี” โดยศึกษาหลักการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ สภาพปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์และแนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีวิทยุกระจายเสียง รวมไปถึงวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อความเป็นวิทยุกระจายเสียง ผู้วิจัยได้นำการศึกษามาวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. หลักการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์นั้นเป็นการสอนศีลธรรมซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีวิธีการหลายวิธีทั้งวิธีการพูดวิธีการทำตัวอย่างให้ดูวิธีการเขียนแต่ไม่ว่าจะเผยแผ่ด้วยวิธีการใด ๆ การเผยแผ่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาจะเป็นพระภิกษุสงฆ์หรืออุบาสก อุบาสิกา นักเผยแผ่ต้องมีพุทธวิธีในการสอนโดยเริ่มจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่กัลยาณมิตร

และมีสติปัญญาที่ประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่าผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กันมีความกรุณาต่อกันในปัจจุบัน ดังนั้นควรเล็งเห็นถึงความสำคัญเรื่องการเผยแพร่วาทะคำสอนพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรมจริยธรรมรวมทั้งไม่เป็นการปิดป้องพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎกเพื่อดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ซึ่งด้วยคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชชาติ จิรสัทโธ⁷ ได้ทำวิจัยเรื่องการบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยพบว่า การสื่อสารและสื่อออนไลน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและปัจจุบันเป็นการสื่อสารออนไลน์คือการแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งจะเกิดขึ้นหรือเป็นผลสำเร็จมีความเข้าใจตรงกันเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ความต้องการและทัศนคติอย่างเดียวกันกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจระหว่างคนสองคน

2. สภาพปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์

สภาพปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับสถานีวิทย์ ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากนักจัดรายการวิทยุ เนื่องจากไม่มีข้อบังคับ ไม่มีการผ่านการอบรมและได้รับประกาศนียบัตร ผู้ผ่านการอบรมของกรมประชาสัมพันธ์ก็สามารถจัดรายการได้ ทำให้นักจัดรายการไม่มีกรอบ หรือไม่มีจรรยาวิชาชีพในการเป็นนักจัดรายการวิทยุ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงผู้จัดรายการวิทยุ จะมีจรรยาวิชาชีพ แต่ผู้จัดรายการส่วนใหญ่ไม่ได้ถือปฏิบัติ โดยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสถานีวิทย์ของวัดยังขาดหน่วยงานที่กำกับดูแล จึงสามารถดำเนินการตามความต้องการหรือจัดรายการได้ตามความพึงพอใจของตน โดยปัจจุบันพบได้ในหลายรูปแบบทั้งในด้านการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมส่งผลกระทบต่อในด้านลบ ยังขาดปฏิบัติที่ยึดถือหรือมีกฎระเบียบในการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุदारัตน์ ศรีจันทร์ และคณะ⁸ ได้ทำวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุชุมชนกับงานวัฒนธรรม ในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุ ด้านเนื้อหาและระยะเวลาการจัดรายการ ส่วนใหญ่ จะมีการจัดรายการวิทยุทุกวัน ช่วงเวลาที่จัดบ่อยที่สุด คือ 09.00-12.00 น. รายการที่จัดบ่อยที่สุด เนื่องจากไม่มีข้อบังคับ ไม่มีการผ่านการอบรมและได้รับประกาศนียบัตร ผู้

⁷ พระมหาชชาติ จิรสัทโธ, การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคม ออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย, **ปริญาพุทธศาสนตรุษย์บัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓, หน้า บทคัดย่อ.

⁸ สุदारัตน์ ศรีจันทร์, การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุชุมชนกับงานวัฒนธรรม ในจังหวัดอุดรธานี, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐, หน้า บทคัดย่อ.

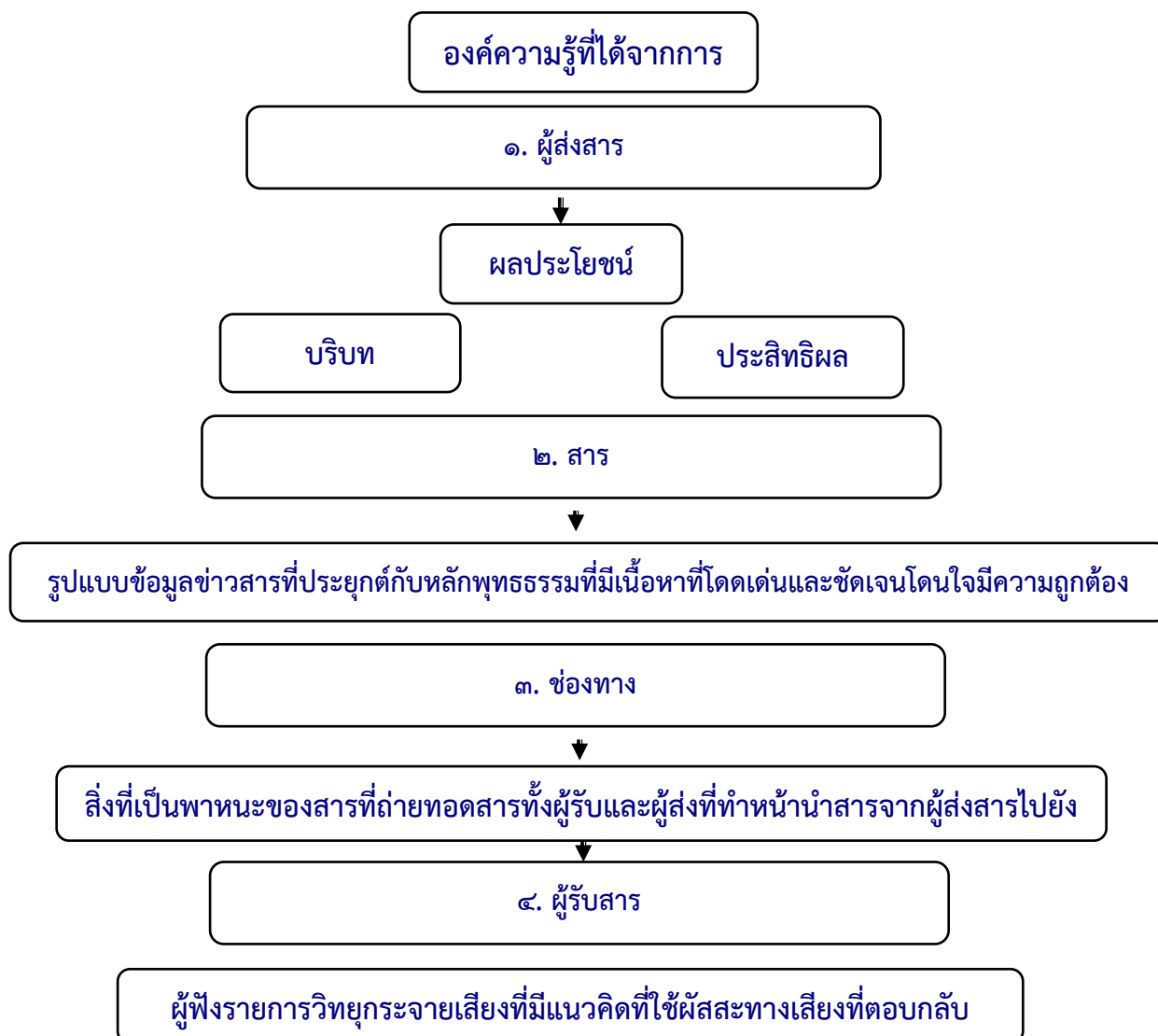
ผ่านการอบรมของกรมประชาสัมพันธ์ ทำให้การจัดรายการไม่มีจรรยาวิชาชีพในการเป็นนักจัดรายการวิทยุ โดยปัจจุบันวิทยุชุมชนแพร่หลายอย่างรวดเร็ว และมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น แต่ยังไม่มีความหมายที่จะเข้าไปกำกับดูแล

3. แนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์

แนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงมีรูปแบบและแนวทางที่เหมือนกัน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือ รูปแบบการพูดเพื่อให้ความรู้ การโน้มน้าวใจ และความบันเทิง เป็นเทศนาโวหาร และเป็นการสื่อสารแบบทางเดียวโดยมีพระสงฆ์ เป็นสื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี มีความรู้มีประสบการณ์ในการเผยแพร่ธรรมเป็นอย่างดี มีแนวทางการนำเสนอที่เป็นประโยชน์ น่าสนใจธรรมะที่พระสงฆ์นำมาเสนอทางวิทยุกระจายเสียงต้องมีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย มีเนื้อหาของธรรมะเล็กน้อยที่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก เพราะเป็นบทรธรรมะที่ใช้แสดงได้ทุกโอกาสไม่ต้องคำนึงถึงผู้ฟัง สถานการณ์ หรือวันสำคัญแต่ประการใด ส่วนเนื้อหาทางด้านการใช้ภาษาในการสื่อสารมีการใช้สำนวนภาษาที่เหมือนกันคือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม คำพังเพย กลอน นิทาน และอุปมาอุปมัย การนำภาษาบาลีมาใช้ การใช้อุปมาที่ใกล้เคียงธรรมะไปเปรียบเทียบ ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์แก่ผู้ฟัง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาญวิทย์ ภาแก่ดำ⁹ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการกระจายเสียงของสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบรายการวิทยุเพื่อการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน ได้แก่ รูปแบบรายการที่เหมาะสม คือ การสนทนา การสัมภาษณ์ และการให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ภาษาที่ใช้ คือ ภาษาถิ่น และภาษากลาง เนื้อหารายการ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร ข่าวก่อถิ่น และเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นต้น

⁹ ชาญวิทย์ ภาแก่ดำ, “การพัฒนารูปแบบการกระจายเสียงของสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๒, หน้า บทคัดย่อ.

6.องค์ความรู้จากการวิจัย

7.สรุปผลการวิจัย

แนวทางการเผยแผ่ธรรมมีรูปแบบและวิธีการบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงมีความสอดคล้องตามรูปแบบเทศนาโวหาร แสดงเนื้อหาธรรมะเพื่อให้ความรู้ การโน้มน้าวใจ และความบันเทิง วิธีการสอนมีการยกอุปมาอุปมัยขึ้นเปรียบเทียบ ยกนิทาน มาประกอบ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจธรรมะได้ง่ายยิ่งขึ้นการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง มีความสอดคล้องในองค์ประกอบการนำเสนอธรรมะทางวิทยุตามหลักนิเทศศาสตร์ กล่าวคือ ผู้ส่งสาร หมายถึงพระธรรมกถึกผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างดี สาร หมายถึงสำนวนบทพระธรรมเทศนา 289 สำนวน ช่องทาง หมายถึงสถานี และผู้รับสาร หมายถึง ประชาชนผู้รับฟังทั่วไป เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร

นับว่าเป็นการสอดคล้องที่สมบูรณ์ทั้งภาคทฤษฎีและ ภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการถ่ายทอดธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีดังนี้

- 1) นำเสนอให้ถูกกาล การนำเสนอให้ถูกกาลนั้นสำคัญมาก ถึงแม้ว่าชาวที่นำเสนอจะเป็นข้อเท็จจริง แต่ถ้านำเสนอแบบผิดๆ ผลกระทบในทางไม่ดีก็เกิดขึ้นกับคนในชุมชน
- 2) นำเสนอด้วยคำพูดที่เป็นจริง สุภาพ ในการเขียนข่าวด้วยคำจริง ก็คือต้องเสนอข้อเท็จจริงทั้งหมด ไม่เสแสร้งแกล้งนำเสนอเพียงบางส่วนบางช่วงเท่านั้น เพราะจะทำให้ความหมายของความจริงผิดเพี้ยนไป เพราะในความเป็นจริงแล้วผู้ที่ตกเป็นข่าวไม่ได้ต้องการให้เขียนข่าวเชียร์เขาแบบไม่ลืมหูลืมตา เขาแค่ต้องการให้เสนอข่าวตามข้อเท็จจริงเท่านั้นเอง
- 3) นำเสนอด้วยความสุภาพ ในการพูดหรือเขียนข่าวด้วยคำสุภาพ คือ ไม่พูดหรือเขียนข่าวด้วยคำหยาบคาย ก้าวร้าว ลามก ใส่ร้ายป้ายสี คำสบถ ในการเขียนข่าว ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ในภาพรวม สิ่งใดที่เสนอข่าวไปแล้ว ประเทศได้ประโยชน์ จังหวัดได้ประโยชน์
- 4) นำเสนอที่เป็นประโยชน์ ในการพูดหรือเขียนข่าว ในเรื่องที่เป็นประโยชน์นั้น หมายความว่า การพูดหรือเขียนบทความอะไรก็ตามอันจะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นไม่ควรนำเสนอ เพราะผลของการนำเสนอของสื่อมวลชนนั้นมีผลทั้งแง่บวกและแง่ลบ ถ้านำเสนอข่าวยั่วยุส่งเสริมให้เกิดความโกรธแค้น สังคมก็จะเกิดความแตกแยกเสียหายตามมา แต่ถ้า นำเสนอที่เป็นประโยชน์สังคมก็จะได้ประโยชน์จากการฟังและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539.
- เฉลิมศรี หุ่นเจริญ. **การดำเนินรายการวิทยุกระจายเสียง**.ในเอกสารการสอนชุดวิชาการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง (หน่วยที่ 8-15). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2560.
- ชาญวิทย์ ภาแถม. “การพัฒนารูปแบบการกระจายเสียงของสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม” **วิทยานิพนธ์.มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**, 2559.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) . **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, 2547.

พระมหาชูชาติ จิรสุโข. “การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย”. **ปริญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

ลำยอง ลำไฉฉี. การศึกษาพฤติกรรมการฟังวิทยุพระพุทศาสนา. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชของพระสงฆ์และประชาชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://urban.cpe.ku.ac.th>, [29 สิงหาคม 2565].

สุตารัตน์ ศรีจันทร์. “การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุชุมชนกับงานวัฒนธรรม ในจังหวัดอุดรธานี”. **สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม** ประจำปีงบประมาณ 2560.

รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
ในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน
MODEL OF COMMUNITY – BASED PARTICIPATION IN DRIVING THE
TEMPLE AS A SUSTAINABLE LEARNING RESOURCE.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงุฑโร)¹

Phra Udomsittinayok (Kumphol Kunungkaro)

สมศักดิ์ บุญปู, Somsak Boonpoo²

พระมหาญาณวัฒน์ จิตวฑฺฒโน, Phramaha Yannawat Thitavaddhano³

Email: surachaihongtrakool@gmail.com

Received: March 15, 2023 Revised: March 25, 2024

Accepted: March 25, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของ และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๔ คน และสนทนากลุ่ม จำนวน ๙ คนใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า : ๑. การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนทั้ง ๕ ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

การรับประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล

๒. พัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการของการมีส่วนร่วม ใน ๕ ด้านร่วมกับสภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสปปายะ ๗ รวมถึงกระบวนการขับเคลื่อนตามหลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยานการศึกษาตามเงื่อนไขความสำเร็จในบริบทของวัด ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานราชการ

๓. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ ส่วนที่ ๒ ตัวแบบ ส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้ ส่วนที่ ๔ เงื่อนไขความสำเร็จการจัดสภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสปปายะ ๗ หลักการของการมีส่วนร่วมระดมความคิด วิเคราะห์ปัญหา การวางแผน ร่วมรับประโยชน์ร่วมกันตามกระบวนการของการมีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้วยชุดความรู้ ผู้ให้ข้อมูลและผู้ถ่ายทอด การออกแบบจัดลำดับ กิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ สถานที่ การบริหารจัดการตามหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสรวมขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนด้วยองค์ความรู้ TPL

คำสำคัญ : รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน; การขับเคลื่อนวัด; แหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน.

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study community participatory management, 2) to develop a model of participatory management, 3) to propose a model of community participatory management to drive the temple to be sustainable learning resources by using mixed methodology with quantitative questionnaires through 400 sample people, the statistics used were percentage, mean, standard deviation. Qualitative research with in-depth interviews of 8 qualified experts and group discussion of 9 persons using content analysis.

The results of the research found that: 1. Community participatory management for driving the temple to be a sustainable learning center in 5 aspects showed that in overall, it was at a high level, namely, participation of mutual benefits, participation of brainstorming, participation in action, participation in planning and participation in monitoring and evaluation.

2. Developing a community participatory management model to drive the temple to be a sustainable learning center through the process of 5 aspects participation with the temple environment the *Sappāya* 7 principle based on communities and government agencies.

3. Community participatory management model in driving the temple to be a sustainable learning center consists of 4 parts; 1) introduction, 2) model, 3) steps of implementation, and 4) conditions for success by using the temple environment management based on the *Sappāya* 7 principles, participation of brainstorming, problem analysis, planning, mutual benefits in accordance with the process of participating in learning resources development with knowledge, knowledge providers, teachers, order design, learning activities or processes, learning media, place, duty and power management of the abbot who hands on driving the temple to be a sustainable learning resource by PTL Model.

Keywords : community participatory management style; driving the measure; Sustainable learning resources.

1. บทนำ

วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของอุบาสกอุบาสิกาฯลฯวัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งชาวพุทธนิยมสร้างวัดและมีการพัฒนาวัดไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเพื่อปฏิบัติธรรมเรียกว่าสายปฏิบัติตรงกันข้ามกับสายแรกที่เรียกว่าสายปริยัติในปัจจุบันการสร้างวัดการพัฒนาวัดมีมากขึ้นทุกปี ทั้งนี้ เพราะประชาชนชุมชนมีจำนวนมากขึ้นอีกทั้งประชาชนก็นิยมเข้าวัดมากขึ้นซึ่งมีมากมายหลายลักษณะตามวิวัฒนาการของโลกอย่างไรก็ดีวัดทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเจ้าอาวาสเองซึ่งเป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการบริหารวัดวัดจะเจริญรุ่งเรืองจะเสื่อมจะทรก้อยู่ที่ท่านเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลายด้านทั้งตนเองผู้ได้บังคับบัญชาคือพระภิกษุสามเณรในวัดรูปแบบการบริหารวัด การจัดองค์กรในวัดการวางรูปแบบแปลนแผนผังวัด เสนาสนะการจัดภูมิทัศน์ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็น จนกระทั่งบุคลากรภายในวัด การพัฒนาวัดตามรูปแบบดังกล่าวทั้งคณะสงฆ์และราชการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายในการพัฒนาวัดแนะนำเจ้าอาวาสตลอดมา

จนกระทั่งมีวัดจำนวนมากที่ได้ปฏิบัติไปบ้างแล้วสามารถยกฐานะของวัดให้สูงขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่นและวัดพระอารามหลวงอันนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องวัดจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทความรับผิดชอบที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้ดีขึ้น⁴

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นวัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ, ชาวพุทธซึ่งในปัจจุบันขาดความสามัคคี ของคนไทยในระบบการปกครองที่มีการปฏิรูปกันในปัจจุบัน แม้ว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์จะลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและ พระสงฆ์ก็ยังมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รวมจิตใจของประชาชนทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน⁵ ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น วัดยังถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็น เวลาช้านานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาซึ่งการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชา จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมของความสามัคคีเป็นหนึ่งอันเดียวกันสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้ว่า "วัด" (Temple) เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็น ถึงอารยธรรม และยังสะท้อนไปถึงร่องรอยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัด และสิ่งแวดล้อม ที่มีลักษณะการผสมกลมกลืน การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความสงบความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย⁶

⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนา, ข้อมูลพื้นฐาน ปี ๒๕๕๑, อ้างใน พระปลัดโฆสิต คงแทนและคณะ "รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน", **ดุยภูมิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ๒๕๕๘).

⁵ กรมการศาสนา, **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓.

⁶ กรมการศาสนา, **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี ๒๕๕๗**, หน้า ๒๓.

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้โดยมาจากความร่วมมือของวัดและชุมชนในการบริหารจัดการร่วมกันซึ่งจะเป็นการอาศัยกันและกันในการพัฒนาวัดของชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างมั่นคง ถาวรสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๓. เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research Design) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน จากแหล่งข้อมูล : หนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัย website เครื่องมือ : แบบศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis ๒) แจกแบบสอบถามประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๔๐๐ รูป/คน จากแหล่งข้อมูล : ประชาชนและพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๔๐๐ รูป/คน เครื่องมือ : แบบสอบถาม การวิเคราะห์ : ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๓) สัมภาษณ์ กลุ่มเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน จำนวน ๔ รูป/คน จากแหล่งข้อมูล : กลุ่มเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน จำนวน ๔ รูป/คน เครื่องมือ : แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis ๔) สันทนากลุ่ม กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม จำนวน ๔ รูป/คน และกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้นำทางพุทธศาสนา จำนวน ๕ รูป/คน จากแหล่งข้อมูล : ผู้ทรงคุณวุฒิ / นักวิชาการ / กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้นำทางพุทธศาสนา จำนวน ๙ รูป/คน เครื่องมือ : คู่มือการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ประชากร คือ วัดในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๘๗ วัด⁷ โดยมีประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑,๒๔๖,๐๐๐ คน⁸ **กลุ่มตัวอย่าง** ในการศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๘๗ วัด ประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑,๒๔๖,๐๐๐ คน ว่าสัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5 และระดับความเชื่อมั่น 95% และทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Random sampling) ด้วยการเปิดตารางสุ่มสุ่มของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ รูป/คน⁹

4. สรุปผลการวิจัย

๑.การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้ง ๕ ด้านโดยภาพรวมประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีมีความคิดเห็นต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลตามลำดับ ดังตารางที่ ๑

⁷ ทะเบียนวัดในประเทศไทย, [ออนไลน์วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔], Retrieved from http://www.thammapedia.com/ceremonial/watthai_bypak.htm

⁸ วิกิพีเดีย, จังหวัดนนทบุรี, <https://th.wikipedia.org/> [ออนไลน์วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๔]

⁹ บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. (กรุงเทพมหานคร : สุริยาสาส์น, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

ตารางที่ ๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม
เกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
อย่างยั่งยืน ทั้ง ๕ ด้าน

n = ๔๐๐

	ตัวแปรที่ศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑	ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด	๔.๑๓	๐.๗๑	มาก
๒	ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน	๔.๐๘	๐.๘๕	มาก
๓	ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ	๔.๑๒	๐.๘๘	มาก
๔	ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล	๔.๐๓	๐.๗๙	มาก
๕	ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน	๔.๑๖	๐.๖๗	มาก
	รวม	๔.๑๑	๐.๗๘	มาก

๒. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ได้แก่

รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ ได้แก่ ๑) สภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสัปปายะ ๗ ๒) หลักการมีส่วนร่วม ๕ ข้อ ๓) วัดอุปสงค์ตามประโยชน์และคุณค่าของการมีส่วนร่วม ๑๓ ข้อและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ๗ ข้อ

ส่วนที่ ๒ ตัวแบบ ประกอบด้วย ๑) ระบบงาน ได้แก่ กระบวนการของการมีส่วนร่วมใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ๒) ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน ๓) ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ๔) ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ๕) ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ๒) กระบวนการจัดการ ตามขั้นตอนการขับเคลื่อน ๖ ขั้นตอน องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ๗ ข้อ รวมถึงกระบวนการขับเคลื่อนตามหลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยานการศึกษา

ส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้ ประกอบด้วย ๑) โครงสร้างของการบริหารวัดตามหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ๒) การตัดสินใจตามปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ๓) แนวทางการประเมิน ตามการร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ

ส่วนที่ ๔ เงื่อนไขความสำเร็จเป็นไปตามบริบทของวัด ชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๓. **เสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน** ประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ

๑. **สภาพแวดล้อม** ได้แก่ สภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสัปปายะ ๗ การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการดูแลสุขภาพอนามัยทั้งทางกายและทางใจของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะท้องถิ่นและชุมชน สามารถพัฒนาให้เป็นตัวอย่างที่ดีด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมให้กับวัด หน่วยงานหรือผู้สนใจอย่างเป็นรูปธรรม

๒. **หลักการ** ได้แก่ หลักการของการมีส่วนร่วม คือ การระดมความคิด คือการคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผน คือนำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน การลงมือทำ คือ การนำแผนงานที่ได้ ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบ การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การรับประโยชน์ร่วมกันมีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรม ที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้นและผลประโยชน์โดยอ้อม

๓. **วัตถุประสงค์** ได้แก่ ประโยชน์และคุณค่าของการมีส่วนร่วมและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ เกิดกระบวนการกลุ่ม กระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมบริหารจัดการวัด ทำให้ใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่า ช่วยในเรื่องระบบการติดตามผล สร้างจิตสำนึกที่ดีในการทำงานเพื่อเด็กเพื่อสังคมและส่วนรวม ผู้เรียนสนใจได้สัมผัสและเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เกิดความสนุกกับการเรียนรู้ และยังได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ อันจะทำให้เห็นคุณค่ารักท้องถิ่นของตน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เกิดความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ศาสนสถานมีสิ่งแวดล้อมที่ดีเหมาะกับการประกอบศาสนกิจ เกิดเครือข่ายในการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน

ส่วนที่ ๒ ตัวแบบ

๑. **ระบบงานตามกระบวนการของการมีส่วนร่วม ใน ๕ ด้าน คือ** ๑) ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ๒) ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน ๓) ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ๔) ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ๕) ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน

๒. **กระบวนการจัดการตามขั้นตอนการขับเคลื่อน** ได้แก่ ขั้นตอนตระหนักในช่องว่าง ขั้นมีความต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างมีขอบเขต ขั้นให้เกียรติไม่สร้างความรู้สึกลึกแยกขั้นการมีส่วนร่วม ขั้นสามารถพึ่งตนเอง ขั้นผู้คนในสังคมคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน

๓. องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ คือ องค์ประกอบที่สำคัญ 7 ด้าน ในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ ข้อมูล/ชุดความรู้ ผู้ให้ข้อมูล/ผู้ถ่ายทอด การออกแบบและ การจัดลำดับ กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ สถานที่ การบริหารจัดการ

๔. กระบวนการขับเคลื่อนตามหลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยาน การศึกษา คือ วัดมีการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้แก่ประชาชน มีการส่งเสริม พัฒนาระบบการจัด กิจกรรมทางการศึกษา และการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน มีการพัฒนาระบบและจัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร นิทรรศการ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต หรือความรู้ทางวิชาการ มีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเอื้อ ประโยชน์ต่อชุมชน จัดการสิ่งแวดล้อมและบริเวณวัดมีความสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม และ สำหรับวัดพัฒนาตัวอย่างนั้น มีหลักการสำคัญ คือ จัดการสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมและพัฒนา การศึกษาทั้งในด้านพระปริยัติธรรม พระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร และ ประชาชน จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด และมีกิจกรรมการพัฒนาสังคม โดยจัดทำ แผนงานหรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนอย่างน้อย ๒ โครงการ

๕. แนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมการติดตาม ประเมินผลให้เป็นรูปธรรมชัดเจน คือ ๑) ชุมชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและติดตาม การ ดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ๒) เปิด โอกาสให้ชุมชนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ๓) ใช้ แบบสอบถามความคิดเห็นและผลการเข้าวัดเพื่อเรียนรู้ประเมินเทียบเกณฑ์และวัตถุประสงค์ที่ได้ กำหนดไว้เพื่อติดตามหาข้อเท็จจริง ๔) นำผลการประเมินการมีส่วนร่วมมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิด การมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนต่อไป

ส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้

๑. โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างของการบริหารวัดตามหน้าที่และอำนาจของเจ้า อาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่มี ความเกี่ยวข้องกับหน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสในมาตรา ๓๓/ และ มาตรา ๓๔

๒. การตัดสินใจ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ปัจจัยจากชุมชนเอง ข้าราชการและระบบราชการ สภาพแวดล้อมอื่นๆ ด้านกายภาพและชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้าน การเมือง ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านประวัติความเป็นมา การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความ เชื่อพื้นฐาน มาตรฐานคุณค่า เป้าหมายและความคาดหวัง ประสพการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา การ

ปีบบังคับ การมองตนเอง นิสัยและประเพณี โอกาส ความสามารถบุคคล การสนับสนุนบุคคล ภาวะผู้นำของผู้มีส่วนร่วม

๓. แนวทางการประเมินตามการร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ มีการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

ส่วนที่ ๔ เจาะใจความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับบริบทของวัด ชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

5. การอภิปรายผล

ผู้วิจัย พบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

๑. ผลการศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้ง ๕ ด้านโดยภาพรวมประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีมีความคิดเห็นต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล

จากผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ชุมชนมีอิสระทางความคิดในการเข้าถึงข้อมูล วัดให้ชุมชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และชุมชนมีการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุด วัดตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีติดตามประเมินผล และชุมชนมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นในกระบวนการจัดวางแผนงาน โครงการร่วมจัดหรือปรับปรุงในระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากร และร่วมลงมือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดในชุมชน มีส่วนร่วมในการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุตามเป้าหมายและ วัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ร่วมการติดตามประเมินผลการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด และชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลติดตามผลตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันกับวัด ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทางบวกและลบในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชนได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ในพื้นที่เท่าเทียมกัน และชุมชนได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง เช่น รูปแบบวัตถุ ผลิตภัณฑ์ เป็นต้น จากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุทธิพงศ์ บุญผดุง** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

นครนายก” ผลการวิจัยพบว่าด้านการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีปริมาณจำกัด ไม่ทันสมัย และอยู่ในสภาพไม่พร้อมใช้งาน การใช้ และการติดตามผลการใช้แหล่งการเรียนรู้ไม่เป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง และขาดงบประมาณ ในการสนับสนุน หรือพัฒนาทำให้แหล่งเรียนรู้มีวัสดุและอุปกรณ์ เพียงพอ ความต้องการ ในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมีความทันสมัย พัฒนาการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับแผนโครงการและเพียงพอ ได้แก่ พัฒนาการจัดการ และการกำกับติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ด้านบุคลากรและการให้บริการ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้มีภาระงานอื่นต้องรับผิดชอบ และครูผู้รับผิดชอบ ขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างนวัตกรรมแหล่งการเรียนรู้ใหม่ๆ¹⁰

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระพน ภาณุรักษ์และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการฝึกปฏิบัติของทุกกลุ่ม โดยรวมเท่ากับ 99.203 ผลการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรมมีคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนเข้าอบรมร้อยละ 804 ผลการประเมินคุณภาพเว็บไซต์แหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินสื่ออิเล็กทรอนิกส์นำเสนอองค์ความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดผลการประเมิน ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการ ติดตามการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ มีผลด้านการยอมรับและใช้เทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด¹¹

๒. ผลการพัฒนาแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ได้แก่

รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ ได้แก่ ๑) สภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสัปปายะ ๓/ ๒) หลักการมีส่วนร่วม ๕ ข้อ ๓) วัดอุปสงค์ตามประโยชน์และคุณค่าของการมีส่วนร่วม ๑๓ ข้อและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ๓ ข้อ

¹⁰สุทธิพงศ์ บุญผดุง, “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครนายก”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558), บทคัดย่อ.

¹¹วีระพน ภาณุรักษ์และคณะ, “รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม”, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559), หน้า 35

ส่วนที่ ๒ ตัวแบบ ประกอบด้วย ๑) ระบบงาน ได้แก่ กระบวนการของการมีส่วนร่วม ใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ๒) ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน ๓) ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ๔) ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ๕) ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ๒) กระบวนการจัดการ ตามขั้นตอนการขับเคลื่อน ๖ ขั้นตอน องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ๗ ข้อ รวมถึงกระบวนการขับเคลื่อนตามหลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยานการศึกษา และ แนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลให้เป็นรูปธรรมชัดเจน

ส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้ ประกอบด้วย ๑) โครงสร้างของการบริหารวัดตามหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ๒) การตัดสินใจตามปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ๓) แนวทางการประเมิน ตามการร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ

ส่วนที่ ๔ เงื่อนไขความสำเร็จเป็นไปตามบริบทของวัด ชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ผลการสอบถาม สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มทำให้ได้การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนที่ประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ ส่วนที่ ๒ ตัวแบบ ส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้ ส่วนที่ ๔ เงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ จากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูพัฒนสุตานุกุล** ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย พบว่า วัดที่จะจัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ควรมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างวัดในสมัยพุทธกาลและวัดในปัจจุบันโดยการศึกษาสภาพการจัดการวัดที่จัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีแล้วและศึกษาจากวัดพัฒนาดีเด่นในปัจจุบัน เพื่อการวางรูปแบบที่เหมาะสมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการบริหาร การจัดการความรู้ การพัฒนา และแนวคิดสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ปัจจุบันต้องทำวัดให้เป็นอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสนสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ให้มีครบทั้ง 4 ด้าน¹² และสอดคล้องกับ **Mark** ได้ศึกษาอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อผลการเรียนรู้ของเยาวชนในชุมชนด้วยโอกาส โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างใน ๘๐ ชุมชน จำนวน ๙,๓๗๑ คน ทั้งกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยและกลุ่มรายได้อ่อน ทวีตสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า สถาบันศาสนามีบทบาทต่อสังคมอย่างน้อยที่สุดก็เป็นสถานที่ที่จัดสวัสดิการให้แก่กลุ่มคน

¹²พระครูพัฒนสุตานุกุล, “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2557), หน้า 190.

ยากจนชุมชนที่ใกล้เคียงกับสถาบันศาสนาเหล่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนดังกล่าวแทบจะไม่ได้รับผลประโยชน์ทางสังคมจากการค้าที่จดทะเบียนตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้รับการจ้างงานในตำแหน่งใดๆ จากนายจ้างหรือแม้แต่ไม่มีโรงเรียนดีๆ สำหรับเด็กในชุมชนด้วยโอกาส อย่างไรก็ตามชุมชนด้วยโอกาสนั้นกลับได้รับสวัสดิการจากสถาบันศาสนาในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะ “โบสถ์” ที่แม้ว่าจะเป็นสถาบันศาสนาที่กำลังตั้งอยู่ความเลื่อมใสมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ยังสามารถสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนใกล้เคียง สอนบทบาทยของโบสถ์ที่มีต่อการเรียนรู้ของเด็กในชุมชนด้วยโอกาสนั้น การวิจัยนี้พบว่า โบสถ์มีส่วนช่วยให้เด็กเหล่านั้นยอมอยู่ในโรงเรียนมากกว่าสถานที่อื่น นอกจากนี้การเข้าโบสถ์และร่วมกิจกรรมทางศาสนาของโบสถ์มีผลในทางบวกต่อความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ของเด็กในชุมชนรายได้น้อยเมื่อเทียบกับเด็กในชุมชนรายได้สูง¹³

๓. เสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ คือ สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสัปปายะ ๗ การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการดูแลสภาพอนามัยทั้งทางกายและทางใจของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนทั่วไป โดยเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะท้องถิ่นและชุมชน สามารถพัฒนาให้เป็นตัวอย่างที่ดี ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมให้กับวัด หน่วยงานหรือผู้สนใจอย่างเป็นรูปธรรม

หลักการ ได้แก่ หลักการของการมีส่วนร่วม คือ การระดมความคิด คือการคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน การวางแผน คือนำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน การลงมือทำ คือ การนำแผนงานที่ได้ ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบ การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำและแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้น การรับประโยชน์ร่วมกันมีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรม ที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้นและผลประโยชน์โดยอ้อม **วัตถุประสงค์** ได้แก่ ประโยชน์และคุณค่าของการมีส่วนร่วมและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ เกิดกระบวนการกลุ่มกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมบริหารจัดการวัด ทำให้ใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่าช่วยในเรื่องระบบการติดตามผล สร้างจิตสำนึกที่ดีในการทำงานเพื่อเด็กเพื่อสังคมและส่วนรวม ผู้เรียนสนใจได้สัมผัสและเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เกิดความสนุกกับการเรียนรู้ และยังได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ อันจะทำให้เห็นคุณค่ารักท้องถิ่นของตน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เกิดความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ศาสนสถานมีสิ่งแวดล้อมที่ดีเหมาะสม

¹³ Mark D. Regnerus. **A Study on Religious Influences Affecting Youths' Educational Performance in Disadvantaged Communities.** United States of America : Baylor University, 2002.

กับการประกอบศาสนกิจ เกิดเครือข่ายในการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน

จากผลการวิจัยในส่วนที่ ๑ ส่วนนำ คือ สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นไปตามหลักสัปปายะ ๗ หลักการ ได้แก่ หลักการของการมีส่วนร่วม คือ การระดมความคิด คือการคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผน คือนำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน การลงมือทำ คือ การนำแผนงานที่ได้ ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบ การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การรับประโยชน์ร่วมกันมีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรม ที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้นและผลประโยชน์โดยอ้อม วัตถุประสงค์ ได้แก่ ประโยชน์และคุณค่าของการมีส่วนร่วมและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม หลักการ และวัตถุประสงค์ดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการพัฒนารูปแบบแบบโดย สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวัฒนสุตานุกูล** ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย พบว่า วัดที่จะจัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ควรมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างวัดในสมัยพุทธกาลและวัดในปัจจุบันโดยการศึกษาสภาพการจัดการวัดที่จัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีแล้วและศึกษาจากวัดพัฒนาดีเด่นในปัจจุบัน เพื่อการวางรูปแบบที่เหมาะสมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการบริหาร การจัดการความรู้ การพัฒนา และแนวคิดสมัยพุทธกาลพระพุทธานุภาพใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ปัจจุบันต้องทำวัดให้เป็นอารามให้มีความสัปปายะทั้ง 4 ด้าน คือ เสนาสนสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะให้มีครบทั้ง 4 ด้าน¹⁴

ส่วนที่ ๒ ตัวแบบ คือ ระบบงานตามกระบวนการของการมีส่วนร่วม ใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ๒) ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน ๓) ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ๔) ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ๕) ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน กระบวนการจัดการตามขั้นตอนการขับเคลื่อน ได้แก่ ขั้นตอนการตระหนักในช่องว่าง ขั้นมีความต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างมีขอบเขต ขั้นให้เกียรติไม่สร้างความรู้สึกละเลยยกขั้นการมีส่วนร่วม ขั้นสามารถพึ่งตนเอง ขั้นผู้คนในสังคมคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน **องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ คือ องค์ประกอบที่สำคัญ 7 ด้านในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ ข้อมูล/ชุดความรู้ ผู้ให้ข้อมูล/ผู้ถ่ายทอด การออกแบบและการจัดลำดับ กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ สถานที่ การบริหารจัดการ กระบวนการขับเคลื่อนตาม**

¹⁴ พระครูวัฒนสุตานุกูล, “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2557), หน้า 190.

หลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยานการศึกษา คือ วัดมีการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้แก่ประชาชน มีการส่งเสริม พัฒนาระบบการจัดกิจกรรมทางการศึกษา และการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน มีการพัฒนาระบบและจัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร นิทรรศการ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต หรือความรู้ทางวิชาการ มีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน จัดการสิ่งแวดล้อมและบริเวณวัดมีความสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม และสำหรับวัดพัฒนาตัวอย่างนั้น มีหลักการสำคัญ คือ จัดการสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านพระปริยัติธรรม พระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด และมีกิจกรรมการพัฒนาสังคม โดยจัดทำแผนงานหรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนอย่างน้อย ๒ โครงการ รวมถึงแนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลให้เป็นรูปธรรมชัดเจน คือ ๑) ชุมชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ๒) เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ๓) ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นและผลการเข้าวัดเพื่อเรียนรู้ประเมินเทียบเกณฑ์และวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อติดตามหาข้อเท็จจริง ๔) นำผลการประเมินการมีส่วนร่วมมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัยในส่วนที่ ๒ ตัวแบบ คือ ระบบงานตามกระบวนการของการมีส่วนร่วม กระบวนการจัดการตามขั้นตอนการขับเคลื่อน องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ กระบวนการขับเคลื่อนตามหลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยานการศึกษา แนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลให้เป็นรูปธรรมชัดเจนทำให้เห็นถึงความสำคัญของส่วนที่ ๒ สอดคล้องกับ พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนฺติโก) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้องค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย จิตรกรรม เป็นทัศนศิลป์เกี่ยวกับภาพเขียนที่บอกเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับพุทธประวัติ นรก สวรรค์ วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ประติมากรรม เป็นงานศิลปกรรมที่มีรูปทรงทั้ง 2 มิติ 3 มิติ แบบลอยตัว ที่บอกเรื่องราวความงดงามทางช่างในแต่ละยุคสมัย สถาปัตยกรรม ที่แสดงออกด้วยสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคาร กุฏิ วิหาร โบสถ์ เช่น วิหารของวัดโพธิ์ กุฏิทรงไทยวัดอรุณ เป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณี แสดงออกในทางพฤติกรรมปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ แหล่งเรียนรู้หลักธรรมและวิธีการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ เป็นการใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นอยู่แล้ว แต่ปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและต่อเนื่อง ให้เข้ากับ

ความสนใจของผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมวัด เช่น กิจกรรมบวชนกขัมม์ บวชชีพรามณ์ กิจกรรมพาน้องเข้าวัด ไหว้พระสวดมนต์ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น¹⁵

ส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้ คือ โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างของการบริหารวัดตามหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสในมาตรา ๓๗ และ มาตรา ๓ **การตัดสินใจ** ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ปัจจัยจากชุมชนเอง ข้าราชการและระบบราชการ สภาพแวดล้อมอื่นๆ ด้านกายภาพและชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านประวัติความเป็นมา การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน มาตรฐานคุณค่า เป้าหมายและความคาดหวัง ประสพการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา การบีบบังคับ การมองแต่ตนเอง นิสัยและประเพณี โอกาส ความสามารถบุคคล การสนับสนุนบุคคลภาวะผู้นำของผู้มีส่วนร่วม **แนวทางการประเมิน**ตามการร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ มีการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุตามเป้าหมายและ วัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

จากผลการวิจัยในส่วนที่ ๓ ขั้นตอนการนำไปใช้ คือ โครงสร้าง การตัดสินใจ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและแนวทางการประเมินตามการร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในส่วนที่ ๓ ที่ต้องอาศัยโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวัฒนสุตานุกูล** ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย พบว่า วัดที่จะจัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ควรมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างวัดในสมัยพุทธกาลและวัดในปัจจุบัน โดยการศึกษาสภาพการจัดการวัดที่จัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีแล้วและศึกษาจากวัดพัฒนาดีเด่นในปัจจุบัน เพื่อการวางรูปแบบที่เหมาะสมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการบริหาร การจัดการความรู้ การพัฒนา และแนวคิดสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสมัยปัจจุบันต้องทำวัดให้เป็นอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสนสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ให้มีครบทั้ง ๔ ด้าน¹⁶

¹⁵พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนฺติโก), “รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : 2559), หน้า 170.

¹⁶พระครูวัฒนสุตานุกูล, “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2557), หน้า 190.

ส่วนที่ ๔ เงื่อนไขความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับบริบทของวัด ชุมชนอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกันในการบริหารขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน จากส่วนที่ ๔ ในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของวัด ชุมชนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริม สอดคล้องกับ **วีระพน ภาณุรักษ์และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการฝึกปฏิบัติของทุกกลุ่ม โดยรวมเท่ากับ 99.203 ผลการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรมมีคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมร้อยละ 804 ผลการประเมินคุณภาพเว็บไซต์แหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินสื่ออิเล็กทรอนิกส์นำเสนอองค์ความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมิน ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ ผลการติดตามการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ มีผลด้านการยอมรับและใช้เทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด¹⁷

6. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์
๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้
๓. ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นและผลการเข้าวัดเพื่อเรียนรู้ประเมินเทียบเกณฑ์และวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อติดตามหาข้อเท็จจริง
๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลการประเมินการมีส่วนร่วมมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ชุมชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์

¹⁷วีระพน ภาณุรักษ์และคณะ, “รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม”, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559), หน้า 35

๒. เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้

๓. ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นและผลการเข้าวัดเพื่อเรียนรู้ประเมินเทียบเกณฑ์ และวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อติดตามประเมินผลหาข้อเท็จจริง

๔. นำผลการประเมินการมีส่วนร่วมมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนต่อไป

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

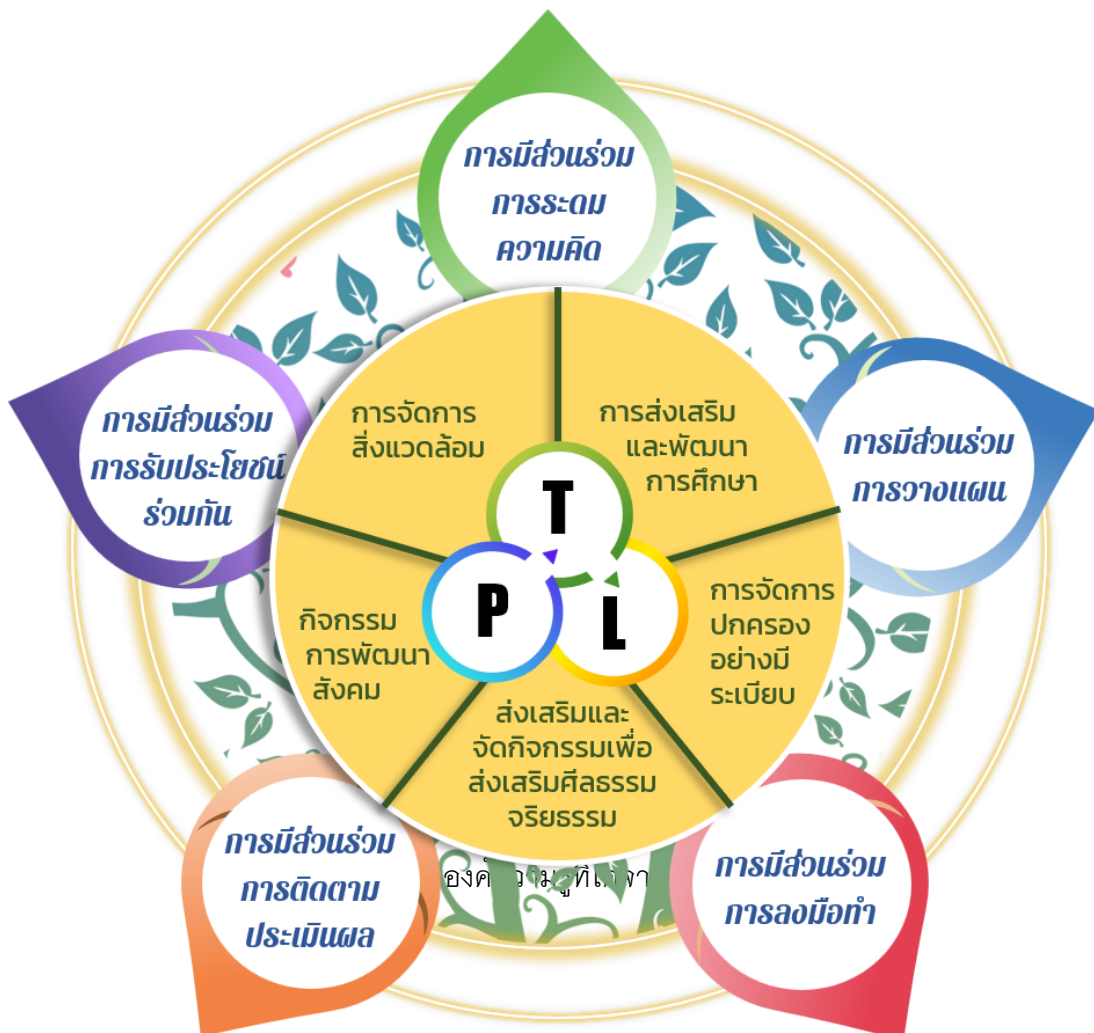
๑. ควรทำการศึกษากระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๒. ควรศึกษาการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๓. ควรศึกษากลยุทธ์การขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ดังภาพที่ ๑

ที่มา : พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงุโร), ๒๕๖๔.

คำอธิบายสัญลักษณ์

แผนภาพที่ ๑ แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน” โดยผู้วิจัยสรุปได้เป็นองค์ความรู้ “TPL” ดังนี้

T หมายถึง Temple การบริหารวัดตามโครงสร้างของการบริหารตามหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสในมาตรา ๓๗ และ มาตรา ๓๘ เพื่อให้เกิดแนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลให้เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยชุมชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและติดตาม การดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ วัดใช้แบบสอบถามความคิดเห็นและผลการเข้าวัดเพื่อเรียนรู้ ประเมินเทียบเกณฑ์และวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อติดตามหาข้อเท็จจริงและนำผลการประเมินการมีส่วนร่วมมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนต่อไป

P หมายถึง Participation กระบวนการของการมีส่วนร่วม ใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ๒) ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน ๓) ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ๔) ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ๕) ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน

L หมายถึง Learning Resource กระบวนการขับเคลื่อนตามหลักการและวิธีการในการส่งเสริมวัดอุทยานการศึกษา คือ วัดมีการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้แก่ประชาชน มีการส่งเสริม พัฒนาระบบการจัดกิจกรรมทางการศึกษา และการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน มีการพัฒนาระบบและจัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร นิทรรศการ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต หรือความรู้ทางวิชาการ มีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน จัดการสิ่งแวดล้อมและบริเวณวัดมีความสะอาดสงบ ร่มรื่น สวยงาม และสำหรับวัดพัฒนาตัวอย่างนั้น มีหลักการสำคัญ คือ จัดการสิ่งแวดล้อมส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านพระปริยัติธรรม พระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด และมีกิจกรรมการพัฒนาสังคม โดยจัดทำแผนงานหรือโครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนอย่างน้อย ๒ โครงการ

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญใน
มิติต่างศาสนา ปี ๒๕๕๓, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๓.
- กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติต่างศาสนา ปี ๒๕๕๓.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สุริยาสาสน์, ๒๕๔๓.
- พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนฺติโก), “รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม”, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : 2559.
- พระครูวัฒนสุตานุกุล, “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2557.
- วีระพน ภาณุรักษ์และคณะ, “รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม”, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559.
- สำนักงานพระพุทธศาสนา, ข้อมูลพื้นฐาน ปี ๒๕๕๑, อ้างใน พระปลัดโสมจิต คงแทนและคณะ “รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน”, ดุษฎีนิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ๒๕๕๔).
- สุทธิพงศ์ บุญผดุง, “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก”, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558.
- ทะเบียนวัดในประเทศไทย, [ออนไลน์วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔], Retrieved from http://www.thammapedia.com/ceremonial/watthai_bypak.htm
- วิกิพีเดีย, จังหวัดนนทบุรี, <https://th.wikipedia.org/> [ออนไลน์วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๔]
- Mark D. Regnerus. A Study on Religious Influences Affecting Youths' Educational Performance in Disadvantaged Communities. United States of America : Baylor University, 2002.

บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตกัมพูชา
ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

A CULTURAL DIPLOMACY ROLE OF COMBODIAN BUDDHIST MONK
STUDENTS IN MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

พระสอน อาวุธอุปญโญ¹

PhraHon Aavutdhapanño

E-mail : 6026501017@mcu.ac.th

Received: February 17, 2023 Revised: March 22, 2024

Accepted: March 22, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของพระนิสิตชาวกัมพูชา ใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) เพื่อศึกษาบทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิต ชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริม บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็น การศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชา ที่มีบทบาทในหลายๆ ด้านที่คาดหวังหรือบทบาทที่สังคมกำหนดตลอดจนบทบาทในการดำเนิน กิจกรรมส่วนใหญ่ทำหน้าที่ของตนเองด้วยความเต็มใจและใส่ใจดูแลให้ความเคารพต่อผู้อื่นเป็น บุคคลที่ควรให้ความเคารพนับถือมีบทบาทสำคัญคือการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างเรื่องศีลธรรม จริยธรรมและ รู้จักกาล รู้จักเวลา ยึดมั่นปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

ส่วนแนวทางการส่งเสริมบทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาเป็นการ ส่งเสริมพระนิสิตเป็นภารกิจหลักของทูตวัฒนธรรม ในการเผยแผ่วัฒนธรรม ส่งเสริม ศิลปะวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้แทนทางวัฒนธรรม ที่จะสะท้อนให้เห็นถึง ตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ 1) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้าน

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษา 2) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านวัฒนธรรม 3) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านการดำเนินชีวิต 4) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านสังคม

คำสำคัญ : บทบาททูตวัฒนธรรม, พระนิสิตชาวกัมพูชา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This research article has 3 objectives: 1) study the way of life of Cambodian monks in Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2) study the roles of cultural ambassadors of Cambodian monks at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and 3) study guidelines for promoting the role of cultural ambassadors of Cambodian monks at Mahachulalongkorn University. It was qualitative research.

The research results found that purposely the cultural diplomacy role of Cambodian Buddhist monk students where many roles were expected and desired by their society including the roles in voluntarily performing their activity and paying respect to others. Those roles become essential because they are regarded as providing certain guidelines to comfort people's mind they morally behave as the role model through understanding space and time and strictly following the regional tradition.

As far as the cultural diplomacy role of Cambodian Buddhist monk students is concerned, it somehow supports those students in propagating their culture, arts and tradition whereby the exchange of such culture could be done since they represent such role by which it has been reflecting on the social position including their right and responsibility as follows: 1) the guideline in supporting the educational role, 2) the guideline in supporting the cultural role, 3) the guideline in supporting the role in living life, and 4) the guideline in supporting the social role.

Keywords : Cultural Diplomacy Role, Cambodian Buddhist monk students

1. บทนำ

ไทยและกัมพูชามีความสัมพันธ์กันมานับแต่อดีต ด้วยเหตุที่เป็นประเทศที่ไม่เพียงแต่มีพรมแดนติดกันเท่านั้น หากยังเป็นประเทศที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะ “อาณาบริเวณพื้นที่ ชายแดน”(Borderland) ในปัจจุบันที่ผู้คนในอดีตที่อาศัย อยู่ในอาณาบริเวณดังกล่าวไม่เพียงแต่มีการเดินทางติดต่อ สัมพันธ์กันอย่างเสรีเพราะผู้คนเหล่านั้นต่างมีวัฒนธรรม หรือวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นภาษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ นำมาซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย ทั้งความสัมพันธ์ที่ดีผ่านรูปแบบของเครือญาติการแต่งงาน ญาติ พี่น้องเพื่อน ผู้รับอุปถัมภ์-ผู้ให้อุปถัมภ์ รวมทั้งความสัมพันธ์ ในเชิงความขัดแย้งในบางกรณีอันจัดว่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในยุคจารีต อย่างไรก็ตาม การเดินทางติดต่อสัมพันธ์กัน อย่างเสรีของผู้คนทั้งที่อยู่ใน² “อาณาบริเวณพื้นที่ ชายแดน” (Borderland) ในปัจจุบัน และที่อยู่ห่างออกไป รวมทั้ง ความคล้ายคลึงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมดังกล่าว ที่ดำรงอยู่มาเป็นเวลายาวนานในยุคจารีตก็ต้องสิ้นสุดลง เมื่อช่วงศตวรรษที่20 ภายหลังจากที่ได้มีการกำหนดกรอบ ความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้น คือ กรอบความคิดของความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern Nation State) โดยเน้นขอบเขตและดินแดนที่ชัดเจน รวมทั้งการปกครองที่เป็นเอกภาพในดินแดน มีการกำหนด เขตแดน และก่อตั้งรัฐชาติขึ้นในนามไทยและกัมพูชาขึ้นมา โดยมีเส้นเขตแดนเป็นเครื่องบ่งชี้เป็นการลากเส้นพรมแดน ทางการเมือง(รัฐชาติ) ทาบลงไปบนเส้นพรมแดนทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่งผลให้การเดินทางติดต่อ สัมพันธ์กันของผู้คนที่อยู่ต่างรัฐชาติต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐแม้ว่าในอดีตรูปแบบการเดินทางข้ามพรมแดนของผู้คนทั้งสองฝั่งนี้มีความหลากหลาย นับตั้งแต่การ เดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องการจับจ่ายซื้อของเพื่อการ อุปโภค บริโภคการเข้ามาเป็นแรงงาน การค้าขายการเข้าร่วม เทศกาลงานบุญต่าง ๆ เป็นต้น

ในปัจจุบันที่เรียกกันว่า ยุคโลกาภิวัตน์การเดินทางเคลื่อนไหวของผู้คนทั้งสองฝั่งกลับมีรูปแบบที่หลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ประเทศไทยมีนโยบายส่งเสริมการค้ากับ ประเทศเพื่อนบ้านในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในหลายโอกาสและสถานการณ์นั้น ชุมหรือลุ่มก็มีหน้าที่ สถานภาพ และบทบาทมากกว่าหนึ่ง ทั้งที่ได้รับมอบหมายและโดยสมัครใจ

² สมหมาย ชินนาค,การทูตภาคประชาชนกับความมั่นคงของชาติและภูมิภาค: กรณีศึกษาวิถีชีวิตการปรับตัว เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติและบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมของพระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาในประเทศไทย,วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2552), หน้า บทคัด.

ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการที่ลุ่มลาดความรู้หรือการฝึกอบรมแนวทางปฏิบัติตัวในการทำงานของ ล่าม จึงทำให้ล่ามไม่เข้าใจถึงบทบาทและขอบเขตหน้าที่ของตนที่ชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อล่าม มองเห็นปัญหาหรือสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งกันระหว่างสองฝ่าย ในหลายครั้งล่ามจึงถือ วิชาสะครองบทบาทของคนกลางหรือผู้ไกล่เกลี่ยไปโดยปริยายด้วยเจตนาที่ต้องการช่วยแก้ สถานการณ์และคลายปมขัดแย้งดังกล่าว ในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่มาจากต่าง วัฒนธรรมมักจะมีข้อขัดข้องหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นเพราะความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในกรณีที่พูดวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่ายมีความแตกต่างกันมาก เมื่อการสื่อสารนั้นกระทำ โดยผ่านตัวกลาง เช่น ล่าม ซึ่งมักได้รับการคาดหวังให้เป็นสื่อกลางทางวัฒนธรรม จึงมีประเด็น คำถามสำคัญว่าล่ามจะรับมือกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมการสื่อสารของคู่สนทนาอย่างไร หากเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งในการสนทนาคือการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคู่สนทนาทั้ง สองฝ่ายอย่างที่ได้พบได้ในงานล่ามในบริบททางการทูต สิ่งที่สำคัญพูดหรือล่ามในบริบทสถานทูต เป็นสถานภาพชั่วคราวที่เพิ่มเติมเสริมขึ้นมาเฉพาะโอกาส กล่าวคือ ผู้ทำหน้าที่ล่ามนั้นล้วนมี ตำแหน่งหน้าที่งานประจำในสถานทูต เช่น เจ้าหน้าที่แผนกกงสุล แผนกการเมือง หรือ แผนก การค้า เป็นต้น แต่ในบางโอกาสหรือสถานการณ์ บุคคลเหล่านี้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็น ล่ามในการสื่อสารซึ่งกันละกันหรือเจรจากับตัวแทน ซึ่งเป็นบทบาทที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากหน้าที่หลัก ทั่วไป ในการสื่อสารระหว่างการทูตวัฒนธรรม และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่แตกต่างกันออกไปใน สถานการณ์ความขัดแย้งหรือกรณีที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม³

ในส่วนของพระนิสิตหรือนักศึกษามีจำนวนมากที่เข้ามาศึกษาในประเทศเพื่อนบ้าน ตัวเลขนักศึกษาจากกัมพูชาในรายงาน ของ สกอ. นั้นกว่าครึ่งเป็น “พระ” ซึ่งในงานวิจัยนี้ต่อไปจะ เรียกว่า “พระนักศึกษา” ที่ศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือที่เรียกกัน ว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีวิทยา เขตกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยมีจำนวน “พระนักศึกษา” ถึง 458 คน ดังเช่นกรณีในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(ส่วนกลาง)มีนักศึกษาพระชาว กัมพูชามาศึกษาว่า 40 รูป โดยพระนักศึกษานี้จะกระจายพำนักอาศัย (จำวัด) อยู่ตามวัด ต่างๆ ในเขตตัวเมืองนนทบุรีหรืออยู่ในกรุงเทพซึ่งอยู่ใกล้มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย จากการที่ได้สัมผัสกับบรรดาพระนักศึกษา ชาวกัมพูชาเหล่านี้ก็พบว่ามีความน่าสนใจอยู่ หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนิน ชีวิตประจำวันที่ต้องปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทยและ วัฒนธรรมอีสาน ลาว การมีบทบาท สำคัญในการนำเสนอ อัตลักษณ์เขมร ผ่านการจัดประเพณี

³ กระทรวงการต่างประเทศ, อ้างใน พระอภินันท์ ทะสุนทร “พุทธศาสนิกายเถรวาทในฐานะ การทูตเชิงวัฒนธรรมในความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิภาค ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาในแบบเขมร อาทิการจัดงานสารทเขมร (ปรีอ-จุม-เบ็ญ อ่านว่า ปรีอ-จุม-เบ็ญ (ปิณฑ์)) งานขึ้นปีใหม่เขมร (สงกรานต์) การจัดงานบุญกฐิน-ผ้าป่าข้ามแดน ฯลฯ

การนำเอาศิลปะและวัฒนธรรมเขมรผ่านเวทีต่างๆ เป็นต้น โดยการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น จะดำเนินงานภายใต้ร่มร่มสมณะนิสิตเขมรประจำของทางมหาวิทยาลัย ขณะเดียวกันพระชาวกัมพูชาที่จบ การศึกษาและเดินทางกลับประเทศแล้ว เกือบทุกรูปก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีกับ สถาบันการศึกษาที่ตนเคยศึกษา กับวัดและพระสงฆ์ที่ตนเคยจำวัด รวมทั้งอุปาสก อุปาสิกาที่ ตนคุ้นเคยทั้งยังนำเอาแนวคิด มุมมองและประสบการณ์ที่ได้รับระหว่าง ที่อยู่ที่ประเทศไทย ไป ปรับใช้ในชุมชนที่วัดตนตั้งอยู่ “บทบาท” ที่ได้พบเห็นที่ประเทศไทยไปปรับ ใช้ในกิจกรรมพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอุดมศึกษากับประเทศกัมพูชาซึ่งจะนำมาซึ่ง การคลี่คลายความขัดแย้งหวาดระแวงต่อกันได้ในท้ายที่สุด⁴

จากสภาพปัญหาที่เห็นได้ชัดว่าบทบาทและวิถีชีวิตดังกล่าวข้างต้นของพระนิสิตและอดีต พระนักศึกษาชาว กัมพูชา กล่าวได้ว่าเป็นทั้ง ชุมทางวัฒนธรรม มีหลักแนวทางที่จะสนับสนุนการ ส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์และมิตรไมตรีอันดีงามเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างเพื่อนบ้านกับ ชาวกัมพูชา และพระภิกษุในทางพุทธศาสนาที่ช่วยกันดำรงพระพุทธศาสนาไปพร้อมๆ กัน หาก บรรดาพระนักศึกษาชาวกัมพูชาจำนวนหนึ่งที่จบการศึกษาไปแล้วบางรูปจะยังคงดำรงสมณเพศ อยู่ ขณะที่บางรูปก็ลาสิกขาจากสมณเพศเพื่อไปประกอบอาชีพต่างๆ ในบ้านเกิดเมืองนอนของ ตนเองก็ตามสามารถที่จะช่วยกันรักษาวัฒนธรรมอันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างชาวไทย กับชาวกัมพูชาให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการจับจ่ายซื้อสิ่งของและมีการค้าขายต่อกันเหมือน บ้านพี่เมืองน้องที่ดีในการดำรงชีวิตของคนที่อาศัยอยู่ขอบเขตชายแดนไทยกับกัมพูชา

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับบทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาว กัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านในการผ่าน พระนักศึกษาจึงไม่เพียงแต่จะทำให้เรามีความเข้าใจเพื่อนบ้านลึกซึ้งมากขึ้นเท่านั้น หากแต่อาจ ยังนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายที่เหมาะสมสำหรับทั้งสองประเทศโดยเฉพาะจะ เป็นประโยชน์ ยิ่งต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านของการค้าขายสินค้า ระหว่างกันได้ดีและเป็นวัฒนธรรมต่อไปอย่างยิ่ง

⁴ งานวิจัยผลกระทบระหว่างไทย-กัมพูชาและการบูรณาการ ความร่วมมือด้านความมั่นคง ระหว่างประเทศ, 2551, หน้า 23.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของพระนิสิตชาวกัมพูชาใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. เพื่อศึกษาบทบาททศวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาททศวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาททศวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบทบาททศวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและเป็นการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พระนิสิตและนิสิตที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยและเป็นนิสิตต่างชาติ ที่มีบทบาททศวัฒนธรรมในการส่งเสริมกิจกรรมหรือมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น จำนวน 20 รูป/คน 1. พระนิสิตปริญญาตรี จากคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 5 รูป 2. พระนิสิตปริญญาโท จากคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 10 รูป และ 3. นิสิตชาวกัมพูชาที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 5 คน

3.1 เครื่องมือการวิจัย

3.1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการวิจัย การเลือกใช้เครื่องมือใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์และลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการจะวัด ซึ่งหมายความว่าต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเช่นกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาโดยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรัชญาอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็น ความจริง เจตคติ เพื่อเป็นแนวทางการทศวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านการดำเนินชีวิต และด้านสังคม แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์

เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติ

3.1.2 วิธีการสร้างเครื่องมือ

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ ทฤษฎีแนวคิด เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

2. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนียามศัพท์ ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) แบบสังเกต (Observation)

3. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขอความร่วมมือพร้อมเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เรากำหนด จากนั้นอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ จากนั้นเริ่มการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่จัดเตรียมไว้ ต่อเนื่องสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งสามารถจะตั้งคำถามที่มีลักษณะเชิงลึกลงรายละเอียดต่างๆ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

2. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารงานวิชาการและงานวิจัยที่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยแล้ว เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากแบบสอบถาม หากกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์

3. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว ดังนี้

3.1 วัน เวลา การสัมภาษณ์

3.2 สถานที่สัมภาษณ์

3.3 ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

3.4 วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

4. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูลและนำมารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึกจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคมโดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ ได้แก่ การจัดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป
2. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล
3. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างรูปแบบอุปนัย
4. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย

4. ผลการวิจัย

4.1 วิถีชีวิตของพระนิสิตชาวกำพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การดำเนินชีวิตของพระนิสิตชาวกำพูชาที่มาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ในการเป็นทูตวัฒนธรรมในการสื่อสารและส่งเสริมวัฒนธรรมให้กับกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยในด้านจะเห็นได้ว่าการสนับสนุนกิจกรรมของพระนิสิตชาวกำพูชาที่มีต่อการสืบทอดวัฒนธรรมโดยการให้การสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมือที่มุ่งเพื่อสร้างความเข้าใจในด้านดีเกี่ยวกับประเทศชาติของตนเอง เช่น วิถีชีวิตในการดำรงตนในมหาวิทยาลัย แนวคิดทางพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับกลุ่มนิสิตร่วมชาติ

เดียวกันหรือประชาชนที่มาร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ โดยการใช้ภาษาประจำชาติของตนเป็นเครื่องมือในการสืบทอดวัฒนธรรมและมีการแลกเปลี่ยนศิลปะประจำชาติและศิลปะท้องถิ่นของพระนิสิตที่อาศัยอยู่ในมหาวิทยาลัย การให้คำแนะนำทางจิตใจ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจ การประพฤติตนเป็นแบบอย่าง การประพฤติตนการให้การอบรมเรื่องศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน และการสอนให้เยาวชนรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีกิจกรรมร่ายทบเรียบร้อยดีงาม ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม ลดละเลิกอบายมุขอันเป็นทางแห่งความเสื่อมทรามในชีวิต ไม่ทุจริต ดำรงชีพด้วยอาชีพสุจริตไม่สร้างปัญหาให้สังคมสิ่งแวดล้อมโดยเน้นเอกลักษณ์ทางศิลปะของท้องถิ่น นอกจากนั้นทูตวัฒนธรรมยังทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมของตนโดยใช้ภาษาท้องถิ่นและภาษาไทย หรือใช้เจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นคนไทย หรือใช้ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากล หรือใช้ภาษาของตนเองในการสื่อสารโดยมีรูปแบบการเผยแพร่ที่หลากหลาย เช่น หนังสือ เอกสารแจก เป็นต้น การดำเนินภารกิจด้านนี้ของทูตวัฒนธรรมมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมต่างๆ ต้องมีการสื่อสารในกลุ่มของพระนิสิตชาวกัมพูชาภาษาสื่อต่างๆ เช่น ไลน์ เฟสบุ๊ก เป็นต้นซึ่งทำหน้าที่ในการปลูกฝังพุทธศาสนาให้กับประชาชนทั่วไป ในด้านการให้ทาน ศีล และ ภาวนา ทูตวัฒนธรรมทำหน้าที่ปลูกฝังความเชื่อและนำพาปฏิบัติตามกาลและวันสำคัญต่างๆ การดำเนินชีวิตของพระนิสิตชาวกัมพูชานั้นจะต้องได้รับการสนับสนุนความสะดวกและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้มีความมั่นคงยั่งยืนและสอดคล้องกับนโยบายจำเป็นต้องฝึกฝนพัฒนาตนความรู้อยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัย

สรุปได้ว่าในการดำรงชีวิตของมนุษย์มีองค์ประกอบหลายประการที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้อยู่รอด ผู้วิจัยได้คัดเลือกองค์ประกอบต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง ของกับวิถีชีวิตและการดำรงชีวิต ดังนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคม มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยวอยู่ลำพังไม่ได้ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในลักษณะเป็นกลุ่ม มีความสัมพันธ์ต่อกันใกล้ชิด จนเกิดเป็นครอบครัวกลุ่ม เครือญาติ สิ่งเหล่านี้คือความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อและศาสนา คือ การยอมรับสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ยินได้เห็นจากข้อมูลต่าง ๆ หรือเกิดจากประสบการณ์ตรงของบุคคลอย่างสม่ำเสมอความเชื่อเกิดจากการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม

4.2 บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชามีบทบาทในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทที่คาดหวังหรือบทบาทที่สังคมกำหนดตลอดจนบทบาทในการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ทำหน้าที่ของตนเองด้วยความเต็มใจและใส่ใจดูแลให้ความเคารพต่อผู้อื่นด้วยเห็นว่าเป็นบุคคลที่ควรให้ความเคารพนับถือ การเข้าร่วมกิจกรรมช่วยให้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่เป็นตัวอย่างแก่พระ

นิสิตรุ่นน้อง ๆ ต่อไป และที่สำคัญอย่างหนึ่งพระนิสิตชาวกัมพูชายังมีบทบาทสำคัญคือการให้คำแนะนำทางจิตใจ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจ การประพฤติตนเป็นแบบอย่าง การประพฤติตน การให้การอบรมเรื่องศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนและประชาชนและการสอนให้เยาวชนรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตามกฎหมายกติกาของมหาวิทยาลัย รู้จักกาล รู้จักเวลา ยึดมั่น ปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอนของศาสนา ทำให้มีส่วนช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน เช่น การแต่งกายไปทำบุญ ผู้หญิงต้องใส่ผ้าถุงเท่านั้น ส่วนผู้ชายใส่กางเกงขายาวเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพในสถานที่ และเป็นการแสดงออกถึงความเคารพในพระสงฆ์อีกด้วย บทบาทคือการแสดงหรือการกระทำให้เกิดผลขึ้นจะโดยสถานภาพของบุคคล หรือความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่อบุคคลที่ดำรงสถานภาพนั้น ทั้งบทบาทที่บุคคลรับรู้และบทบาทที่บุคคลแสดงออกจริงทางสังคม ซึ่งอาจรัดกุมหรือยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์และขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลนั้น ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะเป็นสิ่งที่ได้เรียนรู้ภายหลัง แต่ทั้งสองสิ่งก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หากไม่มีความสามารถเป็นทุน ทักษะก็ไม่ว่าจะเกิดได้ ด้วยทักษะและความสามารถนี้เองทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้

สรุปได้ว่าบทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยพุทธทาสวิทยาทานวัฒนธรรม” ที่ทำหน้าที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างพระนิสิตชาวกัมพูชาและชาวไทย และ “พระภิกษุ” ในทางพุทธศาสนาที่ช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ไปพร้อม ๆ กัน แม้ว่าบรรดาพระนิสิตชาวกัมพูชากิจกรรมาด้านวัฒนธรรมในกรอบกว้าง ๆ ทั้งภาษาความคิดอุดมการณ์ทัศนคติประเพณีวิทยาการ ความรู้และวิถีชีวิต ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึที่ดีต่อกันโดยใช้แนวทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในลักษณะซึมลึกเพื่อให้เข้าถึงประชาชน สำหรับพระนิสิตชาวกัมพูชาที่ข้ามแดน นับว่ามีบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกัมพูชา กับประเทศไทย และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาให้กับคนไทยผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นในมหาวิทยาลัย ในหลากหลายรูปแบบเป็นการพัฒนาศักยภาพของพระนิสิตให้มีความมุ่งมั่น เข้มแข็ง กล้าหาญอดทน ขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจ ไม่ย่อท้อ เป็นผู้นำบทบาททางวัฒนธรรม

4.3 แนวทางการส่งเสริมบทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวทางการส่งเสริมบทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวกัมพูชาในหลายๆ ด้านเพื่อเป็นการส่งเสริมพระนิสิตที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการดำเนินชีวิตประจำวันในมหาวิทยาลัย ซึ่งภารกิจหลักของทูตวัฒนธรรม เช่น การเผยแพร่วัฒนธรรม ศิลปะวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมของประเทศ การ

รวบรวมข่าวสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องและแก้ไขภาพลักษณ์ของประเทศซึ่งมีบทบาทในด้านต่างๆ บทบาททูตวัฒนธรรมนั้นถือว่าเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้กระทำเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงหน้าที่สิทธิ ความรับผิดชอบและอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย ซึ่งมีแนวทางการส่งเสริมแต่ละด้าน ดังนี้

1) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านการศึกษา ทูตวัฒนธรรมมีหน้าที่ส่งเสริมพระนิสิตชาวกัมพูชาให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเพื่อเป็นการยกระดับการศึกษาของพระนิสิตเพื่อกลับไปพัฒนาชุมชนของตนเองที่บ้านเกิด เช่น เป็นครูสอนทางด้านพระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำชุมชน เป็นต้น

2) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านวัฒนธรรม ทูตวัฒนธรรมมีหน้าที่ส่งเสริมพระนิสิตชาวกัมพูชาได้มีการอนุรักษ์รักษาประเพณีท้องถิ่นและการเผยแพร่ไปยังกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศชาติต่อไป

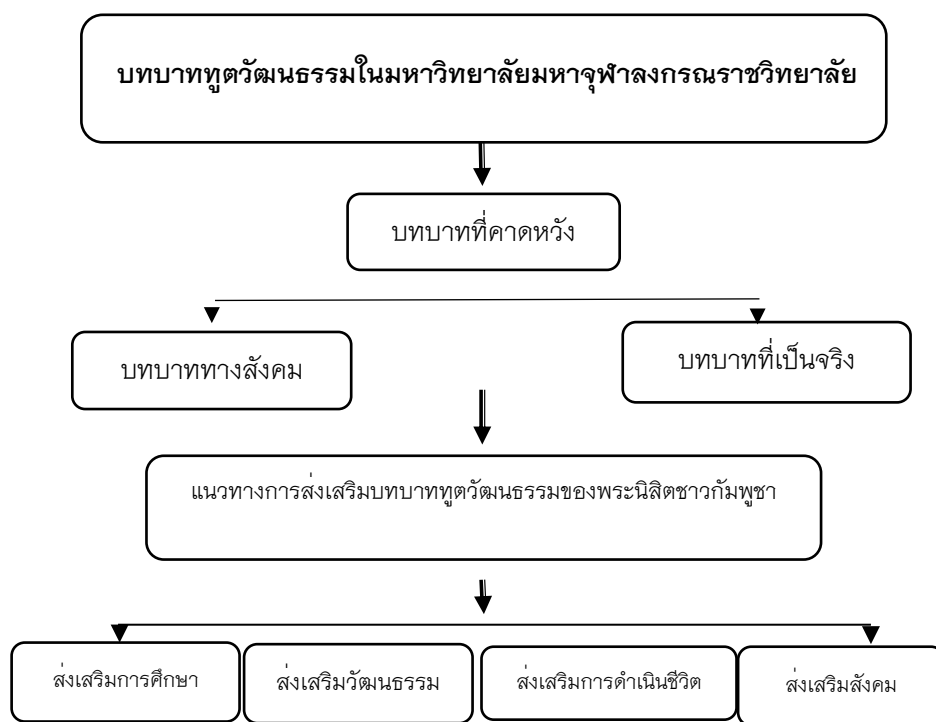
3) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านการดำเนินชีวิตทูตวัฒนธรรมมีหน้าที่ส่งเสริมพระนิสิตชาวกัมพูชาในการดำเนินชีวิต ปลูกฝังให้เป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีต่อคนในชุมชนและสังคมที่ยึดมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายระเบียบของสังคมเป็นที่เคารพนับถือของคนในสังคม

4) แนวทางการส่งเสริมบทบาทด้านสังคม ทูตวัฒนธรรมมีหน้าที่ส่งเสริมพระนิสิตชาวกัมพูชาในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลต่อกันและกันระหว่างบุคคล โดยมีการจัดระเบียบขึ้น ส่วนสถานภาพในสังคมในกลุ่มที่มีฐานะเป็นสมาชิกทางสังคม บทบาทด้านสังคมเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าบุคคลจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงหน้าที่สิทธิ ความรับผิดชอบและอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย

แนวทางการส่งเสริมบทบาทเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักการแห่งพระธรรมวินัย และอุดมคติทางศาสนา มีความสอดคล้องกับบริบทของพระนิสิตตามวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ มีรากฐานมาจากหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคม และชุมชน ควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาบทบาท และกิจกรรมของพระนิสิตเพื่อประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยและประชาชนทั่วไปให้มากขึ้น เช่น ร่วมมือกับทางคณะสงฆ์ หรือสถาบันการศึกษาจัดอบรมสัมมนา ถวายความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร พร้อมทั้งพิจารณาให้ความอุดหนุนด้านทุนและงบประมาณแก่พระนิสิตที่มีบทบาทในการปลูกฝังวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาควรเน้นบทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ โดยการจัดกิจกรรมด้านการอบรมจริยธรรม และกิจกรรมภาคปฏิบัติด้านการเจริญสมาธิ ให้มากขึ้น

5. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

ในการวิจัยเรื่อง บทบาททูตวัฒนธรรมของพระนิสิตกัมพูชาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการศึกษาถึงบทบาททูตวัฒนธรรมของนิสิตชาวกัมพูชาที่มีบทบาทในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทที่คาดหวัง สังคม และความเป็นจริง ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของนิสิตชาวกัมพูชาให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการส่งเสริมแนวทางการทำหน้าที่ของทูตวัฒนธรรมให้มีบทบาทที่สำคัญต่อการจัดการกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์สุขแก่นิสิตชาวกัมพูชาที่มาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กระทรวงการต่างประเทศ, อ้างใน พระอภินันท์ ทะสุนทร “พุทธศาสนานิกายเถรวาทในฐานะการ
ทูตเชิงวัฒนธรรมในความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต (ภูมิภาคศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2539.
- สมหมาย ชินนาค. การทูตภาคประชาชนกับความมั่นคงของชาติและภูมิภาค: กรณีศึกษาวิถีชีวิต
การปรับตัว เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติและบทบาทในฐานะทูตทาง
วัฒนธรรมของพระนักศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ในประเทศไทย. **วารสารสถาบัน
วิชาการป้องกันประเทศ, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2552)**.
- อำพา แก้วกำกวง. ผลกระทบระหว่างไทย-กัมพูชาและการบูรณาการความร่วมมือด้านความ
มั่นคงระหว่างประเทศ, **สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**
ศูนย์วิจัยสันติภาพ, 2551.

การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง
นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

A Study of Dhamma Dissemination of Sangha in Wat Phrammahatatu
Voramahavihara, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province

พระธรรมบุญ จิรมบุญโญ (จุลอมร)¹

Phra Thammanoon Jiramanoonyo (Jul-amon)

วชิรวิชัย อธิธินาสุภวิชัย²

Vachiravitch Ittithanasuphavitch

โสภณ ขำทัพ³

Sophon Khumtrup

E-Mail : sophonkhumtrup@gmail.com

Received: March 29, 2023 Revised: March 25, 2024

Accepted: March 25, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดการเผยแผ่หลักธรรม 2) ศึกษาการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยคือ ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เพื่อได้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนที่เหมาะสม และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

¹ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอพระพรหม-ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช/ Secretary of Phra Phrom-Lan Saka District Primate, Nakhon Si Thammarat Province

² คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช/ Faculty of Social Science, Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus.

³ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช/ Faculty of Religion & Philos., Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus.

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นการนำคำสั่ง คำสอน ไปถ่ายทอดสู่สาธารณะชนให้ได้รับรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติตามเพื่อเป้าหมายสูงสุด จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีหลักธรรมมากมายที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ และขึ้นอยู่กับระดับปัญญาของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด การเผยแผ่จึงเป็นไปตามระดับความสนใจและความเหมาะสมของผู้ฟัง คือ โลเกียธรรมและโลกุตระธรรม การเผยแผ่ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ทางคณะสงฆ์จะมุ่งเน้นหลักธรรมเพื่อคนหมู่มาก และจะให้ความสำคัญในระดับศีลธรรมมากกว่า โดยให้ผู้มีความพร้อมในการประพจน์และการปฏิบัติธรรมได้ง่ายและสะดวกขึ้น และไม่จำเป็นต้องเป็นนักบวช ด้วยวิธีเผยแผ่หลักธรรมผ่านบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เอกสาร คัมภีร์ และนโยบายรัฐ 2) การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พบว่าคณะสงฆ์ทุกระดับภายในวัดดำเนินงานต่อเนื่องมาจากอดีตถึงปัจจุบัน การเผยแผ่มีรูปแบบตามความถนัดของคณะสงฆ์ และทุกกิจกรรมจะต้องร่วมมือร่วมใจกัน จึงจะเกิดผลด้วยการรับรู้ เข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมหลักทั้ง 5 กิจกรรม ได้แก่ การเทศน์, การปฏิบัติธรรม, การจัดการศึกษา, การจัดเข้าค่ายอบรมคุณธรรม, และการสาธารณะสงเคราะห์ โดยไม่ให้อารมณ์ที่เหล่านี้อันแก่คณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้รับสารหรือผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาครัฐต้องสนับสนุนช่วยเหลือวัดและคณะสงฆ์ เพื่อเป็นหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

คำสำคัญ : การเผยแผ่หลักธรรม, คณะสงฆ์, วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

Abstract

This article was a part of the research on “A Study of Dhamma Dissemination of Sangha in Wat Phrammahatatu Voramahavihara, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province”, containing 2 objectives; 1) to study the concept of Dhamma propagation theory, and 2) study of Dhamma dissemination of Sangha in Wat Phrammahatatu Voramahavihara, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province. The data of this qualitative research were collected from documents, research works, in-depth interviews with 12 experts, and then analyzed by content analysis.

The results of research indicated that: 1) The dissemination of the Buddha's teachings is the introduction of commands, teachings to be conveyed to the public in order to comprehension and application for the ultimate goal from generation to generation which contains many teachings leading to the cessation of suffering and depending on the level of intelligence of those who have been inherited. The dissemination is therefore according to the level of interest and suitability of the listeners is *Lokiya* and *Lokuttra* Dhamma. For propagation in today Thai society, the Sangha

focuses on Dhamma for the masses, and stating on more importance of moral level by making it easier and more convenient for those who are ready to conduct and practice Dhamma and not only for monks by propagating virtues through people, places worship, religious objects, scriptures, and government policies, 2) a study of Dhamma dissemination of Sangha in Wat Phrammahatatu Voramahavihara. It was found that all Sangha within the temple operates continuously from the past to the present. The propagation has a pattern as the Sangha's work, and every activity must be performed together, the results will be achieved by knowledge, comprehension and application in all 5 main activities including preaching, Dhamma practice, education management, virtue training camps, and public welfare without giving these duties to the Sangha alone but the recipient or the person involved including the government's support and helps of the temple and Sangha in order to be the basis for movement the propagation activities in Buddhism to prosper.

Keywords : Dhamma propagation, Sangha, Wat Phrammahatatu Voramahavihara

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีความเป็นมานานกว่า 2,600 ปี นับแต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ ถือว่าเป็นการสืบศาสนทายาทเป็นครั้งแรก การประกาศความจริงแห่งชีวิตด้วยการแสดงพระธรรมจักษุกับปวัตตนสูตร ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา จากนั้นทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระสัทธรรมด้วยพระพุทธดำรัสว่า “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และความสุขแก่พสกนิกรและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง....”⁴ และต่อมาคณะสงฆ์ได้กำหนดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกิจการสำคัญ ซึ่งทำการเผยแผ่ผ่านกิจกรรมต่างๆ นับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จากรุ่นสู่รุ่น จวบจนปัจจุบันกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้หลักคำสอนก็พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี เพื่อให้เชื่อมโยงกับ

⁴ วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.

โลกแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี⁵สังคมเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันเราจึงปฏิเสธกันไม่ได้ว่าเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมต้องสัมพันธ์กับเทคโนโลยี สังคมโลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยนไปมาเป็นสังคมแห่งข้อมูลสารสนเทศ คือยุคข่าวสารข้อมูลที่มีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง และมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้ข้อมูลและข่าวสารแพร่กระจายไปในเวลาอันรวดเร็ว ครอบคลุมไปทั่วโลก ทำให้โลกแคบลงเหมือนเป็นชุมชนเดียวกัน การเชื่อมโยงด้านสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการศึกษา และการพัฒนาตนเอง ทำให้เข้าถึงแหล่งความรู้ที่ต้องการได้มากขึ้น เป็นระบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด ดังนั้นควรให้ความสำคัญของการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสาร⁶

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้าลงหลักปักฐานอย่างมั่นคง เพราะได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์มา ในทุกยุคทุกสมัยการปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย กล่าวคือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยได้อำนาจอธิปไตยและจารีตเป็นหลักหนทางการปกครองคณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐเข้ามาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดการบริหารปกครองตรงตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์⁷พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม รวมถึงหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ และปัจจุบันสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พระพุทธศาสนาย่อมได้รับผลกระทบจากอิทธิพลความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ฉะนั้นพระภิกษุสงฆ์หลายรูปได้ใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งปัญหาในทางพระพุทธศาสนาแต่ละเรื่องเป็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่ที่เกิดจากผู้ส่งสาร และผู้รับสาร คือ ประการแรกปัญหาที่เกิดจากผู้ส่งสาร กล่าวคือเป็นบุคคลผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตใน

⁵ พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารกุล). **ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล**. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2561). บทคัดย่อ.

⁶ พจนารถ สุพรรณกุล. (2557). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ**. เรียกใช้เมื่อ 6 ธันวาคม 2565 จาก <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-2008-27-56>

⁷ พระมหากฤษดา เขมจิตฺโต. **บทบาทการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการตามทัศนคติของพระสังฆาธิการเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร**. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาภูมิพลราชวิทยาลัย. 2559). บทคัดย่อ.

พระพุทธศาสนา ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดคำสอน และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพได้ไม่เพียงพอในการเผยแผ่ เนื่องจากขาดเครื่องมือการสื่อสาร และขาดทักษะความรู้ความเข้าใจในการใช้เครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบัน และผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้ภาษาธรรมเป็นภาษาสื่อสารทำให้ยากต่อการเข้าใจความหมาย และประการต่อมาคือปัญหาที่เกิดจากผู้รับสาร กล่าวคือเป็นบุคคลผู้ศึกษาหรือผู้ที่สนใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา โดยผู้นำทางศาสนามุ่งเน้นพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ ตัวอย่างเช่น การใช้เครื่องมือสื่อสารและวิธีสื่อสารที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัย ไม่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงไม่ได้รับความสนใจ ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย และพบว่าสาเหตุสำคัญเกิดจากวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาขาดความยืดหยุ่น วิธีสอนและการสื่อสารไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหรือประชาชนได้ในทุกระดับ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีลักษณะเชิงรับ ซึ่งส่วนใหญ่มีวัดและห้องเรียนภายในสถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะผ่านกิจกรรมในงานประเพณีต่างๆ หรือการเข้าร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวัดพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ตั้งอยู่บนสันทรายโบราณริมฝั่งทะเลอ่าวไทย ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทย มีสถานะเป็นพระอารามหลวง โดยมีพระมหาธาตุเจดีย์เป็นประธานของวัด เป็นที่รู้จักในฐานะศูนย์รวมจิตวิญญาณทางพระพุทธศาสนาของชาวไทย และผู้คนบนคาบสมุทรไทย-มาเลเซีย นับเป็นเวลานานหลายศตวรรษ ซึ่งบทบาทด้านการเผยแผ่ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้ให้ความสำคัญเป็นหน้าที่หลักอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะในปัจจุบันคณะสงฆ์ได้เห็นถึงความสำคัญของการเผยแผ่เป็นอย่างยิ่ง ได้ดำเนินการจัดตั้งวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมแห่งแรกของจังหวัดนครศรีธรรมราช⁸ มีกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการอบรมปฏิบัติธรรมมาตรฐานหลักสูตร 7 วันเป็นประจำทุกปี มีการปฏิบัติธรรมทุกคืนวันเสาร์เป็นสถานที่เข้าค่ายอบรมคุณธรรมสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป และมีการจัดตั้งการเรียนการสอนปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม-แผนกบาลีและสายสามัญศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร แต่การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ยังพบปัญหาหลายประการ เช่น ด้านบุคลากรหรือพระภิกษุที่ทำการเผยแผ่หลักธรรมยังมีไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่ ซึ่งจำนวนของผู้เยี่ยมชมวัด หรือผู้รับสารมีจำนวนมาก จำเป็นที่จะต้องดำเนินการพัฒนาบุคลากรใหม่ให้เกิดขึ้นและมีเพียงพอ ทางด้านความเจริญทางเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็วจนผู้ทำการเผยแผ่ไม่สามารถเรียนรู้ได้ทันกับวิวัฒนาการในโลกยุคปัจจุบัน ด้านสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้

⁸ กรมการศาสนา. **ประวัติพระอารามหลวง เล่ม 2** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา). 2553. คำนำ.

เศรษฐกิจตกต่ำ โดยปัจจัยหลักมาจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส COVID-19 ซึ่งแต่ก่อนในวันหยุดผู้ปกครองจะนำบุตรหลานของตนเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัด แต่ในเวลานี้ต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวให้อยู่รอดไปก่อน จึงไม่มีเวลาในการปฏิบัติเรียนรู้หลักธรรม ส่วนด้านงบประมาณการเงิน มีไม่เพียงพอ ทำให้ขาดการทำงานที่ต่อเนื่อง จึงควรจะต้องมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และด้านการบริหารจัดการเผยแผ่ของวัดยังไม่ได้มีการมีส่วนร่วมจากพระภิกษุหรือบุคคลากรเท่าที่ควร วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในฐานะเป็นวัดพระอารามหลวงชั้นเอกที่สำคัญในภาคใต้ ซึ่งหากคณะสงฆ์ภายในวัดสามารถนำวิธีการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดีมาใช้ เพื่อให้มีประสิทธิภาพเหมาะสมสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน ย่อมส่งผลต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่หลักธรรม

2.2 เพื่อศึกษาการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary research) มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และนำเสนอแนวทางเกี่ยวกับการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1 การสำรวจเอกสารโดยศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ทางด้านการรับรู้ความเข้าใจ และนำไปใช้ โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เป็นระบบทางวิชาการ และศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ คือเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่หลักธรรม พุทธวิธีการเผยแผ่ รูปแบบ เนื้อหา วิธีการ และเป้าหมายการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้วิจัยมีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน และไปสัมภาษณ์ตามกำหนดที่ท่านสะดวก ตรงตามเวลาและวันนัดที่ระบุไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตถ่ายภาพและบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นนำเทปบันทึกการสัมภาษณ์มาถอดความสาระสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูลและบันทึกประเด็นการสัมภาษณ์

3.3 นำเสนอผลการวิจัยการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้จากการวิจัย การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำรา เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วเรียบเรียงตามประเด็น เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4. ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช นี้ เห็นได้ว่าการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยในทุกขั้นตอนตรงตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาคำตอบและแนวทางในการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผลการวิจัยพบว่า

4.1 การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นการนำคำสั่ง คำสอน ไปถ่ายทอดสู่สาธารณชนให้ได้รับรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติตามเพื่อเป้าหมายสูงสุด จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีหลักธรรมมากมายที่เป็นแนวทางเพื่อความดับทุกข์ทั้งสิ้น และขึ้นอยู่กับระดับปัญญาของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยเช่นกัน การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปตามระดับความสนใจ และตามความเหมาะสมของผู้ฟัง คือ ระดับโลกียธรรม หรือศีลธรรมจริยธรรม และระดับโลกุตระธรรม หรือ ปรมัตถธรรม ซึ่งวิธีการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานั้นเป็นการแสดงธรรม หรือการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนเพิ่มเติมขึ้นเป็นกรณีเฉพาะอีก 3 ประการ⁹ คือ

1. อภิญญาธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้อย่าง เห็นเองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน
2. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตาม หรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น
3. สัมปภาหิหาริยธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามนั้นตามกำลังของตน

สำหรับการเผยแผ่หลักธรรมในสังคมไทยปัจจุบันนี้มีทั้งในส่วนของธรรมะระดับโลกียธรรมหรือศีลธรรม และธรรมในระดับโลกุตระหรือปรมัตถธรรม โดยคณะสงฆ์จะมุ่งเน้นหลักธรรมสำหรับกลุ่มคนหมู่มาก และจะให้ความสำคัญในระดับศีลธรรมมากกว่า โดยในปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้พุทธบริษัทผู้มีความพร้อมในการประพฤติ และการปฏิบัติธรรมในระดับปรมัตถธรรมได้ง่ายและสะดวกขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องบังคับให้เข้าสู่วิถีชีวิตของนักบวช ด้วยวิธีการเผยแผ่หลักธรรมโดยตรงผ่านบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ สัญลักษณ์ สื่อเอกสารคัมภีร์ต่างๆ และนโยบายรัฐ

⁹ แก้ว ชิตตะชบ. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2553. หน้า 27.

4.2 การเผยแพร่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าคณะสงฆ์ทุกระดับภายในวัดมีการดำเนินงานต่อเนื่องนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีการเผยแพร่หลายรูปแบบตามความถนัดของคณะสงฆ์ และทุกกิจกรรมที่คณะสงฆ์ดำเนินการเผยแพร่นั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจึงจะเกิดผลในกิจกรรมหลักทั้ง 5 กิจกรรม ได้แก่

4.2.1 การเผยแพร่หลักธรรมด้วยการเทศน์ ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นรูปแบบเชิงรับ ที่ส่วนใหญ่ดำเนินการเผยแพร่ในรูปแบบนี้ โดยมีกิจกรรมในการดำเนินการ เช่น การแสดงธรรมเทศนาหรือการบรรยายธรรมในวันธรรมะสวนะ 8 ค่ำ 15 ค่ำ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา หรือวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น อีกทั้งการจัดให้มีการแสดงธรรมเทศนาในงานพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานบุญ งานศพ งานทอดกฐิน เป็นต้น การเผยแพร่ในรูปแบบนี้ยังปัญหาอุปสรรค คือหาพระธรรมกถึก คือพระนักเทศน์ได้ค่อนข้างยากและผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและเป็นผู้เข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำอยู่แล้ว ทางคณะสงฆ์เห็นถึงความสำคัญในเรื่องการเทศนา จึงส่งพระภิกษุเข้าอบรมโครงการหลวงพระนักเทศน์ เพื่อเพิ่มเติมทางความรู้ เทคนิค ไหวพริบ ข้อระเบียบปฏิบัติต่างๆ และนำมาเผยแพร่ได้อย่างถูกต้อง

4.2.2 การเผยแพร่หลักธรรมด้วยการปฏิบัติธรรม ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นศูนย์กลางด้านการเผยแผ่ มีความพร้อมเรื่องของสถานที่ในการจัดปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งมีบุคลากรที่มีความรู้ในการสั่งสอนถ่ายทอดให้กับพุทธบริษัท และมีการดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาทิสำนักปฏิบัติธรรมของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่จัดให้มีการปฏิบัติธรรมภายในวัด ดังเช่น ลานปฏิบัติธรรมที่ใช้ในการทำวัตรสวดมนต์ตอนเย็นและการปฏิบัติธรรมเจริญจิตภาวนา ศาลา 100 ปี เป็นสถานที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทำวัตรเช้า-เย็น ประจำวันของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา โดยมีกำหนดชัดเจนว่า ในแต่ละวันจะมีพระเถระนำเถระจักเป็นผู้นำกล่าวทำวัตร เสร็จแล้วมีการนำเจริญจิตภาวนา สวดแผ่เมตตา และกิจกรรมต่างๆ ตามกำหนดเวลาในวันต่างๆ และสถาบันพลังจิตตานุภาพ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อดาวรุ่ง สิริธโร) สาขาที่ 76 วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งได้รับความนิยมมากจากผู้รับการอบรมนำไปบอกต่อกัน

4.2.3 การเผยแพร่หลักธรรมด้วยการจัดการศึกษา ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นการศึกษาสงเคราะห์ในรูปแบบการจัดการศึกษา คือ

(1) การศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร มี 3 ระดับ คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก ส่วนแผนกธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ มีระดับเช่นเดียวกับนักธรรมคือ ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก

(2) การศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีสำหรับพระภิกษุสามเณร มีทั้งหมด 9 ชั้น แบ่งเป็น 3 ระดับคือ ระดับประโยค 1-2 -ปธ.3 เรียกว่าชั้นเปรียญตรี, ปธ. 4-ปธ.6 เรียกว่าชั้นเปรียญโท, และ ปธ.7-ปธ.9 เรียกว่าชั้นเปรียญเอก

(3) การศึกษาปริยัติธรรมแผนกสามัญ เป็นการให้เยาวชนที่เข้ามาบวชเรียน ได้ศึกษาวิชาการสายสามัญควบคู่กับวิชาการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปัจจุบันโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในความดูแลและอนุเคราะห์ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

(4) การศึกษาในระดับอุดมศึกษา มี 3 ระดับคือ ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ซึ่งปัจจุบันสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาคือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

4.2.4 การเผยแผ่หลักธรรมด้วยการจัดเข้าค่ายอบรมคุณธรรม ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นค่ายการเรียนรู้คู่กับพระบรมธาตุเมืองนคร เป็นศูนย์ส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา อบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาและประชาชน ปกป้องเชิดชูสถาบันชาติ พระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพในที่ทำงานองค์กรทั่วไป ทั้งในและนอกสถานที่ โดยไม่จำกัดเวลาผู้ที่มิจิตในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ย่อมได้รับการกล่อมเกลาจิตใจ ถูกปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่วัยเด็ก โดยยึดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอันเป็นหนทางในการค้นพบความสุข ซึ่งค่ายคุณธรรมจริยธรรมแห่งนี้ไม่เพียงแต่เป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดอบรมค่ายคุณธรรมอีกด้วย เพราะสามารถเรียนรู้หลักธรรมผ่านเรื่องราวที่อยู่ในวัด และมีความพร้อมทั้งในเรื่องสถานที่ อาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

4.2.5 การเผยแผ่หลักธรรมด้วยการสาธารณะสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณะสงเคราะห์ โดยมีคณะสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์จะใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศล และช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส ซึ่งมีการขับเคลื่อนโดยคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในหลายกรณี ดังเช่น เมื่อเกิดอุทกภัยทางธรรมชาติน้ำท่วม ย่อมมีผู้เดือดร้อนขาดแคลนอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ เพื่อการช่วยเหลือในเบื้องต้น โดยคณะสงฆ์มีจิตอาสาแจกจ่ายถุงยังชีพเครื่องใช้จำเป็นแก่สถานสงเคราะห์

ส่วนคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะ พบว่าไม่ควรปล่อยภาระหน้าที่นี้ให้แก่ทางคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ผู้รับสารหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาครัฐต้องให้การสนับสนุนจึงจะสามารถดำเนินการไปสู่อนาคตที่ดีได้ ดังนั้นวัดและคณะสงฆ์จึงเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเผยแผ่หลักธรรมเหล่านี้ เพื่อประสานการร่วมมือในการพัฒนาให้มีความเจริญ รวมทั้งด้านการช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ด้วย ส่วนการจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมนั้นต้องจัดให้มีความน่าสนใจ ไม่ทำให้เด็กรู้สึกเบื่อหน่าย ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นว่า ก่อนอื่นต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก ต้องรู้ว่าเด็กมีความต้องการอะไร สนใจเรื่องอะไร และทุกกิจกรรมต้องให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วม

จึงเห็นได้ว่าการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เสมือนเป็น การบูรณาการการบริหารจัดการมนุษย์มีความสุขด้วยการพัฒนาตน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง ด้วยการจัดการภายนอกคือต้องใช้เวลา ให้ความจริงใจกับกิจกรรมการเผยแผ่รอบข้าง โดยไม่คิดจะ ทำร้ายต่อผู้อื่น ไม่กล่าวร้ายต่อผู้อื่น ส่วนภายในต้องพัฒนาทักษะการทำงาน ความเข้าใจในด้านการ ใช้เทคโนโลยีให้ทันกับโลก และนำไปพัฒนาตนเองแบบไม่หยุดนิ่ง โดยพัฒนาการทำงานให้เพลินไปกับ งาน เพราะในเวลาทำงานได้ฝึกตัวของเรายู่ตลอดเวลา¹⁰ แต่การพัฒนาด้านต้องอิงกับการรักษาศีล ไปด้วย จึงเรียกว่ามีความสมบูรณ์ในการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช นี้ พบว่าได้จากการที่ผู้วิจัยได้นำพระญาณอันเป็นกำลังของพระพุทธเจ้าที่ทรง ประกาศเผยแผ่หลักธรรมได้อย่างองอาจมั่นคงเรียกว่า ทศพลญาณ ได้แก่

- 1) ฐานาฐานญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ฐานะและอฐานะ
- 2) กรรมวิปากญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม
- 3) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ มีพระปริชาหยั่งรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง
- 4) นานาธาตุญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ธาตุต่างๆ
- 5) นานาธิมุตติกญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ธมฺมุตติ
- 6) อินทริยปโรปริยัตตญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ความยิ่งหรือหย่อนแห่งอินทริย ธรรมของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
- 7) ฌานาทีสังกิเลสาทีญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกจากฌานวิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลาย
- 8) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ มีพระปริชากำหนดรู้ชาติดินหลังได้
- 9) จุตูปปาตญาณ มีพระปริชาญาณกำหนดรู้จุติ และอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย
- 10) อาสวักขยญาณ มีพระปริชาญาณกำหนดรู้ หยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะ ทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง

อีกทั้งลีลาการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าตามหลักพุทธลีลาในการเผยแผ่ ได้แก่ สันทสนา (การชี้แจงให้เห็นชัด), สมาทปนา (การชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ), สมุตเตชนา (การเร้าใจให้อาจ หาญแก่งกล้า) และสัมปหังสนา (การปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ซึ่งพุทธกิจที่สำคัญที่ทรงกระทำ เป็นประจำวัน ในแต่ละช่วงเวลา เรียกว่า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ 5 ประการ ได้แก่

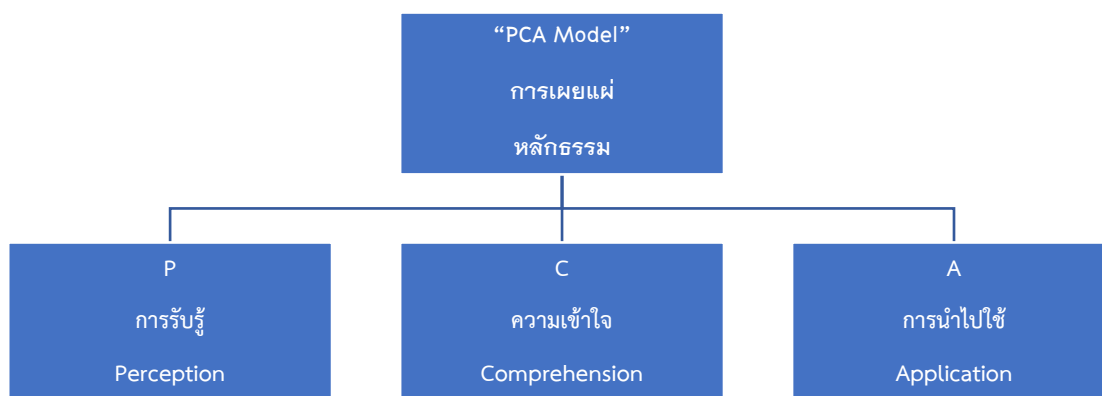
- 1) เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต

¹⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **คู่มือชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2562), หน้า 142.

- 2) เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
- 3) เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ
- 4) เทียงคันทรงตอบปัญหาเทวดา
- 5) จวนสว่างทรงพิจารณาสัตว์บุคคลที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุธรรม¹¹

กลวิธีและอุบายประกอบการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า ดังเช่น การเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา การยกอุทาหรณ์ การทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษาเล่นคำ และการเลือกปฏิบัติเป็นรายบุคคล มารวมกับการจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักธรรม ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัยการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นี้ เป็นองค์ความรู้ที่เกิดการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และกลั่นตัวจนตกผลึกลงเป็นกรอบความคิดที่มีรูปแบบขององค์ความรู้ที่ชื่อว่า “PCA Model” ซึ่งเป็นโมเดลของการพัฒนาคุณภาพการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่มีเป้าหมายในเรื่องของการรับรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาของกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม ได้แก่ ด้านการเทศน์ ด้านการปฏิบัติธรรม ด้านการจัดการศึกษา ด้านการจัดเข้าค่ายอบรมคุณธรรม และด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ตลอดจนทั้งความร่วมมือและเกื้อกูลกัน จนสามารถช่วยเหลือดูแลตัวเองได้ โดยสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และการดำรงอยู่อย่างรู้เท่าทันโลกที่กำลังเปลี่ยนไป

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “PCA Model”

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11/2, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด), 2551. หน้า 268.

แนวทางการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “PCA Model” ไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยจะดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรม เพราะเชื่อมั่นว่าองค์ความรู้ที่ได้เป็นการรับรู้ความจริงที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ มีประโยชน์ที่จะสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นต่อการดำเนินชีวิต และสามารถนำไปใช้เพื่อปรับสมดุลชีวิตให้กับคนทุกระดับชั้นและทุกหมู่เหล่า

5. บทสรุป

การเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ เป็นลักษณะของการเผยแผ่ตามปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวิธีการการเผยแผ่ของผู้สั่งการและผู้รับสาร โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเป็นการฝึกหัดอบรมพัฒนากาย พัฒนาจิตใจ และพัฒนาสติปัญญาอย่างบูรณาการผ่านกิจกรรมหลักที่ส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมของคณะสงฆ์ ด้วยกระบวนการจัดการในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเผยแผ่จะเป็นลักษณะการบูรณาการหลักธรรมที่ให้ทั้งความรู้และกระบวนการปฏิบัติ โดยนำเอาพุทธวิธีการเผยแผ่สอนแบบต่างๆ ของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ ได้แก่ แบบสากัจฉาหรือแบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ และนำลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ สันทิสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จงใจ) สมุตเตสนา (แกล้งกล้า) สัมปหังสนา (ราเริง) รวมทั้งกลวิธีและอุบายประกอบการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์ การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษาเล่นคำ และการปฏิบัติรายบุคคล ร่วมกับการจัดกิจกรรมหลักในการเผยแผ่ของคณะสงฆ์ในวัดด้วยการรับรู้ มีความเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้ง 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) ด้านการเทศน์ 2) ด้านการปฏิบัติธรรม 3) ด้านการจัดการศึกษา 4) ด้านการจัดเข้าค่ายอบรมคุณธรรม และ 5) ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ โดยองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือรูปแบบวิธีแห่งคุณภาพการเผยแผ่ของคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่เรียกว่า “PCA Model” หมายถึง การเผยแผ่โดยบูรณาการหลักธรรมและวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าผ่านกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรมของคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนาให้คณะสงฆ์มีคุณลักษณะที่ดีตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา พร้อมกับพัฒนาผู้รับสารคือผู้เยี่ยมชมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ พร้อมนำไปใช้ประโยชน์ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ใช้ชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าในสังคมได้อย่างเหมาะสม และบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. ประวัติพระอารามหลวง เล่ม 2” (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา).

2553.

แก้ว ชิตตะขบ. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2553.

พจนารถ สุพรรณกุล. การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ. เรียกใช้เมื่อ 6 ธันวาคม 2565 จาก <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-2008-27-56> . 2557.

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล). ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2561.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11/2, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด), 2551.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). คู่มือชีวิต, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2562.

ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชน
เขตวัดหวานบุญจังหวัดปทุมธานี

A STUDY ON GUIDELINES IN SUPPORTING FIVE PRECEPTS OBSERVATION
OF THE COMMUNITY, WAT WAN BOON, PATHUM THANI PROVINCE

พระมหาคมสันต์ คุณธารี¹

Phra Mahakomsan Khun Tharee

E-mail: komsanangeaw@gmail.com

Received: February 17, 2023 Revised: March 22, 2024

Accepted: March 22, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการรักษาศีล 5 ของชุมชนวัดหวานบุญ จังหวัดปทุมธานี (2) เพื่อศึกษาการรักษาศีล 5 ของชุมชนวัดหวานบุญ จังหวัดปทุมธานี (3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชนวัดหวานบุญ จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ/ภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือประชาชนทั่วไป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลโดยเขียนในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาปัจจุบันนี้เป็นมีอาชญากรรมที่ร้ายแรงทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล 5 ที่มีสื่อนำเสนอทุกวันตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือทางโทรทัศน์ซึ่งเยาวชนได้รับข่าวสารตามสื่อต่างๆทุกวันนี้ มี อุบัติเหตุต่าง ๆ ล้วนแต่เกิดมาจากของมีเมาและสิ่งเสพติดเหล่านั้น การรักษาศีล 5 เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ในการงดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวงสำรวมอดทน อดกลั้น ต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อย สงบสุขในสังคม แนวทางการแก้ปัญหาให้กับคนในชุมชนแก้ปัญหาส่วนบุคคลและสังคมได้ เพื่อลดปัญหาต่างๆ แต่การรักษาศีล 5 ต้องมีความพร้อมทั้ง ด้านกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ ที่จะเป็นตัวช่วยในการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการรักษาศีล 5 อย่างถูกต้องและไม่ประพฤติดังศีลด้วยวิธีการต้องมีสติและความกลัวต่อบาปต่อไป

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสำคัญ: แนวทางการส่งเสริมศีล 5, ศีล 5, ชุมชนเขตวัดหวนบุญจังหวัดปทุมธานี

Abstract

In this research, 3 objectives were purposely made: 1) to study the states of problem on five precepts observation of the community, Wat Wan Boon, Pathum Thani province, 2) to study five precepts observation of the community, Wat Wan Boon, Pathum Thani province, and 3) to study the guidelines in supporting five precepts observation of the community, Wat Wan Boon, Pathum Thani Province. This study employed the qualitative research methodology including field works where general people were key informants. In-depth interview was the tool of research and the data analysis was done through the descriptive one. The research results clearly showed that the present states of problem were the sole problems of crime caused by the violation of five precepts broadcasted everyday by the front page of newspaper and television including various sources of social online media whereby youths were unavoidably affected. It also showed that many accidents were actively precipitated by drug and alcohol. To solve these problems, five precepts observation would bring people back to the normality where they would bodily and verbally restrain from doing wrong actions through their efforts, patience, non-greed, non-hatred, and non-delusion. Once observed, the social happiness would be actualized. In following the mentioned five precepts, people need to prepare their body, society and mind by which youths in the community would be supported to have proper understanding of five precepts. Consequently, they will behave rightly through mindfulness and moral dread respectively.

Keywords: guidelines in supporting five precepts, community.

1.บทนำ

ศีล 5 ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธทุกคนยึดถือปฏิบัติเป็นหลักของการดำเนินชีวิต ที่เป็นเสมือนเครื่องช่วยควบคุมกาย วาจา ใจ ของมนุษย์ให้เรียบร้อย เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขพอสมควร หากมีผู้ใดทำผิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อแล้ว ก็จะแสดงพฤติกรรม หรือการกระทำที่ผิดปกติของมนุษย์ออกมา ซึ่งจะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายเกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง และสังคมส่วนรวม เมื่อมนุษย์ทุก

คนมีศีล 5 ด้วยกันสังคมนั้น ๆ คือประชาชนย่อมจะอยู่เป็นสุข² ศีล 5 เป็นพื้นฐานของมนุษยธรรม เป็น ข้อปฏิบัติในชีวิตให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์³ ศีล 5 ช่วยทำให้มนุษย์ในสังคมมีพฤติกรรมที่เหมาะสมอันจะนำไปสู่การป้องกันปัญหาต่างๆ ในสังคม หรือช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคมลงได้ ศีล 5 จึงช่วยปลูกฝังหรือส่งเสริมให้บุคคลมีพฤติกรรมที่ดีงามต่างๆ เช่น ทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ สังคมก็จะสันติสุข⁴

สังคมไทยปัจจุบัน คนในสังคมขาดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะขาดการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาที่มีหลักศีล 5 ที่เรียกว่าเบญจศีลเป็นแนวทางเบื้องต้นเพื่อที่พัฒนาคุณธรรมข้ออื่นๆ คนในสังคมส่วนใหญ่ขาดการขัดเกลาจิตใจคือให้มีความประณีตยิ่งขึ้น มีความประพฤติ และการกระทำที่ดีงาม รู้จักยับยั้งชั่งใจ จะทำ จะพูด หรือจะคิด ขาดการไตร่ตรองให้รอบคอบ สังคมขาดการรักษาศีล 5 การล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วยกายบ้าง ทางทรัพย์สินบ้างคน ในสังคมจึงรู้สึกหวาดหวั่น สะพรึงกลัวไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อีกทั้งสังคมไทยกำลังพบปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสำหรับเยาวชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางอาชญากรรม การปล้นชิง ทรัพย์สิน การทำความผิดทางเพศ การโกหก หลอกลวง เยาวชนติดเกมส์ และการเสพสิ่งเสพติดให้โทษ⁵ นอกจากนั้น สังคมขาดความสงบและสันติสุขเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์และขาดข้อปฏิบัติเพื่อสังคมที่ดี สังคมไทยต้องเผชิญอาชญากรรมที่ร้ายแรงแทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล 5

การรักษาศีล 5 จึงเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ที่รักษาศีลมีคุณสมบัติมีความสามารถช่วยตนเองได้และส่งเสริมชุมชน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย⁶ ของตนเองและผู้อื่น โดยการฝึกให้ทุกคนรู้จักควบคุมตนตามหลักศีล 5 อย่างถูกต้องจะช่วยลดปัญหาต่างๆ เหล่านี้ลง

² สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา“หมู่บ้านรักษาศีล 5”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557), หน้า 23

³ นภัสวรรณ บุญยัษฐี, การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5 วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2546), หน้า 63

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 448.

⁵ มนตรี เมฆะวิภาต, แนวทางการรักษาศีลของเยาวชนไทยยุค 4.0, วารสาร มจร บาลีศึกษา พุทธโสธรปริทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2565)

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 448.

ได้ อีกทั้งยังจะช่วยส่งเสริมสันติสุขขึ้นในสังคมไทยได้เป็นอย่างดีการสร้างสันติภาพ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยการพัฒนาตนและด้านจิตใจของตนเอง คือการฝึกหัดให้เกิดความสงบสุขขึ้นในตนเอง โดยการมีศีลอย่างน้อยก็มีศีล 5 ที่จะรักษาความเป็นปกติของตนไว้ นอกจากนั้น การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5 สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีให้เป็นพฤติกรรมที่ดีได้ และพัฒนาจนเป็นศีลอย่างมั่นคง

จากการลงพื้นที่เพื่อพบปะพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี พบว่าสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน คือเกิดความวุ่นวายในชุมชน ทำให้ชุมชนขาดความสงบสุข เมื่อพิจารณาสาเหตุของปัญหาพบว่าส่วนใหญ่มาจากการละเมิดศีล 5 คือการไม่รักษาศีล 5 ซึ่งจะเห็นว่าปัจจุบันศีลธรรมของคนในชุมชนเสื่อมถอยลง มีปัญหาอาชญากรรมการระบาดของสิ่งเสพติด อบายมุข มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นระยะๆ ซึ่งให้เห็นถึงพฤติกรรมการแสดงออกทางกาย เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชนวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ให้กับคนในชุมชนสามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเยาวชนไทยละเมิดศีล 5 เป็นการเพิ่มพูนความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และความเข้าใจในเรื่องการรักษาศีล 5 ให้โดยรวม ปลุกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนไปประพฤติและปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยที่ดี เป็นผู้มีทั้งความรู้คู่คุณธรรมพัฒนาตนเองจนเป็นบุคคลที่ดีของประเทศชาติ และประสบความสำเร็จในชีวิต

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการรักษาศีล 5 ของชุมชนเขตวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาการรักษาศีล 5 ของชุมชนวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชนเขตวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี

ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)⁷ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติดีทางกาย และวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัด

⁷พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 245

กายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา (ข้อ 1 ใน ไตรสิกขา, ข้อ 2 ในบารมี 10 ข้อ 2 ในอริยทรัพย์ 7 ข้อ 2 ในอริยวชิระ 5⁹

พุทธทาสภิกขุ⁹ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีลหมายถึงความเป็นปกติ หรือปกติ ภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ เกิดขึ้น โดยเนื้อความ ศีล หมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติดุปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่ วาจา ศีล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กาย ที่วาจา ให้เป็น กาย วาจา ที่น่ายดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลศีลสมาธิก็มี ง่าย¹⁰

วิไลพร อุ้นเจ้าบ้าน¹¹ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาพฤติกรรมกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอตะพานหินจังหวัดพิจิตร” ในภาพรวม พบว่าผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีพฤติกรรมกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยรวมอยู่ในระดับมากโดยให้ความสำคัญต่อศีลข้อ 3 และ 2 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาศีลข้อ 4 และข้อที่ 1 จากการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขพบว่าปัญหาการนำศีล ข้อ 1 ไม่มีทางเลือกในการเลี้ยงชีพจึงมีการฆ่าสัตว์นำมาทำอาหารเลี้ยงชีพปัญหาของศีลข้อที่ 2 คือความ ยากจนหาทางเอาตัวรอดจึงทำผิดแก้ด้วยการให้ชดเชลาจิตใจแต่้วยเด็กด้วยการใช้ ธรรมะปัญหาของ ศีลข้อที่ 3 คือการขาดจิตสำนึกไม่รู้จักพอทางแก้คือปลูกจิตสำนึกให้นึกถึง ปัญหาที่จะตามมาปัญหา ของศีลข้อที่ 4 คือพูดเท็จเพื่อเอาตัวรอดจนเป็นนิสัยแก้ไขด้วยการ เข้มงวดทางวัฒนธรรม¹²

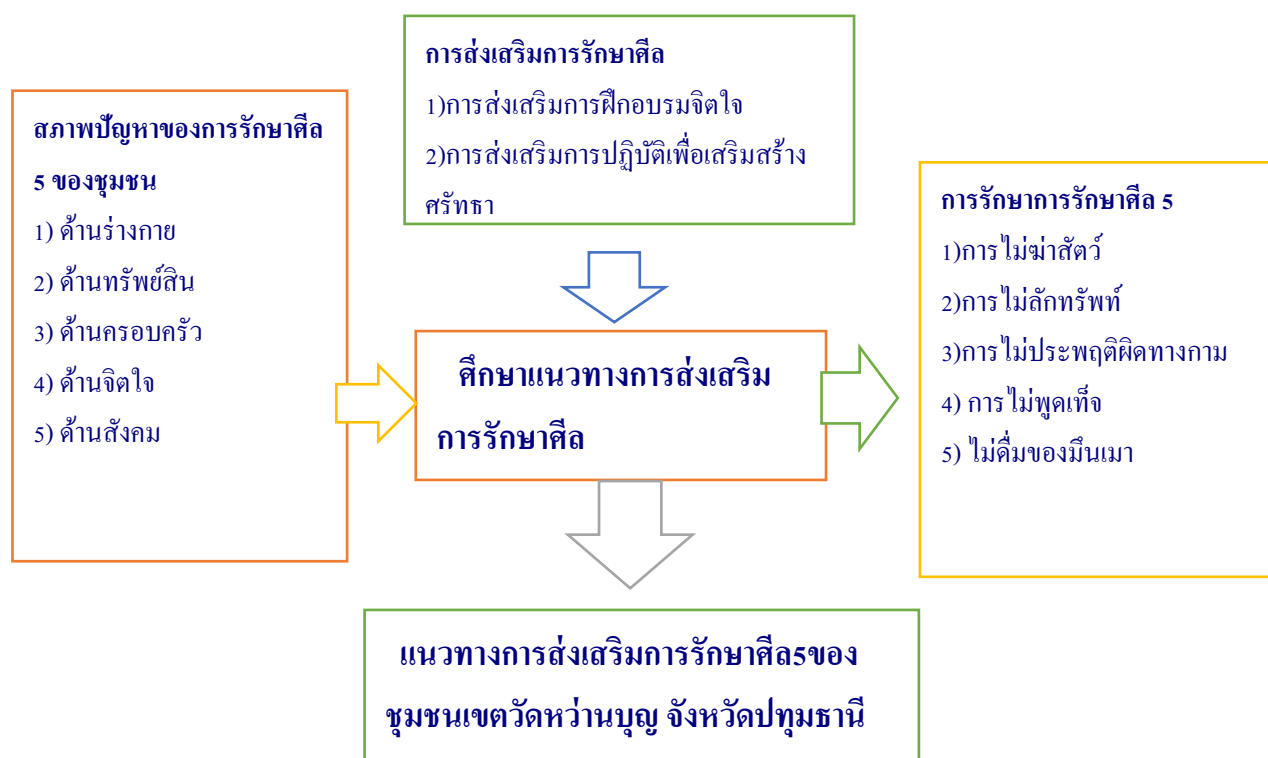
⁹พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2539), หน้า 56-57

⁹ วิไลพร อุ้นเจ้าบ้าน, “ศึกษาพฤติกรรมกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้บริหารและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอตะพานหินจังหวัดพิจิตร”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า บทคัดย่อ.

สรุป

แนวทางในการเข้าถึงและปฏิบัติของการรักษาศีล การเสนอแนวทางการส่งเสริมและการปลูกฝังสร้างศรัทธาให้ประชาชน บุคคล ครอบครัว ชุมชน ควรมีการรักษาและปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ต่อไปเพราะเป็นที่พึงทางกายและใจ มีความ ยุติธรรมมากขึ้น เป็นผลดีต่อชีวิต และทรัพย์สินทั้งของตนเองและผู้อื่นด้วย ทำให้สังคมมีเมตตาต่อกัน ไม่ทะเลาะ ไม่ขัดแย้ง ไม่เกิดปัญหาในสังคมทำให้สังคมสงบร่มเย็นเป็นสุขมากขึ้นได้ และเกิดความร่วมมือร่วมใจสามัคคีกันมากขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

3. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชนเขตวัดหว่านบุญ จังหวัดปทุมธานี” การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตวัดหว่านบุญ

3.1 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากที่กำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ควบคุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา
2. ทำแบบสัมภาษณ์เพื่อนำไปสอบสัมภาษณ์ตามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้อง นอกนั้นนำไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมนำเสนอแนะ
3. ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัย ให้กับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
4. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยมีการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งหนึ่ง
5. นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เรากำหนดไว้แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงปรับปรุงแก้ไขนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป
6. พร้อมนำข้อมูลที่ได้อภิเคราะห์และสังเคราะห์ในรูปแบบเชิงคุณภาพ และสรุป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขอความร่วมมือพร้อมเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เรากำหนด จากนั้นอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ จากนั้นเริ่มการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่จัดเตรียมไว้ ต่อเนื่องสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งสามารถจะตั้งคำถามที่มีลักษณะเชิงลึกลงรายละเอียดต่างๆ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ขอลงหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิในการดำเนินวิจัยครั้งนี้
2. ขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก(in-depth interview) โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์แบบบันทึกเทปเสียงการสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเทปเสียงหรือ อัดเสียง พร้อมเขียนสมุดบันทึกและประเด็น เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างต่อเนื่องให้อยู่ตามกรอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย

3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 22 คน

4. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูลและนำมารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

5. ผลการวิจัย

การรักษาศีล 5 คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ในการงดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง ล้ำรวมอดทน อดกลั้น ต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชน เพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามสงบและเป็นฐานในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป

5.1.สภาพปัญหาการรักษาศีล 5 ของชุมชนเขตวัดหว่านบุญ

สภาพปัญหาการรักษาศีลของชุมชนเขตวัดหว่านบุญปัจจุบันนี้มีปัญหามากมายหลายประการไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางอาชญากรรมการปล้นชิงทรัพย์สินการทำความผิดทางเพศการโกหกหลอกลวงเยาวชนติดเกมส์ และการเสพสิ่งเสพติดให้โทษ เช่น ที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อสารมวลชนอยู่บ่อย ๆ ตลอดจนถึงปัญหาทางการทะเลาะวิวาทของเยาวชนเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วล้วนแต่เป็นการประพฤติดิในเรืองการละเมิดศีล 5

5.2 การรักษาศีล 5 ของชุมชนเขตวัดหว่านบุญ

การรักษาศีล 5 เป็นหลักพื้นฐานการดำเนินชีวิตของมนุษย์ซึ่งเป็นหลักของการหักห้ามจิตใจไม่ให้ปฏิบัติในสิ่งที่คิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นไม่พอใจและเป็นหลักการปฏิบัติที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความพอใจหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับโลกมนุษย์มาตลอดดั่งนั้นผู้ศึกษาจึงมุ่งศึกษาถึงความหมายและประโยชน์ศีล 5 จึงเกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมและใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน

5.3 แนวทางส่งเสริมการรักษาศีล 5 ของชุมชนเขตวัดห้วยบุญ

แนวทางการแก้ปัญหาให้กับเยาวชนในชุมชน คือ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ตัวบุคคลย่อมสามารถ ป้องกันหรือแก้ปัญหาล้วนบุคคลและสังคมได้ บุคคลจะเห็นความสำคัญของการรักษาศีลและการล่วงละเมิดศีลก็จะลดลงด้วยอย่างแน่นอนและที่ขาดเสียมิได้ คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาในเรื่องการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ในการเอาชนะต่อสิ่งเฝ้ายวนให้ทำชั่วได้ ควรเริ่มจากการสร้างศรัทธาให้เข้มแข็งเสียก่อน เพราะศรัทธาเป็นปัจจัยหนึ่งให้เกิดสัมมาทิฐิ เป็นหลักในการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชน

แนวทางการรักษาศีลข้อที่ 1 ในการพัฒนาตนชุมชนเพื่อนำเอาศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยผู้นำชุมชนต้องเป็นแบบอย่างที่ดี จัดให้มีการฟังธรรมะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคม/ชุมชนให้เยาวชนชนเด็ก ๆ เข้าวัดฟังธรรมการปฏิญาณตนจะไม่ล่วงละเมิด, งดเว้นเมื่อประสบเหตุการณ์เฉพาะหน้า, และงดเว้นเป็นปกติ และมีการส่งเสริมให้กินเจ หรือมังสวิรัต เพื่อสุขภาพ ต้องอดทนอดกลั้น รู้จักยับยั้งชั่งใจแนวทางที่จะช่วยให้พุทธศาสนิกชนไม่ทำลายชีวิตสัตว์ คือ บอกให้รู้ถึงโทษของการทำร้ายสัตว์ ควรปลูกฝังให้เด็กรู้จักรักสัตว์ตั้งแต่เด็กควรณรงค์ให้งดการทานเนื้อสัตว์ควรมีบทลงโทษแก่ผู้ฆ่าสัตว์อย่างจริงจัง

1) ด้านกาย ต้องรู้จักการงดเว้นจากการฆ่าและเบียดเบียนทางกาย

2) ด้านจิตใจ ต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีของเยาวชนนั้นต้องเป็นผู้มีจิตใจไม่พยายาหาอาฆาตคิดทำร้ายผู้อื่นและสัตว์ มีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีสติ มีความเมตตาต่อสัตว์

แนวทางการรักษาศีลข้อ 2 คือ ครอบครัวต้องดูแลเอาใจใส่ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ใช้ธรรมะขัดเกลาจิตใจความคาดหวังในสังคมหรือชุมชนต่อการสืบต่อพระพุทธศาสนา และการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ต้องให้สังคมไทยให้ความสำคัญทางศาสนามากขึ้น ต้องการให้คนรุ่นใหม่ นำพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อปลูกฝังให้เด็กไทยได้เห็นถึงความสำคัญของ วัฒนธรรมจะเป็นหลักในการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมต้องกระทำได้ด้วยการบริโภคสิ่งของที่รู้จักพอเพียงและเพียงพอรู้ประมาณและ รู้จักแบ่งปันสิ่งของต่าง ๆ ให้กับคนอื่น ๆ ควรปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้เป็นคนดีไม่ลักทรัพย์ และควรมีบทลงโทษที่จริงจังสำหรับคนที่ลักทรัพย์

1) ด้านกาย ต้องรู้จักการงดเว้นจากการลักขโมยของคนอื่นที่ไม่ได้ให้ไม่ว่าจะเป็นการลักขโมย หรือปล้นทรัพย์ ให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยหลักสัมมาอาชีวะ

2) ด้านจิตใจ ให้เยาวชนดำเนินชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาทในการครองตนจัดเป็นหลักประกันสุขภาพทางด้านจิตใจสามารถเข้าถึงธรรม

แนวทางการรักษาศีลข้อที่ 3 คือ ปลุกจิตสำนึกให้นึกถึงปัญหาที่จะตามมา และ รมณงค์เรื่องการแต่งกายให้เรียบร้อย จัดการเรียนการสอนพระพุทธานุสาสนาในวันหยุด หรือวันสำคัญให้กับประชาชนจะได้เรียนรู้ธรรมะและรู้บาปบุญคุณโทษ จัดให้มีพระ ไปสอนในชั่วโมงเรียนของนักเรียนและต้องมีการประเมินผลตามสมควร เพื่อให้ศาสนายั่งยืนในจิตใจ ของคนไทย และควรปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กการเสริมใส่ใจในครอบครัว

- 1) ด้านกาย ต้องรู้จักการงดเว้นจากการผิดต่อลูกเมียของคนอื่น
- 2) ด้านสังคม ในชีวิตย่อมรู้เรื่องเพราะไม่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามของสังคม

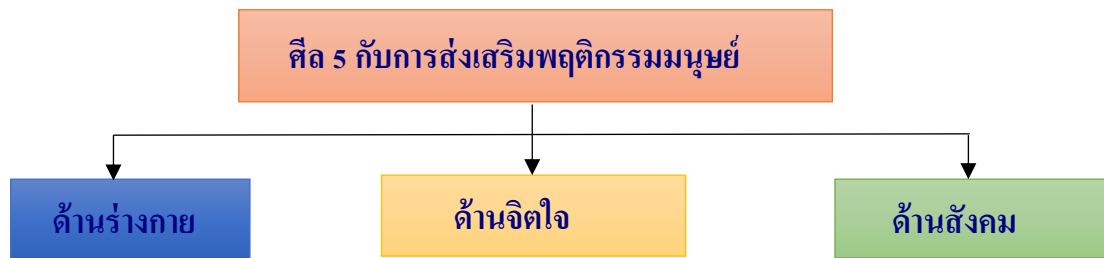
แนวทางการรักษาศีลข้อ 4 คือ เข้มงวดในเรื่องวัฒนธรรมภาษา จัดกิจกรรมเข้าวัดฟัง ธรรม และต้องปลูกฝังให้เป็นคนซื่อสัตย์ มีความละเอียด ซึ่งต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็ก เป็นต้นฝึกพูด ความจริงสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนในการปฏิบัติโดยเคร่งครัดเพื่อฝึกให้คนมีสติ

- 1) ด้านจิตใจ ต้องรู้จักการงดเว้นจากการพูดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ที่มีผลร้ายต่อผู้อื่น ต้อง พูดด้วยความไพเราะ ทำให้ผู้ฟังแล้วเกิดความสุข
- 2) ด้านสังคม ต้องมีใจเป็นกลางในการติดต่อประสานงานกับผู้อื่นต้องมีคำพูดที่ดีต่อ สาธารณชน

แนวทางการรักษาศีลข้อ 5 คือ รมณงค์ให้ความรู้เรื่องพิษภัยของการดื่มสุรา ปิดโรงงาน สุรา และลงโทษอย่างหนัก ควบคุมสังคม ทาบุญไม่มีเหล้า ไม่ควรดื่มสุราขณะขับรถ การปฏิบัติ โดยเคร่งครัดตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นรมณงค์ในเรื่องของการดื่มสุราบอก โทษของการดื่มสุราแก่เยาวชนและไม่ให้มีการขายสุราในชุมชน รวมทั้งการดื่มสุราในงานต่าง ๆ เช่น งาน ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน งานบวช เป็นต้น

- 1) ด้านกาย ต้องรู้จักการงดเว้นจากการเลี้ยงเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในงานบุญพิธีต่าง ๆ รู้จักหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด
- 2) ด้านสังคม ต้องส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีการงด ละ เลิก จากการดื่มสุราในงานต่าง ๆ

6. องค์ความรู้ใหม่

สรุป เมื่อผู้รักษาศีล 5 จะทำให้การประครองชีวิตราบรื่นผู้รักษาศีล 5 จะทำให้มีร่างกายที่แข็งแรง จิตใจเข้มแข็งดำรงอยู่ในสังคมที่สงบสุข

บรรณานุกรม

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปลอดภัย
สมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557), หน้า 23

นภัสวรรณ บุญยัษฐี, การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5 วารสาร มจร
พุทธโศธรปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2546), หน้า 63

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่
11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549), หน้า 448.

มนตรี เมฆะวิภาต, แนวทางการรักษาศีลของเยาวชนไทยยุค 4.0, วารสาร มจร บาลีศึกษา
พุทธโศธรปริทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2565)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11,
(กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 245

พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2539), หน้า 56– 57

พระมหาสิทธิการ (เย็น น. กลฺยาณธโร), หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2534), หน้า 15

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธ
ในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย

The development of electronic books for Buddhist tourism
in 15 major cities of Thailand

อุดม จันทิมา¹

Udom Chantima

E-mail : udom.chan@mcu.ac.th

กรรณิการ์ ขาวเงิน²

Kannikar Khaw-ngern

E-mail : kannikar.kha@mcu.ac.th

วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน³

Wilaiphon Aunchaoban

E-mail : Wilaiphon.aun2@gmail.com

Received: March 15, 2023 Revised: April 19, 2024

Accepted: April 19, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด และ 2) ประเมินผลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด เป็นการวิจัยและพัฒนา พื้นที่วิจัยคือ เมืองหลัก 15 จังหวัด จาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทยคือ เหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ กลาง ตะวันออก ตะวันตก และใต้ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเมืองหลัก 90 คน และผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง 5 คน ข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 424 คน

¹ นักวิชาการศึกษาคำาณาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ นักวิจัยอิสระ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด โดยทำเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สองภาษาคือ ไทยและอังกฤษ เนื้อหาประกอบด้วยวัดท่องเที่ยว 15 แห่ง และสถานปฏิบัติธรรม 15 แห่ง แบ่งเส้นทางท่องเที่ยวเป็น 2 คือ เส้นทางท่องเที่ยววัด 3 สาย และเส้นทางปฏิบัติธรรม มี 3 สาย สารสนเทศเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ (1) ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งและการติดต่อ (2) ข้อมูลเกี่ยวกับการประเภทเส้นทางและรายละเอียดของสถานที่ และ (3) ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทโดยรอบสถานที่ และ 2) ประเมินผลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด พบว่าความสนใจใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวได้ระดับคะแนนมากที่สุด ($\bar{X}=4.32$, S.D.= 0.48) รองลงมาคือ การนำเสนอเนื้อหาภายในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่งผลต่อความสนใจท่องเที่ยววิถีพุทธ ได้ระดับคะแนนมากที่สุด ($\bar{X}=4.28$, S.D.= 0.45) และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์คือ ที่ตั้ง ประวัติ สิ่งสำคัญหรือสถานที่สำคัญ กิจกรรม เส้นทาง สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ และแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียง ได้ระดับคะแนนมากที่สุด ($\bar{X}=4.27$, S.D.= 0.52) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่เป็นประโยชน์และได้รับความสนใจ มีการนำเสนอเนื้อหา เช่น รูปภาพสถานที่สำคัญ สถาปัตยกรรม คำบรรยาย เป็นต้น ที่ส่งผลเชิงบวกต่อความสนใจการท่องเที่ยวเชิงพุทธและเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: หนังสืออิเล็กทรอนิกส์, การท่องเที่ยววิถีพุทธ, เมืองหลัก,

Abstract

This study aims to 1) develop electronic books for Buddhist tourism in the major cities of 15 provinces and 2) evaluate electronic books for Buddhist tourism in the major cities of 15 provinces of Thailand. The study was conducted by using research and development method in the major cities in 15 provinces, representing all 6 regions of Thailand: Northern, Northeastern, Central, Eastern, Western, and Southern regions. Qualitative data was collected by in-depth interviews with 90 individuals involving in tourism in the major cities and focus group discussion with 5 experts, while quantitative data was collected by questionnaires from a sample group of 424 individuals.

The findings indicated that: 1) Electronic books for Buddhist tourism in the major cities of the 15 provinces were developed in both Thai and English languages, comprising information of 15 Thai temples and 15 meditation centers. Tourist destinations were divided into 2 routes

including temple tours (with 3 routes) and meditation practice tours (with 3 routes). Information about tourist sites was categorized into three parts: (1) location and contact information, (2) route types and details of the sites, and (3) information of contextual surrounding of the sites.

2) Evaluation of the electronic books revealed that the satisfaction of the book using as educational tools for learning about tourist destinations with highest score (mean=4.32, S.D.=0.48), the next is the presentation of contents of electronic books significantly influenced interest in Buddhist tourism at highest score (mean = 4.28, S.D. = 0.45), and the books providing useful information of tourist attractions including locations, history and background, significant places, activities, routes, facilities and services, and nearby tourist attraction at highest score (mean = 4.27, S.D. = 0.52). In conclusion, the electronic books serve as an effective promotional tool for Buddhist tourism, generating positive interest, and valuable data such as images of important Buddhist sites, architectural details, and information, thus positively it influences interest in Buddhist tourism. Therefore, the electronic books are suitable for promoting Buddhist tourism in the current era.

Keywords: Electronic Book, Buddhist Tourism, Major Cities, Tourism Routes

1. บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุด การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของทั้งโลกมีมูลค่ารวมราว 9 แสนล้านเหรียญสหรัฐ และมีอัตราการเติบโตค่อนข้างสูง ทั้งนี้ คาดการณ์ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะมีอัตราการเติบโตถึงร้อยละ 15 ต่อปี ในระยะ 10 ปีข้างหน้า⁴ World Economic Forum: WEF ได้จัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทย อยู่อันดับที่ 34 จาก 141 ประเทศทั่วโลก ด้านความพร้อมของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในอันดับที่ 60⁵ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย ทั้งนี้ จากการสำรวจความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวช่วงเดือน สิงหาคม 2564 จำนวนตัวอย่าง 468 คน พบว่า จังหวัดเป้าหมายที่นักท่องเที่ยววางแผนท่องเที่ยวในช่วงเดือน ก.ย.-ธ.ค. 2564 สำหรับ 3 อันดับแรก คือ จังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 16.7 จังหวัดน่าน คิดเป็นร้อยละ 9.3 และจังหวัดภูเก็ต คิดเป็นร้อยละ 8.6⁶

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกิดขึ้นในยุคสมัยที่มีการนำเทคโนโลยีมาพัฒนานวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างปัญญาและให้ความรู้ รวมถึงใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะเป็นศูนย์รวมแหล่งข้อมูล⁷ เพราะองค์ประกอบของหนังสือ ช่วยให้ผู้ใช้สามารถเห็นภาพต่างๆ ผ่านการสร้างสรรค์ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจในสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องการได้อย่างละเอียด⁸ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการตัดสินใจเพื่อเดินทาง การวางแผนสำหรับเตรียมตัว การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว สามารถเปรียบเทียบความน่าสนใจของแต่ละสถานที่จากสื่อหลากหลายรูปแบบ โดยการพิจารณาว่าแหล่งใดจะให้คุณค่าด้านความรู้และด้านนันทนาการ จึง

⁴ ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/ratchakitcha-136-51/ [25 ตุลาคม 2564].

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **ผลการสำรวจความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.mots.go.th/download/article/article_20211115153223.pdf [15 ธันวาคม 2564].

⁷ R. T. Vidyaratne, E.A.G. Sumanasiri, “Foreign Missions’ Role in Promoting International Trade: Empirical Evidence of Sri Lankan Foreign Missions Promoting Electronic Exports in Germany”, **International Business Research**, 13:7 (2020): 173–188.

⁸ Marion Rauscher & Andreas Humpe, “Traveling the Past: Raising Awareness of Cultural Heritage through Virtual Reality”, **Journal of Promotion Management**, 28:2 (2022): 128–143.

จะตัดสินใจเดินทางไปยังสถานที่นั้น⁹ อีกทั้ง กลไกที่นำมาใช้พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นเทคโนโลยีในลักษณะมัลติมีเดีย ได้แก่ ข้อความ เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ฯลฯ ที่มีการเชื่อมต่อแหล่งข้อมูลข่าวสารภายใต้การจัดการเนื้อหาตามสารสนเทศ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในโครงสร้าง¹⁰ ที่น่าสนใจคือ เนื้อหามัลติมีเดียที่เป็นองค์ประกอบจะสามารถช่วยอธิบาย ขยายรายละเอียดในประเด็นอันแท้จริงด้วยการแสดงภาพที่ซับซ้อนในลักษณะการคลี่ขยายให้ทราบได้อย่างชัดเจน หรือให้คำอธิบายต่อแนวคิดที่ยากต่อการทำความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างจากวิธีการแบบดั้งเดิม¹¹ ช่วยให้ผู้ใช้ได้ค้นหาชุดความรู้ รายละเอียด แผนภาพ แผนภูมิ เรื่องราวที่ต้องการ ที่ส่งผลต่อความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เนื่องจากใช้ระบบเทคโนโลยีในลักษณะการเชื่อมโยงผ่านไฮเปอร์ลิงค์ เพื่อเชื่อมต่อไปยังจุดต่างๆ ที่เป็นประเด็นหลักและประเด็นรองที่ผู้ต้องการ¹² และสามารถค้นหาข้อมูลเฉพาะด้านด้วยการสัมผัสหน้าจอได้สะดวก รวดเร็ว และง่าย¹³

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เนื้อหาที่พัฒนาด้วยระบบมัลติมีเดีย อันมีองค์ประกอบ ได้แก่ วิดีโอ รูปภาพ แสง สี เสียง ฯลฯ และสามารถติดตั้งได้หลายอุปกรณ์ เช่น ไอแพด สมาร์ทโฟน ที่เชื่อมโยงสู่แหล่งข้อมูลสารสนเทศภายนอก ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต มีผลอย่างมากสำหรับนักเดินทางท่องเที่ยว ในการเข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติ รวมทั้งประวัติศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี การแสดง ฯลฯ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น¹⁴ อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ หนังสือ

⁹ T. Car, Ljubica Pilepić Stifanich, Mislav Šimunić, "INTERNET OF THINGS (IOT) IN TOURISM AND HOSPITALITY: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES", *Tourism in Southern and Eastern Europe*, Vol. 5 (2019): 163–175.

¹⁰ Salami, Mudasiru; Adedokun, Iseoluwa, "Prospect and Challenges of Electronic Information Resources Usage by Distance Learning Students of Ibadan University", *Library Philosophy & Practice*, 2022: 1–14.

¹¹ Chiu, PS. et al., "Interactive Electronic Book for Authentic Learning", *Authentic Learning Through Advances in Technologies*, (2018): 45–60.

¹² Alexandra Hamlett & Helen Georgas, "In the Wake of Discovery: Student Perceptions, Integration, and Instructional Design", *Journal of Web Librarianship*, 13:3 (2019): 230–245.

¹³ Kerry A. Falloon, "Effectively Evaluating the Accessibility of Electronic Monographs Using VPATs and Other Resources at the College of Staten Island Library– CUNY", *Serials Review*, 46:2 (2020) 98–113.

¹⁴ Bhuiyan, Kamrul Hasan, Israt Jahan, Nurul Mohammad Zayed, Khan Mohammad Anwarul Islam, Sayma Suyaiya, Olena Tkachenko, and Vitalii Nitsenko, "Smart Tourism Ecosystem: A New Dimension toward Sustainable Value Co-Creation", *Sustainability*, 14 (2022): 1–14.

อิเล็กทรอนิกส์ด้านการนำเที่ยวจะมีการแข่งขันกันสูง ผลตอบแทนที่บริษัทหรือผู้พัฒนาได้รับคือ ค่าโฆษณาจากสปอนเซอร์ เช่น บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร โรงแรม ร้านจำหน่ายของที่ระลึก สายการบิน บริษัทรถเช่า บริษัทแท็กซี่ และสมาคมมัคคุเทศก์ ดังนั้น จึงมีการปรับปรุงข้อมูลอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมั่นใจว่า ข้อมูลอันเป็นเนื้อหาในฉบับ เป็นข้อมูลที่ล่าสุด และตรงเวลาในทุกๆ รายละเอียดที่ปรากฏในจุดหมายปลายทาง รวมถึงข้อมูลด้านที่พัก ข้อมูลเกี่ยวกับร้านอาหาร ที่นิยมสื่อสารด้วยภาษาด้านการท่องเที่ยวในลักษณะของการเป็นตัวแทนมัคคุเทศน์¹⁵ ดังนั้น ผลทางตรงที่เห็นได้ชัดเจนจากการใช้คือ การจัดเก็บของเนื้อหาสาระที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ด้วยกลไกเชื่อมประสานของเทคโนโลยีที่เป็นศูนย์กลางสำหรับการสืบค้นข้อมูลตามประเด็นเนื้อหาที่กำหนดไว้ในสารบัญเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นหลักและประเด็นรองที่มีจำเป็นต้องสืบค้นอย่างรวดเร็ว

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววัดและสถานปฏิบัติธรรมใน 15 เมืองหลักของประเทศไทย โดยนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง การติดต่อ เส้นทาง การเดินทาง สิ่งสำคัญภายในวัด กิจกรรมสำคัญ คุณค่าทางพระพุทธศาสนา สิ่งอำนวยความสะดวก บริการที่อยู่ใกล้เคียง และสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด

2.2 เพื่อประชาสัมพันธ์และประเมินผลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด

¹⁵ Wang H, Liu D-H, Yu L, et al., "RETRACTED: Analysis on the reading guidance to classics in the teaching of specialized courses in tourism undergraduate education in China". *International Journal of Electrical Engineering & Education*. (2023): 3318–3336.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดและสถานปฏิบัติธรรม ทั้ง 30 แห่ง จำนวน 30 รูป/คน 2) นักท่องเที่ยว จำนวน 60 คน และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง จำนวน 5 คน ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจาก อาสาสมัคร 424 คน พื้นที่วิจัยคือ วัดท่องเที่ยว 15 แห่ง และสถานปฏิบัติธรรม 15 แห่ง รวม 30 วัด ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ตั้งอยู่ในเมืองหลัก 15 จังหวัด ประกอบด้วย (1) จังหวัดเชียงใหม่ (2) จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครราชสีมา (3) จังหวัดสระบุรี (4) จังหวัด ฉะเชิงเทรา (5) จังหวัดชลบุรี (6) จังหวัดระยอง (7) จังหวัดระยอง (8) จังหวัดกาญจนบุรี (9) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (10) จังหวัดเพชรบุรี (11) จังหวัดสุราษฎร์ธานี (12) จังหวัดกระบี่ (13) จังหวัดพังงา (14) จังหวัดภูเก็ต (15) จังหวัดสงขลา เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แนวคำถามเพื่อ สัมภาษณ์เชิงลึก 2) แนวคำถามเพื่อสนทนากลุ่มแบบเจาะจง และ 3) แบบสอบถาม วิเคราะห์ ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ รวม 7 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

1) ระยะที่ 1 มี 3 ขั้นตอน คือ มีเป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลและความรู้สำหรับ ออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย 1) ขั้นตอนรวบรวมข้อมูลและความรู้ 2) ขั้นตอน กำหนดแนวคิดการประดิษฐ์ และ 3) ขั้นตอนออกแบบแบบร่าง โดยเริ่มด้วยการศึกษาข้อมูลจาก เอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับวัดท่องเที่ยว 15 แห่ง และสถานปฏิบัติธรรม 15 แห่ง ศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยววิถีพุทธ และการพัฒนานวัตกรรม เช่น สารสนเทศเพื่อ การท่องเที่ยว นวัตกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงศึกษาข้อมูลจากผู้ให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยว ภายในประเทศ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ททท. กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และภาคเอกชน บริษัททัวร์ต่างๆ จากนั้น เป็นการศึกษาค้นคว้าโดยสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัด กรรมกรวัด ผู้ดูแลสถานปฏิบัติธรรม จำนวน 30 รูป/คน และนักท่องเที่ยว จำนวน 60 คน นอกจากนี้ ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเจาะจง 5 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจากการ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ตัวแทนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และตัวแทน จากสมาคมมัคคุเทศก์อาชีพแห่งประเทศไทย จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา และ ออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

2) ระยะที่ 2 เป็นการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ตามที่ได้ออกแบบไว้แล้ว มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนพัฒนาแบบจำลอง 2) ขั้นตอนพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และทดสอบ 3) ขั้นตอนเผยแพร่และส่งเสริมการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

3) ระยะที่ 3 เป็นการติดตาม วัดและประเมินผลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามผ่าน google form จำนวน 424 ชุด นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อนำผลที่ได้ไปถอดบทเรียนและสร้างสรรค์หนังสือ ให้ดียิ่งขึ้น

4. ผลการวิจัย/ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เริ่มจากการจัดทำฐานข้อมูลก่อน จากนั้นจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวโดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 เส้นทาง แล้วจึงพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยนำแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยีมาเป็นแนวทางพัฒนา ส่งผลให้การใช้งานหนังสือทำงานแบบอัตโนมัติในหลายฟังก์ชัน ในส่วนของการจัดรูปแบบหนังสือให้ความสำคัญกับการนำเสนอข้อมูลที่ตรงประเด็น ชัดเจน น่าสนใจ และเน้นประโยชน์ ที่สำคัญคือ ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงข้อมูลแบบดิจิทัลได้ทุกที่ทุกเวลา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ได้นำฐานข้อมูลของวัดท่องเที่ยว 15 แห่ง และสถานปฏิบัติธรรม 15 แห่ง มาจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว โดยหนังสือ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านเส้นทางท่องเที่ยว นำเสนอเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 เส้นทางคือ 1) เส้นทางสายท่องเที่ยววัด มี 3 สาย และ 2) เส้นทางสายการปฏิบัติธรรม มี 3 สาย สำหรับด้านสารสนเทศ แบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วนคือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งและการติดต่อ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับการประเภทเส้นทางและรายละเอียดของสถานที่ และ 3) ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทโดยรอบสถานที่ และด้านเทคโนโลยี นำแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยีมาเป็นแนวทางพัฒนา ส่งผลให้การใช้งานหนังสือเป็นแบบอัตโนมัติในหลายฟังก์ชัน ในส่วนของการจัดรูปแบบหนังสือให้ความสำคัญกับการนำเสนอข้อมูลที่ตรงประเด็น ชัดเจน น่าสนใจ และเน้นประโยชน์ ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงข้อมูลแบบดิจิทัลได้ทุกที่ทุกเวลา ทำให้มีความแตกต่างจากหนังสือที่พิมพ์เป็นเล่ม เช่น การพลิกอ่านหนังสืออัตโนมัติ การเติมแสง สี ภาพเคลื่อนไหว และเสียงดนตรี รวมถึงการแตะสัมผัสเพื่อการเชื่อมต่อแบบออนไลน์

ชุดกิจกรรม “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย” มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนรวบรวมข้อมูลและความรู้ เป็นการกำหนดแนวทางพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลและความรู้ ต่อด้วยการพัฒนาเครื่องมือวิจัย หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ส่งหนังสือขออนุญาตเข้าพื้นที่วิจัย เขียนรายงานสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เขียนรายงานสรุปผลการสังเคราะห์ข้อมูล และเขียนแนวทางการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ กิจกรรมต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนกำหนดแนวคิดการประดิษฐ์ เป็นการจัดทำพิมพ์เขียวสำหรับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เริ่มจากการกำหนดแนวคิดการประดิษฐ์ จากนั้นนำแนวคิดมาจัดทำเป็นพิมพ์เขียวสำหรับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และตรวจสอบพิมพ์เขียว

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนออกแบบแบบร่าง เป็นการจัดทำแบบร่างหรือโปรโตไทป์ สำหรับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นกิจกรรมเปลี่ยนไอเดียหรือพิมพ์เขียวให้เป็นแบบร่าง จากนั้นจัดทำแบบร่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และตรวจสอบแบบร่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนพัฒนาแบบจำลอง โดยใช้โปรแกรม CANVA เป็นการจัดทำแบบจำลองหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ กิจกรรมเริ่มจากออกแบบแบบจำลองหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จากนั้นจัดสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ ปรับแก้แบบจำลองหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จัดทำแบบร่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และตรวจสอบแบบจำลองหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ก่อนนำไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นตอนพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เมื่อได้รับความคิดเห็นที่เป็นบทวิพากษ์ บทวิจารณ์ ในกระบวนการทวนสอบแล้ว จึงทำการพัฒนาฐานข้อมูลและนวัตกรรม ที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ การพัฒนา การตรวจสอบ และการทดสอบ ก่อนจะนำออกไปเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย อาทิ นักท่องเที่ยว ผู้สนใจปฏิบัติธรรม กิจกรรมของขั้นตอนนี้ เริ่มจากจัดทำเอกสารระบุข้อกำหนดและรายละเอียดด้านเทคนิคและการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ จากนั้นพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ทดสอบและประเมินโดยอาสาสมัคร ประเมินผลโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับแก้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้เรียบร้อย

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นตอนเผยแพร่และส่งเสริมการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นการนำผลผลิตไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเริ่มจากการเผยแพร่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จากนั้นจัดทำสื่อและประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญชวนผู้สนใจผ่านช่องทางต่างๆ รวมถึงจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และสุดท้ายคือ กิจกรรมประเมินผลโดยผู้สนใจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงประเมินผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดจากการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในภาคส่วนต่างๆ

ขั้นตอนที่ 7 ขั้นตอนเรียนรู้และสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ดีขึ้น เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มอาสาสมัครผู้ทดลองใช้ข้างต้น จำนวน 424 คน มาทำการวิเคราะห์โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย สถิติพรรณนา เช่น ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เน้นการประเมินในประเด็น ผู้ใช้มีการยอมรับเนื้อหาสาระ ความทันสมัย การใช้งานสะดวกและง่าย ประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงมีระดับความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด ขั้นตอนสร้างสรรค์และเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น เป็นกิจกรรมถอดบทเรียน รับฟังข้อเสนอแนะ เสนอ

แนวทางพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อยอดความรู้เดิม ดังตัวอย่างบางส่วนจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ด้านล่างนี้

วัดหัวมณฑลเป็นวัดที่ประดิษฐานรูปปั้นพระธาตุทององค์ใหญ่ที่สุดในโลก สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่ 60 ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เมื่อปีพุทธศักราช 2547 ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านหัวมณฑล ตำบลท่าบ่อ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดบึงกาฬ มีพื้นที่ประมาณ 9 ไร่ 3 งาน 30 ตารางวา

Wat Huay Mongkol is a temple that houses the world largest replica of Luang Pho Thuat, which was cast for marking the auspicious occasion of the 60th Anniversary of His Majesty the King Bhumibol Adulyadej. The temple, originally called Wat Huai Khoi, is located in Ban Huai Kot, Thap Tai Subdistrict, Hua Hin District, Prachuap Khiri Khan Province. Later, His Majesty King Bhumibol Adulyadej gave a new name, Huai Mongkol, to the temple. With many royally-initiated development projects, the locals in Ban Huai Mongkol Community can live better and happier lives.

57

สวนโมกขพาราม (วัดธารน้ำไหล) ตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2475 บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยท่านพุทธทาส หรือพระมหาเถรโพธิ์ ในนามท่านพุทธทาส และศิษย์ในคณะธรรมทาน ซึ่งมีผู้อุปถัมภ์ในการปฏิบัติธรรมหลายพระองค์ เนื่องจากบริเวณนี้สำคัญ มีต้นไม้มากมาย และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงได้มีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีพระบรมราชูปถัมภ์ และพระราชทานนามว่า สวนโมกขพาราม

Suan Mokkhaparam (Wat Than Nam Lai) is located in Chaiya District Surat Thani Province. It is a well-known meditation retreat among people from all over the world. It was built in 1932 on an area of approximately 60 rai by Venerable Ajahn Buddhadasa or Phra Maha Niguen at that time with support from his younger brother and a Dharma denomination who shared the same aspiration to the Path of Arhatship. Since Mck trees and Phala trees grow all around its area, the temple was named by combining the two words as Suan Mokkhaparam to be a place for retreat from sufferings. At present, Phrabhavana Bodhihun Wi (Pho Janthasaro) is the abbot and Vipassana instructor.

65

ภาพที่ ๑ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย

2) การประเมินผลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การประเมินผลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เก็บรวบรวมข้อมูลผ่าน google form โดยส่งแบบสอบถามผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 424 ชุด นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายข้อ โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ซึ่งหัวข้อ ความสนใจใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อสำหรับศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ได้ระดับคะแนนมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.48) รองลงมาคือ การนำเสนอเนื้อหาภายในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่งผลต่อความ

สนใจท่องเที่ยววิถีพุทธ ได้ระดับคะแนนมากที่สุด ($\bar{X}=4.28$, S.D.= 0.45) และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ ที่ตั้ง ประวัติ สิ่งสำคัญหรือสถานที่สำคัญ กิจกรรม เส้นทาง สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ และแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียง ได้ระดับคะแนนมากที่สุด ($\bar{X}=4.27$, S.D.= 0.52) กล่าวได้ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้รับความสนใจและเหมาะสมสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในยุคปัจจุบัน

5. บทสรุป

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด ให้ผลผลิตที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) ผลผลิตด้านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธฯ และ 2) กระบวนการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธฯ มีรายละเอียดดังนี้

(1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ความรู้และแนะนำสถานที่ท่องเที่ยววิถีพุทธ ในเมืองหลักของประเทศไทยในรูปแบบออนไลน์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธของประเทศไทยในระดับนานาชาติ เป็นการให้บริการข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางมาท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลักของประเทศไทยได้ใช้ประกอบการตัดสินใจก่อนเดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ ที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองหลัก 15 จังหวัดของประเทศไทย เพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน สร้างรากฐานที่แข็งแกร่ง นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำของสังคม

องค์ประกอบของหนังสือฯ ช่วยให้ผู้ใช้งานเห็นภาพต่างๆ ผ่านการสร้างสรรค์ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจในสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องการได้อย่างละเอียด รวมถึงมีกลไกในการสร้างความสนุกและความบันเทิงนำเสนอต่อผู้อ่าน¹⁶ รายละเอียดของข้อมูลและเนื้อหา ที่มีการจัดการความรู้ภายใต้ระบบสารสนเทศที่ใหม่และทันสมัย ด้วยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ดำเนินการ ทั้งในด้านระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) การจัดรูปภาพ การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวด้วยการนำเสนอเป็นภาพอินโฟกราฟฟิก ที่ก่อให้เกิดทางเลือกที่สร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยวสู่แหล่งปลายทางตามที่ตั้งใจไว้ได้เร็วขึ้น¹⁷ เนื้อหาสำคัญสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวคือ การให้รายละเอียดเฉพาะเกี่ยวกับจุดหมายปลายทาง เพื่อช่วยให้

¹⁶ Marion Rauscher & Andreas Humpe, “Traveling the Past: Raising Awareness of Cultural Heritage through Virtual Reality”, *Journal of Promotion Management*, 28:2 (2022): 128–143.

¹⁷ ศิริณญา อารยะจารุ, นุชรี บุญศรีงาม, นิพา ผลสงเคราะห์, “การออกแบบสื่อสารสนเทศการท่องเที่ยวและสื่อส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม”, *Journal of Arts and Thai Studies*, ปีที่ 45 ฉบับที่ 1 (2023): 1–11.

สามารถตัดสินใจได้ง่าย¹⁸ มีความโดดเด่นในด้านการนำเสนอข้อมูลที่ทันสมัย มีระบบมัลติมีเดียที่ช่วยให้ผู้ใช้บริการได้รับทราบในรายละเอียดพร้อมกับการตัดสินใจมายังสถานที่ดังกล่าวนั้น¹⁹ จึงส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น ประหยัดต้นทุนในการเดินทาง สามารถเลือกหรือเปรียบเทียบความน่าสนใจของแต่ละสถานที่จากสื่อหลากหลายรูปแบบ โดยการพิจารณาว่าแหล่งใดจะให้คุณค่าด้านความรู้และด้านนันทนาการ จึงจะตัดสินใจเดินทางไปยังสถานที่นั้น²⁰

(2) กระบวนการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในเมืองหลัก 15 จังหวัด มี 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) รวบรวมข้อมูลและความรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 2) กำหนดแนวคิดการประดิษฐ์ เป็นกิจกรรมการหาไอเดียแล้วจัดทำเป็นพิมพ์เขียวสำหรับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 3) ออกแบบแบบร่าง เป็นกิจกรรมเปลี่ยนพิมพ์เขียวให้เป็นแบบร่างสำหรับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 4) พัฒนาแบบจำลอง เป็นกิจกรรมเปลี่ยนแบบร่างให้เป็นแบบจำลองสำหรับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 5) พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และปรับแก้จนได้งานที่พร้อมเผยแพร่ 6) เผยแพร่และส่งเสริมการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นกิจกรรมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Line, Website รวมถึงส่งเสริมการใช้ประโยชน์และรายงานสรุปผลการประเมินหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และสุดท้าย 7) การเรียนรู้และสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น เป็นกิจกรรมถอดบทเรียน รับฟังข้อเสนอแนะ เสนอแนวทางพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อยอดความรู้เดิม และนำมาเขียนในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ซึ่งแนวทางพัฒนาชุดกิจกรรมดังกล่าว มีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. ที่ได้เสนอกระบวนการพัฒนานวัตกรรมไว้ 7 ขั้นตอน อีกทั้ง กระบวนการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (eBooks) ยังสอดคล้องกับแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยี (TAM) ที่ส่งผลต่อการมีทัศนคติที่ดี แล้วยอมรับใช้นวัตกรรมที่สร้างขึ้นในที่สุด เพราะสิ่งที่พัฒนาขึ้นเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ (Perceived Usefulness: U) มีความง่ายและสะดวกใน

¹⁸ Muhammad Norzahin Mohd Zamran, Salasiah Mohamad, "The Potential of UTHM Pagoh Campus As A Tourism Site", *Enhanced Knowledge in Sciences and Technology*, Vol. 3 No. 1 (2023): 287–293.

¹⁹ Kamel, Momen, "Perceived Usefulness and Perceived Trust in Facebook as a Social Search Engine and its Impact on the Purchase Intentions of Restaurants' Customers", *International Journal of Tourism and Hospitality Management*, Volume 5 Issue 2 (2022): 187–207.

²⁰ T. Car, Ljubica Pilepić Stifanich, Mislav Šimunić, "INTERNET OF THINGS (IOT) IN TOURISM AND HOSPITALITY: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES", *Tourism in Southern and Eastern Europe*, Vol. 5 2019: 163–175.

การใช้สอย (Perceived Ease of Use: E)²¹ ดังนั้น ในการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์เพื่อใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ รวมถึงวิธีการบริหารจัดการต่างๆ จึงต้องมุ่งเน้นไปที่ ความง่ายและสะดวกในการใช้งานเป็นอันดับแรก สามารถใช้เป็นสื่อในลักษณะของการเป็นตัวแทนมัลติมีเดียได้²² การนำแนวคิด TAM มาออกแบบหนังสือแนะนำการท่องเที่ยวแบบอิเล็กทรอนิกส์และทดลองใช้ พบว่า ผู้ใช้มีความประทับใจ เห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยว เพราะระบบมัลติมีเดียช่วยให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเองได้ ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยว เอื้อต่อการตัดสินใจในการเดินทางได้อย่างรวดเร็ว²³ ทั้งในด้านการตัดสินใจเพื่อเดินทาง การวางแผนสำหรับเตรียมตัว การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกกิจกรรมสันทนาการ การเลือกแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ ตลอดจนการประมาณการค่าใช้จ่ายที่คาดว่าจะต้องชำระ กล่าวได้ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีประโยชน์อย่างมากสำหรับการวางแผนการเดินทาง และการเลือกจุดหมายปลายทางสำหรับนักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ผลการสำรวจความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.mots.go.th/download/article/article_20211115153223.pdf [15 ธันวาคม 2564].
- ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/ratchakitcha-136-51/ [25 ตุลาคม 2564].
- ศิริกัญญา อารยะจารุ, นุชรี บุญศรีงาม, นิพา ผลสงเคราะห์. “การออกแบบสื่อสารสนเทศการท่องเที่ยวและสื่อส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีกลุ่ม

²¹ Fred D. Davis, “Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology”, *MIS Quarterly*, Vol. 13 No. 3 (1989): 319–340.

²² Wang H, Liu D–H, Yu L, et al., “RETRACTED: Analysis on the reading guidance to classics in the teaching of specialized courses in tourism undergraduate education in China”. *International Journal of Electrical Engineering & Education*. (2023): 3318–3336.

²³ Dzulfia Putri Luthfiya, Eko Susanto, Tomy Andrianto, “Applying the Technology Acceptance Model to the Design of the Wellness Tourism E–Guidebook”, *Journal of Tourism Sustainability*, Volume 1 No 2, (2021): 82–94.

ชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม”, **Journal of Arts and Thai Studies**. ปีที่ 45 ฉบับที่ 1 (2023): 1–11.

Alexandra Hamlett & Helen Georgas. “In the Wake of Discovery: Student Perceptions, Integration, and Instructional Design”. **Journal of Web Librarianship**. 13:3 (2019): 230–245.

Bhuiyan, Kamrul Hasan, Israt Jahan, Nurul Mohammad Zayed, Khan Mohammad Anwarul Islam, Sayma Suyaiya, Olena Tkachenko, and Vitalii Nitsenko. " Smart Tourism Ecosystem: A New Dimension toward Sustainable Value Co–Creation". **Sustainability**, 14 (2022): 1–14.

Chiu, PS. et al.. “Interactive Electronic Book for Authentic Learning”. **Authentic Learning Through Advances in Technologies**, (2018): 45–60.

Dzulfa Putri Luthfiya, Eko Susanto, Tomy Andrianto. “Applying the Technology Acceptance Model to the Design of the Wellness Tourism E–Guidebook”. **Journal of Tourism Sustainability**, Volume 1 No 2 (2021): 82–94.

Fred D. Davis. “Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology”. **MIS Quarterly**, Vol. 13 No. 3 (1989): 319–340.

Kamel, Momen. “Perceived Usefulness and Perceived Trust in Facebook as a Social Search Engine and its Impact on the Purchase Intentions of Restaurants’ Customers”. **International Journal of Tourism and Hospitality Management**, Volume 5 Issue 2 (2022): 187–207.

Kerry A. Falloon. “Effectively Evaluating the Accessibility of Electronic Monographs Using VPATs and Other Resources at the College of Staten Island Library– CUNY”. **Serials Review**, 46:2 (2020) 98–113.

Marion Rauscher & Andreas Humpe. “Traveling the Past: Raising Awareness of Cultural Heritage through Virtual Reality”. **Journal of Promotion Management**, 28:2 (2022): 128–143.

Muhammad Norzahin Mohd Zamran, Salasiah Mohamad. “The Potential of UTHM Pagoh Campus As A Tourism Site”. **Enhanced Knowledge in Sciences and Technology**, Vol. 3 No. 1 (2023): 287–293.

- R. T. Vidyaratne, E.A.G. Sumanasiri. “Foreign Missions’ Role in Promoting International Trade: Empirical Evidence of Sri Lankan Foreign Missions Promoting Electronic Exports in Germany”. **International Business Research**, 13:7 (2020): 173–188.
- Salami, Mudasiru; Adedokun, Iseoluwa. “Prospect and Challenges of Electronic Information Resources Usage by Distance Learning Students of Ibadan University”. **Library Philosophy & Practice**, 2022: 1–14.
- T. Car, Ljubica Pilepić Stifanich, Mislav Šimunić. “INTERNET OF THINGS (IOT) IN TOURISM AND HOSPITALITY: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES”. **Tourism in Southern and Eastern Europe**, Vol. 5 (2019): 163–175.
- Wang H, Liu D–H, Yu L, et al.. “RETRACTED: Analysis on the reading guidance to classics in the teaching of specialized courses in tourism undergraduate education in China”. **International Journal of Electrical Engineering & Education**. (2023): 3318–3336.

รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิสเชิงบูรณาการในรายวิชา
พระพุทธศาสนา โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

AN INTEGRATIVE MODEL OF DAKKHINADISA WITH TEACHING AND
LEARNING ON BUDDHISM, MEAWINSAMAKKEE SCHOOL, MEA WIN
SUB-DISTRICT, MEA WANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

พระอธิการิตติศักดิ์ สุธีโร (มาลาวง)¹

Phra Athikarn Kittisak Suthiro (Malawong)

E-mail : samit.maewin111@gmail.com

พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, Phrakrusiripariyatyanusath²

E-mail : phantemoon@yahoo.com

พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, Phisit Kotsupho³

Email: phisit1955@gmail.com

Received: April 5, 2023 Revised: April 19, 2024

Accepted: April 19, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิสเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิสเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน กลุ่มตัวอย่าง

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

³ อาจารย์ที่ปรึกษา สังกัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ปีการศึกษา 2565 จำนวน 33 คน เป็นนักเรียนชาย 18 คน และนักเรียนหญิง 15 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) กระบวนการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนโรงเรียนแม่วินสามัคคี ยังไม่สอดคล้องกับหลักทักขิณทิต เนื่องจากครูผู้สอนยังไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง มีกระบวนการเรียนการสอนที่มีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนน้อย และไม่มีการส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต

2) รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา มีกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 จูงใจให้เกิดความศรัทธา ขั้นที่ 2 กิจกรรมนำพาให้รอบรู้ ขั้นที่ 3 พัฒนาสัมพันธศิษย์และครู และขั้นที่ 4 ย้ำสำนึกตื่นรู้ทักขิณทิต เรียกรูปแบบนี้ว่า ADAC to 4Goods Model

3) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการประเมินบทบาทนักเรียนตามหลักทักขิณทิตมีแนวโน้มสูงขึ้น

คำสำคัญ: รูปแบบ, การเรียนการสอนเชิงบูรณาการ, ทักขิณทิต

Abstract

The dissertation focused on; 1) study of the current conditions of teaching and learning on Buddhism subject of Maewinsamakkee School, Mae Win sub-district, Mae Wang district, Chiang Mai province, 2) developing an integrative model of *Dakkhinadisa* teaching for Buddhism study, 3) secondary students, Maewinsamakkee School, Mae Win sub-district, Mae Wang district, Chiang Mai province, and 3) to study the achievements of learning management by using an integrative model of *Dakkhinadisa* with teaching and learning on Buddhism, secondary 3 students, Maewinsamakkee School, Mae Win Sub-district, Mae Wang District, Chiang Mai Province. The sample were 33 heads of third year students at Secondary School, Maewinsamakkee School in 2022 academic year, divided into 18 male s and 15 female students.

The results were as follows:

1) The teaching and learning process of Buddhism subject of the teachers is still inconsistent with *Dakkhinadisa* principle since the teachers did not clearly understand the doctrines, the teaching and learning process has few interactions with students, and they did not fully encourage students to apply the knowledge learned in daily life.

2) An integrative model of *Dakkhinadisa* with teaching and learning on Buddhism has 4 stages; Step 1: Motivating to have confidence, Step 2: Activities provided the correct knowledge, Step 3: Building student-teacher relations and Step 4: Emphasis on acknowledgement of *Dakkhinadisa* called ADAC to 4Goods Model.

3) Third Secondary school students who had learned an integrative *Dakkhinadisa* model of teaching and learning on Buddhism were a statistically significant higher learning achievement after than before schooling at the .05 level and student role assessment results according to *Dakkhinadisa* tended to increase.

Keywords: Model, Integrative teaching and learning, The *Dakkhinadisa*.

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตของคนไทย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่างแนบแน่นทุกยุคทุกสมัย พระพุทธศาสนามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนหลักธรรม ปณิธานคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี สามารถควบคุมกาย วาจา ใจ ได้อย่างดีงาม⁴ และเนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักการสำคัญ คือ หลักของเหตุและผล สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้เกิดขึ้นจากเหตุและส่งผลให้เกิดเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่และเป็นอยู่ ดังนั้นพวกเราได้สัมผัสกันโดยทั่วหน้า การนำหลักพุทธศาสนามาใช้สำหรับมนุษย์เราในการพัฒนาอบรมสั่งสอนให้เกิดมรรคผลตามจุดประสงค์และเป้าหมายนั้น ๆ มีความเป็นไปได้สูงมาก⁵

⁴ ปวรรัตน์ แดงไฟ, **หลักธรรมและกลวิธีใช้ภาษาในคอสัมภ “จุดไฟในใจคน” ของหลวงพ่ือน้ำฝน**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2559). 1

⁵ พระมหาอุตร อุตุตโร (มากดี), “พุทธบูรณาการการสอนในชั้นเรียนตามหลักกัลยาณมิตร”, **วารสารสถาบัน วิจัยญาณสังวร**. 8(2), (2560): 309–318.

สถานการณ์โลกในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรวดเร็ว สื่อและเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ความซับซ้อนและปัญหาจากสื่อต่าง ๆ ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และกระทบกระเทือนไปทุกประเทศทั่วโลก นอกจากนั้นความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังส่งผลให้วิถีชีวิตและความคิดของคนในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ยุคสมัยที่เทคโนโลยีสื่อสารมีความก้าวหน้า ผู้คนในปัจจุบันให้ความสนใจสื่อต่าง ๆ ที่อยู่บนหน้าจอโทรศัพท์มากกว่าบนโลกความเป็นจริง แนวความคิดและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนจึงถูกชักจูงได้โดยง่ายจากบุคคลที่มีชื่อเสียงบนโลกอินเทอร์เน็ตมากกว่าพ่อแม่ ครูอาจารย์ ค่านิยมในการให้ความเคารพผู้อื่นในสมัยก่อนที่บุคคลที่มีอายุน้อยต้องให้ความเคารพบุคคลที่มีอายุมากกว่า โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ รวมไปถึงผู้มีพระคุณ ถูกแทนที่ด้วยแนวคิดที่ว่าหากบุคคลนั้นมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ไม่น่านำมาเป็นแบบอย่าง แม้ว่าจะมีอายุมากกว่าก็ไม่ควรให้ความเคารพ จะเห็นได้ว่าการก้าวเข้าสู่ยุคแห่งสังคมสมัยใหม่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเป็นไปในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก จากเดิมวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยในอดีต เช่น ความโอบอ้อมอารี ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์ และความจริงใจต่อกัน เริ่มเสื่อมและเลือนหายไปอย่างเห็นได้ชัด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ระบบความสัมพันธ์ที่ดีงามของคนในสังคมไทยขาดหายไป และส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย ซึ่งในปัจจุบันทั้งนักวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต่างก็เร่งหาแนวทางแก้ไขและร่วมกันหาแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงและมาตรการในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมเพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมให้หมดไป⁶

มนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และต้องก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะในปัจจุบันนี้มีหลายเหตุผลและหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต หากขาดความตระหนักในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบก็จะต้องประสบกับความทุกข์ มนุษย์จะมีชีวิต มนุษย์จะมีชีวิตที่มีความสุขได้นั้นสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิต และต้องให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่ของตนเองและการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความรู้และความเข้าใจถึงสัมพันธภาพของคนรอบข้าง ดังนั้นทศ 6 จึงเป็นหลักธรรมที่บุคคลจะพึงกระทำหน้าที่ต่อกันด้วยหน้าที่ของมนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่อผู้อื่นและต่อสังคม อันจะเป็นแนวที่สามารถส่งเสริมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้นทั้งในส่วนตัวและ

⁶ พชร ช่วยเกื้อ, ทศ 6 (กรุงเทพมหานคร: พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติ้งส์, 2560), 13

สังคมโดยรวม สามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีความสุข และสังคมส่วนรวมก็ดำรงอยู่อย่างปกติสุขด้วย⁷

หลักคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่ปรากฏในสังคาลกสูตร กล่าวถึงทิต 6 ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเหมาะสม เป็นการเสริมสร้างคุณค่าความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสังคมให้เกิดความเข้มแข็งในทุก ๆ ด้าน ซึ่งหลักธรรมทิต 6 ในพระพุทธศาสนา คือ การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้บุคคลในสังคมทุกคนต้องมีหน้าที่อันพึง ในขณะที่เดียวกันตนเองก็มีสิทธิได้รับความอนุเคราะห์ หรือการปฏิบัติจากผู้อื่นที่ตนเกี่ยวข้องด้วยเหมือนกัน หลักทิต 6 จึงจำแนกความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ และเป็นความสัมพันธ์ภาพอันดีงามที่มนุษย์ทุกคนพึงปฏิบัติ โดยได้ระบุความสัมพันธ์เป็นแบบปฏิสัมพันธ์ คือถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นหลักการที่รักษาไว้ซึ่งระบบศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม เป็นหลักการที่เสริมสร้างความมั่นคงและก่อให้เกิดสันติสุขในสังคมมนุษย์ได้เป็นอย่างดี⁸ สำหรับทักขินทิต (ทิตเบื้องขวา) เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงสัมพันธภาพระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์ หน้าที่ของครูอาจารย์ที่จะพึงอนุเคราะห์ศิษย์⁹

จากการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคีที่ผ่านมาของผู้วิจัย รวมทั้งการสัมภาษณ์พูดคุยกับครูผู้สอนรายวิชาต่าง ๆ ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี พบว่า นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาส่วนใหญ่มีพฤติกรรมไม่ให้ความเคารพครู รวมทั้งไม่ตั้งใจเรียน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการประเมินพฤติกรรมด้านลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนในปีที่ผ่านมาต่ำกว่าเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนดไว้ ซึ่งทางโรงเรียนแม่วินสามัคคีได้กำหนดเป้าหมายของมาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน และเป้าหมายของมาตรฐานด้านการเรียนการสอน โดยในแต่ละรายวิชาจะต้องมีนักเรียนผ่านการประเมินผลด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการ ด้านเจตคติ/คุณค่า ด้านสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คิดเป็นร้อยละ 75 โดยด้านความรู้ กำหนดเกณฑ์การผ่านการประเมินไว้ที่ร้อยละ 60 ของคะแนนเต็ม ส่วนด้านทักษะกระบวนการ ด้านเจตคติ/คุณค่า ด้านสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ กำหนดเกณฑ์การผ่านการประเมินไว้ที่ร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม ซึ่งในปีที่ผ่านมาจะพบว่าผลการประเมินผลปลายภาคเรียนในแต่ละด้านของ

⁷ วิจิต บัวปรอท, “ทิต 6 ในพระพุทธศาสนากับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในยุครัตนโกสินทร์”, วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 8(6), (2564): 208–220.

⁸ สมฤดี จันทร์กล่ำ, การดำเนินชีวิตตามหลักทิต 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), 1

⁹ ที.ปา. (ไทย) 11/200/203–204.

แต่ละรายวิชาจะมีจำนวนนักเรียนที่มีคะแนนผ่านเกณฑ์ในแต่ละด้านไม่ถึงร้อยละ 75 ซึ่งการที่นักเรียนมีผลการประเมินด้านต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ของโรงเรียน นอกจากจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนแล้ว ยังอาจส่งผลให้นักเรียนกลายเป็นบุคคลที่ไม่มีคุณภาพได้ในอนาคต

จากข้อดีของหลักทักษิณทิตที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดของหลักทักษิณทิตมาบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอน โดยนำมาใช้ประยุกต์กับการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นชั้นเรียนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบสอน โดยจัดทำเป็นรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการ เพื่อแก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่ให้ความเคารพครู ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาจากต้นเหตุของปัญหาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า โดยมีรูปแบบวิธีการจัดการเรียนการสอนที่กำหนดบทบาทและพฤติกรรมของครูผู้สอนที่ให้นักเรียนเกิดการยอมรับ เมื่อนักเรียนเกิดการยอมรับในตัวครูแล้วก็จะก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน มีความเคารพ กลายเป็นผู้ที่เชื่อฟังสั่งสอนง่ายโดยมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้ครูสามารถปลูกฝังความคิดและพฤติกรรมที่ดีงามให้กับนักเรียนได้โดยง่าย กลายเป็นคนเก่ง คนดี มีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นบุคคลที่มีคุณภาพพร้อมที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคตได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบล แม่วิน อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีรูปแบบทั้งงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการในการศึกษาวิจัย ไว้ดังนี้

- 1) การวิจัยเอกสาร(Documentary Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ ตำรา รวมทั้งข้อมูลจากระบบเครือข่ายสารสนเทศ (Internet) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ครูผู้สอนของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ที่สอนรายวิชาสังคมศึกษา จำนวน 5 คน เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน ปัญหาอุปสรรค และผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

2) การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ทำการทดลองแบบกลุ่มทดลองกลุ่มเดียว โดยทำการวัดผลก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pretest–Posttest design) โดยการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 9 แผน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 40 ข้อ แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ปีการศึกษา 2565 จำนวน 33 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงจากห้องเรียนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ทำการวัดผลสัมฤทธิ์ 2 ด้าน คือ

2.1) การวัดความรู้ในเนื้อหาบทเรียน โดยทำการทดสอบก่อนเรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการ แล้วทำแบบทดสอบอีกครั้งหลังจบการสอนตามแผนครบ 9 แผน

2.2) การวัดเจตคติและพฤติกรรมการแสดงออกต่อครูตามหลักทักขิณทิต โดยการประเมินบทบาทของนักเรียนตามหลักทักขิณทิต 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกาย (พฤติกรรมการแสดงออกต่อครู) ด้านวาจา (วิธีการพูดจาปฏิสัมพันธ์กับครู) และด้านจิตใจ (ทัศนคติและเจตคติที่มีต่อครู) โดยให้นักเรียนทำแบบประเมินบทบาทของนักเรียนตามหลักทักขิณทิตหลังจบการเรียนการสอนตามแผนการสอนแต่ละแผน แล้วนำผลคะแนนที่ได้มาเปรียบเทียบกันเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน

3) วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยการทดสอบค่าทีของตัวอย่าง 2 กลุ่มที่ไม่เป็นอิสระจากกัน (t-test for dependent sample) และประเมินบทบาทของนักเรียนตามหลักทักขิณทิต 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกาย ด้านวาจา และด้านจิตใจ ด้วยการหาค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้ในแต่ละแผน

4. สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1) สภาพปัจจุบันของการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนของ

ครูผู้สอนยังไม่สอดคล้องกับหลักทักขิณทิต เนื่องจากครูผู้สอนยังไม่เข้าใจเนื้อหาหลักธรรมในเนื้อหาบทเรียนอย่างลึกซึ้ง จึงไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยการนำสื่อการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาบทเรียนมาใช้สอนเพื่อให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ กระบวนการเรียนการสอนเน้นให้นักเรียนเกิดทักษะการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจึงทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับครูผู้สอนน้อย และครูผู้สอนจะให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษาเป็นหลัก จึงไม่มีการส่งเสริมแนะนำให้นักเรียนนำหลักธรรมที่ได้เรียนไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง

2) รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย สาระสำคัญ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดชั้นปี จุดประสงค์การเรียนรู้ (ด้านความรู้, ด้านทักษะกระบวนการ, ด้านเจตคติ/คุณค่า) สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ สาระการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ/อุปกรณ์/แหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล มีกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 จูงใจให้เกิดความศรัทธา (ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน) ขั้นที่ 2 กิจกรรมนำพาให้รอบรู้ (ขั้นปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน) ขั้นที่ 3 พัฒนาลักษณะนิสัยและครู (ขั้นสรุปและประเมินผล) และขั้นที่ 4 ย้ำสำนึกตื่นรู้ทักขิณทิต (ขั้นส่งเสริมพฤติกรรมตามหลักทักขิณทิต) ผู้วิจัยเรียกรูปแบบนี้ว่า ADAC to 4Goods Model

3) ผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอมะนัง

3.1) ด้านความรู้ พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา มีความรู้เพิ่มขึ้น โดยมีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมก่อนเรียน 20.29 คะแนน มีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมหลังเรียน 32.85 คะแนน คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มขึ้น 12.61 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 63.83 คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2) ด้านเจตคติและพฤติกรรมแสดงออกตามหลักทักขิณทิต

3.2.1) คะแนนเฉลี่ยการประเมินบทบาทนักเรียนตามหลักทักขิณทิตด้านกายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แสดงว่าหลังจากจบการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาแต่ละแผน นักเรียนมีพฤติกรรมแสดงออกต่อครูดีขึ้นตามลำดับ

3.2.2) คะแนนเฉลี่ยการประเมินบทบาทนักเรียนตามหลักทักขิณทิตด้านวาจา มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แสดงว่าหลังจากจบการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนว

ทักษิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาแต่ละแผน นักเรียนมีวิธีการพูดจาปฏิสัมพันธ์กับครูอย่างเหมาะสมดีขึ้นตามลำดับ

3.2.3) คะแนนเฉลี่ยการประเมินบทบาทนักเรียนตามหลักทักษิณทิตด้านจิตใจ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แสดงว่าหลังจากจบการเรียนรู้การสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาแต่ละแผน นักเรียนมีทัศนคติและเจตคติที่ดีต่อครูเพิ่มขึ้นตามลำดับ

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยแล้วพบว่า มีข้อที่ควรนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1) ผลศึกษาสภาพการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

สภาพปัจจุบันของการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนยังไม่สอดคล้องกับหลักทักษิณทิต เนื่องจากครูผู้สอนยังไม่เข้าใจเนื้อหาหลักธรรมในเนื้อหาบทเรียนอย่างลึกซึ้ง จึงไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยการนำสื่อการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาบทเรียน และเป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักเรียนมาใช้ในการสอนได้

ด้านวิธีการสอน ครูผู้สอนจะเลือกใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเนื้อหาบทเรียนตามหนังสือเรียน หลังจากเรียนจบแล้วจะให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดทบทวนความรู้ โดยไม่มีการเฉลยแบบฝึกหัดให้กับนักเรียน และในบางครั้งครูจะให้นักเรียนศึกษาเนื้อหาบทเรียนด้วยตนเองจากห้องสมุด และจากบทเรียนสำเร็จรูปที่ครูผู้สอนจัดทำขึ้น เพื่อฝึกทักษะการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองให้กับนักเรียน

ด้านบทบาทของครูตามหลักทักษิณทิต ครูผู้สอนยังไม่มีความเข้าใจบทบาทของครูตามหลักทักษิณทิต ซึ่งครูส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าบทบาทของครูคือต้องมีความรับผิดชอบในการสอนนักเรียนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

นอกจากนั้นในระหว่างกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนจะมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษา แต่ยังไม่มีการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ หรือส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมที่ได้เรียนในรายวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้สภาพปัจจุบันของการเรียนการสอนในรายวิชา พระพุทธศาสนา ของโรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่สอดคล้องกับหลักทักษิณทิต เพราะครูผู้สอนยังมีบทบาทที่ไม่สอดคล้องกับหลักทักษิณทิต ซึ่งครู อาจารย์พึงมีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ศิษย์ 5 ประการ ได้แก่ 1) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี 2) สอน ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3) สอนศิลปวิทยาทานให้สิ้นเชิง 4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน และ 5) สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำงานได้

2) ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการใน รายวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ที่สร้างขึ้น ผู้วิจัยเรียกกรูแบบนี้ว่า ADAC to 4Goods Model มีกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 จูงใจให้เกิดความศรัทธา (ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน) ขั้นที่ 2 กิจกรรมนำพาให้รอบรู้ (ขั้นปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนการสอน) ขั้นที่ 3 พัฒนาสัมพันธ์ศิษย์และครู (ขั้นสรุปและประเมินผล) และขั้นที่ 4 ย้ำสำนึกตื่นรู้ทักษิณทิต (ขั้นส่งเสริมพฤติกรรมตามหลักทักษิณทิต) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการ เรียนการสอนที่สร้างขึ้นผ่านการตรวจสอบ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขจากคำแนะนำของ ผู้เชี่ยวชาญ อย่างเป็นระบบ มีการดำเนินงานตามขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้อ รวมถึงหลักการ แนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการ สอนครั้งนี้ โดยนำพุทธวิธีการสอนตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น หลักทักษิณทิต มาบูรณา การเข้ากับการเรียน การสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้จนเกิดความรู้ความเข้าใจใน เนื้อหาบทเรียน พร้อมทั้งมีพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสมตามบทบาทในสังคมตามหลัก ทักษิณทิตทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจได้ด้วยตนเอง ซึ่งวิไล ตั้งจิตสมคิด¹⁰ ได้กล่าวถึง บทบาทของครูผู้สอนในการพัฒนาความรู้ และลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนไว้ว่า หน้าที่ใน การสร้างมนุษยสัมพันธ์ของครูอาจารย์และบุคลิกภาพของครูเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้าง มนุษยสัมพันธ์ที่ระหว่างครูกับศิษย์ ครูต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน เพื่อประโยชน์ในการ จัดการเรียนการสอนให้สัมฤทธิ์ผล บุคลิกภาพภายนอก เป็นสิ่งที่สังเกตหรือสัมผัสได้ด้วยประสาท ทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย บุคลิกภาพภายนอกนี้ สามารถแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงได้ ง่ายโดยใช้เวลาฝึกหรือแก้ไขปรับปรุงไม่นานนัก และสามารถวัดผลได้ทันที บุคลิกภาพภายนอกของ คนเราที่สำคัญคือบุคลิกภาพทางกายและวาจา ส่วนบุคลิกภาพภายใน เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น สัมผัส

¹⁰ วิไล ตั้งจิตสมคิด, การศึกษาและความเป็นครูไทย (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,

ได้ยาก ต้องทำงานร่วมกันนาน ๆ จึงจะสังเกตเห็น การแก้ไขเปลี่ยนแปลงต้องใช้ระยะเวลานานพอสมควรและบุคลิกภาพภายในบางอย่างไม่สามารถแก้ไขได้บุคลิกภาพภายในส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสติปัญญาอารมณ์และจิตใจ

นอกจากนั้นสุพัตรา สุภาพ¹¹ ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของบทบาทของครูผู้สอนที่มีต่อนักเรียนไว้ว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่มนุษย์เรียนรู้ยอมรับค่านิยม กฎเกณฑ์ต่างๆ จากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อจะได้มีสถานภาพและปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ที่สังคมต้องการ หากมนุษย์ไม่มีการเรียนรู้หรือไม่ได้รับการอบรมขัดเกลา มนุษย์ก็ยากที่จะมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้ หากมนุษย์คนใดถูกตัดขาดจากสังคม ไม่มีปฏิกริยาสัมพันธ์หรือการกระทำระหว่างกัน ไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างเพียงพอตั้งแต่เด็ก จะทำให้เด็กคนนั้นเติบโตขึ้นอย่างมีปัญหานั้น การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะต้องผ่านการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เป็นระบบ และมีความสัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งงานวิจัยของกิตติชัย สุธาสิโนบล¹² และงานวิจัยของดรรารัตน์ อุทัยพยัคฆ์¹³ ก็ได้มีผลการวิจัยไปในทิศทางเดียวกับผู้วิจัย คือ มีการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยนำทฤษฎีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนการสอนที่สามารถนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ คือ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติในการดำเนินชีวิตที่ดีให้กับนักเรียน พร้อมทั้งเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไปด้วยในขณะเดียวกัน

3) ผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิศเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิศเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักษิณทิศเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีการนำกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้อย่างหลากหลายที่สอดคล้องกับเนื้อหาบทเรียน เช่น ข้าว นิทาน

¹¹ สุพัตรา สุภาพ, *สังคมวิทยา* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2534), 26

¹² กิตติชัย สุธาสิโนบล, *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีสติเป็นฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษาในสังคมไทยยุคปัจจุบัน* (รายงานการวิจัยทุนจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2554, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555), บทคัดย่อ

¹³ ดรรารัตน์ อุทัยพยัคฆ์, *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฏฐบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2558), บทคัดย่อ

เพลง เกม และการเรียนรู้ด้วยการทำกิจกรรมกลุ่ม จึงสร้างความสนใจให้กับนักเรียนได้เป็นอย่างดี ช่วยให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองจนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักทักขิณทิต และหลักกัลยาณมิตรมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้สัมพันธภาพระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนดีขึ้น สร้างความเป็นกันเองระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ทำให้นักเรียนกล้าซักถาม กล้าเข้าหาครูเมื่อต้องการความช่วยเหลือ หรือเมื่อไม่เข้าใจเนื้อหาบทเรียน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกันเองจะทำให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข มีความตั้งใจและสนใจเรียนมากขึ้น เพราะการสอนที่ดีนั้น คือ การสอนที่ให้ความรักก่อนให้ความรู้ ครูผู้สอนมีหน้าที่สอนในสิ่งที่ถูก ส่วนสิ่งที่ผิดนั้นเขาจะเรียนรู้เอง กลวิธีและกระบวนการสอน ขั้นตอนหรือกระบวนการต่าง ๆ การสอน คือ การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ นอกจากนี้ยังเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอีกด้วย¹⁴ จากเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้การประเมินด้านความรู้หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนาสูงขึ้น ซึ่งงานวิจัยของพระครูปลัดกิตติพงษ์ กิตติโสภโณ (วงศ์สถาน)¹⁵ และงานวิจัยของศรีไพร จันทร์เขียว¹⁶ ก็ได้มีผลการวิจัยไปในทิศทางเดียวกับผู้วิจัย คือ หลังจากเรียนตามรูปแบบที่สร้างขึ้น นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

ผลการประเมินบทบาทนักเรียนตามหลักทักขิณทิต ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่วินสามัคคี ที่ได้รับการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ด้านกาย (พฤติกรรมการแสดงออกต่อครู) ด้านวาจา (วิธีการพูดจาปฏิสัมพันธ์กับครู) และด้านใจ (ทัศนคติและเจตคติที่มีต่อครู) หลังเรียนจบในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้มีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การที่ผู้วิจัยได้นำหลักทักขิณทิตมาเป็นทิศทางการกำหนดบทบาทของครูผู้สอนในการจัดการเรียนการสอน ทำให้ครูผู้สอนมีแนวทางในการปฏิบัติตนกับนักเรียนได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้ เพราะครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสติปัญญาของนักเรียน ครูผู้สอนที่ดี มีความตั้งใจสอน และมีความรู้ดี มีวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมย่อมจะช่วยให้การศึกษابرลุเป้าหมายได้สะดวก

¹⁴ พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากติ), “พุทธบูรณาการการสอนในชั้นเรียนตามหลักกัลยาณมิตร”

¹⁵ พระครูปลัดกิตติพงษ์ กิตติโสภโณ (วงศ์สถาน), “รูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบใฝ่รู้ของโรงเรียนวัดแม่แก่น้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564), บทคัดย่อ

¹⁶ ศรีไพร จันทร์เขียว, การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยพุทธวิธีบูรณาการ (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), บทคัดย่อ

รวดเร็วและง่ายขึ้น ซึ่งงานวิจัยของวัชรพงษ์ นาคะสิทธิ์¹⁷ และงานวิจัยของมลทา กระวีพันธ์¹⁸ ก็ได้มีผลการวิจัยไปในทิศทางเดียวกับผู้วิจัย คือ หลังจากเรียนตามรูปแบบที่สร้างขึ้น นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีพัฒนาการด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์สูงขึ้น

พฤติกรรมที่มีความเป็นกัลยาณมิตรของครูเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนมากที่สุด จากเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการในรายวิชาพระพุทธศาสนามีพฤติกรรมแสดงออกต่อครู (ด้านกาย) มีวิธีการพูดจาปฏิสัมพันธ์กับครู (ด้านวาจา) และมีทัศนคติและเจตคติที่มีต่อครู (ด้านใจ) เป็นไปตามบทบาทนักเรียนตามหลักทักขิณทิต และมีแนวโน้มสูงขึ้นหลังเรียนจบในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้

6. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ทักขิณทิต หรือทิตเปื้องขวา เป็นหนึ่งในคำสอนเรื่องทิต 6 ที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ในสังคาลสูตร หลักทิต 6 หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทางสังคมดุจทิตที่อยู่รอบตัว ซึ่งทักขิณทิต จะหมายถึง ครูบาอาจารย์ที่เป็นผู้สอนหนังสือในวิชาต่าง ๆ ในวัยเรียนที่ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่สอนวิชาความรู้ต่าง ๆ ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคลที่คอยสอน คอยอบรม ให้ความรู้แก่เรานอกห้องเรียนด้วย

ครูอาจารย์ถือเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน เพราะเป็นผู้ที่มีความเพียบพร้อมที่จะอบรม แนะนำ ชี้แนะ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่แก่นักเรียนนำไปประพฤติปฏิบัติตาม และเป็นผู้ที่มีความหวังดี ปรารถนาให้นักเรียนพบเจอแต่ความสุขความเจริญในชีวิต ซึ่งในหลักทักขิณทิตนั้น ครูอาจารย์พึงมีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ศิษย์ 5 ประการ คือ

1) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี นำเรื่องที่ดีมาอบรมสั่งสอนศิษย์ รวมถึงการหาอุปายและวิธีการในการแนะนำ ที่สามารถทำให้เกิดความยอมรับทำถือให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนของตน

2) สอนนักเรียนให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ มีความรู้ความชำนาญในศาสตร์ที่จะต้องใช้ในการดำรงชีวิต ให้นักเรียนมีความรู้ดี มีความคิดดี และมีความสามารถที่ดี โดยยึดถือคุณธรรมเป็นหลักในการดำรงชีวิตของนักเรียน

¹⁷ วัชรพงษ์ นาคะสิทธิ์, การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักทิต 6 โดยกระบวนการสังเคราะห์ชุมชนของวัดทองนพคุณ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2564), บทคัดย่อ

¹⁸ มลทา กระวีพันธ์, การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเสาชิงช้าวิทยา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดนครราชสีมา (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2550), บทคัดย่อ

3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี ไม่ปิดบังอำพราง ครูที่ดีที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครูที่ดีจริง ๆ ควรสอนนักเรียนของตนให้เต็มที่ตามขอข่ายเนื้อหาของวิชาที่กำหนดไว้

4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่มิตรสหาย เป็นการยกย่องเชิดชูความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรมของนักเรียนให้ประจักษ์แก่สายตาของบุคคลอื่น ถือเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการเรียนและการทำความดีต่อไป

5) ทำความป้องกันนักเรียนอันจะเกิดมาจากทิศทั้งหลาย คอยแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ และพร้อมที่จะให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือนักเรียนทุกเวลา

ลักษณะของครูอาจารย์ที่ดี จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติและความประพฤติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ คือ

1) ปิโย น่ารัก คือ มีความเมตตากรุณา มีความเอาใจใส่นักเรียน รู้จักสร้างความเป็นกันเอง เพื่อให้นักเรียนอยากเข้าหา อยากไปปรึกษาไต่ถาม

2) ครู น่าเคารพ คือ เป็นหนักแน่นในหลักการ มีความประพฤติเหมาะสมกับฐานะ ทำให้นักเรียนรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย เป็นที่พึ่งได้

3) ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง รู้แจ้ง เป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นบุคคลที่น่ายกย่องและควรเอาเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน

4) วัตตา รู้จักพูดให้ไต่ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตักเตือนนักเรียน

5) วจนกขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ข้อซักถาม รวมถึงข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะของผู้อื่น

6) คัมภีร์รัฐจะ กะถิง กัตตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากให้เข้าใจได้ง่าย และรู้ในเรื่อนั้นอย่างลึกซึ้ง

7) โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอสุณ คือ ไม่ชักจูงให้นักเรียนทำสิ่งไม่ดี ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย เรื่องที่ไม่สมควร

สำหรับนักเรียนที่พึงบำรุงครูอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาโดยหน้าที่ 5 ประการ ดังนี้

1) ลูกศิษย์รับเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือท่าน

2) เข้าไปคอยรับใช้เป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจของครูอาจารย์

3) เชื้อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ควรคิดว่าครูมุ่งดี ปรารถนาดีต่อตนเอง

4) ดูแลปรนนิบัติ ช่วยเหลือบำรุงแบ่งเบาภาระของครูอาจารย์ตามสมควรแก่โอกาสที่จะมาถึง

5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพในตนเอง เคารพครูอาจารย์ เคารพในสถานศึกษา และเคารพในหนังสือตำราที่ต้องศึกษาเล่าเรียน

7. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการ นอกจากจะช่วยพัฒนา นักเรียนให้มีความเจริญทั้งด้านสติปัญญา ด้านกาย ด้านวาจา และด้านจิตใจแล้ว ยังช่วยพัฒนา ครูผู้สอนให้เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมและบุคลิกลักษณะที่ดั่งามสมกับความเป็นครู ซึ่งถือเป็นอาชีพ ที่สำคัญที่สุดในสังคม เพราะสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางไหน จะดีขึ้นหรือแย่ลง ส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากการอบรมสั่งสอนของครู ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความสำคัญและนำรูปแบบ การเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการนี้ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนของ ครูผู้สอนทุกคน ทุกระดับในโรงเรียน

2) ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการไปใช้สอน ครูผู้สอนควรมี การศึกษาทำความเข้าใจบทบาทของครูตามหลักทักขิณทิตให้ถ่องแท้เพื่อจะได้ไม่เป็นอุปสรรค ระหว่างทำการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละครั้งควรเปิดโอกาสให้นักเรียนทำ กิจกรรมต่าง ๆ อย่างเสรี เพื่อให้นักเรียนได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ นักเรียนทำ กิจกรรมอย่างสนุกสนาน และไม่เกิดความกดดัน นักเรียนจะเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองเมื่อทำ กิจกรรมเสร็จ ซึ่งจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในตัวนักเรียนได้อย่างแท้จริง และควรนำรูปแบบการ เรียนการสอนตามแนวทักขิณทิตเชิงบูรณาการมาใช้สอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนมีการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบช้า ๆ อย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยที่ดีของตนเองในที่สุด นอกจากนั้นควรมีการปลูกฝังบทบาททางสังคมของนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับทิศต่าง ๆ ตามหลักทิต 6 ด้วย เช่น บทบาทการเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ บทบาทการเป็นเพื่อนที่ดี บทบาทการเป็น พุทธศาสนิกชนที่ดี ฯลฯ เพื่อนำไปปรับใช้ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ เพื่อให้ สามารถนำผลการวิจัยที่ได้ไปปรับใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาต่าง ๆ ที่มีสภาพแวดล้อม และสภาพปัจจัยต่าง ๆ ที่แตกต่างกันได้ โดยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบเดียวกันคือ สามารถแก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่ให้ความเคารพครู และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ

นักเรียนให้ดีขึ้น และควรเพิ่มผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม แนวคิด และ บุคลิกลักษณะของครูผู้สอนที่นำรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวทักขิณทศเชิงบูรณาการไปใช้ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม แนวคิด และ บุคลิกลักษณะของครูผู้สอนส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน นักเรียน บุคคลรอบข้าง ชุมชนแวดล้อม และสังคมในระดับประเทศอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กิตติชัย สุธาสิโนบล. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีสติเป็นฐาน การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษาในสังคมไทยยุคปัจจุบัน. (รายงานการวิจัยทุนจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2554, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), 2555.
- ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้าง พฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎี บัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรี-นครินทรวิโรฒ), 2558.
- ปวรรัตน์ แดงไฟ. หลักธรรมและกลวิธีใช้ภาษาในคอลัมภ์ “จุดไฟในใจคน” ของหลวงพ่ น้ำฝน. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่), 2559.
- พชร ช้วยเกื้อ. ทิศ 6. กรุงเทพมหานคร: พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นตังส์, 2560.
- พระครูปลัดกิตติพงษ์ กิตติโสภโณ (วงศ์สถาน). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนาแบบไฝ่รู้ของโรงเรียนวัดแม่แก้วน้อย อำเภอสันทราย จังหวัด เชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย), 2564.
- พระมหาอุดร อุตฺโตโร (มากดี). พุทธบูรณาการการสอนในชั้นเรียนตามหลักกัลยาณมิตร, วารสาร สถาบันวิจัยญาณสังวร. 8(2), (2560): 309–318.
- มลทา กระวีพันธ์. การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเสาชิงช้าอำเภอ ร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย), 2550.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

- วัชรพงษ์ นาคะสิทธิ์. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักทศ 6 โดยกระบวนการส่งเสริมธรรมะสู่ชุมชนของวัดทองนพคุณ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัย ราชภัฏเพชรบุรี), 2564.
- วิฑิต บัวปรอท. “ทศ 6 ในพระพุทธศาสนากับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในยุควิถีชีวิตใหม่” วารสารมหาจุฬานาครธรรม. 8(6), (2564): 208–220.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. การศึกษาและความเป็นครูไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2549.
- ศรีไพร จันทร์เขียว. การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยพุทธวิธีบูรณาการ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2558.
- สมฤดี จันทร์กล้า. การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2563.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2534.

วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภavana 4

Analysis of the Uman Resource Development with The Four Bhavana

พระครูนันทพลาภิรม (นวพล เพชรชู)¹

Phrakhrunantapalapirom (Nawapol Petchoo)

ปັນณพงศ์ วงศ์ณาศรี²

Punnapong Wongnasri

โสภณ ขำทัพ³

Sophon Khumtrup

สุจิตรา ทิพย์บุรี⁴

Sujittra Tipburi

E-mail : sophonkhumtrup@gmail.com

Received: April 28, 2023 Revised: April 19, 2024

Accepted: April 19, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) ศึกษาหลักภavana 4 และ 3) วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภavana 4 ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการพัฒนาศักยภาพภายในตัวมนุษย์ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญให้มีศักยภาพมากขึ้น โดยอาศัยกระบวนการฝึกฝน อบรม การศึกษา และการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งภายในและภายนอก ได้แก่ พัฒนาด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และด้านสติปัญญา 2) หลักภavana 4 ในพระพุทธศาสนาเป็นการเจริญ การทำให้เป็น-มีขึ้น และการฝึกฝนอบรมเพื่อการพัฒนา 4 ด้าน คือ (1) กายภavana คือการพัฒนากายภาพ สิ่งแวดล้อม

¹ พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา, เจ้าอาวาสวัดเกล็ดแดง อำเภอลือชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช

² พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

³ พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

⁴ พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

ภายนอกให้แข็งแรง สมดุลไม่เป็นทุกข์เพราะการยึดมั่นสิ่งต่าง ๆ (2) ศิลภาวนา คือการพัฒนาความสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม (3) จิตภาวนา คือการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีคุณธรรม มีเมตตา กรุณา มุทิตา ศรัทธาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ (4) ปัญญาภาวนา คือการรับรู้ตามความจริง รู้เท่าทันสภาวะเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต 3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4 เป็นกรอบหลักการและกระบวนการส่งเสริมให้ผู้พัฒนาที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายการพัฒนาทำให้เกิดประโยชน์ ๓ คือ (1) ประโยชน์ปัจจุบัน เป็นขั้นแรกที่มนุษย์จะเข้าถึง คือความมั่นคงของชีวิตในปัจจุบัน มีธรรมปฏิบัติคือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา (2) ประโยชน์เบื้องหน้า เป็นจุดมุ่งหมายข้างหน้าหรืออนาคต มีธรรมพื่อประโยชน์เบื้องหน้าได้แก่ ศรัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จาคสัมปทา และปัญญาสัมปทา และ (3) ประโยชน์สูงสุด เป็นขั้นที่เป็นอิสระอยู่เหนือโลกหลุดพ้นจากทุกข์และปัญหาทุกอย่าง

คำสำคัญ: (การพัฒนา), (ทรัพยากรมนุษย์), (ภาวนา 4)

Abstract

This research article aimed at 3 objectives: 1) study the concepts and theories of human resource development, 2) study the principle of Four Bhavana, and 3) analysis the human resources development with Four Bhavana teaching by using qualitative methodology with documents from the Tipitaka, commentary, and the related documents then analyzed by content analysis and analytic inductions.

The results of research were found that:

1) The human resource development signifies a progress of human potential considered an important resource to increase their abilities more by relying on the process of training, education and learning to achieve both internal and external growth, including physical, social, emotional, and intellectual development.

2) The Four *Bhāvanā* teaching in Buddhism refers to the development, cultivation and training for development in four areas: (1) *Kāyabhāvanā* or physical development, external environment for its strength, balance, painless due to less attachment, (2) *Sīlābhāvanā* or moral development of worldly relation with knowledge and awareness of the changes of the world, and complementary relationship with the natural environment and society, (3) *Cittābhāvanā* or mental development for the strength of mentality, moral deeds, and containing loving kindness, compassion, altruistic joy, right faith and generosity, and (4) *Paññābhāvanā* or wisdom

development realizing things as a matter of fact, and the changing conditions of the world and life. 3) The human resource development with the Four Bhavana principle is a framework and process to encourage the developer for higher knowledge, abilities, and skills for living to achieve the admired goals. Such development brings all three benefits: (1) Current benefits which the first step everyone can reach, the stability of life in the present. There are virtues leading to temporal welfare, namely achievement of diligence, protection, association with good people and living economically, (2) Foreground benefits which a possible goal in the next or future, its virtues conducive to benefits in the future, are accomplishment of confidence, virtue, charity and wisdom, and (3) The greatest benefit referring to an independent living above the worldly spheres and release from all problems.

Keywords: (Development), (Human Resource), (Four Bhavana)

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมโลกเกิดจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในด้านนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลร้ายต่อสังคมมนุษย์ โดยส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง สังคมไทยก็เช่นกันที่ได้รับผลกระทบเหล่านั้น จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคเทคโนโลยี ซึ่งการพัฒนาสมรรถนะของคนไทยให้มีคุณภาพนั้น จะต้องมีการเรียนรู้ทางทักษะให้เพิ่มมากขึ้น และเพิ่มความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งส่วนตัวและส่วนรวมด้วย การพัฒนามนุษย์จึงเป็นการเริ่มต้นในการเตรียมความพร้อมให้แก่บุคคลในสังคม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่มากขึ้นในอนาคต ฉะนั้นสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องให้ความสนใจในเรื่องการพัฒนา ย่อมต้องเป็นบุคลากรมนุษย์ เพื่อให้ได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์แบบและมีคุณค่า⁵แก่สังคม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์แบบจะต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจให้ควบคู่กับทัศนคติ ดังมีในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 3 ว่า ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล คือการพัฒนาด้านร่างกาย การพัฒนาด้านสังคม การพัฒนาด้านอารมณ์ และการพัฒนาด้านสติปัญญา เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของ

⁵ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550, (นพบุรี: โรงพิมพ์กระทรวงสาธารณสุข), 2555, มาตรา 3.

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ ตลอดจนการใช้ปัจจัย 4 ที่เกิดจากธรรมชาตินั้นอย่างเห็นคุณค่ามากกว่ามูลค่า โดยมีความเข้าใจถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม

แต่ด้วยสภาพที่เป็นอยู่ของสังคมไทยในปัจจุบันนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย มีบุคคลได้ปฏิบัติตนและมีพฤติกรรมไปในทางที่ไม่เหมาะสม ขาดระเบียบวินัย ขาดคุณธรรมและจริยธรรมไปในนัยทั้งในองค์กรและสังคม ซึ่งเห็นได้จากข่าวสารทางสื่อต่างๆ ที่นำเสนอออกมาเป็นระยะ มีทั้งพฤติกรรมการทุจริตคอร์รัปชัน การประพฤติดมิชอบในวงราชการของเจ้าหน้าที่รัฐ ปัญหาด้านสุขภาพ และปัญหาความมั่นคงและความปลอดภัย รวมทั้งปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย การบริหารจึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือ “คน” มากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา รวมถึงการปรับปรุงโครงสร้างขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ที่เป็นองค์ประกอบสนับสนุนในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ⁶ การแก้ปัญหาคือการฝึกฝนอบรมให้รู้จักควบคุมตนในเรื่องพัฒนากาย พัฒนาศีลขั้นพื้นฐาน พัฒนาจิตใจดี และพัฒนาปัญญาต่อไป เมื่อพัฒนาปัญญาได้ดีแล้วเป็นอิสระย่อมทำให้จิตใจดี เพราะรู้ว่าจะต้องปฏิบัติต่ออะไร และอย่างไร เพื่อแก้ไขข้อติดขัด ขจัดปัญหาให้หลุดโล่งไปได้ ตลอดจนรู้ถึงชีวิตและโลกตามเป็นจริง รู้เท่าทันต่อเหตุปัจจัย มีอะไรเกิดขึ้นก็รู้จักมองตามเหตุปัจจัย⁷

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้ การฝึกฝน การพัฒนาตน เรียกว่าหลักภาวนา 4 หรือหลักการพัฒนาตนของศาสนาพุทธ เป็นหลักที่บอกว่าจะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และจะต้องทำการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยไม่ประมาท คำว่าภาวนาจึงเป็นการพัฒนาที่ใช้กับชีวิต และกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้บุคคลได้พบความรู้ด้วยตนเอง โดยการเรียนรู้จากการสัมผัสและสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ปัญหา และสถานการณ์ต่างๆ จนมีความชำนาญในการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน มีคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตที่ดีได้ตามหลักอริยมรรค มีความพออยู่ พอดี พอประมาณของแต่ละคน และพร้อมที่จะปรับตัวเองให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในอนาคต การเรียนรู้ฝึกฝนตามหลักภาวนา คือ การศึกษาและปฏิบัติเพื่อฝึกกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญาให้สูงขึ้น

หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนานั้นมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้จริง และยังสามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีได้ในลักษณะที่เป็นทั้งสัมมาชีพ และสัมมาปฏิบัติได้ เพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวมและสังคมโลกจำเป็นต้องพัฒนาร่วมกันตามภาวะที่สมบูรณ์ของมนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมี

⁶ นพดล สุวรรณสุนทร, **หลักการบริหารงานสมัยใหม่ ประยุกต์ใช้ควบคู่กับหลักพุทธธรรม**, (สุพรรณบุรี: วิทยาลัยการอาชีพสองพี่น้อง, 2555), หน้า 1.

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**, (มูลนิธิพุทธธรรม: กรุงเทพมหานคร, 2545), หน้า 28.

หลักการ และวิธีการมากมายเพื่อให้มนุษย์ทุกคนนำหลักธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติตามสภาพชีวิตของบุคคลนั้นกระทำ หรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนได้ โดยหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ผู้วิจัยมุ่งเจาะจงเอาการพัฒนาตนในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา 4 อันได้แก่

1) กายภาวนา หรือ การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุ

2) ศิลภาวนา หรือ การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือมนุษย์ที่ตั้งอยู่ใน กฎระเบียบ

3) จิตภาวนา หรือ การพัฒนาจิต คือ การมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ความดีงาม สมบูรณ์มั่นคง

4) ปัญญาภาวนา หรือ การพัฒนาทางปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ อยู่อย่างเป็นนัยความคิด⁸

ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องให้ความสนใจในการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความสำคัญและมีคุณค่าแก่สังคม การมีพฤติกรรมที่ดีงาม มีระเบียบในสังคม มีจิตใจมั่นคง และมีสติปัญญาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องเพราะได้รับการศึกษาอบรม เรียนรู้ และการพัฒนาอย่างถูกวิธีนั่นเอง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
2. ศึกษาหลักภาวนา 4
3. วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary research) และนำเสนอแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4 โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, 2544), หน้า 371.

1. การสำรวจเอกสารโดยศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ทางด้านการรับรู้ความเข้าใจ และการนำไปประยุกต์ใช้ โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เป็นระบบทางวิชาการตามประเด็นข้อคำถาม

2. การศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในหลักการพัฒนาด้านพุทธธรรม อุดมการณ์ในพุทธพัฒนา พุทธวิธีการพัฒนา เป้าหมายการพัฒนาของพระพุทธเจ้า และอรรถกถาชาดกที่เกี่ยวข้อง

3. การศึกษาเอกสารทุติยภูมิ คือหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รูปแบบ เนื้อหา วิธีการ และเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบัน และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. การนำเสนอผลการวิจัย วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักทฤษฎี 4 ที่ได้จากการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา และเอกสารต่างๆ แล้วนำมาเรียบเรียงเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นประเด็น

4. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักทฤษฎี 4 นี้ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัยทุกขั้นตอนตรงตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการพัฒนาศักยภาพภายในตัวของมนุษย์ ทั้งทางกายและจิตใจ ที่ถือเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มศักยภาพในตนให้มากขึ้น โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ใน 4 ด้านนั้น จะต้องพัฒนาดังนี้

1) การพัฒนาด้านร่างกาย เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การทำให้ร่างกายเจริญเติบโตแข็งแรงด้วยการกินอาหารให้ได้คุณค่า กินพอดีด้วยการรู้จักประมาณให้ร่างกายมีสุขภาพดี เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆ ให้ดำเนินต่อไป และการมีสุขภาพภายในร่างกายที่มีระบบต่างๆ ทำงานเป็นปกติ คือเป็นองค์หนึ่งของสภาพชีวิตที่เหมาะสมแก่การใช้ความเพียรพยายามในการพัฒนาชีวิต ที่ให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือวัตถุประสงค์รอบตัวเรานั่นเอง

2) การพัฒนาด้านสังคม เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในสังคมเฉพาะบุคคลเป็นเรื่องการที่บุคคลนั้นมีระเบียบในการดำเนินชีวิต และในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยดี มีความเป็นระเบียบหรือประพฤติตนอยู่ในระเบียบ ในชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน คู่ครอง วาจา และไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเอง ตลอดจนช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการฝึกฝนควบคุมกายวาจาในตน

3) การพัฒนาด้านอารมณ์ เป็นเรื่องของจิตใจให้เจริญงอกงาม การพัฒนาสุขภาพจิตให้จิตใจนั้นมีความสุข เป็นจิตที่มีความร่าเริงเบิกบาน การพัฒนาคุณภาพจิตให้จิตใจนั้นมีความประณีตดีงาม มีศรัทธา มีเมตตากรุณา และการพัฒนาสมรรถภาพจิตให้จิตมีความเข้มแข็งที่จะเอาไปใช้งานได้ดี มีสมาธิ มีสติ มีความเพียรพยายาม

4) การพัฒนาด้านสติปัญญาเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตตามหลักปัญญา มีการรับรู้ตามความเป็นจริงไม่ปิดเป็นปรางค์ มีการคิดการวินิจฉัยหรือวางแผนต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถที่จะนำความรู้มาใช้ มาจัดแจง มาจัดทำดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ และรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามเป็นจริง ทำให้จิตเป็นอิสระไม่หลงไปตามอำนาจของสิ่งต่างๆ

2. หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีคำว่า ภาวนา เป็น คำนามในภาษาบาลี ที่มีรูปกิริยาศัพท์เป็น ภาเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า ควบคุม ควบคุม ควบคุม หรือ การพัฒนา ที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า ภาวนา ในคำสอนของพระพุทธเจ้า หมายถึงการทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การฝึกอบรม การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น โดยมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการปฏิบัติธรรมทั้งหมด นอกจากนั้นคำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ การอบรม การทำให้มี และภาวนาเป็นบุญอย่างหนึ่งที่เกิดจากการภาวนา⁹ ผู้วิจัยจึงขอสรุปสาระสำคัญของคำว่า ภาวนา หมายถึงการเจริญ การทำให้มีให้เป็นในการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนใน 4 ด้าน คือ

1) กายภาวนา เป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านกาย การพัฒนาร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลาย

2) ศิลภาวนา เป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านพฤติกรรม การพัฒนาพฤติกรรมให้รู้จักติดต่อกับความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม

3) จิตภาวนา เป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ มั่นคง ตั้งมั่นในคุณธรรมแห่งตนโดยไม่คลอนแคลอน

4) ปัญญาภาวนา เป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านปัญญา การพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดพิจารณา สามารถเข้าใจได้ตามความเป็นจริงในสิ่งรอบข้างที่เกิดขึ้น

หลักภาวนาทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นการดำเนินชีวิตที่ดี เข้าถึงซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขมาให้ในขั้นต้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) กายภาวนา คือการเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี ไม่ให้เกิดโทษจากการที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงาม ให้กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมสูญ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างรู้เท่าทันต่อโลกภายนอก

⁹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2551, หน้า 723.

2) ศิลภาวนา คือการเจริญศิลปหรืออบรมศิลป เป็นการพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศิลป ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือสิ่งแวดล้อมได้ด้วยดี มีการเกื้อกูลแก่กันและกัน ทั้งมนุษย์ด้วยกัน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

3) จิตภาวนา คือการเจริญจิตหรืออบรมจิต เพื่อพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็ง มั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4) ปัญญาภาวนา คือการเจริญปัญญา การพัฒนาปัญญา หรือการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง และการหยั่งรู้ถึงความจริง รู้เท่าทันโลก เห็นโลก และชีวิตตามสภาวะหรือตามที่เป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัดด้วยอารมณ์ทั้งดีและไม่ดี ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและพ้นจากความทุกข์ สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในเรื่องกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักภาวนา 4 ว่า ภาวนา หมายถึงการเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น และการฝึกฝนอบรมเพื่อการพัฒนาใน 4 ด้าน¹⁰ ได้แก่

1. การพัฒนากาย เป็นการพัฒนากายทางด้านกายายตนะ (Physical Development) คือ การมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและเกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เกื้อกูลกันกับธรรมชาติอย่างมีสติ โดยควบคุมตนไม่ให้เกิดความ พุ่มพวยเกินความจำเป็น ใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย อันเป็นสิ่งที่ใช้สัมพันธ์เชื่อมต่อกับโลกภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างมีสติ รู้จักดู รู้จักพูด รู้จักฟัง ให้ได้ปัญญา และการบริโภคปัจจัย 4 ด้วยปัญญา มิใช่เฉพาะการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดีเท่านั้น

2. การพัฒนาศีล เป็นการพัฒนากายทางด้านสังคม (Social Development or Moral Development) คือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม และพฤติกรรมที่พึงงามกับเพื่อนมนุษย์ โดยไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อน ตั้งอยู่ในกฎระเบียบร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี และประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ใช้กาย วาจา และอาชีพในทางที่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย รู้จักฝึกฝนอบรม กาย วาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ สร้างแต่คุณประโยชน์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชีวิต และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการฝึกอบรมจิตใจให้ดียิ่งขึ้น

3. การพัฒนาจิต เป็นการพัฒนากายทางด้านจิตใจ (Emotional Development or Psychological Development) คือการฝึกจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรม ความดีงาม ความ

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557. **สุขภาวะองค์กรแนวพุทธ**. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน. หน้า 27.

เข้มแข็งมั่นคง และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพ มีความเบิกบานผ่องใส สงบสุข แบ่งออกได้เป็น 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

4. การพัฒนาปัญญา เป็นการพัฒนาทางด้านสติ (Cognitive Development) คือการฝึกอบรมพัฒนาปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้เกิดความคิดรู้แจ้งเห็นจริง รู้จักพิจารณา วิจัยฉลี่ยแก้ปัญหา และจัดการดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง หรือตามที่เป็นโดยไม่มีอคติ และแรงจูงใจที่เป็นต้นหาแอบแฝง เป็นผู้อยู่เหนือกิเลส ให้ปัญญาพัฒนาจนรู้เข้าใจ เห็นความจริงได้ด้วยปัญญา รู้เท่าทันชีวิตและรู้เท่าทันสังขารตามสภาวะ จนถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

หลักการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4 และการดำเนิน ชีวิตประจำวันตามหลักภาวนา 4 นั้น เป็นหลักธรรมที่สร้างจิตสำนึกของบุคคลเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ในหลักภาวนา 4 นั้นคือการปฏิบัติจากโลกภายใน ได้แก่ กุศลมูล 3 และอแปมาทธรรม และการแก้ไขด้วยโลกภายนอกจากหลักธรรม คือ สุจริต 3 ศีล 5 และสันโดษ โดยมีหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักสำคัญ โดยเฉพาะทัศนคติที่ถือว่าการพัฒนาทางด้านจิตใจ ซึ่งจะต้องเน้นเป็นพิเศษ คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีความมั่นคง สะอาด สว่างจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน จนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้¹¹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนาในแต่ละด้านด้วยหลักภาวนา 4 จะเป็นกระบวนการ ฝึกอบรมที่ขัดเกลาภายในของบุคคลในการดำเนินชีวิต ให้มีความสัมพันธ์กับกระบวนการภายนอกของบุคคล ที่แสดงให้เห็นการพัฒนาแล้วใน 4 ด้าน ในการดำเนินชีวิตตามหลักภาวนา 4 ซึ่งเป็นกระบวนการในการใช้ชีวิตประจำวัน ในแง่ของการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกที่ถือว่าสำคัญ คือ ในด้านกายภาวนา มีการดูแลและควบคุมกายที่ดี โดยเฉพาะการพัฒนาอินทรีย์ มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย จะต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง เพื่อไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีตามมา อันเกิดจากการใช้เครื่องมือทั้ง 5 นี้ และอาจจะนำไปสู่ความเดือดร้อนหายนะทั้งแก่มนุษย์ด้วยกัน และทรัพยากรธรรมชาติของโลก และในทางที่ดีก็จะนำไปสู่การเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และทรัพยากรธรรมชาติที่บุคคลใช้สอยอย่างคุ้มค่า ทั้งในส่วนของตนและของคนอื่น ย่อมจะทำให้ถึงประโยชน์แนวตั้ง 3 ประการ คือ

(1) ประโยชน์ในปัจจุบัน ขั้นที่มองเห็นได้เฉพาะหน้า

¹¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ 30, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 92.

(2) ประโยชน์ในชาติหน้า เป็นขั้นที่เลยจากตามองเห็น

(3) ประโยชน์อย่างยิ่ง คือขั้นที่หลุดพ้น เป็นอิสระ

หรือ ประโยชน์แนวราบ 3 ประการ คือ

(1) ประโยชน์ตน คือการบรรลุถึงจุดหมายแห่งชีวิตของตนที่พึงได้ในตน

(2) ประโยชน์ผู้อื่น คือการได้ช่วยเหลือสนับสนุนให้บุคคลอื่นได้บรรลุ

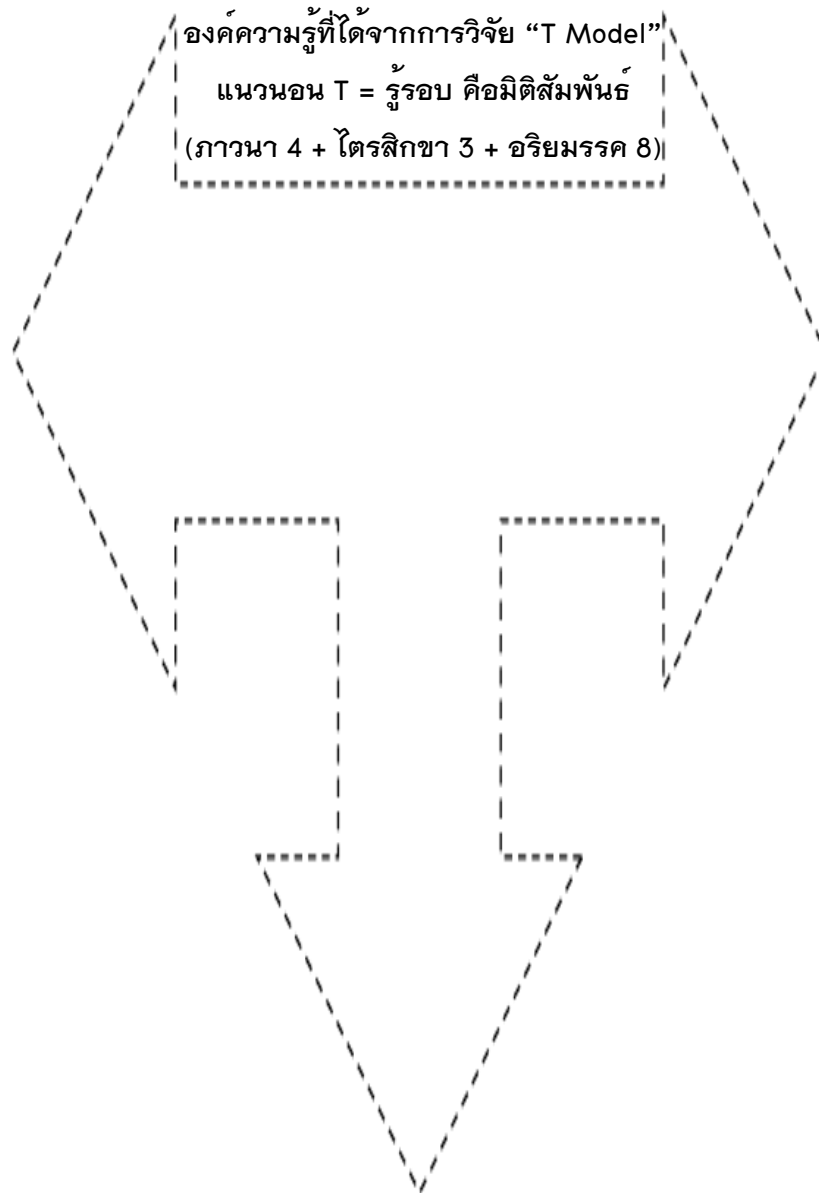
จุดหมาย

(3) ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ การสร้างสรรค์ปัจจัยที่จะเอื้ออำนวยให้บุคคลทุกฝ่ายทั้งสังคมได้บรรลุถึงจุดหมายแห่งชีวิตโดยทั่วกัน

สรุปได้ว่า ผู้ที่ได้ผ่านหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการของกระบวนการพัฒนามาตามลำดับ การดำเนินชีวิตย่อมเข้าใจในหลักที่เป็นสิ่งภายนอก มีการควบคุมกาย คือพฤติกรรมที่ดี มีศีลคือการปฏิสัมพันธ์ที่ดี และหลักภายใน มีจิตที่อ่อนโยน เข้มแข็ง มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่มากระทบ และมีปัญญา คือเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงตามธรรมชาติที่เป็นจริง

5. องค์ความรู้ “T Model” ที่ได้จากการวิจัย

ในเรื่องวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวะ 4 นี้ ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้จากการที่ผู้วิจัยได้นำเอาหลักภาวะ 4 หลักไตรสิกขา 3 หลักอริยมรรค 8 มาเทียบเคียงกันด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศเผยแผ่หลักธรรมในการพัฒนาได้อย่างบูรณาการมั่นคงเรียกว่ามิติสัมพันธ์ร่วมกัน ได้แก่ มิติสัมพันธ์ของหลักภาวะ 4 เพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบัน ต่อหลักไตรสิกขาเพื่อประโยชน์สุขในอนาคต เป็นการฝึกฝนอบรมตนเพื่อพัฒนาตนในการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา ดังเช่นกายภาวนาและศีลภาวนาจะสัมพันธ์กับศีลในไตรสิกขา จิตตภาวนาจะสัมพันธ์กับสมาธิในไตรสิกขา และปัญญาภาวนาจะสัมพันธ์กับปัญญาในไตรสิกขา หากพิจารณาให้กว้างออกไปอีกจะพบว่ามิติสัมพันธ์ของหลักภาวะ 4 ต่อหลักอริยมรรคเพื่อประโยชน์สูงสุด ดังเช่นกายภาวนา ศีลภาวนา และศีลในไตรสิกขาจะสัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ และสัมมาวาจาในอริยมรรค, จิตตภาวนาและสมาธิในไตรสิกขาจะสัมพันธ์กับสัมมาสมาธิ สัมมาสติ และสัมมาวิริยาในอริยมรรค, ส่วนปัญญาภาวนาและปัญญาในไตรสิกขาจะสัมพันธ์กับสัมมาสังกัปปะ และสัมมาทิฐิ

แนวตั้ง T = รู้ลึก คือหลักภาวนา 4
(การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยภาวนา 4)

ผู้วิจัยพบว่าแนวทางการนำองค์ความรู้ “T Model” ไปใช้ได้จริง และสามารถดำเนินการให้เป็นรูปธรรมได้ เพราะเป็นองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4 เป็นการรับรู้ความจริงที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นต่อการพัฒนา และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับสมดุลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับบุคคลทุกระดับชั้นได้

“T Model” กระบวนการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนเองตามหลักภาวนา 4 จึงเป็นตัวหลักที่เชื่อมโยงไปถึงหลักไตรสิกขาเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้า อันเกิดจากการขัดเกลาพฤติกรรมและความเป็นอยู่ของผู้ปฏิบัติ ให้อยู่ในกรอบของการฝึกฝนอบรมที่จะส่งเสริมให้เกิดการทำงานประสานร้อยรัดกันอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ระหว่างร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ในการเฝ้าสังเกตตนเองและสิ่งแวดล้อมภายนอกอยู่เนืองๆ ทำให้บุคคลสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติในการมองโลก มองเรา และพัฒนาชีวิตได้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของตนในแต่ละด้านให้ดียิ่งขึ้นตามลำดับ และตามสภาพของความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ทั้งการแสวงหา ใช้สอย หรือเสพปัจจัย 4 ดู พัง กิน อยู่ สัมผัส เพื่อบำรุงรักษาร่างกาย พัฒนาอินทรีย์ คือ เมื่อตาเห็นรูปก็รู้ หูได้ยินเสียงก็รู้ จมูกได้กลิ่นก็รู้ ลิ้นได้ลิ้มรสก็รู้ ภายถูกต้องสัมผัสก็รู้ ตามที่เป็น ไม่ใช่ตามที่เรายากจะให้เป็น โดยกระทำอย่างต่อเนื่องให้มีสติกำกับ เรียกว่า ภาวนา การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม เรียกว่า ศิลภาวนา การสังเกตความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของตนเองต่ออิทธิพลการแสดงของพฤติกรรมภายนอก เรียกว่า จิตภาวนา และการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตนเอง รู้เท่าทันธรรมชาติในการดำรงอยู่ของชีวิตและโลก เรียกว่า ปัญญาภาวนา จากนั้นจึงนำเข้าสู่หลักอริยมรรคในระดับที่สูงขึ้นต่อไปตามความมั่นคงของอินทรีย์ แต่ในทางกลับกันการพัฒนาทางกาย ศิล จิต และปัญญา เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า การฝึกฝนอบรมตนเองที่ผ่านกระบวนการไตรสิกขานั้นได้ดำเนินการมาถูกทางหรือไม่ เป็นอย่างไร ควรจะต้องปรับปรุงตนเองต่อไปในด้านใด เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งในอริยสัจ 4 อย่างแท้จริง ทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ โดยใช้คุณสมบัติที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตนที่เรียกว่า ภาวนา 4 เพื่อการดำเนินชีวิตนี้ได้อย่างเป็นปกติสุข และรู้เท่าทันในความเป็นไปของโลก ทั้งโลกภายในและโลกภายนอก ดังคำที่ว่า มองโลก มองเรา เพื่อให้รู้และเข้าใจทั้งสองส่วนอย่างรอบรู้และรู้ลึกนั่นเอง

6. บทสรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคคลจะต้องพัฒนาโดยเริ่มต้นจากปัญญาที่ศึกษา เข้าใจ และเปิดใจ ยอมรับกับการพัฒนาตนเอง ให้เกิดความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงที่ต้องเกิดขึ้นทางด้านจิตใจ ที่จะส่งผลต่อร่างกาย ไปจนถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ แล้วจึงทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีตามแนวพุทธหมายถึง คุณภาพมนุษย์ที่เกิดจาก การพัฒนาตนตามหลักภาวนา 4 คือ กาย ศิล จิต และปัญญา ทำให้เกิด 1) คุณภาพกายและ สิ่งแวดล้อมจากกายภาวนา ทำให้มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัย ไม่เปื่อยเน่า และไม่ก่อปัญหา รู้จักควบคุมตนไม่ให้พุ่มพวยเกินความจำเป็น ใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย เชื่อมต่อกับโลกภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ได้อย่างมีสติ 2) คุณภาพทางจิตใจและสังคมจากศีลภาวนา ทำให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มี พฤติกรรมที่ ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียน หรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแก่สังคม มีวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่น

ปัญญาภาวนา เกิดความรู้ ความเข้าใจ รู้แจ้งเห็นจริง รู้จักพิจารณา วินิจฉัย แก้ปัญหา และ
ดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งรู้เข้าใจเหตุปัจจัย เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง ปราศจาก
อคติ ทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง เบาสบาย รู้จักพอดี พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและ
ผู้อื่น มีความรัก ความอบอุ่น ความผูกพันกันในครอบครัวและเพื่อนมนุษย์ มีความอดทน เสียสละ
สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ผู้วิจัยจึงสรุปว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการภาวนาทั้ง
ภายในและภายนอก ได้แก่ ด้านอารมณ์และความรู้สึกทางร่างกายคือ ความมีสุขภาพกายและความ
เป็นอยู่ที่ดี ด้านการดำรงชีวิตและความรู้ความสามารถที่ดีในสังคม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา
ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นการพัฒนาให้ชีวิตมีความสุขกาย สุขใจ และสามารถดำเนิน
ชีวิตได้ด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และบริบทของสังคมได้ตามสภาวะและกาลเวลา จึง
กล่าวได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ประกอบด้วย การพัฒนาด้วยกายภาวนา หมายถึงการทำกาย
ให้เจริญเติบโตแข็งแรงมีสุขภาพดี หรือการรู้จักใช้อินทรีย์ในทางที่ถูกต้อง การพัฒนาด้วยศีลภาวนา
หมายถึงการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นมงคลกับตัวเอง เรียกว่า มีศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการ
มีชีวิตร่วมกับผู้อื่นและสังคม โดยมีระเบียบกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตที่ไม่ให้เบียดเบียนกันในชีวิต
ร่างกาย ทรัพย์สิน ครอบครอง วาจา ตลอดจนไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเองและผู้อื่น มีการ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การฝึกฝนควบคุมตนในทางกาย วาจา เพื่อเป็นพื้นฐานของการฝึกจิตใจ และ
การพัฒนาด้วยจิตตภาวนา หมายถึงการทำจิตให้เจริญออกงาม โดยมีความเมตตากรุณา มีศรัทธา
มีความกตัญญูกตเวที ฝึกจิตใจตนเองให้มีความเข้มแข็ง มีวิริยะ มีสติ มีสมาธิ มีความพยายามที่จะ
ต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ การพัฒนาด้วยปัญญาภาวนาจึงเป็นทั้งความรู้ทั่ว ปรัชญาหยั่งรู้เหตุผล
ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่วคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ครอบรู้ใน
กองสังขาร มองเห็นตามที่เป็นจริงและรู้แจ้งชัดเจน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- นพดล สุวรรณสุนทร, **หลักการบริหารงานสมัยใหม่ประยุกต์ใช้ควบคู่กับหลักพุทธธรรม**,
สุพรรณบุรี: วิทยาลัยการอาชีพสองพี่น้อง, 2555.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด**. พิมพ์
ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2551.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร: ดวง
แก้ว, 2544.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**,
(มูลนิธิพุทธธรรม: กรุงเทพมหานคร, 2545).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน,
2557.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2539.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.). **พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.**
2550, (นนทบุรี: โรงพิมพ์กระทรวงสาธารณสุข), 2555.

การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ Community Participatory Management in Temple Management as a Learning Center.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงุโร)¹

Phra Udomsittinayok (Kumphol Kunungkaro)

สมศักดิ์ บุญปู, Somsak Boonpoo²

พระมหาญาณวัฒน์ อติวฑฒโน, Phramaha Yannawat Thitavaddhano³

E-mail: surachaihongtrakool@gmail.com

Received: October 18, 2022 Revised: April 11, 2023

Accepted: April 11, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน และสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยิ่งยวดทั้ง 5 ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมการรับ

¹ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Buddhist Educational Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Buddhist Educational Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Buddhist Educational Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล

คำสำคัญ : การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการวัด, แหล่งเรียนรู้

Abstract

The objective of this research was to study the community participatory management in temple management as a learning center. It was a mixed research methodology with quantitative research asking a sample of 400 people. The statistics used were percentage, mean, and standard deviation. The qualitative research was conducted by interviewing 8 experts and 9 focus group discussions using content analysis. The results showed that the community participatory management for driving the temple to be a sustainable learning resource in all 5 aspects, in total was at a high level, i.e., participation in mutual benefit, participation in brainstorming, participation in action, participation in planning, and participation in monitoring and evaluation.

Keywords : Community Participatory Management, Temple Management, Learning Resources

1. บทนำ

การพัฒนาคนของการศึกษาไทยเป็นลำดับมาจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้พื้นฐานชีวิตเกิดจากบ้านคือคนในครอบครัว ในชุมชนท้องถิ่นและจากวัดคือพระสงฆ์ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอาชีพให้คิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น อ่านออกเขียนได้สร้างมโนสำนึกความดีงาม จรรยาบรรณ พัฒนาการเป็นไปตามวัยสามารถอยู่ในสังคมและประกอบสัมมาอาชีพอย่างมีความสุขยั่งยืนสืบทอดยาวนาน การศึกษายุคนั้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน การเปลี่ยนแปลงการศึกษาเป็นไปตามยุคสมัยโลกที่กว้างใหญ่ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ภาพของเชื้อชาติศาสนาระหว่างกันของนานาประเทศเกิดขึ้นได้ยากอันเนื่องจากการสื่อสารด้านภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ระบบโรงเรียนจึงเกิดขึ้นตามแนวทฤษฎีการบริหารการศึกษาแบบตะวันตก โรงเรียนกลายเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษาให้กับชุมชนแทนวัดและบ้าน เป็นสถาบันการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่แตกต่างจากที่เคยเป็น และการแบ่งบทบาทหน้าที่ทางสังคมของ 3 สถาบันหลักดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงนวัตกรรมชีวิต

คนไทยเปลี่ยนไป สัมพันธภาพระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนกลายเป็นโลกที่กว้างใหญ่ การเกี่ยวเนื่องอาหารระหว่างกันดูเหมือนจะขาดหายไป เกิดวิกฤตชีวิตของคนในสังคมไทย เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เลวร้าย นักบริหารการศึกษาและนักวิชาการการศึกษาไทยต่างรวมตัวกันเพื่อสร้างกรอบแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษา คือการให้ชุมชนท้องถิ่นและทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยถือว่าโรงเรียนเป็นหน่วยงานหนึ่งของสังคม สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สร้างวงจรการบริหารและการพัฒนาคนให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีความเชื่อว่าบ้านและวัดเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญเช่นเดียวกับโรงเรียนที่มุ่งพัฒนาคน การพัฒนาคนของบ้านกับวัดนั้นเน้นการปฏิบัติในเรื่องความเป็นคนไทยและคุณธรรมนำความรู้เสริมจากที่โรงเรียนสร้างพื้นฐาน⁴

วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของอุบาสกอุบาสิกาฯลฯ วัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งชาวพุทธนิยมสร้างวัดและมีการพัฒนาวัดไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเพื่อปฏิบัติธรรมเรียกว่าสายปฏิบัติตรงกันข้ามกับสายแรกที่เรียกว่าสายปริยัติในปัจจุบันการสร้างวัดการพัฒนาวัดมีมากขึ้นทุกปี ทั้งนี้ เพราะประชาชนชุมชนมีจำนวนมากขึ้นอีกทั้งประชาชนก็นิยมเข้าวัดมากขึ้นซึ่งมีมากมายหลายลักษณะตามวิวัฒนาการของโลกอย่างไรก็ดีวัดทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเจ้าอาวาสเองซึ่งเป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการบริหารวัดวัดจะเจริญรุ่งเรืองจะเสื่อมจะทรก้อยู่ที่ท่านเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลายด้านทั้งตนเองผู้ใต้บังคับบัญชาคือพระภิกษุสามเณรในวัดรูปแบบการบริหารวัด การจัดองค์กรในวัดการวางรูปแบบแผนผังวัด เสนาสนะการจัดภูมิทัศน์ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็น จนกระทั่งบุคลากรภายในวัด การพัฒนาวัดตามรูปแบบดังกล่าวทั้งคณะสงฆ์และราชการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายในการพัฒนาวัดแนะนำเจ้าอาวาสตลอดมา จนกระทั่งมีวัดจำนวนมากที่ได้ปฏิบัติไปบ้างแล้วสามารถยกฐานะของวัดให้สูงขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่นและวัดพระอารามหลวงอันนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องวัดจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทความรับผิดชอบที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้ดีขึ้น⁵

⁴ ชนะ สุ่มมาตย์. (2565). บ้าน วัด โรงเรียน:ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม..วงจรการพัฒนาคนที่ยั่งยืน.

Retrieved from <https://www.gotoknow.org/posts/131651>

⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนา, ข้อมูลพื้นฐาน ปี 2551, อ้างใน พระปลัดโฆสิต คงแทนและคณะ “รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน”, **คุณวินิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, 2558).

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นวัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ, ชาวพุทธซึ่งในปัจจุบันขาดความสามัคคี ของคนไทยในระบบการปกครองที่มีการปฏิรูปกันในปัจจุบัน แม้ว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์จะลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและ พระสงฆ์ก็ยังมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่ พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรม คำสั่ง สอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รวมจิตใจของประชาชนทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน⁶ ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น วัดยังถือเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็น เวลาช้านานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสู่การะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชา จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมของความสามัคคีเป็นหนึ่งในอันเดียวกันสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้ว่า "วัด" (Temple) เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็น ถึงอารยธรรม และยังสะท้อนไปถึงร่องรอยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัด และสิ่งแวดล้อม ที่มีลักษณะการผสมกลมกลืน การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความสงบความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อของท้องถิ่น และยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจ และมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย⁷

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

⁶ กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2557), หน้า 23.

⁷ กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557, หน้า 23.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research Design) โดยมีขั้นตอนการวิจัย 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน จากแหล่งข้อมูล : หนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัย website เครื่องมือ : แบบศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis 2) แจกแบบสอบถามประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 400 รูป/คน จากแหล่งข้อมูล : ประชาชนและพระภิกษุสงฆ์จำนวน 400 รูป/คน เครื่องมือ : แบบสอบถาม การวิเคราะห์ : ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3) สัมภาษณ์ กลุ่มเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน จำนวน 8 รูป/คน จากแหล่งข้อมูล : กลุ่มเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน จำนวน 8 รูป/คน เครื่องมือ : แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis 4) สันทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม จำนวน 4 รูป/คน และกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้นำทางพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน จากแหล่งข้อมูล : ผู้ทรงคุณวุฒิ / นักวิชาการ / กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้นำทางพุทธศาสนา จำนวน 9 รูป/คน เครื่องมือ : คู่มือการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ประชากร คือ วัดในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 187 วัด⁸ โดยมีประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 1,246,000 คน⁹ **กลุ่มตัวอย่าง** ในการศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 187 วัด ประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 1,246,000 คน ว่าสัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5 และระดับความเชื่อมั่น 95% และทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Random sampling) ด้วยการเปิดตารางสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รูป/คน¹⁰

⁸ ทะเบียนวัดในประเทศไทย, [ออนไลน์วันที่ 2 พฤษภาคม 2564], Retrieved from http://www.thammapedia.com/ceremonial/watthai_bypak.htm

⁹ วิกิพีเดีย, จังหวัดนนทบุรี, <https://th.wikipedia.org/> [ออนไลน์วันที่ 23 สิงหาคม 2564]

¹⁰ บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. (กรุงเทพมหานคร : สุริยาสานส์, 2543), หน้า 43.

4. สรุปผลการวิจัย

1.การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้ง 5 ด้านโดยภาพรวมประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีมีความคิดเห็นต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้ง 5 ด้าน

n = 400

	ตัวแปรที่ศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1	ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด	4.13	0.71	มาก
2	ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน	4.08	0.85	มาก
3	ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ	4.12	0.88	มาก
4	ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล	4.07	0.79	มาก
5	ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน	4.16	0.67	มาก
	รวม	4.11	0.78	มาก

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้ง 5 ด้านโดยภาพรวมประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีมีความคิดเห็นต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผลตามลำดับ ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ ชุมชนมีอิสระทางความคิดในการเข้าถึงข้อมูล วัดให้ชุมชนได้รับ

รู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และชุมชนมีการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด และข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ชุมชนมีความรู้ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

2. ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ วัดตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีติดตามประเมินผล และชุมชนมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นในกระบวนการจัดวางแผนงาน โครงการ และข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ วัดจัดอันดับความสำคัญของการปฏิบัติงาน

3. ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ ร่วมจัดหรือปรับปรุงในระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากร และร่วมลงมือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดในชุมชน และข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ มีส่วนร่วมเต็มกำลังความรู้ความสามารถของตนเอง

4. ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ มีส่วนร่วมในการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุตามเป้าหมายและ วัดอุทิศงบประมาณน้อยเพียงใด ร่วมการติดตามประเมินผลการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด และชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลติดตามผลตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันกับวัดและข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ชุมชนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษา

5. ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทางบวกและลบในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชนได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ในพื้นที่เท่าเทียมกัน และชุมชนได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง เช่น รูปแบบวัตถุ ผลิตภัณฑ์ เป็นต้น และข้อที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ผลประโยชน์สร้างความสุขสบาย ความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

5. การอภิปรายผล

ผู้วิจัย พบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้ง 5 ด้านโดยภาพรวมประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีมีความคิดเห็นต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้

เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการมีส่วนร่วมการรับประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมการระดมความคิด ด้านการมีส่วนร่วมการลงมือทำ ด้านการมีส่วนร่วมการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล

จากผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ชุมชนมีอิสระทางความคิดในการเข้าถึงข้อมูล วัดให้ชุมชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และชุมชนมีการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุด วัดตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีติดตามประเมินผล และชุมชนมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นในกระบวนการจัดวางแผนงาน โครงการร่วมจัดหรือปรับปรุงในระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากร และร่วมลงมือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดในชุมชน มีส่วนร่วมในการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุตามเป้าหมาย และ วัดอุปสรรคมีน้อยเพียงใด ร่วมการติดตามประเมินผลการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด และชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลติดตามผลตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันกับวัด ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทางบวกและลบในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชนได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ในพื้นที่เท่าเทียมกัน และชุมชนได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง เช่น รูปแบบวัด ผลิตภัณท์ เป็นต้น จากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุทธิพงศ์ บุญผดุง** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก” ผลการวิจัยพบว่าด้านการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีปริมาณจำกัด ไม่ทันสมัย และอยู่ในสภาพไม่พร้อมใช้งาน การใช้ และการติดตามผลการใช้แหล่งการเรียนรู้ไม่เป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง และขาดงบประมาณ ในการสนับสนุน หรือพัฒนาทำให้แหล่งเรียนรู้มีวัสดุและอุปกรณ์ เพียงพอ ความต้องการ ในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมีความทันสมัย พัฒนาการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับแผนโครงการและเพียงพอ ได้แก่ พัฒนาการจัดการ และการกำกับติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ด้านบุคลากรและการให้บริการ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้มีภาระงานอื่นต้องรับผิดชอบ และครูผู้รับผิดชอบ ขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างนวัตกรรมแหล่งการเรียนรู้ใหม่ ๆ¹¹

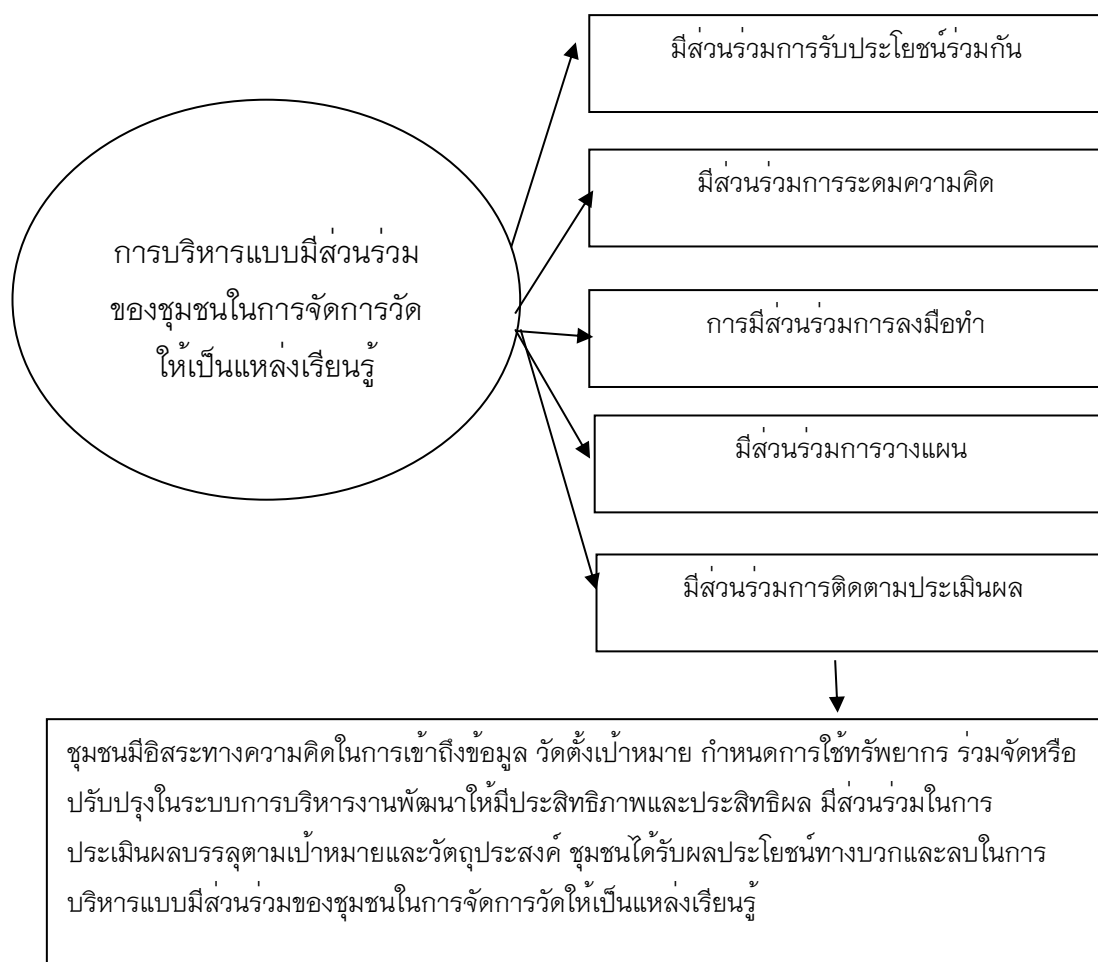
และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิระพน ภาณุรักษ์และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาแหล่งการ

¹¹ สุทธิพงศ์ บุญผดุง, “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558), บทคัดย่อ.

เรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการฝึกปฏิบัติของทุกกลุ่ม โดยรวมเท่ากับ 99.203 ผลการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรมมีคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนเกณฑ์ร้อยละ 804 ผลการประเมินคุณภาพเว็บไซต์แหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินสื่ออิเล็กทรอนิกส์นำเสนอองค์ความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมิน ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการ ติดตามการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ มีผลด้านการยอมรับและใช้เทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด¹²

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ดังภาพที่ 1

¹²วีระพน ภาณุรักษ์และคณะ, “รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม”, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559), หน้า 35

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์.
- เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. (2539). **เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ]. 2539. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กิตานันท์ มลิทอง. (2540). **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- คำสอนพอ. (2549). **ประมวลพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2523). **จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ถาวร สารวิทย์. (2523). **การบริหารอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม**, (พิษณุโลก : แพนก. เอกสารการพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิษณุโลก.
- ธีรยุทธ พึ่งเกียรติ. รศ.ดร. (2557). **คู่มือการพัฒนาวิชาชีพครู**. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจนา ทรัพย์สมาน. (2550). **การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แห่งชาติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2543). **ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2530). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2548). **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: แฮาส์ ออฟเคอร์มีส์.
- พิพัฒน์ วิเชียรสุวรรณ. (2540). **แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร:เดอะบุคส์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ 11 กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพิน พิพิธกุล และอรพรรณ ต้นบรรจง. (ม.ป.ท.). **เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอนคณิตศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :

ระวีวรรณ ศรีครามครัน. (2543). **เทคนิคการสอน**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วันเพ็ญ จันทร์เจริญ. (2542). **การเรียนรู้การสอนปัจจุบัน**. สกลนคร: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ
สกลนคร.

สุนันท์ ภูมิเวทย์. (2544). **การออกแบบการสอน Instructional design**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุวิทย์ มูลคำ. (2541). **ครบเครื่องเรื่องวิทยาการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ดวงกลมสมัย.

อำนาจ บัวศิริ. (2561). กระบวนการสร้างภาวะผู้นำด้วยหลักไตรสิกขา. **วารสารครุศาสตร์ปริทัศน์**
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 5 (3). 26-27

การพัฒนาแบบแผนการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรม
ของนักเรียนประถมศึกษาโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร

THE DEVELOPMENT MODEL FOR THAI MANNERS TO PROMOTE PERSONALITY BY
BUDDHIST INNOVATION OF STUDENTS
IN THE PRIMARY SCHOOLS UNDER BANGKOK

กัลยรัตน์ คำคุณเมือง, Kanyarat Kamkonmuang¹

อินตา ศิริวรรณ, Intha Siriwan²

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, uddhipong Srivichai³

จุฑามาศ วารีแสงทิพย์, Jutamas Vareesangthip⁴

E-mail: padafoundation@pada.or.th

Received: October 18, 2022 Revised: April 11, 2023

Accepted: April 11, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ 2) เพื่อพัฒนาแบบแผนการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ 3) เพื่อเสนอแบบแผนการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 370 คน สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 คน และสนทนากลุ่ม 8 รูป/คนใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า :

¹ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Buddhist Educational Administration Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

1. สภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการนั่ง การยืน การเดิน การแสดงความเคารพ และการส่งและการรับสิ่งของ

2. พัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน หลักการฝึกมารยาทไทย วัตถุประสงค์การฝึกมารยาทไทย ความสำคัญและประโยชน์ของมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ส่วนที่ 2 ตัวแบบ ระบบงาน ประเภทมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ใน 5 ด้าน คือ ด้านการแสดงความเคารพ การส่งและการรับสิ่งของ การยืน การเดิน การนั่ง กระบวนการจัดการตามวิธีการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ แนวทางการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ด้านการส่งและการรับสิ่งของ โครงการการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนหลักสังกัดวัด 4 ส่วนที่ 3 ขั้นตอนการนำไปใช้ ประกอบด้วย โครงสร้างการบริหาร การตัดสินใจของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง แนวทางการประเมินตามแบบมารยาทไทย ส่วนที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จตามบริบทของโรงเรียน

3. รูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ส่วนที่ 2 ตัวแบบ ส่วนที่ 3 ขั้นตอนการนำไปใช้ ส่วนที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จในการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมตามองค์ความรู้ PTS

คำสำคัญ : การพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทย; พุทธนวัตกรรม; นักเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the condition of practicing Thai manners for personality promotion, 2) to develop a model for practicing Thai manners for personality promotion, and 3) to propose a model for practicing Thai manners for personality promotion through Buddhist innovation of Elementary School students of Schools under the Bangkok Metropolitan Administration. It was mixed research methodology, quantitative research asking a sample of 370 people, its statistics used were percentage, mean, and standard deviation, qualitative research conducted by interviewing 10 experts and focus group with 8 heads using content analysis.

Research results found that:

1. The state of Thai etiquette training for promoting personality through Buddhist innovation of elementary school students at schools under Bangkok Metropolitan Administration in all 5 aspects was at a high level overall, i.e. sitting, standing, walking, showing respect, and sending and receiving items.

2. Development of Thai etiquette training model to promote personality through Buddhist innovation of elementary school students in Bangkok Metropolitan Administration consists of 4 parts: Part 1 dealing with preamble, conditions of school, principle of Thai etiquette training, its objectives, significance, and benefits. Part II; model, system, types of Thai etiquette to promote personality in 5 aspects; respects, delivering and receiving things, standing, walking, sitting, management processes of Thai etiquette training methods for personality promotion, guidelines for practicing Thai etiquette to promote personality, delivering and receiving of items, Thai etiquette promotion project for personality promotion through Buddhist innovation of elementary school students in schools under the jurisdiction of Bangkok, and 4 *Sangkhahavatthu* principle. Part III; The implementation process consists of administrative structures, decision making of executives and related persons, appraisal guidelines of Thai etiquette practice, Part IV; success conditions according to the school's context.

3. The model for practicing Thai etiquette for personality promotion through Buddhist innovation of elementary school students in Bangkok Metropolitan Administration consists of 4 main parts: Part 1: Introduction, Part 2: Model, Part 3: Implementation Process, Part 4: Conditions of the success in practicing Thai etiquette for promoting personality through Buddhist innovation based on PTS knowledge.

Keywords : Development of a Model for Practicing Thai Etiquette; Buddhist Innovation; Elementary School students under Bangkok.

1. บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ได้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีบทบาทสำคัญในการช่วยการศึกษาให้บรรลุอุดมการณ์ทางการศึกษา นโยบาย การ

จัดการศึกษาตามมาตรา 49 ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษา ที่มีใช้จัดอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม หรือกระทรวงอื่น เพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความมุ่งหมาย หลักการ และแนวทางการจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่ง อย่างน้อย 1 ครั้งในทุก ๆ 5 ปี นับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชน⁵

โรงเรียนมีบทบาทสำคัญโดยตรงที่ต้องการพัฒนาเยาวชนของชาติให้มีคุณภาพ สิ่งสำคัญคือการสร้างเสริมพัฒนาการเรียนรู้ผู้เรียนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เกิดขึ้นตามวัย และศักยภาพของผู้เรียนพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นบุคคลมีความรู้ ทักษะความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพได้ ส่วนประกอบที่สำคัญยิ่ง⁶ ก็คือ กระบวนการการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง โดยการเรียนรู้จากการสัมผัส และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปัญหา และสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดทักษะชีวิต มีความชำนาญในการแก้ปัญหารอบตัวที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน มีคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตที่ดีได้ตามความพออยู่พอดีพอประมาณของแต่ละคน และพร้อมที่จะปรับตัวเองให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในอนาคตของกระบวนการพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา มีการฝึกฝนพัฒนาบ่อย ๆ จนเกิดเป็นนิสัยที่ดีในแต่ละบุคคล คือ “คิดดี พูดดี ทำดี” อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ก็จะเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข⁷

การบริหารโรงเรียนให้เกิดประสิทธิผลตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ผู้บริหารต้องใช้ภาวะผู้นำกระจายความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรมไปสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาในหน่วยงานของตน ผู้บริหารในยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำที่เหมาะสม

⁵ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 536 หน้า 51 (1 พฤษภาคม 2562).

⁶ นงคราญ จันทรวงษ์ บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2561), หน้า 28.

⁷ โครงการโรงเรียนศีล 5 เชิงคุณภาพ ครอบคลุมอบอุ่น,[ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.SILA5.COM/SCHOOL/in dese/ dettell,01 สิงหาคม 2565>].

กับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยต้องสามารถปรับตัว และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมกับทุกสถานการณ์ และใช้ความรู้ความสามารถของตนให้เกิดประโยชน์แก่การบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ผู้บริหารที่มีความสามารถในการบริหารงาน โดยให้บุคลากรร่วมมือปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ และเต็มความสามารถ ผู้บริหารต้องมีความสามารถสร้างขวัญ และกำลังใจให้ ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจในงาน เกิดความรัก ความศรัทธาในหน่วยงาน เสียสละเพื่องาน ห่มเทกำลังกาย กำลังใจ กำลังความคิดสติปัญญา หาทางปรับปรุงในงานนั้นเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น⁸

ผู้บริหารในโรงเรียนตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับต้น ระดับสูง แต่ละระดับย่อมมีความสำคัญไม่แพ้กัน ซึ่งบุคคลเหล่านั้น นอกจากจะมีลักษณะต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้บริหารทั้งทางด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ มีบารมี มีอำนาจน่าเกรงขาม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้อาวุโสก็ตาม แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ ภาวะผู้นำที่จะต้องนำพาโรงเรียน ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องไปสู่การพัฒนา เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของการศึกษาปกติ ทั้งนี้ ปัญหาเรื่องภาวะผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ เช่น การบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ แก้ปัญหาในองค์กรไม่ได้ เกิดความขัดแย้งที่ไม่มีวันจบสิ้น ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกัน และกัน หรือเรื่องความควบคุมอารมณ์ตนเองไม่อยู่ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์น้อย จนกระทั่งเรื่องการผิดศีลธรรม มองข้ามบรรยากาศในการทำงาน ขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ขาดการสร้างขวัญ และกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ และประชาชน ปัญหาไม่ยุติธรรม ไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และระเบียบปฏิบัติ การตัดสินใจที่ขาดหลักเกณฑ์ และการมีส่วนร่วมในบทบาทหน้าที่ และระเบียบปฏิบัติ การตัดสินใจที่ขาดหลักเกณฑ์ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ดีพอ และเรื่องที่มีปัญหามาช้านานสำหรับผู้นำ คือไม่โปร่งใสในการทำงาน⁹ มารยาทไทย ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งควบคู่กับสังคมไทยตลอดมา และผู้ที่มีมารยาทย่อมอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งในปัจจุบันเยาวชนในสังคมไทยส่วนมากมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมอันดีงาม ที่สืบทอดและปฏิบัติกันมาแต่โบราณให้คงอยู่ การปลูกฝังมารยาทไทยจึงเป็นเรื่องที่ดีที่จะได้ปลูกฝังในเด็กให้มีความรัก ให้เข้าใจในศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรมของไทย เพื่อให้นักเรียนได้อนุรักษ์ และรักษาวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ตลอดไป การมีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีความขยันอดทน มี

⁸ พิชาราช พันธ์แซ ผู้นำกับการจัดการเปลี่ยนแปลง พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุง), กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟพริ้นท์, 2560), หน้า 42

⁹ ธงชัย สันติวงษ์, องค์การ และบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2561), หน้า 403

ความซื่อสัตย์สุจริต มีมนุษยสัมพันธ์ที่มีเป็นลักษณะของภาวะผู้นำ สอดคล้องตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สังคหวัตถุ 4 ประการ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา เมื่อพิจารณาผู้นำที่ประสบความสำเร็จทั้งในอดีต และปัจจุบัน พบว่า ผู้นำจะต้องมีหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ประการ ดังกล่าว ยึดเหนี่ยวเป็นข้อปฏิบัติที่เกื้อหนุน ส่งเสริมให้เป็นผู้นำที่น่าเคารพ ศรัทธา ได้รับการยอมรับ สามารถครองใจผู้ร่วมงาน และสามารถแก้ปัญหาอุปสรรคได้¹⁰

ด้วยจากเหตุปัจจัยหลายประการนี้ จึงทำให้เยาวชนขาดการดูแลเอาใจใส่ เสพสื่อแทนการเลี้ยงดู จึงเป็นเหตุทำให้เยาวชนส่วนใหญ่มิ่พฤติกรรมที่ก้าวร้าว มีมารยาทที่หยาบกระด้าง พูดจาไม่ไพเราะเหมาะสม ไม่รู้จักกาลเทศะ มีจิตสาธารณะน้อย มีสมาธิสั้น มีบุคลิกภาพไม่ดี มีมารยาทไม่งดงาม ซึ่งสังคมมีการพัฒนาทางด้านวัตถุ แฟชั่น และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเข้าถึงสื่อเกือบทุกช่องทางเป็นไปได้ง่าย และรวดเร็ว อีกทั้งเศรษฐกิจที่ทำให้สถาบันครอบครัวไม่ได้ปฏิสัมพันธ์กันมากนัก เพราะมุ่งหวังที่จะทำงานเลี้ยงชีพ จนเจือปากท้อง เพื่อให้คนในครอบครัวได้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา “การพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทย ส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรม ของนักเรียนประถมศึกษาโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อนำเสนอให้แก่โรงเรียนนำไปใช้ฝึกปฏิบัติกับนักเรียนตามลำดับต่อไปเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย¹¹

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้โดยมาจากความร่วมมือของวัดและชุมชนในการบริหารจัดการร่วมกันซึ่งจะเป็นการอาศัยกันและกันในการพัฒนาวัดของชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างมั่นคง ถาวรสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

¹⁰ คุรุรายละเอียด, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, (พิมพ์ครั้งที่ 4), 2557, หน้า 1121

¹¹ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 536 หน้า 51 (1 พฤษภาคม 2562)

1. เพื่อศึกษาสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อเสนอรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research Design) มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 3) เพื่อเสนอรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

1) ประชากร คือ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีทั้งสิ้น 437 โรงเรียน โดยมีครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 14,535 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษานี้มีครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 370 คน โดยได้จากการเปิดตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ตารางนี้ใช้ในการประมาณค่าสัดส่วนของประชากรเช่นเดียวกันและกำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95%

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหาร และครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 รูป/คน เพื่อทราบรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสนทนาพูดคุยกันประมาณ 8 รูป/คน ของกลุ่มปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องการพัฒนาแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครสรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย

พบว่า ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่เกี่ยวข้องกับสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรัตตรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครครั้งนี้ วิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อหา ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครจำแนกตาม เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรัตตรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้าน

	ตัวแปรที่ศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑	ด้านการแสดงความเคารพ	๔.๒๖	๐.๕๕	มาก
๒	ด้านการส่งและการรับสิ่งของ	๔.๒๕	๐.๕๗	มาก
๓	ด้านการยืน	๔.๓๕	๐.๕๗	มาก
๔	ด้านการเดิน	๔.๓๐	๐.๖๓	มาก
๕	ด้านการนั่ง	๔.๓๘	๐.๖๕	มาก
	รวม	๔.๓๑	๐.๕๙	มาก

2. ผลการพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรัตตรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

ด้วยโครงการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรัตตรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น โครงการมหกรรมส่งเสริมค่านิยมความเป็นไทย

หลักสังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจนักเรียนให้เกิดความรักในการฝึกมารยาทไทย มี 4 คือ 1) ทาน การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา วาจาอ่อนหวานว่ากล่าวตักเตือนนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา 3) อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมในการสร้างกิจวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย การปฏิบัติตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเกล่าให้เป็นไปตามความนิยมยอมรับของสังคมแต่ละสังคม 4) สมานัตตตา การสอนนักเรียนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นำพาฝึกมารยาทไทยอย่างต่อเนื่องเพื่อขัดเกลานักเรียนให้มีบุคลิกภาพที่ดีสง่างาม อนุรักษ์มารยาทไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

ขั้นตอนการนำไปใช้

1) โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน ตามกฎกระทรวงซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ.2545) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้ “ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณา ดำเนินการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการด้านงบประมาณ ด้าน การบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน แล้วแต่กรณีในเรื่องดังต่อไปนี้” 1) ด้านการบริหารงานวิชาการ มีภาระหน้าที่ 17 อย่าง 2) ด้านการบริหารงานงบประมาณ มีภาระหน้าที่ 22 อย่าง 3) ด้านการบริหารงานบุคคล มีภาระหน้าที่ 20อย่าง 4) ด้านการบริหารงานทั่วไป มีภาระหน้าที่ 21 อย่าง

2) การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดนโยบายหลักด้านการรักษา สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรม และความภูมิใจในความเป็นไทย ด้วยการปลูกจิตสำนึก ส่งเสริมค่านิยมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย ผ่านกิจกรรมการฝึกมารยาทไทย ส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

3) แนวทางการประเมิน แนวทางการประเมินตามแบบมารยาทไทย (ตามแบบของกระทรวงวัฒนธรรม) ในด้าน 1) ด้านการแสดงความเคารพ 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง

ส่วนที่ 4 เจาะใจความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น นโยบาย วิสัยทัศน์ของโรงเรียนในการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพให้นักเรียน โดยการพัฒนากระบวนการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปวัฒนธรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

3. ผลเสนอรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

จากการพัฒนากระบวนการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงและ

นำเสนอรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร (ฉบับสมบูรณ์) ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ส่วนนำ คือ 1) สภาพแวดล้อมของโรงเรียนความรู้เกี่ยวกับมารยาทไทย การอบรมสั่งสอนจากโรงเรียน การได้รับอิทธิพลจากสื่อและการได้รับอิทธิพลในการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรม 2) หลักการ ได้แก่ หลักการฝึกมารยาทไทย กิริยาวาจาที่แสดงออกด้วยความสุภาพเรียบร้อย ดึงดูด และประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามแบบแผนที่ได้กำหนดขึ้น 3) วัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์การฝึกมารยาทไทย 8 ข้อ 4) ความสำคัญของมารยาทไทย เป็นการแสดงกิริยาให้เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และกาลเทศะ มารยาทไทยถือเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติการเห็นคุณค่าอนุรักษ์และมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบแผน 5) ประโยชน์ของมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ได้แก่ สร้างกิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย การปฏิบัติตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเจนให้เป็นไปตามความนิยมยอมรับของสังคมแต่ละสังคม

ส่วนที่ 2 ตัวแบบ คือ 1) ระบบงาน ได้แก่ 1) ระบบงาน ได้แก่ ประเภทมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ใน 5 ด้าน คือ 1) ด้านการแสดงความเคารพ 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง 2) กระบวนการจัดการ ได้แก่ กระบวนการจัดการตามวิธีการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ 5 ด้าน 3) แนวทางการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 6 ข้อ 4) โครงการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น โครงการมหกรรมส่งเสริมค่านิยมความเป็นไทย 5) หลักสังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจนักเรียนให้เกิดความรักในการฝึกมารยาทไทย มี 4 คือ 1) ทาน การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา วาจาอ่อนหวานว่ากล่าวตักเตือนนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา 3) อุตสาหะ การประพฤติประโยชน์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมในการสร้างกิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย การปฏิบัติตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเจนให้เป็นไปตามความนิยมยอมรับของสังคมแต่ละสังคม 4) สมานัตตตา การสอนนักเรียนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นำพาฝึกมารยาทไทยอย่างต่อเนื่องเพื่อชัดเจนนักเรียนให้มีบุคลิกภาพที่ดี ส่งเสริม อนุรักษ์มารยาทไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

ส่วนที่ 3 ขั้นตอนการนำไปใช้ คือ 1) โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน ตามกฎกระทรวงซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่ง

พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ.2545) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้ “ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณา ดำเนินการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการด้านงบประมาณ ด้าน การบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน แล้วแต่กรณีในเรื่องดังต่อไปนี้” 1) ด้านการบริหารงานวิชาการ มีภาระหน้าที่ 17 อย่าง 2) ด้านการบริหารงานงบประมาณ มี ภาระหน้าที่ 22 อย่าง 3) ด้านการบริหารงานบุคคล มีภาระหน้าที่ 20 อย่าง 4) ด้านการบริหารงาน ทั่วไป มีภาระหน้าที่ 21 อย่าง 2) การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดนโยบายหลักด้านการรักษา สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรม และความภูมิใจในความเป็น ไทย ด้วยการปลูกจิตสำนึก ส่งเสริมค่านิยมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย ผ่านกิจกรรมการฝึก มารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานคร 3) แนวทางการประเมิน แนวทางการประเมินตามแบบมารยาทไทย (ตาม แบบของกระทรวงวัฒนธรรม) ในด้าน 1) ด้านการแสดงความเคารพ 2) ด้านการส่งและการรับ สิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง

ส่วนที่ 4 เจื่อนใจความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน การส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้น ประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น นโยบาย วิสัยทัศน์ของโรงเรียนในการฝึก มารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพให้นักเรียน โดยรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครสามารถ

4. การอภิปรายผล

1 ผลการศึกษาสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรม ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า สภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้น ประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้านโดยภาพรวมครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นต่อสภาพการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูป ธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการนั่ง ด้านการยืน ด้านการเดิน ด้านการแสดงความเคารพ และด้านการส่งและการรับสิ่งของ

จากผลการศึกษาครุโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครสะท้อนให้เห็นถึงนักเรียน ไหว้ผู้มีพระคุณ ผู้ที่มีอายุมาก และผู้ที่ให้ความเคารพนับถือ กราบพระพุทธรูป พระสงฆ์ ปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุทางพระพุทธศาสนา ด้วยการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ และไหว้คนที่มียุอายุเท่ากันไหว้ทำความเคารพก่อนรับของจากผู้ใหญ่ ไหว้ผู้ใหญ่ก่อนลากลับหลังจากรับหรือส่งสิ่งของ ยืนเข้าแถวเมื่อทำกิจกรรมที่ต้องเรียงตามลำดับก่อนหลัง เดินผ่านผู้ใหญ่อย่างสวัสดี ไม่นั่งกระดิกเท้าหรือเขย่าขา เมื่อนั่งอยู่ในพิธีการ โดยผลการวิจัยนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กิตติพงษ์ เทียนตระกูล** และคนอื่น ๆ ได้วิจัยการประเมินผลโครงการมารยาทของนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายประถม) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนอาจารย์ และผู้ปกครองนักเรียน รวมทั้งสิ้น 2,644 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสังเกตบันทึกพฤติกรรม แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า การทำความเคารพอาจารย์ของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีค่าสูงขึ้น นอกจากนี้อาจารย์และผู้ปกครองนักเรียนได้ให้ข้อเสนอว่า โรงเรียนควรจัดกิจกรรมอื่นๆ เพิ่มเติมอีก เช่น การแสดงละคร การจัดภาพยนตร์วีดิทัศน์สไลด์ ประกอบคำบรรยาย การแข่งขันตอบปัญหา เรื่องความ การประกวดมารยาทไทย ตลอดจนเชิญวิทยากรและผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีไทย มาบรรยายและสาธิตกิริยามารยาทแบบไทย¹²

2 ผลการพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมการฝึกนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครได้แก่

รูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมการฝึกนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ได้แก่ 1) สภาพแวดล้อมของโรงเรียน 2) หลักการฝึกมารยาทไทย 3) วัตถุประสงค์การฝึกมารยาทไทย 4) ความสำคัญของมารยาทไทย และ 5) ประโยชน์ของมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ส่วนที่ 2 ตัวแบบ ประกอบด้วย 1) ระบบงาน ได้แก่ ประเภทมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ใน 5 ด้าน คือ 1) ด้านการแสดงความเคารพ 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง 2) กระบวนการจัดการตามวิธีการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ 3) แนวทางการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 4) โครงการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมการฝึกนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัด

¹² **กิตติพงษ์ เทียนตระกูล**, รายงานการวิจัยการประเมินผลโครงการมารยาทของนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(ฝ่ายประถม), (กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(ฝ่ายประถม), 2532), หน้า 85-92

กรุงเทพมหานคร เช่น โครงการมหกรรมส่งเสริมค่านิยมความเป็นไทย 5) หลักสังคหวัตถุ 4 ส่วนที่ 3 ขั้นตอนการนำไปใช้ ประกอบด้วย 1) โครงสร้างการบริหาร 2) การตัดสินใจของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) แนวทางการประเมินตามแบบมารยาทไทย ส่วนที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จตามบริบทของโรงเรียน

โดยผลการพัฒนารูปแบบรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรัตตรมส่งเสริมสะท้อนให้เห็นว่าหลักสังคหวัตถุ 4 มีส่วนสำคัญในการฝึกมารยาทไทยเนื่องจากเป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจนักเรียนให้เกิดความรักในการฝึกมารยาทไทย มี 4 คือ 1) ทาน การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา วาจาอ่อนหวานว่ากล่าวตักเตือนนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา 3) อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมในการสร้างกิริยา วาจาที่ถือว่าเรียบร้อย การปฏิบัติตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเกล้าให้เป็นไปตามค่านิยมยอมรับของสังคมแต่ละสังคม 4) สมานัตตตา การสอนนักเรียนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นำพาฝึกมารยาทไทยอย่างต่อเนื่องเพื่อขัดเกลานักเรียนให้มีบุคลิกภาพที่ดี สง่างาม อนุรักษ์ มารยาทไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป โดยผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุภาพร ฉั่วพันธ์** ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อมารยาทในการรับประทานอาหารของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสัตยาไส อำเภอลำลูกกา จังหวัดลพบุรี” ผลการวิจัยพบว่า “การศึกษาพบว่านักเรียนมีมารยาทในการรับประทานอาหารได้เหมาะสมมากขึ้นหลังจากได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีมารยาทในการรับประทานอาหารได้เหมาะสมมากขึ้นหลังจากไม่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบมีมารยาทในการรับประทานอาหารเหมาะสมมากขึ้นกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05”¹³

3 เสนอรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรัตตรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ คือ 1) สภาพแวดล้อมของโรงเรียนความรู้เกี่ยวกับมารยาทไทย การอบรมสั่งสอนจากจากโรงเรียน การได้รับอิทธิพลจากสื่อและการได้รับอิทธิพลในการฝึกมารยาท

¹³ สุภาพร ฉั่วพันธ์, “ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อมารยาทในการรับประทานอาหารของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสัตยาไส อำเภอลำลูกกา จังหวัดลพบุรี”, **สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต(จิตวิทยาการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2554), หน้า 57.

ไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูป 2) หลักการ ได้แก่ หลักการฝึกมารยาทไทย กิริยาวาจา ที่แสดงออกด้วยความสุภาพเรียบร้อย ดึงดูด และประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามแบบแผนที่ได้กำหนด ขึ้น 3) วัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์การฝึกมารยาทไทย 8 ข้อ 4) ความสำคัญของมารยาท ไทย เป็นการแสดงกิริยาให้เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และกาลเทศะ มารยาทไทยถือเป็น เอกลักษณ์และมรดกของชาติการเห็นคุณค่าอนุรักษ์และมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบแผน 5) ประโยชน์ของมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ได้แก่ สร้างกิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย การปฏิบัติ ตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเจนให้เป็นไปตามความนิยมยอมรับของสังคมแต่ละสังคม

ส่วนที่ 2 ตัวแบบ คือ 1) ระบบงาน ได้แก่ 1) ระบบงาน ได้แก่ ประเภทมารยาทไทย ส่งเสริมบุคลิกภาพ ใน 5 ด้าน คือ 1) ด้านการแสดงความรัก 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง 2) กระบวนการจัดการ ได้แก่ กระบวนการจัดการ ตามวิธีการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ 5 ด้าน 3) แนวทางการฝึกมารยาทไทยส่งเสริม บุคลิกภาพ ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 6 ข้อ 4) โครงการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทย ส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานคร เช่น โครงการมหกรรมส่งเสริมค่านิยมความเป็นไทย 5) หลักสังคหวัตถุ 4 ธรรม เครื่องยึดเหนี่ยวใจนักเรียนให้เกิดความรักในการฝึกมารยาทไทย มี 4 คือ 1) ทาน การให้ความรู้ และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา วาจาอ่อนหวานว่ากล่าวตักเตือนนักเรียนด้วยความรัก ความ เมตตา 3) อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมในการสร้างกิริยาวาจาที่ถือว่า เรียบร้อย การปฏิบัติตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเจนให้เป็นไปตามความนิยมยอมรับ ของสังคมแต่ละสังคม 4) สมานัตตตา การสอนนักเรียนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นำพาฝึก มารยาทไทยอย่างต่อเนื่องเพื่อชัดเจนนักเรียนให้มีบุคลิกภาพที่ดี สง่างาม อนุรักษ์มารยาทไทยให้ คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

ส่วนที่ 3 ขั้นตอนการนำไปใช้ คือ 1) โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างการบริหารงานของ โรงเรียน ตามกฎกระทรวงซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัด การศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่ง พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ.2545) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้ “ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณา ดำเนินการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการด้านงบประมาณ ด้าน การบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน แล้วแต่กรณีในเรื่องดังต่อไปนี้” 1)

ด้านการบริหารงานวิชาการ มีภาระหน้าที่ 17 อย่าง 2) ด้านการบริหารงานงบประมาณ มีภาระหน้าที่ 22 อย่าง 3) ด้านการบริหารงานบุคคล มีภาระหน้าที่ 20 อย่าง 4) ด้านการบริหารงานทั่วไป มีภาระหน้าที่ 21 อย่าง 2) การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดนโยบายหลักด้านการรักษา สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรม และความภูมิใจในความเป็นไทย ด้วยการปลูกจิตสำนึก ส่งเสริมค่านิยมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย ผ่านกิจกรรมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 3) แนวทางการประเมิน แนวทางการประเมินตามแบบมารยาทไทย (ตามแบบของกระทรวงวัฒนธรรม) ในด้าน 1) ด้านการแสดงความเคารพ 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง

ส่วนที่ 4 เจาะลึกความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น นโยบาย วิสัยทัศน์ของโรงเรียนในการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพให้แก่ นักเรียน โดยรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

โดยผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมโดยเป็นหลักการฝึกมารยาทไทย กิริยาวาจาที่แสดงออกด้วยความสุภาพเรียบร้อย ดึงดูด และประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามแบบแผนที่ได้กำหนดขึ้น เป็นการแสดงกิริยาให้เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และกาลเทศะ มารยาทไทยถือเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติการเห็นคุณค่าอนุรักษ์และมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบแผน โดยโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือผลักดันให้เกิดการฝึกมารยาทไทยให้แก่เด็กนักเรียนโดยเฉพาะระดับประถมศึกษาซึ่งต้องอาศัยโครงการส่งเสริมบุคลิกภาพเข้ามาช่วยเหลือให้เกิดกิจกรรมการส่งเสริมมารยาทไทยอย่างต่อเนื่อง โดยผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ **รุ่งฤทัย จตุรภูษพรพงศ์** ได้ทำวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งเสริมการแสดงมารยาทไทยของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า “ความรู้เกี่ยวกับมารยาทไทย การอบรมสั่งสอนครอบครัว และการอบรมสั่งสอนจากโรงเรียนอยู่ในระดับมาก การได้รับอิทธิพลจากสื่อ ได้รับอิทธิพลจากเพื่อนอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนที่มีเพศ และโอกาสการพูดคุยกับพ่อแม่ต่างกัน มีมารยาทต่างกัน นอกนั้นไม่

พบความแตกต่าง ครอบคลุม เพื่อน และความรู้เกี่ยวกับมารยาทไทย สามารถร่วมกันทำนุบำรุง
แสดงมารยาทไทยได้ ร้อยละ 31.60”¹⁴

5. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาการส่งและการรับสิ่งของในแต่ละประเภทให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ปฏิบัติฝึกการส่งและการรับสิ่งของในแต่ละประเภทให้เกิดความชำนาญ
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการส่งและการรับสิ่งของ เช่น กิจกรรมการประกวดมารยาทไทย เป็นต้น
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุน และชื่นชมผู้ที่ส่งและการรับสิ่งของอย่างถูกต้อง สวยงาม และเหมาะสม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ศึกษาการส่งและการรับสิ่งของในแต่ละประเภทให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้
2. ฝึกการส่งและการรับสิ่งของในแต่ละประเภทให้เกิดความชำนาญ
3. ส่งและการรับสิ่งของในงานต่างๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม
4. เข้าร่วมกิจกรรมด้านการส่งและการรับสิ่งของ เช่น กิจกรรมการประกวดมารยาทไทย เป็นต้น
5. แนะนำและถ่ายทอดด้านการส่งและการรับสิ่งของอย่างถูกต้องเหมาะสมให้แก่ผู้อื่น
6. สนับสนุน และชื่นชมผู้ที่ส่งและการรับสิ่งของอย่างถูกต้อง สวยงาม และเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

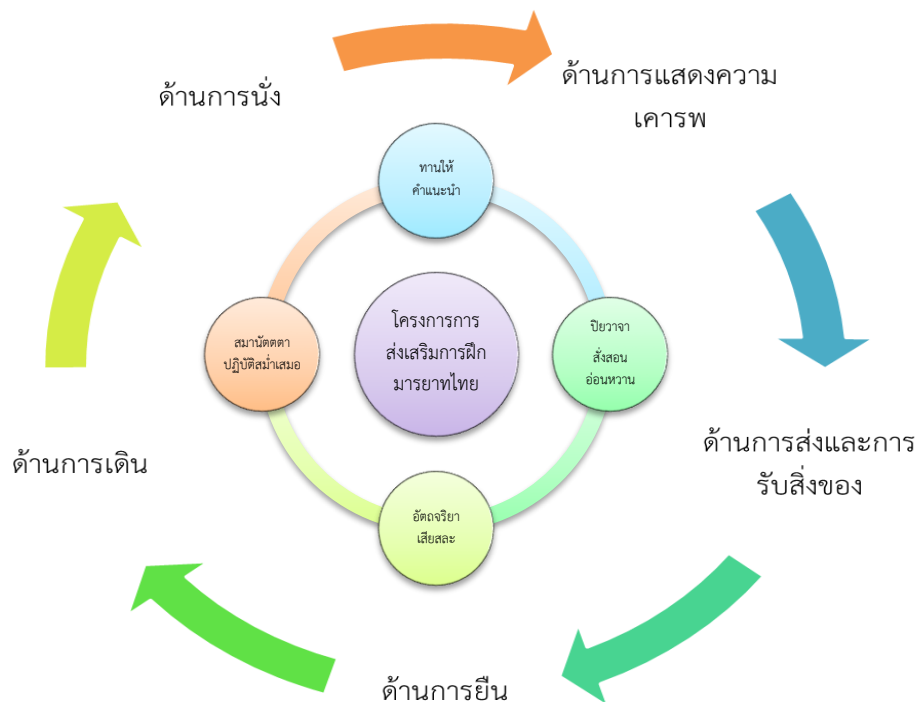
1. ควรศึกษามารยาทไทยในการส่งและการรับสิ่งของแก่เด็กและเยาวชน
2. ควรศึกษากิจกรรมมารยาทไทยในการส่งและการรับสิ่งของแก่เด็กและเยาวชน

¹⁴ รุ่งฤทัย จตุรฤชพรพงศ์, “ปัจจัยที่ส่งเสริมการแสดงมารยาทไทยของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), บทคัดย่อ.

3. ควรศึกษามารยาทไทยในการส่งและการรับสิ่งของของนักเรียนประถมศึกษา
โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการพัฒนารูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริม
บุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “TPL”

ที่มา : นางสาวกัลยรัตน์ คำคุณเมือง, 2564.

คำอธิบายสัญลักษณ์

แผนภาพที่ 4.3 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฝึกมารยาทไทยส่งเสริม
บุคลิกภาพด้วยพุทธรูปธรรมของนักเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร” โดยผู้วิจัยสรุปได้
เป็นองค์ความรู้ “TPS” ดังนี้

T หมายถึง Thai Manners หลักการฝึกมารยาทไทย กิริยาวาจาที่แสดงออกด้วยความสุภาพเรียบร้อย ดึงาม และประเพณีปฏิบัติได้ถูกต้องตามแบบแผนที่ได้กำหนดขึ้น การแสดงกิริยาให้เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และกาลเทศะ มารยาทไทยถือเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ การเห็นคุณค่าอนุรักษ์และมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบแผน มารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพ ใน 5 ด้าน คือ 1) ด้านการแสดงความเคารพ 2) ด้านการส่งและการรับสิ่งของ 3) ด้านการยืน 4) ด้านการเดิน 5) ด้านการนั่ง

P หมายถึง Project โครงการการส่งเสริมการฝึกมารยาทไทยส่งเสริมบุคลิกภาพด้วยพุทธนวัตกรรมของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เช่น โครงการมหกรรมส่งเสริมค่านิยมความเป็นไทย

S หมายถึง Saṅgahavatthu 4 หลักสังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจนักเรียนให้เกิดความรักในการฝึกมารยาทไทย มี 4 คือ 1) ทาน การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา วาจาอ่อนหวานว่ากล่าวตักเตือนนักเรียนด้วยความรัก ความเมตตา 3) อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วมในการสร้างกิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย การปฏิบัติตนโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรม ชัดเจนให้เป็นไปตามความนิยมยอมรับของสังคมแต่ละสังคม 4) สมานัตตา การสอนนักเรียนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นำพาฝึกมารยาทไทยอย่างต่อเนื่องเพื่อชัดเจนนักเรียนให้มีบุคลิกภาพที่ดี สง่างาม อนุรักษ์มารยาทไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม. มารยาทไทย. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2558.

กระทรวงศึกษาธิการ. การปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ.. 2555.

. คู่มือครูการปฏิบัติงานต้องการครู. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. 2559.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ. 2560.

- สลิต ปันเปี่ยมรัษฎ์. SME เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : ธนาครกรุงเทพ 2553.
- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา. 2553.
- จิรพันธ์ พิมพ์พันธุ์ . กลยุทธ์การพัฒนาโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิก. 2559.
- ชลลดา ทวีคุณ. เทคนิคการพัฒนาบุคลิกภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. 2556.
- ชลลดา ทวีคุณ. เทคนิคการพัฒนาบุคลิกภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร ช โอเดียนสโตร์ 2556.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และคณะ. หลักการดำรงชีวิตในสังคม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2536.
- ทินวัฒน์ มฤตพิทักษ์. พุดได้ พุดเป็น. กรุงเทพมหานคร: โอ เอสพรีนติ้ง เฮาส์. 2529.
- ทิตนา แหมมณี. ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.
- ธงชัย สันติวงษ์. องค์การ และบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. 2561.
- ธีระ รุญเจริญ. การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพลส. 2553.
- นงคราญ จันทรวงษ์ บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา. 2561.
- นิตยา เปลื้องนุชง. การบริหารหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 4. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2557.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น. 2545.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. การพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟพรีน. 2558.

การบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
self-management, Human Resource Management, work management
according to Theravada Buddhist philosophy

สุนิสา โมสิโก¹

Sunisa mosiko

บุญธรรม คำเมืองแสน²

Boonruam Khammuangsaen

Email : cooperate19@gmail.com

Received: February 17, 2023 Revised: March 22, 2024

Accepted: March 22, 2024

บทคัดย่อ

การบริหารต้องอาศัยบุคคลเป็นส่วนสำคัญที่สุด โดยเริ่มจากการที่ผู้บริหารเริ่มพัฒนาตนเอง รู้ตนเอง และนำไปสู่การบริหารคนและบริหารงานต่อไปได้ โดยการนำหลักสัปปุริสธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปปุริส เป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความรู้และความสามารถ มีปัญญาสามารถมองสิ่งที่ถูกต้องและตรงตามความเป็นจริง อันประกอบไปด้วย การรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ซึ่งสามารถนำหลักธรรมนี้มาใช้ในการพัฒนาตน คือ การรู้จักตนเอง รู้หน้าที่ รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเอง การพัฒนาคนคือการพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากรให้มีคุณภาพเพื่อช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีความทุ่มเท เสียสละต่อองค์กร การพัฒนางานเป็นศิลปะแห่งการจัดการองค์กรให้เกิดผลสัมฤทธิ์บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

คำสำคัญ: การบริหารตน, การบริหารคน, การบริหารงาน, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

Management must rely on people as the most important part. It starts with the executives starting to develop, know themselves, and lead to people management, and further

¹ นิสิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา นิสิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

management by introducing 7 Sappurisadhamma that make people virtuous being virtuous knowledgeable and capable, intelligent, able to see what right and true consisting of knowing is the cause, knowing the effect, knowing oneself, knowing moderation, knowing the time, knowing the community, and knowing the person. This principle can be used for self-development, namely self-knowing, knowing duties, knowing own strengths and weaknesses. Human development is the development of knowledge and competency of personnel to have quality for effective work with dedication, devotion to the organization. The development is the art of organizational management to achieve the goals set.

Keywords: self-management, people-management, work-management, Theravada Buddhist philosophy

1. บทนำ

แนวคิดในการบริหารตนหรือการพัฒนาตนเอง เป็นความเชื่อที่ว่า คนเราสามารถที่จะพัฒนาได้และตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องการพัฒนาตนเองโดยมีพื้นฐานการเข้าใจตนเอง และรู้จักตนเอง การรู้จักตนเองมีความสำคัญต่อการกระทำ และพฤติกรรมที่แสดงออกมา การรู้จักตนเองต้องดำรงตนอย่างพอเหมาะพอควร ก่อนที่จะทำอะไร บุคคลควรจะรู้จักตนเองก่อน ดังคำกล่าวที่ว่า ไม่มีใครรู้จักตัวเราเองได้ดีเท่ากับตัวเราเอง ผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองจะต้องมุ่งมั่นจะเปลี่ยนแปลง แก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง โดยมีความเชื่อพื้นฐานของการพัฒนาตนที่มีแนวทางถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จ แนวคิดที่สำคัญมีดังนี้³

1. มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนได้ เกือบทุกเรื่องเพราะมีศักยภาพและมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง
2. มนุษย์ทุกคนสามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในเรื่องต่างๆอยู่เสมอ เพราะไม่มีผู้ใดสมบูรณ์แบบไปทุกด้าน

³ เรียม ศรีทอง (2542). *กระบวนการพัฒนาตน “ พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน* หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. หน้า 93-113.

3. การพัฒนาตนเองในบางเรื่อง ต้องมีการช่วยเหลือจากผู้อื่นในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตน การควบคุมความคิด พฤติกรรมของตนเอง
 4. ปัญหาสำคัญของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาตนเอง คือ ความคิดที่ยึดติดกับสิ่งต่างๆ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงการกระทำ การไม่เสริมสร้างนิสัยใหม่ให้กับตนเอง
 5. การเจอสิ่งบกพร่องที่เกิดในตนเอง สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ ทุกเวลา อย่างต่อเนื่อง
- การมีจินตนาการเกี่ยวกับตนเอง (Self – Image) บุคคลจะมีความคิดเกี่ยวกับตนได้ทั้งด้านดี มองตนเองมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี หรือด้านเลว มองตัวเองต่ำต้อย ไร้อำนาจ โดยอาศัยประสบการณ์ที่ตนได้พบเห็นก่อน จินตนาการที่บุคคลสร้างขึ้นมานั้นจะสร้างจากร่างกายก่อนแล้วมาเป็นทางด้านสติปัญญา จิตใจ และสังคม เป็นลำดับมา⁴

การมองเห็นคุณค่าของตนเอง (Self – Esteem) การมองเห็นคุณค่าในตัวเองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีสติปัญญากว่าสัตว์อื่น ๆ ตนเองก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกันก็จะสามารถเรียนรู้ได้ สามารถคิด สามารถทำ สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ สามารถติดต่อกับบุคคลอื่นได้ ทำอะไรได้เหมือนกับบุคคลอื่น ๆ ผู้ที่คิดได้ดังกล่าวจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และจะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งในการดำรงชีวิตอยู่ และในการทำงาน

แนวคิดการบริหารคนหรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นการใช้กลยุทธ์ที่มีความสัมพันธ์กันในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีคุณค่าและประโยชน์มากที่สุดขององค์กร การทำงานร่วมกันหรือการทำงานคนเดียวเพื่อบรรลุเป้าหมายในการประกอบธุรกิจ การดำเนินการในการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง จึงต้องมีวางแผนการดำเนินการรวมทั้งการพัฒนาและปรับปรุงตลอดเวลา

การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์กลุ่มฮาร์วาร์ด (The Harvard model) หรือเรียกว่ากลุ่มแนวคิดแบบ "มนุษย์นิยมเชิงพัฒนาการ" มีรากฐานทางความคิดมาจากสำนักคิด "มนุษย์สัมพันธ์" ความคิดเรื่องการสื่อสารกันภายในองค์กร การสร้างทีมงาน รวมถึงการเห็นความสามารถของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้กับองค์กร รวมถึงสิ่งสำคัญกับเรื่องของการสร้างสัมพันธภาพและมิตรภาพของคนภายในองค์กร เพราะหากองค์กรมีผลประกอบการที่ดีขึ้น

4 เรียม ศรีทอง (2542). *กระบวนการพัฒนาตน “พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน* หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. หน้า 93-113.

สามารถให้ผลตอบแทนตามความต้องการ ของบุคลากรในองค์กรได้ และเมื่อบุคลากรได้รับผลการตอบแทนที่ดี ก็มีแรงจูงใจทำให้องค์การเกิดสภาวะอยู่ดีมีสุขทางสังคม

บริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สำนักมิชิแกน (The Michigan School) หรือเรียกอีกนามหนึ่งว่าเป็นแนวคิดแบบ "บริหารจัดการนิยม" (Managerialism) เป็นกลุ่มที่เน้นเรื่องของ การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ที่มองการบริหารทรัพยากรมนุษย์ การให้ความสำคัญอันดับแรก คือผลตอบแทนที่องค์กรได้รับ โดยใช้เครื่องมือทางการจัดการทรัพยากรบุคคล ในการที่จะทำให้บรรลุสู่เป้าหมาย โดยมีผลจากการดำเนินงานของกิจการ โดยมีการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนองค์กรให้ไปสู่ผลประกอบการที่เป็นเลิศ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นการจัดการที่ผู้บริหารทุกระดับในองค์กรจำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคนี้จึงเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารทุกระดับที่ต้องทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับนักทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตนเอง เพื่อวางแผนและดำเนินการเพื่อสร้างบุคลากรที่มีศักยภาพและสร้างผลผลิตสูงสุดให้กับองค์กร

แนวคิดการบริหารงานหรือกระบวนการจัดการ หมายถึงกระบวนการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานนั้นจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับว่าจะทำอะไรที่ไหน เมื่อใด และให้ใครทำ สมาชิกในองค์กรมีความมั่นใจในการทำงาน และทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ลักษณะการทำงานไม่ตายตัวต้องยืดหยุ่น ได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอเพื่อส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

การบังคับบัญชาสั่งการทำงานคนหมู่มากจำเป็นต้องมีผู้บังคับบัญชาเพื่อให้การทำงานดำเนินไปได้อย่างราบรื่น มีการควบคุม สั่งการ สอดส่องปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาให้ไวที่สุด บุคคลที่ทำให้องค์การเจริญก้าวหน้าและบรรลุผลสำเร็จโดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นการบังคับบัญชาการสั่งการเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา ที่ใช้ความสามารถในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานที่ดีและเต็มใจที่จะทำงานหรือร่วมงาน ให้งานดำเนินไปด้วยความราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การประสานงานทุกอย่างรวมไปถึงกำลังคนที่ทำงานให้เข้ากันได้ กำกับให้มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่วางไว้ การประสานงานที่ดีจำเป็นจะต้องมีในทุกระดับ เพื่อผลสำเร็จเดียวกันนั่นเอง ดังนั้น การประสานงานเป็นเหมือนฟันเฟืองของเครื่องจักรที่มีความสมดุลกันสามารถรับกันได้ ในจังหวะหรือในเวลาอันเหมาะสมอย่างแนบเนียน นั่นก็คือ การประสานงานต้องได้รับความร่วมมือของผู้ปฏิบัติทุกฝ่ายด้วยเพื่อให้งานบรรลุจุดหมายในรูปของการทำงานเป็นทีม การควบคุมและ การติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานในส่วนต่างๆขององค์กร

เพื่อให้งานเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด สอดคล้องกับแผน คำสั่ง และหลักการที่วางไว้ การควบคุม การบริหารจัดการทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงไปตามแผนที่วางไว้ ดำเนินงานเป็นไปตามกรอบที่กำหนด ทั้งในเรื่องของกรอบเวลา มาตรฐานการปฏิบัติการ ขั้นตอนการทำงาน ไปจนถึงการประสานงานทุกฝ่ายให้เกิดความราบรื่น การควบคุมนี้ยังรวมไปถึงการบริหารที่ไม่ใช้ทรัพยากรบุคคลอีกด้วย แต่รวมถึงทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบ เครื่องจักร ผลผลิตที่ได้ ตลอดจนงบประมาณในการดำเนินงานทั้งหมดด้วย เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพที่สุด

2. ความหมาย

การบริหารตน หรือการพัฒนาตน เป็นการเตรียมความพร้อมและเลือกทำพฤติกรรมเพื่อสิ่งที่ดีที่สุดของตน เป้าหมายการพัฒนาตนต้องดำเนินไปในด้านต่างๆทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมถึงการทำความเข้าใจความต้องการของตนเอง อีกทั้งต้องวางจุดมุ่งหมายของการพัฒนาตนว่าต้องดำเนินการอย่างไรบ้าง การหมั่นหาจุดเด่น จุดด้อย ข้อบกพร่อง ของตนเองสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบุคลิกหรือพฤติกรรม รวมถึงวิธีการทำงานของตนเองว่าสิ่งใดที่ดีอยู่แล้วต้องหมั่นต่อยอด สิ่งใดที่ยังบกพร่องก็ต้องปรับปรุงและพัฒนาอยู่เสมอในทุกด้าน

การบริหารตน หรือการพัฒนาตน การพัฒนาตนเองนั้นมีการพัฒนาทางร่างกาย ทางจิตใจควบคู่กันไป การให้ความสำคัญของจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นประโยชน์ของชีวิต รวมทั้งทำให้เกิดการพัฒนาต่อองค์ความรู้ มีความเข้าใจอย่างดีขึ้น การสร้างความชำนาญเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนเองได้วางไว้ตามอุดมคติ คือ การเลี้ยงดูตนเองได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่การทำความดีงามและประโยชน์ให้แก่สังคม พอใจในภาระหน้าที่การงานของตน พัฒนาคุณภาพจิตใจให้ดีขึ้น หากสุขภาพจิตที่ดี สามารถช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเมตตา เต็มใจ เป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่นได้ หากต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี การพัฒนาตนด้วยการสำรวจและวิเคราะห์ด้วยตนเอง การยอมรับตนเองและการวิเคราะห์ตนเองเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่การพัฒนาตน แม้การยอมรับ และการวิเคราะห์ตนเองตามความเป็นจริงในบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดให้กับตนเองก็ตาม

การบริหารตน หรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึงแนวทางเชิงกลยุทธ์และมีความสัมพันธ์ในการจัดการเกี่ยวกับสินทรัพย์ที่มีคุณค่ามากที่สุดในองค์กรซึ่งเป็นบุคลากรขององค์กร ที่มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กรในการสร้างความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมที่จะทำให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้

ความสามารถ มีทักษะในการทำงานที่ดีขึ้นตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงานภายในองค์กร ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น อีกทั้งการบริหารคนหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ มีทักษะที่หลากหลาย ในการทำงานเพื่อเข้ามาพัฒนาและปรับปรุงองค์กรให้ดีขึ้น ในเรื่องของความรู้และความสามารถ ที่จะนำไปสู่การทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นที่น่าพอใจให้กับองค์กร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อยู่ในกระบวนการและนโยบายในด้านการวางแผนกำลังบุคลากร ทั้งการจัดหาการคัดเลือกเข้าทำงาน การพัฒนา รวมทั้งการจ่ายค่าตอบแทน การพัฒนาสภาพแวดล้อมการทำงาน

การบริหารงาน กิจกรรมต่างๆที่ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยการใช้กระบวนการและการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่วางไว้และ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การบริหารจำเป็นต้องใช้ ศาสตร์และศิลป์ ในเชิงการบริหารงานและพัฒนาองค์กรให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ การเพิ่มองค์ความรู้และการเพิ่มทักษะในระบบการบริหารงาน การบริหารงานมีสิ่งประกอบไปด้วย เงิน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ และแรงงานหรือคน เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของ องค์กรจะมีทิศทางในการบริหารองค์กรเป็นอย่างไร

การบริหารเป็นกระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่าง มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารไม่ใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานจนสำเร็จตาม จุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว จะเห็นได้ว่าการบริหารมีลักษณะดังนี้

1. การบริหารงานมีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
2. การบริหารงานต้องอาศัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการดำเนินงาน
3. การบริหารงานเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มบุคคล ต้องอาศัยความช่วยเหลือ ความร่วมมือของกลุ่ม เพื่อให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์ และถึงเป้าหมาย
4. การบริหารงานมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผลเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายที่วางไว้ (Rational)⁵

5 ศุภกานต์ มินเหล่า.(2553). แนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพขององค์กรปกครอง ท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. หน้า 6.

3. ความสำคัญของการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน

ความเชื่อพื้นฐานของบุคคลในการบริหารตน หรือพัฒนาตน เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองประสบความสำเร็จ ผู้มุ่งมั่นในการพัฒนา เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้เพื่อปรับพฤติกรรม โดยการควบคุมตนเอง พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมที่แสดงออกมา เป็นการเรียนรู้ให้เท่าทันตนเองและเข้าใจตนเองได้มากขึ้น มากกว่าการพึ่งพาวัตถุ การพัฒนาตนด้วยการรู้จักข่มใจ ระวังความคุ่นชินที่ไม่ดีทั้งหลาย การฝึกปรับปรุงตนเอง ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน รู้จักประโยชน์ โดยการมองทุกอย่างเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การประพฤติทางกาย ทางวาจา ทางใจ การเป็นคนดีต่อสังคม สร้างเสริมความมีระเบียบวินัย ทำหน้าที่ที่พึงงามต่อสังคม

การบริหารคน หรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การออกแบบระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับ ที่มีบทบาทในการควบคุมจัดระเบียบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมที่มีต่อกัน ทุกองค์กรหันมาใส่ใจในการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพของทรัพยากรมนุษย์มากขึ้น เพราะเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จและก้าวไปข้างหน้าได้อย่างไร้ขีดจำกัด หรือทรัพยากรที่มนุษย์ปฏิบัติเพื่อองค์กร การจัดการทรัพยากรมนุษย์ เพื่อกำหนดกลยุทธ์ของหน่วยงานให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนในการทำงาน ทั้งนี้ก็เพื่อการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่มีส่วนร่วมในการผลักดันผลการปฏิบัติงานขององค์กร จึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารต้องใช้วิธีการดำเนินการสรรหา คัดสรรบุคลากรที่มีเหมาะสมเข้ามาปฏิบัติงานในองค์กร รวมถึงกระบวนการแสวงหาวิธีการที่ทำให้บุคลากรที่เข้าร่วมงานในองค์กร มีความเป็นอยู่ในการปฏิบัติงานให้องค์กรประสบความสำเร็จตั้งแต่วันแรกเริ่มงานจนกระทั่งพ้นจากการปฏิบัติงานหรือเกษียณอายุให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน⁶ การดูแลทรัพยากรมนุษย์เพื่อที่จะให้บุคคลได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่องค์กรให้ได้มากที่สุด ซึ่งทำให้องค์กรได้เปรียบคู่แข่งขัน รวมทั้งเสริมสร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในองค์กร ตั้งแต่ระดับผู้บริหารถึงระดับต่ำสุดในองค์กร ตลอดจนถึงการดำเนินการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทุกคนในองค์กร⁷ การสรรหา การพัฒนา การรักษาบุคคลให้สามารถทันสมัยต่อการ

6 อนันต์ชัย คงจันทร์.(2557). *Human Resource Management: การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: หจก.เม็ดทรายพรินติ้ง. หน้า 56.

7 วิลาวรรณ รพีพิศาล.(2554). *ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วิจิตรทัศนกร. หน้า 15.

เปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจรวมถึงการตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคลให้มากที่สุดด้วยเทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่างๆ ถือว่าเป็นการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์กร ซึ่งหมายถึงทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน อุทิศเวลาเพื่อความสำเร็จที่ยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

การบริหารงาน เป็นกระบวนการทางสังคม คือ ต้องอาศัยกลุ่มบุคคลคนที่รวมกันทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร การบริหารงานจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่นร่วมกัน มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ หากมีการเปลี่ยนแปลง และสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ โดยต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำไปก็ไม่ท้าทายไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ การทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด การทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุด จึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องตระหนัก คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ผู้บริหารในองค์กรจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

4. ประโยชน์ของการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน

ประโยชน์ของการบริหารตนที่มีต่อตนเอง การบริหารตนหรือการพัฒนาตนเป็นการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือคุณภาพที่ดีของชีวิต โดยการทำความเข้าใจและรับรู้เรื่องของตนเอง การคอยสังเกตความคิด อารมณ์ การตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ของตัวเอง เพื่อทำความเข้าใจ

และรู้เท่าทัน โดยมุ่งกระทำตนเองให้สามารถรู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเอง รู้จักข่มใจของตนเอง การฝึกตนเองเป็นคนมีระเบียบวินัย ปฏิบัติตนเป็นคนดี สามารถควบคุมตนเองได้ มีจิตที่สงบ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง ฝึกฝนการใช้ปัญญาให้มีความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง การพัฒนาตนเอง ต้องเชื่อว่า คนเราสามารถพัฒนาได้โดยมีพื้นฐานจากความเข้าใจตนเอง และรู้จักตนเอง ประโยชน์ของการพัฒนาตน ช่วยทำให้รู้จักวางตนได้เหมาะสม

ประโยชน์ของการบริหารคนที่มีต่อผู้อื่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของบุคลากร เป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์แก่บุคลากร พร้อมทั้งทำให้พัฒนาองค์กรให้มีความก้าวหน้า งานมีคุณภาพมากยิ่งขึ้นพร้อมทั้งทำให้กิจกรรมด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นไปอย่างมีระบบ ผู้บริหารสามารถวางคนให้เหมาะสมกับงานได้ พร้อมทั้งส่งเสริมและพัฒนาโอกาสความเท่าเทียมกันในหน่วยงานได้ ทำให้องค์กรสามารถไปถึงเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคลากรมีความสามัคคี ร่วมแรงกันปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ ทั้งต่อส่วนรวมและชาติบ้านเมือง

ประโยชน์ของการบริหารงานที่มีต่อผู้อื่น การบริหารงานต้องมีโครงสร้างหรือกรอบการทำงานที่ชัดเจนในองค์กร การกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และความสำเร็จที่ชัดเจนและเป็นไปอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเตรียมการตอบสนองเพียงพอต่อสภาวะฉุกเฉิน ที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานตามแผนธุรกิจ และส่งผลต่อความพึงพอใจของลูกค้า มีระบบ ระเบียบ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถสร้างความน่าเชื่อถือได้ สร้างบรรยากาศในการทำงาน ให้การทำงานในองค์กรมีความสุขส่งผลให้งานออกมามีประสิทธิภาพ สร้างช่องทางการสื่อสาร การรับเรื่องราวร้องเรียนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจ และสามารถวัดความพึงพอใจจากลูกค้าได้ มีการประชุมและทบทวนประสิทธิภาพการทำงานทั้งองค์กร พร้อมทั้งสามารถแก้ไขในข้อบกพร่องต่างๆได้ ทั้งยังสร้างความมั่นใจได้ถึงประสิทธิภาพในการปกป้อง สามารถป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างซ้ำซ้อนได้อีก หากองค์กรบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เกิดประโยชน์ต่อคนในองค์กร พร้อมทั้งคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสีย ทางด้านปัจจัยภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่ คู่แข่ง ผู้ให้บริการ การคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม

5. หลักการบริหารตน บริหารคน บริหารงานตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถพัฒนาได้ จากปุถุชนให้กลายเป็นสัตบุรุษตลอดจนถึงพระอรหันต์บุคคลในระดับต่างๆ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ในพระพุทธศาสนา ถือว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดีได้ ย่อมจะนำไปสู่

การดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพ และอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสงบสุข เป็นการสร้างสังคมให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

การนำหลักธรรม สัปปริสธรรม นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ในการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยสัปปริสธรรม เป็นธรรมของคนดี ผู้ที่สมบูรณ์แล้ว เป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นคนดีที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย มี 7 ข้อ

1. ธัมมัญญาตา การรู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการของสิ่งทั้งหลาย การรู้จักว่าการทำความดีเป็นเหตุแห่งความสุข ความขยันขันแข็งเป็นเหตุแห่งความสำเร็จ การดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจกรรมต่างๆ รู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้ประสบผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ การรู้จักหาโอกาสในการสร้างบุญ บารมี และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดความสมบูรณ์แก่ชีวิตได้

2. อัถตัญญาตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ เข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าการที่ตนทำอยู่นั้นๆ เพื่อวัตถุประสงค์หรือประโยชน์อะไร ช่วยให้บรรลุผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้นๆ กำหนดวางแผนป้องกันกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร เป็นต้น

3. อัถตัญญาตา รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริง การรู้ภาวะ สถานะที่ตัวเองเป็น รู้ฐานะที่ตัวเอง รู้สติปัญญา รู้กำลังความสามารถของตัวเอง การรู้จักตัวเองคือ เกิดมามีสถานะเป็นลูก เป็นพี่หรือเป็นน้อง เป็นนักเรียน เป็นลูกจ้าง เป็นนายจ้าง เป็นเจ้าของธุรกิจ ก็ต้องรู้จักหน้าที่และบทบาทของตัวเอง เช่น เป็นลูก ก็ต้องรู้หน้าที่ของลูกที่ดี ตั้งใจเรียนหนังสือ ช่วยเหลืองานพ่อแม่เท่าที่ตนเองจะสามารถทำได้ เป็นพี่ก็ต้องรู้หน้าที่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับน้อง ดูแลน้อง หากเป็นลูกจ้าง ก็ต้องทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีตั้งใจทำงานให้นายจ้าง เป็นชาวพุทธ ก็รู้หน้าที่ที่มีต่อศาสนาพุทธ เป็นต้น

รู้จักฐานะที่ตัวเองมี รู้ในความสามารถ มีศีลธรรม มีกำลังกาย มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมั่นคงทางจิตใจไม่อ่อนไหว มีชื่อเสียง เกียรติยศ รู้ว่าตนเองอยู่ในฐานะอะไร หากอยู่ในฐานะพ่อแม่ ก็ต้องดูแลเลี้ยงดูลูกให้ดี ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกของตนเอง ประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ที่เป็นอยู่ รู้จักวางตนให้เหมาะสมพอดีแก่ความเป็นอยู่ของตน

4. มัตตัญญาตา รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การพอดีกับการบริโภคอาหาร การปฏิบัติกิจกรรมและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจ วัตถุประสงค์เพื่อผลดีที่พึงต้องการ โดยไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ความพอใจของตน แต่ทำตามความพอดี

แห่งเหตุปัจจัย องค์ประกอบของสิ่งต่างๆทั้งหลาย ที่จะทำให้เกิดผลดีงาม การพิจารณาความพอเหมาะพอดี ในสิ่งต่างๆ โดยใช้ปัญญาในการพิจารณาจะทำให้เกิดผลที่ดีกับตนเอง

5. กาลัญญตา รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม ว่าเวลาไหนควรจะทำอะไรจึงจะมีประโยชน์สูงสุด ระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการ บริหารเวลาให้เหมาะสม และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรู้จักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพที่ดีที่สุด

6. ปริสัญญตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมและชุมชน รู้การอันควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้องกับ ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ การรู้จักช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

7. บุคคลัญญตา รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคล ว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไรและรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น⁸

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสัปปริสธรรม 7 เป็นการรู้หน้าที่ รู้เป้าหมายวัตถุประสงค์ มีความพร้อมในการปฏิบัติงาน รู้จักเวลา รู้จักกาลเทศะ รู้จักการประมาณตน รู้ถึงความพอดี รู้จักสังคมภายนอก มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

การบริหารคนหรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ สามารถนำหลักสัปปริสธรรม คือ บุคคลัญญตา การรู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างความสามารถหรือจุดเด่นระหว่างบุคคล โดยอาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ถึงความสามารถของบุคคล และการมอบหมายงานที่เหมาะสม เสริมสร้างความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาค การทำงานร่วมกัน การติดต่อประสานงานต่างๆ ด้วยความมีมิตรไมตรีและจริงใจต่อกัน นับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด เป็นหัวใจสำคัญที่สุดอันดับหนึ่งของการบริหารองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น ก็ขึ้นอยู่กับระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นหลัก เพราะถ้าหากว่าองค์กรได้บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสมเข้ามาทำงานที่ตรงตามตำแหน่งหน้าที่ต้องการ และมีค่าจ้างที่มีความเหมาะสมเป็นธรรม มีการฝึกอบรมเรียนรู้ให้มีความทันสมัยกับเทคโนโลยี และมีขวัญกำลังใจในการทำงานที่ดี องค์กรนั้นก็ย่อมประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะเมื่อ

8 อภ.สตุตถก. (ไทย) 27/65/114.

บุคลากรในองค์กรมีความสุขในแต่ละตำแหน่งการทำงานแล้ว ผลที่องค์กรจะได้รับก็คือ องค์กรนั้น ๆ ก็จะมีแต่ความเจริญ สามารถที่จะแข่งขันกับคู่แข่งได้และเมื่อองค์กรมีความเจริญ พนักงานมีความสุขในการทำงาน ทุกคนในสังคมก็มีความสุข ประเทศชาติก็จะเจริญและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดการทรัพยากรมนุษย์นั้นมีความสำคัญที่สุดในองค์กรนั้น ผู้บริหารทุกคนจึงจำเป็นต้องหาวิธีที่จะต้องหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเป็นหลัก การนำหลัก ปุคคลัญญา มาให้รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคนที่มาร่วมการทำงานด้วยกัน ปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผล ตลอดจนสามารถให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ โดยเฉพาะการใช้คน ต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอัธยาศัย ความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขา พึงได้ เพราะว่าการทำงานไม่ใช่แค่จะนำบุคคลมาเป็นเพียงเครื่องมือทำงาน แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ได้รับผลตอบแทน ควรจะได้ประโยชน์อะไรเพื่อความเจริญของงานแห่งชีวิต ต้องอ่านคนให้ออก โดยรู้จักบุคคลแต่ละคนว่ามีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร มีความสามารถในด้านใด มีคุณภาพเป็นอย่างไร ชอบหรือไม่ชอบอะไร ใครควรคบหรือไม่ควรคบอย่างไร เป็นต้น เมื่อรู้จักลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไรแล้ว ก็สามารถที่จะปฏิบัติต่อเขาได้อย่างถูกต้อง ชีวิตหน้าที่การงานก็จะเจริญก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จ และต้องเป็นผู้รู้จักการไม่คบค้าสุงสิงกับคนที่สังคมรังเกียจ

การสรรหาและคัดเลือกคนเพื่อเข้ามาทำงานร่วมกันนั้น เป็นกระบวนการที่องค์กรพยายามในการแสวงหาและจูงใจผู้สมัครงานที่มีความสามารถให้เข้ามาทำงานในองค์กร การพิจารณาและตัดสินใจเลือก บุคคลที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ ตลอดจนคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุด เพื่อเข้ามารับตำแหน่งงานที่องค์กรต้องการ⁹ การนำหลักธรรมเกี่ยวกับการจำแนกบุคคลเข้ามาใช้ในการพิจารณาประยุกต์ใช้ร่วมกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์แล้วจะทำให้ องค์กรได้บุคคลที่มีความรู้มีสติปัญญา มีทักษะความสามารถที่องค์กรต้องการให้ได้เข้ามาร่วมงาน โดยที่มนุษย์เป็น ปัจจัยสำคัญในการบริหาร การคัดเลือกบุคคลหรือการใช้คนให้เหมาะกับงานนั้นมีหลักการพิจารณาระดับของสติปัญญาและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับงาน โดยเฉพาะบุคคลประเภทที่หนึ่ง คือ บุคคลที่มีประสิทธิภาพสูง มีสมรรถนะ ที่พร้อมจะปฏิบัติงานได้ทันที โดยไม่จำเป็นต้องให้คำแนะนำเรื่องงานมากนัก นับได้ว่าเป็นระดับหัวกะทิขององค์กร ส่วนบุคคลประเภทที่สอง ถ้าได้รับการแนะนำ ผักผ่อน อบรมไปได้สักระยะก็สามารถปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จได้ บุคคลประเภทที่สาม นั้น ต้องได้รับการอบรม ผักผ่อนพอสมควรจึงจะเรียนรู้งานได้

9 สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. (2560). กลยุทธ์ในการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการได้มาซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตำแหน่งงาน : วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ. หน้า 73.

บุคคลประเภทนี้เหมาะกับงานที่ไม่ต้องใช้ความรู้ที่ลึกซึ้งหรือดุลพินิจมากนัก กล่าวคือ เหมาะกับงานที่ใช้แรงกายมากกว่าการใช้ความสามารถทางความคิด ส่วนบุคคลประเภทสุดท้ายคือ มีระดับสติปัญญาที่ไม่เฉลียวฉลาดแม้จะขยันเพียงไรก็อาจจะทำให้งานผิดพลาดได้ เหมาะกับงานที่ไม่มีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดความเสียหายควรให้รับผิดชอบกับงานเล็ก ๆ อยู่ในฝ่ายปฏิบัติการโดยใช้พลังกำลังเป็นหลักแต่ต้องมีผู้บังคับบัญชาคอยควบคุมอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน

การบริหารงาน การนำหลักธรรม ธัมมัญญาตา คือการรู้จักเหตุ คือ การรู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้แบบแผนหน้าที่ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล รู้หลักการที่ทำให้เกิดผล เป็นเหตุให้ทำการสิ่งใดก็สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย โดยรู้ว่าอะไรเป็นเหตุของความเสื่อม อะไรเป็นเหตุของความเจริญ อะไรเป็นเหตุให้ทำความดี อะไรเป็นเหตุให้ทำความชั่ว¹⁰ การนำเอาเครื่องมือทางการบริหารจัดการมาใช้ในการวางแผนและดำเนินงานต่างๆในองค์กร เพื่อให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ มี 4 ประการ คือ

1. ปัจจัยนำเข้า
2. กระบวนการ
3. ปัจจัยนำออก
4. ปัจจัยย้อนกลับ

การจัดการระบบที่ดีจะต้องให้ความสนใจต่อการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม และนำทรัพยากรที่มีอยู่นั้นมาใช้สอยอย่างประหยัดและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การนำหลัก อัตถัญญาตา คือการรู้จุดมุ่งหมายเป้าหมาย รู้วัตถุประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก รู้หลักธรรมนั้นๆว่ามีความหมายอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร¹¹ กลยุทธ์การบริหารที่ทรงประสิทธิภาพต้องดี

10 อุดมพร ชื่นไพบูลย์. (2555). *ลัทธิธรรม : หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์.*

11 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔๘.

พร้อมสมบูรณ์ตามความหมายของการบริหารที่ประกอบ ด้วย การมีประสิทธิภาพ (effectiveness) ที่สามารถกำหนดเป้าหมายที่ดี และสามารถบรรลุผลสำเร็จในเป้าหมายนั้นๆได้ และการมีประสิทธิภาพ (efficiency) ที่สามารถทำสำเร็จในเป้าหมายเหล่านั้น โดยมีต้นทุนในการใช้ทรัพยากรที่ต่ำที่สุดด้วย กลยุทธ์ขององค์การจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดความสำเร็จขององค์การ ดังนั้นองค์การจะต้องมีการพิจารณาเลือกกลยุทธ์และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม การจัดการเชิงกลยุทธ์มีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์การ ดังนี้

1. ช่วยให้องค์กรมีกรอบแนวทางที่ชัดเจน โดยกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ และวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการจัดการเชิงกลยุทธ์จึงเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางขององค์การ และเป็นแนวทางในการกำกับใช้ทรัพยากรขององค์การได้อย่างเหมาะสม

2. ช่วยให้ผู้บริหารคิดอย่างเป็นระบบ โดยการพิจารณาถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ ทำให้ผู้บริหารสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงนั้น ทำให้ผู้บริหารสามารถกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับสถานะความเปลี่ยนแปลงได้

3. ช่วยสร้างความพร้อมให้องค์กร ในการกำหนดวิธีการหรือแนวทางในการดำเนินงาน และกิจกรรมต่างๆขององค์การ องค์การจะต้องทำการวิเคราะห์และประเมินปัจจัยต่างๆทั้งภายในและภายนอกองค์การ เพื่อคิดค้นแนวทางในการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ นำไปสู่การจัดการความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น องค์การสามารถเตรียมความพร้อมกับสถานการณ์ที่เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเตรียมความพร้อมในส่วนของบุคลากรในองค์กร การพัฒนาเชิงกลยุทธ์เป็นการสร้างความเข้าใจและเป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

4. สร้างประสิทธิภาพในการแข่งขัน ความได้เปรียบทางการแข่งขันนี้สามารถเกิดขึ้นจากการนำเสนอสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ และมีคุณค่าเหมาะสมกับราคา การจัดการเชิงกลยุทธ์จึงเป็นความพยายามในการแข่งขันกับศักยภาพของตนเอง หรือในเชิงเปรียบเทียบกับองค์การอื่นๆ เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายตามความคาดหวังของผู้รับบริการ การช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพและศักยภาพในองค์กร

5. ช่วยให้การดำเนินงานให้เกิดความสอดคล้องในการปฏิบัติหน้าที่ การกำหนดกลยุทธ์ การประยุกต์ใช้และการตรวจสอบการควบคุมไว้อย่างชัดเจน ทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเกิดความร่วมมือ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ อีกทั้งจะช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบริหารองค์การในส่วนต่างๆ นอกจากนี้แล้ว การจัดการ

เชิงกลยุทธ์ยังช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์กรเข้าใจในภาพรวมโดยเฉพาะเป้าหมายในการดำเนินงาน ทำให้สามารถจัดลำดับการดำเนินงานเป็นตามลำดับความสำคัญ

6. ช่วยให้องค์กรมีมุมมองที่ครอบคลุม โดยคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นวิธีการบริหารที่คำนึงถึงปัจจัยภายในและภายนอก ซึ่งหมายความว่ารวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กร เช่น เจ้าหน้าที่ ประชาชนผู้รับบริการ และคู่แข่ง ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนมีความคาดหวังต่อองค์กรแตกต่างกัน หากองค์กรสามารถตอบสนองความคาดหวังดังกล่าวได้ก็จะทำให้บุคคลเหล่านั้นให้การสนับสนุนหรือให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน ในทางกลับกัน หากองค์กรละเลยความคาดหวังเหล่านี้ก็จะส่งผลลบต่อองค์กร

6. สรุป

หลักสัปปริสธรรม ทั้ง 7 มีความสอดคล้องกับการบริหารจัดการซึ่งครอบคลุมถึงการ บริหาร ตน บริหารคน และการบริหารงาน สำหรับการบริหารตน ใช้หลัก อัตตัญญา ซึ่งเป็นการรู้จักตน พัฒนาดน เสริมสร้างบุคลิกภาพของตน สามารถพัฒนาตนในการกำหนดเป้าหมายขององค์กรได้ โดยการสร้างขวัญและกำลังใจให้ตนเอง รู้หน้าที่ของตนเองว่าต้องทำอะไรอย่างไร ในส่วนของหลักการบริหารคน โดยนำหลักบุคคลัญญา สำหรับบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยการใช้ความสามารถของบุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่ง หรือควรได้รับการพัฒนาเพื่อจะได้ดำเนินงานให้องค์กรได้เกิด ประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น มองเห็นทักษะและความสามารถ อ่านคนออก ใช้คนเป็น ในส่วนของการบริหารงานโดยนำหลัก ธัมมัญญา คือ รู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้แบบแผนการขับเคลื่อนองค์กรให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องนำหลัก อัตตัญญา คือการรู้จักผล หรือรู้จุดมุ่งหมายขององค์กร เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำเหตุไว้เช่นไรผลที่ตามมาก็จะเป็นเช่นนั้น เมื่อองค์กรมีเป้าหมายในการสร้างประสิทธิภาพมุ่งเน้นผลของงาน ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ

ฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.

พะยอม วงศ์สารศรี. (2552). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ ฯ: พรานนกการพิมพ์.

- เรียม ศรีทอง (2542). *กระบวนการพัฒนาดน “ พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาดน (93-113)*
หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
- วิลาวรรณ รพีพิศาล. (2554). *ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร.
- วิลาวรรณ รพีพิศาล. (2554). *ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในการบริหาร
ทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วิจิตรหัตถกร.
- ศุภกานต์ มินเหล็ก. (2553). *แนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพขององค์กรปกครอง
ท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่*. สาร
นิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมยศ นาวิการ. (2555). *การบริหารตามสถานการณ์*. กรุงเทพฯ ฯ: บรรณกิจ.
- สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. (2560). *กลยุทธ์ในการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการ
ได้มาซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตำแหน่งงาน : วารสารวิจัยราชภัฏกรุง
เก่า*
- อนันต์ชัย คงจันทร์. (2557). *Human Resource Management: การจัดการทรัพยากร
มนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: หจก.เม็ดทรายพรินติ้ง.
- อุดมพร ชื่นไพบูลย์. (2555). *สัปปุริสธรรม : หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์*. วารสารรามคำแหง
ฉบับมนุษยศาสตร์.

หลักการและวิธีการปฏิบัติสมถภาวนา

Principles and methods of practice

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, Phrakhrupipithvarakijjanukarn¹

พระมหาถนอม ฐานวโร, PhraMahaTanom Thanavaro²

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวโร, PhraMaha Supawat Thanavuddho³

สรวิชัย วงษ์สะอาด, Sorawit Wongsraad⁴

บรรพต ตันธีรวงศ์, Dr.Banpot Thontiravong⁵

E-mail : Phuengpol2@hotmail.com

Received: February 17, 2023 Revised: May 30, 2023

Accepted: June 2, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “หลักการและวิธีการปฏิบัติสมถภาวนา” พบว่า สมถกัมมัฏฐาน เป็นอุบายวิธีสำหรับฝึกจิตให้สงบ ไม่ว่าจะได้อสมาธิในระดับใดก็ตาม ก็ถือว่าได้อสมาธิแล้ว เหตุที่ต้องฝึกจิตให้เกิดสมาธิ เพราะโดยธรรมชาติ ปุณฺณมกจะถูกละเลยทำให้จิตไม่สงบเสมอ การที่จิตไม่สงบนั้นเป็นเพราะจิตถูกนิรณ 5 ชนิด โดยการเจริญสมถภาวนา หรือสมาธิภาวนานั้น ข้อปฏิบัติหรือกิจแรกที่พระสงฆ์จะต้องศึกษาค้นเป็นจุดหมายสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา เพื่อแก้ความข้องใจของผู้ปฏิบัติที่ต้องการหาวิธีตัดขาดตัณหา มีอานิสงส์มากเมื่อว่าโดยรวมแล้วมีปรากฏผล คือ เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในภพทันตาเห็นในวินัยของพระอริยะ มีวิปัสสนาเป็นอานิสงส์ ทำให้เกิดโลกียอภิปัญญา ทำให้เกิดเป็นพรหม เข้าถึงนิโรธสมาบัติ และมีอานิสงส์ที่ตามมา คือ ทำให้จิตใจสงบมากขึ้น กระทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพ กระทั่งการศึกษาเล่าเรียนได้ดียิ่งขึ้น ทำให้ปราศจากโรคภัยบางชนิดให้หายได้ สุขสงบเย็น ผิวพรรณผ่องใสอายุยืน สามารถจะเผชิญหน้าต่อเหตุการณ์ต่าง

¹ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁵ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้อย่างสุขุม รอบคอบ สามารถแก้ไขความยุ่งยากวุ่นวายในชีวิตได้ถูกต้องเป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนา มีพระนิพพานเป็นที่สุด มิฉะนั้น ก็เป็นผู้มีสุดติเป็นที่ไปในเรื่องหน้า

คำสำคัญ : หลักการ, วิธีการปฏิบัติ, ผลการปฏิบัติสมถภาวนา

Abstract

This article aiming at illustrating on “Principle and Methods for Samatha Practicing” presented that Samatha meditation is a method of mind training for calm, all level of concentration is considered as meditation. Reasons for training the mind to reach meditation state because mostly ordinary people are always affected by defilements that cause their minds to become restless. The mind is not calmful because it has been subjected to 5 kinds of hindrances by practicing Samatha meditation or concentration. The first course of practice or activity in which Buddhist monks must study, as important goal in Buddhism, is the Threefold Training teaching for solving the concerns of practitioners who want to find out a way to overcome desire. This teaching has great merit, because it leads to an appreciate results as follows; living happily in the present world through the discipline of the noble ones, it leads to Vipassana knowledge, gaining supernatural knowledge, born as a Brahma, entering *Nirodhasamāpatti* and other benefits in present are calmful meditation helps mental concentration, being more efficient, study is more successful, less of illnesses, happily living, bright skin, long life, being able to face various events with calmful and careful mind, being able to solve the difficulties and problem in life correctly, especially it is the base of Vipassana practicing, leading the ultimate Nibbana in final, the happiness in the future is surely expected.

Key words: principles, methods of practice, results of practicing Samatha Bhavana

1. บทนำ

การปฏิบัติสมถภาวนา หมายถึง อุบายวิธีสำหรับฝึกจิตให้สงบ ภาวที่จิตสงบอันเกิดจากการเจริญสมถกัมมัฏฐาน ไม่ว่าจะได้อสมาธิในระดับใดก็ตามก็ถือว่าได้อสมาธิแล้ว⁶ เหตุที่ต้องฝึกจิตให้เกิดสมาธิตามหลักสมถภาวนา 40 ประการ เพราะว่า โดยธรรมชาติ ปุณฺณมกจะถูกกิเลสทำให้จิตไม่สงบเสมอ การที่จิตไม่สงบนั้น เป็นเพราะจิตถูกนิวรณ์ 5⁷ ชนิด เข้าครอบงำ เมื่อมนุษย์ถูกกิเลสเหล่านี้ครอบงำแล้วจิตจะแกว่งไปตามอำนาจของกิเลส ไม่สามารถทรงตัวอยู่ในความนิ่งสงบได้ การที่จิตจะเป็นกลางหยุดนิ่งไม่ไหลเวียนไปตามอำนาจของกิเลสเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากยิ่ง พระพุทธศาสนาสอนว่า การที่จะเอาชนะกิเลสเหล่านี้ได้ ต้องเปิดโอกาสให้ตนเองได้พัฒนาสมาธิ จึงจะสามารถระงับกิเลสเหล่านี้ให้ลดลงโดยลำดับ ดังนั้นการปฏิบัติสมถภาวนาในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีด้วยกัน แต่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีความเชื่อและยอมรับแนวการปฏิบัติตามที่มีปรากฏหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถทำให้พุทธศาสนิกชนได้พัฒนาตนในการเจริญสมถะและวิปัสสนาภาวนาจากระดับปุณฺณธรรมดา เป็นพระอริยบุคคลซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

2. การปฏิบัติสมถภาวนา

1) การชำระศีลให้บริสุทธิ์ตามหลักการปฏิบัติสมถภาวนาสมถภาวนา

การเจริญสมถภาวนาย่อมสำเร็จแก่ผู้มีศีลบริสุทธิ์เท่านั้น หากผู้ปฏิบัติเป็นพระภิกษุควรบำเพ็ญอธิษฐานจาริกศีล ให้บริบูรณ์ดีเสียก่อน เช่น กวาดลานพระเจดีย์ ลานต้นโพธิ์ อุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ เป็นต้น ถ้ามีผู้กล่าวว่าอธิษฐานจาริกวัตรไม่จำเป็นต้องรักษาก็ได้ ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเมื่ออธิษฐานจาริกวัตรบริบูรณ์ ศีลก็จะบริบูรณ์ เมื่อศีลบริบูรณ์ สมาธิก็ถึงความเข้มแข็งได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “การที่ภิกษุนั้นไม่บำเพ็ญอธิษฐานจาริกวัตรให้บริบูรณ์ แล้วจักบำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ได้ นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้”⁸ ฉะนั้น ภิกษุผู้ปฏิบัติควรบำเพ็ญวัตรต่าง ๆ ให้บริบูรณ์ด้วยดีเสียก่อน ต่อจากนั้นชำระศีลให้หมดจด คือไม่ล่วงละเมิดที่เป็นทางกายและวาจาของบุคคลผู้สมทานศีล⁹ ศฤกษณ์ทั้งหลายพึงตั้งตนอยู่ในศีล 5 หรืออาชีวัฏฐมกศีล อุบาสกและ

⁶ พ.ป.(ไทย) 3๑/43/65

⁷ ที.ม. (ไทย) ๑๐/382/3๑6

⁸ อ.ปญจก.อ. (ไทย) 3/-/2๑/29

⁹ พระพุทธโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2548), หน้า ๑๑.

อุปาสิกาทั้งอยู่ในศีล 8 สามเณรตั้งอยู่ในศีล 10 ภิกษุตั้งอยู่ในปาฏิโมกขสังวรศีล 227 เรื่องดังกล่าวนี้มีหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า

ข้อปฏิบัติหรือกิจแรกที่พระสงฆ์จะต้องศึกษาอันเป็นจุดหมายสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา¹⁰ เพื่อแก้ความข้องใจของผู้ปฏิบัติที่ต้องการหาวิธีตัดข้ายัตถะที่เกิดขึ้นเพราะอายตนะภายในและภายนอก ให้ขาดไป โดยมีขั้นตอน คือ

1) เบื้องต้น ผู้ปฏิบัติต้องตั้งอยู่ในปาริสุทธิศีล เพื่อความสำรวมระวัง 4 ประการ คือ (1.1) ปาติโมกขสังวรศีล ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบท (1.2) อินทริยสังวรศีล ความสำรวมอินทริยระวังไม่ให้บาปอกุศลครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย 6 (1.3) อาชีวปาริสุทธิศีล การเลี้ยงชีวิตโดยทางที่บริสุทธิ์ ไม่ประกอบอบเนสนา (หลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น) และ (1.4) ปัจจัยสันนิสิตศีล¹¹ พิจารณาใช้สอยปัจจัย 4 ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภควัตถุด้วยตัณหา จะเห็นว่า ศีลจัดได้ว่าเป็นจุดเริ่มแรก เป็นปทัฏฐานแห่งการบรรลุอุปริยมรรค เพราะเมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว ย่อมทำให้สมาธิแน่วแน่ไม่เกิดความกังวลในการปฏิบัติธรรม

2) สมาธิ คือ การตั้งใจมั่น เพื่อฝึกฝนอบรมใจตนให้ข้ามพ้นบ่วงกิเลส หมายถึงสมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 และอรูปฌาน 4 อันเป็นบาทแห่งวิปัสสนา คือ เป็นเบื้องต้นที่ผู้ปฏิบัติจะยกจิตขึ้นสู่การพิจารณาสังขารตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นการปฏิบัติเริ่มจากสมถะเป็นพื้น เมื่อบรรลุที่สุดแห่งทุกข์ได้เรียกว่าเจโตวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นด้วยสมถะเป็นบาทฐาน¹²

3) ปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคุณลักษณะและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีปัญญาพิจารณาเห็นความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ผลที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติดังกล่าวเรียกว่าปัญญาที่ทำให้เห็นภัยในวัฏสงสาร เป็นปัญญาอันชอบ หมายถึง มัคคปัญญา ก่อให้เกิดความหลุดพ้นด้วยปัญญาที่เรียกว่า ปัญญาวิมุตติ เพราะเป็นความหลุดพ้นด้วยวิปัสสนา

¹⁰ อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๑/3/529/465

¹¹ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า 25.

¹² ม.ม. (ไทย) ๑2/459/497-499

ฉะนั้น ข้อวัตรปฏิบัติที่สำคัญ คือ การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญซึ่งเป็นการศึกษาในสิ่งที่อยู่ภายในระบบพฤติกรรมของแต่ละบุคคล หรือ ศึกษาตัวเอง โดยศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขา เริ่มต้นด้วยศีล ได้แก่ ความสังวร สมาธิ ได้แก่ ความที่จิตไม่ฟุ้งซ่าน และปัญญา ได้แก่ ความรอบรู้¹³

2) วิธีการฝึกจิตตามหลักการปฏิบัติสมถภาวนาสมถภาวนา

1) วิธีฝึกจิตไม่ให้ลุ่มหลง อยากรูปร่าง เสียง กลิ่น รส ผัสสะ ที่น่าพอใจ ผู้ปฏิบัติต้องฝึกหัดมอง สิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจเหล่านี้ว่า เป็นของไม่มีความสวยงามที่แท้จริง ไม่คงทนถาวรอย่างที่เราคิดไว้ เมื่อเราฝึก ฝนความคิดมองให้เห็นความจริงเช่นนี้ จิตที่เคยยึดมั่นถือมั่นก็จะค่อย ๆ คลายจากความยึดถือให้น้อยลงไปบ้าง¹⁴ การปล่อยวางจะทำให้ได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม เพราะการฝึกหัดมองให้เห็นความจริง จะทำให้เราได้ประสบกับความ จริงด้วยตนเอง

2) วิธีฝึกจิตไม่ให้เกิดความขัดเคือง ไม่มองคนอื่นในแง่ร้าย ผู้ปฏิบัติจะต้องปลูกจิตที่มีแต่เมตตา รู้จัก รักผู้อื่น¹⁵ อีกทั้งเพ่งกลืนที่มีสี่ต่าง ๆ เช่น สีเขียว (นิลกิลิน) สีเหลือง (ปีตกลิน) สีแดง (โลหิตกลิน) สีขาว (โอทาทกลิน) จะทำให้จิตที่ชอบขัดเคือง มีปิติ (เอิบอิ่มใจ) โสมนัส (ความยินดี) เพิ่มขึ้น ความโกรธ ความขัดเคืองที่เคยมีมาก่อนก็จะค่อย ๆ จางหายไป

3) วิธีฝึกจิตไม่ให้ถูกถีนมิทธะอันเป็นภาวะที่จิตง่วงนอนเศร้าซึมเข้าครอบงำ ผู้ปฏิบัติต้องฝึก หัดการกำหนดลมหายใจเข้า หายใจออก (อานาปานสติ) เมื่อฝึกบ่อย ๆ จิตใจก็จะเข้มแข็ง ไม่ง่วงนอน ไม่เศร้าซึม เป็นจิตมีสมาธิเพิ่มขึ้น

4) วิธีฝึกจิตไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่านรำคาญ ผู้ปฏิบัติต้องฝึกหัดกำหนดลมหายใจเข้า หายใจออก (อานาปานสติ) เช่นเดียวกับผู้ถูกถีนมิทธะเข้าครอบงำสภาวะจิตที่มีความเข้มแข็ง จะมีสมาธิมากขึ้น ความฟุ้ง ซ่านหายไป มีแต่สมาธิเข้ามาแทนที่

5) วิธีฝึกจิตไม่ให้เกิดความสงสัย (วิจิกิจฉนา) เข้าครอบงำ ผู้ปฏิบัติจะต้องฝึกหัดให้เป็นคนมีเหตุผล ตามหลักที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ การที่เราจะพัฒนาความสามารถทางปัญญาตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้า จะทำให้เราพบอุปสรรคน้อยลงจนหมดอุปสรรคในที่สุด

¹³ พระอุปัชฌาย์, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 256๐), หน้า ๑.

¹⁴ ส.นิ. (ไทย) ๑6/66/๑32

¹⁵ ชุ.ช. (ไทย) 25/ 362/32๐

ตามหลักพระพุทธศาสนา การที่จิตถูกนิรณัตว์ใดตัวหนึ่งในนิรณัตว์ 5 เข้าครอบงำจิต¹⁶ ถือว่า จิตถูกครอบงำ ไม่เป็นสมาธิแล้ว ในความรู้สึกของคนทั่วไป การฝึกสมาธิต้องมีสมาธิมากๆ (ขั้นอุปนาสมาธิ) จึงจะถือได้ว่า ประสบความสำเร็จในการฝึกสมาธิ หากฝึกสมาธิได้เพียงชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) ไม่ถือว่าประสบความสำเร็จ แต่ตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานจิตที่เป็นขณิกสมาธิเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาวิปัสสนาปัญญา อย่างไรก็ตาม การที่จะใช้หลักสมถภาวนาเป็นเครื่องมือฝึกจิตให้ระงับนิรณัตว์ใดตัวหนึ่ง หดในทันทีทันใด นับว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่จะปราศจากนิรณัตว์ได้ทั้งหมด คือ พระอรหันต์ (ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนหมดกิเลสแล้ว) เท่านั้น การที่ปุถุชนทั่วไปจะเจริญสมถภาวนาไปจนกว่าจะละนิรณัตว์ได้ทั้งหมดแล้ว จึงหันไป ฝึกวิปัสสนาภาวนา นับว่าเป็นสิ่งที่เน้นช่วงระยะเวลาในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงสำหรับผู้ใคร่ต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ดังนั้น บุคคลทั่วไป แม้ยังไม่สามารถละนิรณัตว์ได้หมดทุกตัว และมีสมาธิชั่ว ประเดี๋ยวเดียว (ขณิกสมาธิ) สามารถนำสมาธิชนิดนี้มาเป็นเครื่องมือในการเจริญวิปัสสนาภาวนาต่อไปได้ ขณะที่ผู้ปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนาอยู่ หากมีนิรณัตว์ใดตัวหนึ่งเข้ามาครอบงำในระหว่างนั้น ผู้ปฏิบัติจะสามารถฝึกกำหนดได้ทันทีโดยการกำหนดรู้ตามความเป็นจริง จิตจะไม่ตกอยู่ในอำนาจของนิรณัตว์เหล่านั้น และเมื่อผู้ปฏิบัติฝึกกำหนดรู้นิรณัตว์ 5 อยู่บ่อย ๆ สามารถใช้ความสงบขั้นขณิกสมาธิ เป็นเครื่องมือในการประหารนิรณัตว์ได้ โดยผ่านกระบวนการของวิปัสสนาภาวนา ด้วยเหตุนี้ขณิกสมาธิจะเปลี่ยนสภาพเป็นมัคคสมาธิ¹⁷ ในการเจริญสมถภาวนานั้น มีอารมณ์สำหรับเพ่ง ที่เรียกว่า สมถภาวนา รวม 7 หมวด เป็นกัมมัฏฐาน 40 คือ (1) หมวดที่ 1 กสิณ 10 (2) หมวดที่ 2 อสุภะ 10 (3) หมวดที่ 3 อนุสสติ 10 (4) หมวดที่ 4 อัปปมัญญา 4 (5) หมวดที่ 5 อรูป 4 (6) หมวดที่ 6 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 (7) หมวดที่ 6 จตุธาตุววัตถานะ 1

3. การปฏิบัติสมถภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

วิธีการปฏิบัติสมถภาวนา ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้เขียนจะได้ยกตัวอย่างมาพอสังเขป และจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

1) คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต อนุสสติวรรค ปฐมมahanามสูตรท่านกล่าวว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เจ้าศากยะพระนามว่ามหาณามะเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับทูลถามว่า “ข้าแต่

¹⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมถกัมมัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 2๑, (กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538, หน้า 2.

¹⁷ อ. ปญฺญก. (ไทย) 22/22/25

พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวว่า ภิกษุจำนวนมากทำจิวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาค ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคมีจิวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป 3 เดือนจักเสด็จจาริกไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรม เป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร พระพุทธเจ้าข้า”

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ดีละ ดีละ มหานามะ การที่พระองค์เสด็จมาหา ตถาคตแล้วตรัสถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร นี่เป็นการสมควรแก่พระองค์ผู้เป็นกุลบุตร มหานามะ กุลบุตร ผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ไม่มีศรัทธาไม่ประสบความสำเร็จ¹⁸ ผู้ปรารถนาความสำเร็จเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้เกียจคร้านไม่ประสบความสำเร็จ ผู้มีสติตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้หลง สิมสติไม่ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตไม่ตั้ง มั่นไม่ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาทรม ไม่ประสบความสำเร็จ”จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสกับ มหานามะ พระองค์พึงตั้งอยู่ในธรรม 5 ประการนี้ แล้วเจริญธรรม 6 ประการ คือ (1) พระองค์พึงระลึกถึงตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นเป็นพระ อรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็น สาราธิ์ผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงตถาคตแล้ว สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อม ปรารถนาตถาคตดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความ ปลาบปลื้มอิงอรรถ¹⁹ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม²⁰ ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมี ปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจ มีปีติกายย่อมสงบ เขมิกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มี พยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญพุทธานุสสติอยู่²¹ (2) พระองค์พึงระลึกถึงธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึง เห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียก ให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน²² อันวิญญูชนพึงรู้

¹⁸ อัง.เอกาทสก.อ. (บาลี) 3/๑๑-๑2/384.

¹⁹ อัง.ฉก.อ. (บาลี) 3/๑๐/96.

²⁰ อัง.ฉก.อ. (บาลี) 3/๑๐/96.

²¹ อัง.เอกาทสก. (ไทย) 24/๑๑/4๑๑.

²² อัง.ติก.อ. (บาลี) 2/54,57/๑58.

เฉพาะตน” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงธรรม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะ
 กลุ่มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ่มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ่มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาธรรม
 ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอร
 ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ
 เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้
 ตถาคตกกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้
 มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญธัมมานุสสติอยู่²³ (3) พระองค์พึงระลึกถึงสงฆ์ว่า
 พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่
 อริยบุคคล 4 คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย
 ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก มหานามะ
 สมัยใด อริยสาวก ระลึกถึงพระสงฆ์ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ่มรุม ไม่ถูก
 โทสะกลุ่มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ่มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมปรารถนาพระสงฆ์ดำเนินไปตรง
 ที่เดียว มหานามะ อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอร ย่อมได้ความ
 ปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ
 กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคต
 กล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาท อยู่ในหมู่สัตว์ผู้
 มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญสังฆานุสสติอยู่²⁴ (4) พระองค์พึงระลึกถึงศีลของ
 พระองค์ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ
 เป็นไปเพื่อสมาธิ มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศีล สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูก
 ราคะกลุ่มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ่มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ่มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาศีล
 ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอร
 ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ
 เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้
 ตถาคต กล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มี พยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์
 ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญ สีลานุสสติอยู่²⁵ (5) พระองค์พึงระลึกถึงจาคะ
 ของพระองค์ว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน

²³ อัง.เอภาทสก. (ไทย) 24/๑๑/4๑2.

²⁴ อัง.เอภาทสก. (ไทย) 24/๑๑/4๑3.

²⁵ อัง.เอภาทสก. (ไทย) 24/๑๑/4๑3.

มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือน มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงจาคะ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปราศจากะดำเนินไปตรง มหานามะ อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความ ปลาบปลี้มอิงอรธ ย่อมได้ความปลาบ ปลี้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญจาคานุสสติอยู่²⁶ และ (6) พระองค์พึงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นยามา เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เทวดาชั้นพรหมกาย เทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศรัทธาเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศีลเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตะเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีสุตะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีจาคะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีปัญญาเช่นนั้น มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึง ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะ กลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปราศ เทวดาทั้งหลายดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ อริยสาวกผู้มีจิตดำเนิน ไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลี้มอิงอรธ ย่อมได้ความปลาบปลี้ม อิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อม เกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอผู้มีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความ สงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญเทวตานุสสติอยู่²⁷

2) ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส อังคุตรวรรค กามสูตรนิทเทส ท่านกล่าวว่า เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนกองไฟ เพราะเผาผลาญ จึงละกามได้โดยการข่มไว้ คือบุคคลที่ละกามได้โดยการข่มไว้ 10 จำพวก ได้แก่ (1) บุคคลกำลังเจริญพทุชฌานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (2) บุคคลกำลังเจริญธัมมานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (3)

²⁶ อัง.เอกาทสก. (ไทย) 24/๑๑/4๑4.

²⁷ อัง.เอกาทสก. (ไทย) 24/๑๑/4๑4.

บุคคลกำลังเจริญสังขานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (4) บุคคลกำลังเจริญสีลานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (5) บุคคลกำลังเจริญจาคานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (6) บุคคลกำลังเจริญเทวนานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (7) บุคคลกำลังเจริญอานาปานัสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (8) บุคคลกำลังเจริญมรณานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (9) บุคคลกำลังเจริญกายคตาสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (10) บุคคลกำลังเจริญอุปสมานุสสติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้²⁸

คำว่า “บุคคลละกามได้โดยการข่มไว้ เป็นอย่างไร” คือ บุคคลเมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนร่างโครงกระดูก เพราะให้ความยินดีเล็กน้อย จึงละกามได้โดยการข่มไว้ เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนชิ้นเนื้อ เพราะเป็นของทั่วไปแก่คนส่วนมาก จึงละกามได้โดยการข่มไว้ เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนคบเพลิงหญ้า เพราะไหม้ ลุกลาม จึงละกามได้โดยการข่มไว้ ดังนี้ (1) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง เพราะมีความร้อนมาก จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (2) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนความผัน เพราะปรากฏชั่วเวลาอันสั้น จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (3) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนของที่ยืมมา เพราะเป็นของครอบครองชั่วคราวตามกำหนด จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (4) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนผลไม้คาต้น เพราะเป็นเหตุ ให้หักและให้ล้ม จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (5) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนเชียงหันเนื้อ เพราะเป็นเครื่องรองรับการตัดฟัน จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (6) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนหอกหลาว เพราะเป็นเครื่องที่แทง จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (7) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนหัวงู เพราะเป็นสิ่งมีภัย เฉพาะหน้า จึงละกามได้โดยการข่มไว้ (8) เมื่อพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายเปรียบเหมือนกองไฟ เพราะเผาผลาญ จึง ละกามได้โดยการข่มไว้²⁹

จะเห็นว่า บุคคลที่ละกามได้ มี 8 จำพวก ได้แก่ (1) บุคคลกำลังเจริญปฐมฌาน ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (2) บุคคลกำลังเจริญทุติยฌาน ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (3) บุคคลกำลังเจริญตติยฌาน ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (4) บุคคลกำลังเจริญจตุตถฌาน ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (5) บุคคลกำลังเจริญอากาสานัญจายตนสมาบัติ ย่อมละกามได้โดยการข่มไว้ (6) บุคคลกำลังเจริญวิญญานัญจายตนสมาบัติ ย่อมละกามได้โดยการ ข่มไว้ (7) บุคคลกำลังเจริญอา

²⁸ ชุ.ม. (ไทย) 29/3/8.

²⁹ ชุ.ม. (ไทย) 29/3/8.

กัญญาณายตนสมาบัติ ย่อมละกันได้โดยการ ช่มไว้ (8) บุคคลกำลังเจริญเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ย่อมละกันได้โดยการ ช่มไว้³⁰

นอกจากนี้ บุคคลที่ละกันได้ โดยการตัดขาดมี 4 จำพวก ได้แก่ (1) บุคคลกำลังเจริญโสดาปัตติมรรค ย่อมละกันอันเป็นเหตุไปสู่อบายได้โดยการตัดขาด (2) บุคคลกำลังเจริญสกทาคามีมรรค ย่อมละกันอย่างหยาบได้โดยการตัดขาด (3) บุคคลกำลังเจริญอนาคามีมรรค ย่อมละกันอย่างละเอียดได้โดยการตัดขาด และ (4) บุคคลกำลังเจริญอรหัตตมรรค ย่อมละกันได้หมดสิ้น ไม่เหลือทุกสิ่ง ทุกประการ โดยการตัดขาด³¹

4. ผลของการปฏิบัติสมถภาวนา

ผลของการปฏิบัติสมถภาวนา ก็คือ การอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ การฝึกสมาธิการทำ ความเพียร ฝึกอบรมจิตมีผลหรือมีอานิสงส์มากมายตามกำลังของอารมณ์กัมมัฏฐานที่ปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นของผลหรืออานิสงส์ของสมถภาวนาได้ว่า (1) โดยการนำมาซึ่งอุปาจารฌาน และอัปปนาฌาน ในกัมมัฏฐาน 40 ประการนั้น (ยกเว้น กายคตาสติ กับอานาปานสติ ที่เหลือ 8 ประการ ได้แก่ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ มรณานุสสติ และอุปสมมานุสสติ) และ อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 กับ จตฺตาตฺตวตฺตณกัมมัฏฐาน 1 นำมาซึ่งอุปาจารฌาน กัมมัฏฐานที่เหลืออีก 30 ประการ นำมาซึ่งอัปปนาฌาน³² (2) โดยความต่างกันแห่ง ฌาน ในกัมมัฏฐาน 30 ประการ ที่นำมาซึ่งอัปปนาฌานนั้น กลสิน 10 กับอานาปานสติ 1 รวม 11 ประการ ย่อมให้สำเร็จฌานได้ทั้ง 4 ฌาน อสุภ 10 กับกาย คตาสติ 1 รวม 11 ประการย่อมให้สำเร็จเพียงปฐมฌานอย่างเดียว พรหมวิหาร 3 ข้างต้น (เมตตา กรุณา มุทิตา) ให้สำเร็จฌาน 3 พรหมวิหาร ข้อ อุเบกขา ย่อมให้สำเร็จฌานที่ 4 และอรุพกัมมัฏฐาน ย่อมให้สำเร็จเป็นอรุพฌาน คือ ฌานที่มีอรุพเป็นอารมณ์ (3) โดยภูมิที่สามารถเจริญกัมมัฏฐาน อสุภกัมมัฏฐาน 10 กายคตาสติ 1 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 รวม 12 กัมมัฏฐานนี้ ย่อมไม่บังเกิดในเทวโลกชั้นกามาวจร เพราะซากศพและอาหารอันน่าเกลียด ไม่มีในเทวโลก และในกัมมัฏฐาน 12 นั้น กับอานาปานสติ 1 รวม 13 กัมมัฏฐานนี้ ย่อมไม่บังเกิดในพรหมโลก เพราะลมอัสสาสะปัสสาวะไม่มีในพรหมโลก (4) โดยความเป็นปัจจัยเกื้อหนุน ในบรรดากัมมัฏฐานเหล่านั้น ยกเว้นอากาศกลสิน กลสินที่เหลือ 9 ประการ ย่อมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแก่อรุพฌานทั้งหลาย กลสินทั้ง 10 ประการ ย่อมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแก่อภิฌานทั้งหลาย พรหมวิหาร

³⁰ พ.ม. (ไทย) 29/3/9.

³¹ พ.ม. (ไทย) 29/3/9.

³² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมถกัมมัฏฐาน, หน้า 35.

3 (เมตตา กรุณา มุทิตา) ย่อมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแก่พรหมวิหารที่ข้อที่ 4 อารูปกัมมัฏฐานบทต่าง ๆ ย่อมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแก่อรูปกัมมัฏฐานบทสูง นอกจากผลของการเจริญกัมมัฏฐาน ทั้ง 40 ที่แสดงแล้ว ยังสามารถอารมณ์กัมมัฏฐานยังสามารถแสดงเพิ่มเติมได้คือ

เพราะผลของการปฏิบัติสมถภาวนานั้นจะต้องได้อานิสงส์แห่งการปฏิบัติดังนี้ คือ

1) อภิญญา ในบรรดากัมมัฏฐานทั้งหมด การเจริญกสิณ 10 เท่านั้นที่จะได้อภิญญา ทั้งนี้เนื่องจากเหตุ 2 ประการ คือ (1.1) สมาธิในรูปปัญจฌานที่เกิดจากการเจริญกสิณ 10 มีกำลังแรงกล้ายิ่งกว่ากัมมัฏฐานอีก 16 อย่างที่เหลือ และ (1.2) ตามธรรมดาผู้ที่ได้อภิญญานั้นต้องได้สมบัติ 9 คือ รูปฌานและอรุณฌาน เว้นแต่ผู้ที่มีบาปเป็นพิเศษเท่านั้น ฉะนั้น รูปปัญจฌานลาภบุคคลก่อนที่จะเจริญอรุณฌาน ต้องทำการเพ่งปฏิภาณนิมิตที่ได้มาจากกสิณ 9 (เว้นอากาศกสิณ) โดยปริกรรมว่า อากาโส ๆ อรูปฌานขั้นที่ 1 จึงจะเกิดได้ ถ้าไปเจริญสมถกัมมัฏฐานอื่น ๆ แทน อรูปฌานขั้นต้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ด้วยเหตุ 2 ประการนี้แหละการเจริญกสิณ 10 เท่านั้น จึงจะได้อภิญญา

2) มัคคสิทธิอภิญญา อภิญญาที่สำเร็จพร้อมด้วยมรรค เป็นลักษณะของพระอริยบุคคลที่บรรลุมรรคผลแต่ไม่มีอภิญญา แต่ปัญญาที่ประกอบกับมรรคจิตนั้นมีอำนาจเพียงพอเกี่ยวกับอภิญญาอยู่ด้วย หากแต่มิใช่ตัวอภิญญาเท่านั้น เมื่อประสงค์จะทำอภิญญาเวลาใดเวลานั้นรูปปัญจฌานที่มีตัวอภิญญาก็เกิดขึ้น ความประสงค์ที่อธิฐานไว้สำเร็จพร้อมไปด้วยมี 2 อย่างคือ (2.1) เหนือภูมิมัคคสิทธิอภิญญา อภิญญาที่สำเร็จพร้อมด้วยมรรคเบื้องต้น 3 และ (2.2) อรหัตตมัคคสิทธิอภิญญา อภิญญาที่สำเร็จพร้อมด้วยอรหัตตมรรค

นอกจากนี้ ผลของการปฏิบัติสมถภาวนาจึงทำให้เกิดฤทธิ์ ได้แก่

1) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจปฐวีกสิณ ได้แก่ (1.1) เนรมิตคน ๆ เดียวให้เป็นหลายร้อยหลายพันคน (1.2) เนรมิตตนเองให้เป็นพระยานาคพระยาครุฑ (1.3) ทำท้องอากาศ แม่น้ำ มหาสมุทรให้เป็นพื้นดิน เดิน ยืน นั่ง นอนได้ (1.4) เนรมิตเป็นต้นไม้ วิมาน วัตถุอาหาราม เคสสถาน บ้านเรือน วัตถุสิ่งของต่าง ๆ แล้วแต่ความประสงค์ของตน (1.5) ทำสิ่งเบาให้หนัก (1.6) ทำให้วัตถุตั้งมั่นติดแน่นอยู่ มิให้โยกย้ายเคลื่อนที่ไป (1.7) ได้อภิญญาตนะ คือ สามารถข่มทำลายธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อจิตใจ และสามารถข่มอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอริยกรรมและอนิยกรรม มิให้มาปรากฏภายในจิตใจของตน

2) ฤทธิ์เกิดขึ้นด้วยอำนาจอาโปกสิณ ได้แก่ (2.1) แทรกแผ่นดินไปแล้ว ผุดขึ้นมาได้ (2.2) ทำให้ฝนตก (2.3) ทำพื้นแผ่นดินให้เป็นน้ำและมหาสมุทร (2.4) ทำน้ำให้เป็นน้ำมัน นํ้านม นํ้าผึ้ง (2.5) ทำให้กระแส่น้ำพุ่งออกมาจากร่างกาย (2.6) ทำให้ภูเขา ปราสาท วิมาน สะเทือนหวั่นไหว

3) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจเตโชกสิณ ได้แก่ (3.1) เกิดควันกำบังตน และทำให้ไฟลุกโชติช่วงขึ้นจากร่างกายและวัตถุอื่น ๆ (3.2) ทำให้ฝนถ่านเพลิงตกลงมา 3. ใช้ไฟที่เกิดจากฤทธิ์ของตนดับไฟที่เกิดจากฤทธิ์ของผู้อื่นให้ดับลงได้ (3.4) สามารถเผาผลาญบ้านเมือง วัตถุสิ่งของอื่น ๆ ได้ (3.5) ทำ

ให้แสงสว่างเกิดขึ้นเพื่อจะได้แลเห็นรูปด้วยทิพพจักขุอภิญญา (3.6) ทำให้เตโชธาตุเกิดขึ้นใหม่ในสรีระในสมัยที่ปรินิพพาน (3.7) ทำให้ความมืดหายไป³³

4) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจวโยกลิณ ได้แก่ (4.1) เหาะไปได้ (4.2) สามารถไปในสถานที่ ๆ ตนเองต้องการจะไปได้อย่างรวดเร็ว (4.3) ทำสิ่งที่หนักให้เบา และ (4.4) ทำให้พายุใหญ่เกิดขึ้น

5) ฤทธิ์ที่เกิดจากอำนาจนิลกลิณ ได้แก่ 1. ทำวัตถุสิ่งของนั้นให้เป็นสีเขียว 2. ทำเหล็ก ทองเหลือง ทองแดง เป็นต้น ให้เป็นแก้วมรกต 3. ทำให้ความมืดเกิดขึ้นไม่ว่าเวลาใด 4. ได้อภิกายตนะ 5. ได้สุภวิโมกข์ คือ บรรลุ มรรค ผล นิพพาน โดยง่ายและสะดวกสบาย

6) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจปิตกกลิณ ได้แก่ (6.1) ทำให้วัตถุสิ่งของให้เป็นสีเหลือง (6.2) ทำเหล็ก ทองเหลือง ทองแดง เป็นต้น ให้เป็นทอง (6.3) ได้อภิกายตนะ (6.4) ได้สุภวิโมกข์

7) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจโลหิตกกลิณ ได้แก่ (7.1) ทำให้วัตถุสิ่งของให้เป็นสีแดง (7.2) ทำเหล็ก ทองเหลือง ทองแดง เป็นต้น ให้เป็นแก้วทับทิม (7.3) ได้อภิกายตนะ (7.4) ได้สุภวิโมกข์³⁴

8) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจโอหาทกกลิณ ได้แก่ (8.1) ทำให้วัตถุสิ่งของเป็นสีขาว (8.2) บันดาลให้สร้างหายจากความง่วงหาวนอน (8.3) บันดาลให้ความมืดหายไปได้ และ (8.4) บันดาลให้เกิดแสงสว่างเพื่อเห็นรูปด้วยทิพพจักขุได้

9) ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจจาโลกกลิณ ได้แก่ (9.1) ทำให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ให้มีแสงสว่าง (9.2) บันดาลให้สร้างหายจากความง่วงหาวนอน (9.3) บันดาลให้ความมืดหายไปได้ (9.4) บันดาลให้เกิดแสงสว่างเพื่อเห็นรูปด้วยทิพพจักขุได้³⁵

10) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญพุทธานุสสติ จะได้ผล 2 อย่างคือ อย่างต่ำและอย่างสูง ผลอย่างต่ำมี 14 ประการ คือ (10.1) เกิดความนับถือยำเกรงต่อพระพุทธเจ้ามากขึ้น (10.2) มีความเชื่อในพระพุทธเจ้ามากขึ้น (10.3) มีสติดีมากขึ้น (10.4) รู้จักคุณของพระพุทธเจ้ามากขึ้น (10.5) มีความปลื้มใจมากขึ้น (10.6) อุดหนุนต่อความกลัวสิ่งต่าง ๆ ได้ (10.7) อุดหนุนต่อทุกขเวทนาต่าง ๆ ได้ (10.8) สมควรอยู่ร่วมกับพระพุทธเจ้าได้ (10.9) สมควรที่จะบูชาของคนทั้งหลายเหมือนกับพระเจดีย์ (10.10) มีใจน้อมไปในพุทธานุสสติ คืออยากเป็นพระพุทธเจ้า (10.11) มีความละเอียดและมีความเกรงกลัวต่อความชั่ว ไม่กล้าทำความชั่วได้เหมือนกับบอญ์ในที่ตรงหน้าพระพุทธเจ้า (10.12) มีสันดานพองใสมากขึ้น (10.13) ได้เกิดในสุคติเมื่อตายแล้ว (10.14) ผลอย่างสูงมี 1 คือ ได้อุปจารสมาธิ³⁶

³³ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า 3๑๐.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3๑๑.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3๑2.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 369.

11) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญธัมมานุสสติ ผลอย่างต่ำมี 11 ประการ คือ (11.1) ย่อมเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา (11.2) ทำความตระหนักและอ่อนน้อมในพระธรรม โดยนัยว่า เราไม่พิจารณาเห็นศาสดาผู้แสดงธรรมอันเป็นอุปนายิกะอย่างนี้ ผู้ประกอบเมตตาด้วยองค์นี้ ในกาลส่วนที่เป็นอดีตเลย ในกาลบัดนี้เล่า เราก็ไม่พิจารณาเห็น เว้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น (11.3) ย่อมได้ความไพบุลย์แห่งคุณ มีศรัทธาเป็นต้น (11.4) เป็นผู้มากไปด้วยปีติและปราโมทย์ (11.5) ทนต่อความกลัวและความตกใจ (11.6) สามารถอดกลั้นทุกขได้ (11.7) มีความรู้สึกว่าได้อยู่กับพระธรรม (11.8) แม้สรีระของเขออันธัมมานุสสติประทับอยู่ ย่อมเป็นร่างควรแก่การบูชาดุจเรือนพระเจดีย์ (11.9) จิตของเขาย่อมอ่อนน้อมไปในอันจะบรรลุนุตตรธรรม คือมรรคผลนิพพาน (11.10) ในเมื่อมีการประจวบกับวัตถุที่จะพึงลวงละเมิด หิริโอตตัปปะย่อมจะปรากฏแก่เขอผู้นั้นระลึกถึงคุณแห่งพระธรรมได้อยู่ (11.11) เมื่อยังไม่บรรลุนุคุณธรรมอันยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าผลอย่างสูง ได้อุปจารสมาธิ

12) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญสังฆานุสสติ ผลอย่างต่ำ 9 ประการ คือ (12.1) เป็นผู้มีความเคารพยำเกรงในพระสงฆ์ (12.2) ได้ความไพบุลย์แห่งคุณ มีศรัทธา เป็นต้น (12.3) เป็นผู้มากไปด้วยปีติและปราโมทย์ (12.4) ทนต่อความกลัวและตกใจ (12.5) มีความรู้สึกว่าได้อยู่กับพระสงฆ์ (12.6) แม้สรีระของเขออันสังฆานุสสติประทับอยู่ ย่อมเป็นร่างควรแก่การบูชา ดุจโรงอุโบสถ อันมีสงฆ์ประชุมกันอยู่ณนั้น 7. จิตของเขาย่อมอ่อนน้อมไปในอันจะบรรลุถึงพระสังฆคุณ (12.8) ในเมื่อมีการประจวบเข้ากับวัตถุที่จะพึงลวงละเมิด หิริโอตตัปปะย่อมจะปรากฏแก่เขอผู้รู้สึกรากับเห็นพระสงฆ์อยู่ต่อหน้า (12.9) เมื่อยังไม่บรรลุนุคุณอันยิ่งขึ้นไป เขอย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าผลอย่างสูง ได้อุปจารสมาธิ³⁷

13) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญสีลานุสสติ ผลอย่างต่ำ 10 ประการ คือ (13.1) ย่อมเป็นผู้มีความเคารพในการศึกษาในเรื่องศีล (13.2) มีความประพฤติเหมาะสม (13.3) ปราศจากภัยทั้ง (13.4) มีภัยอันเกิดแต่การติเตียนตนว่า เป็นคนไม่ดี เป็นต้น (13.4) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้แต่เล็กน้อย (13.5) ได้ความไพบุลย์แห่งคุณ มีศรัทธาคือความเชื่อในศีลมากขึ้น เป็นต้น (13.6) มีสติไพบุลย์ในศีลมากขึ้น (13.7) มีปัญญารู้จักศีลมากขึ้น (13.8) มีสันดานผ่องใสมากขึ้น (13.9) มีความปลื้มใจมากขึ้น (13.10) เมื่อแตกตายทำลายขันธ ย่อมมีสุคติโลกสวรรค์เป็นไปในเบื้องหน้าผลอย่างสูง ได้อุปจารสมาธิ

14) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญจาคานุสสติ ผลอย่างต่ำมี 6 ประการ คือ (14.1) ย่อมเป็นผู้หมั่นบำเพ็ญการสละโดยประมาณยิ่งคือยินดีในการแบ่งปัน (14.2) มีอหยาตัยไม่โลภ คือไม่มีนิสัย

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 384.

เป็นคนเห็นแก่ได้ (14.3) จะมีความเมตตาสงสารแก่ผู้อื่น (14.4) จะเป็นคนแก้แค้นในที่ประชุม คือไม่กลัวที่ใครจะตีว่าตระหนี่ (14.5) มากไปด้วยปิตีและปราโมทย์ คือเป็นผู้มีความปลื้มใจมาก (14.6) เมื่อยังไม่บรรลुकุณอันยิ่งขึ้นไป เธอย่อมเป็นผู้มีสติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าผลอย่างสูง ได้อุปจารสมาธิ

15) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญเวทธานุสสติ ผลอย่างต่ำมี 7 ประการ คือ (14.1) ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของเวทดาทั้งหลาย (14.2) ถึงความเป็นผู้โอบุญด้วยคุณมีศรัทธาเป็นต้น (14.3) มีสติมากขึ้น (14.4) มีปัญญามากขึ้น (14.5) มีสันดานพองใสมากขึ้น (14.6) เป็นผู้มากไปด้วยปิตีและปราโมทย์ คือ มีความปลื้มใจมากขึ้น (14.7) เมื่อแตกตายทำลายขันธ ย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าผลอย่างสูง ได้อุปจารสมาธิ³⁸

16) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญอุปสมานุสสติ ผลอย่างต่ำมี 12 ประการ คือ (16.1) จิตไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะ กลุ้มรุม (16.2) เป็นจิตที่มุ่งตรงต่ออุปสมะแท้ (16.3) องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดย่อมเกิดขึ้นแก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้วในขณะเดียวกัน (16.4) นอนหลับสบาย (16.5) ตื่นขึ้นก็สบาย (16.6) เป็นผู้ไม่มีอินทรีย์อันสงบ (16.7) เป็นผู้ที่มีใจสงบ (16.8) มีหิริโอตตปปะ (16.9) น่าเลื่อมใส (16.10) มีอรัญญิกประณีต (16.11) เป็นที่เคารพและยกย่องของคนทั้งหลาย (16.12) เมื่อยังไม่บรรลुकุณที่สูงขึ้นไป ย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าผลอย่างสูงได้อุปจารสมาธิ

17) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญมรณานุสสติ ผลอย่างต่ำมี 13 ประการ คือ (17.1) ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาทเนื่องนิตย (17.2) ได้อนภิรตสัญญา คือ ความไม่น่ายินดีในภพทั้งปวง (17.3) จะไม่น่ายินดีต้นต้นในการได้การมีทั้งปวง (17.4) จะละความยินดีในชีวิตเสียได้ (17.5) จะชอบตบิปปคือ ความชั่วต่าง ๆ (17.6) ไม่มากไปด้วยการสะสม (17.7) จะไม่ละโมภในสิ่งของทรัพย์สินสมบัติทั้งปวง (17.8) ปราศจากความตระหนี่ คือ จะไม่เป็นคนตระหนี่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว (17.9) อนิจจสัญญา ก็ย่อมถึงความเข้าใจของแก่เธอ คือ จะรู้สึกในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร (17.10) ทุกขสัญญาและอนัตตสัญญาก็ย่อมปรากฏแก่เธอ (17.11) เวลาจะตายจะไม่กลัวตาย (17.12) เวลาจะตายจะไม่หลงตาย ไม่หลงทำกิริยา (17.13) ถ้าเธอมีได้ชมพระอมตะเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะเหตุนี้แล ผู้มีปัญญาดีจึงทำความไม่ประมาทในมรณัสสติ อันมีอานุภาพมากอย่างนี้ทุกเมื่อ เทอญผลอย่างสูง ได้อุปจารสมาธิ³⁹

18) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญกายคตาสติ ผลอย่างต่ำ อดทนต่อความยินดีในร้ายได้ คือไม่ยินดีในร่างกาย และไม่ยินร้ายต่อร่างกายจนเกินไปนักผลอย่างสูง ได้ฌาน 4 อภิญญา 5

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 392.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4๑๐.

อานิสงส์อีก คือ (18.1) ย่อมเป็นผู้ข่มได้ ทั้งความไม่ยินดีและความยินดี อันความไม่ยินดีหาข่มเธอได้ ไม่ เธอข่มเสียได้ครอบงำเสียได้ ซึ่งความไม่ยินดี ที่เกิดขึ้นอยู่ (18.2) เป็นผู้ข่มความกลัวภัยได้ อันความกลัวภัยหาข่มเธอได้ไม่ เธอข่มเสียได้ครอบงำเสียได้ ซึ่งความกลัวภัยที่เกิดขึ้นอยู่ (18.3) เป็นผู้ทนต่อความหนาวร้อน ฯลฯ (18.4) เป็นคนที่อดกลั้นต่อทุกข์เวทนาทุกขเวทนาจะคร่าชีวิตได้ (18.5) ได้อาศัยสี่ต่างๆ แห่งโกฏฐาสทั้งหลายมีผมเป็นต้น จะเป็นผู้ใดมานาน ทั้ง 4 (18.6) สามารถจะได้บรรลุลอภิญญา 6 เหตุนั้นผู้มีปัญญาเห็นภัยในวัฏสงสารถึงเป็นผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญกายคตาสตินี้ อันมีอานิสงส์เป็นเอนกดังกล่าวนี้อแล้ว

19) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติ ได้แก่ (19.1) สามารถตัดเสียซึ่งวิตกมีกามวิตกเป็นต้น เพราะเป็นธรรมอันละเอียดและประณีต (19.2) เป็นธรรมเครื่องพักอยู่อันละมุนละไมและเป็นสุข (19.3) เจริญให้มาก ทำให้มากแล้วย่อมยังสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์ เมื่อสติปัฏฐาน 4 อันบุคคลเจริญมาก ทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ 7 ให้บริบูรณ์ เมื่อบุคคลยังโพชฌงค์ 7 ให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ (19.4) ผู้ที่ใดสำเร็จจรรตผลโดยอาศัยการเจริญอานาปานสติก็มีฐานเป็นบาท ย่อมกำหนดรู้ในอายุสังขารของตนว่าจะอยู่ไปได้สักเท่าไร และสามารถรู้กาลเวลาที่จะปรินิพพานด้วย (19.5) กลับเป็นสุขไม่ตื่นนอน (19.6) ตื่นก็เป็นสุข คือ มีใจเบิกบาน 7. มีร่างกายสงบเรียบร้อย 8. มีหิริโอตตัปปะ (19.9) นุ่มนวลใส (19.10) มีอหยาตัยประณีต (19.11) เป็นที่รักของคนทั้งหลาย (19.12) ถ้ายังไม่สำเร็จจรรตผล นิพพาน เมื่อแตกตายทำลายขันธก็มีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า⁴⁰

20) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญเมตตา ได้แก่ (20.1) สุข สุขุติ นอนหลับสบายคล้ายเข้าสมาบัติ(20.2) สุข ปฏิพัชฌิต เมื่อตื่นนอนคล้ายกับออกจากสมาบัติ (20.3) น ปาปก สุขิน ปสฺสตี ไม่ฝันเห็นสิ่งที่ชั่ว และเรื่องที่น่าเกลียด น่ากลัว ฝันเห็นแต่สิ่งที่ดีที่น่าปลื้มใจ (20.4) มนุสฺสาน ปิโย โหติ เป็นที่รักของคนทั้งหลาย (20.5) อมฺนุสฺสาน ปิโย โหติ เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลายมีเทวดา เป็นต้น (20.6) เทวตา รกฺขณฺติ เทวตาทั้งหลายย่อมรักษา (20.7) นาสุส อคฺติ วา วิสํ วา สตุถํ วา กมฺติ ไฟหรือยาพิษ หรือศัตราวุธต่าง ๆ ทำลายไม่ได้ (20.8) ตวํ จิตฺตํ สมายิตฺติ มีจิตใจสงบได้เร็ว (20.9) มุขวณฺโณ วิบุปฺสตีติ มีหน้าตาผ่องใส (20.10) อสมฺมุพฺโพ กาล กโรตี เมื่อเวลาตายจิตใจไม่พันเพือน คือไม่หลงตาย 11. อุตฺตรํ อปฺปวิวิชฺฌณฺโต พุทฺทมโลกุปฺโป โหตี แม้ว่าจะไม่ได้บรรลุมรรคผลอันประเสริฐในภพนี้ก็ตาม ถ้าได้รูปฌาน จักไปบังเกิดในพรหมโลก⁴¹

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 475.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5๐9.

21) ผลหรืออานิสงส์ของการเจริญอาหาเรปฏิกูลสัญญา ได้แก่ (21.1) ประหารสตัณหาได้ เพราะประสงค์เพียงแต่จะดำรงชีวิตร่างกายเอาไว้ เพื่อจะได้ทำการปฏิบัติให้พ้นไปจากวัฏฏทุกข์นี้ แม้ ตัณหา ราคะ ในกามคุณ 5 ผู้เจริญย่อมละลงได้ (21.2) อาศัยเหตุคือการละตัณหา ราคะ ในกามคุณ 5 ลงได้นี้ ผู้เจริญย่อมกำหนดรู้รูปขันธ์โดยปริญา 3 แม้กายคตาสติภาวนาย่อมสำเร็จบริบูรณ์ไปด้วยและอนุโลมเข้าไปในปฏิปทาแห่งอสุภสัญญาด้วย (21.3) แม้ว่าผู้เจริญยังไม่สามารถเข้าสู่มรรค ผล นิพพานในภพปัจจุบันทันตาเห็นนี้ก็ตาม ย่อมมีสุคติเป็นที่ไปเบื้องหน้า

กล่าวสรุปได้ว่า การเจริญสมถภาวนาไม่ใช่ว่าการดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะไม่ใช่ว่าการ ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง เมื่อฉานจิตไม่เสื่อมและฉานวิถิจิตเกิด ก่อนจุติจิต เป็นกัมมปัจจัยให้ฉานวิปากจิตปฏิสนธิในพรหมภูมิชั้นต่าง ๆ แต่เมื่อหมดอายุของพรหม ภูมินั้น ๆ แล้ว ในภพภูมิอื่น ๆ ที่จิตอาศัยอยู่สภาวะจิตต้องกลับมาสู่ความ ยินดี พอใจ ติดข้อง ในตัวตน ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะต่อไป

5. บทสรุป

จากการหลักการและวิธีการปฏิบัติสมถภาวนา พบว่า ประการแรก ก็คือ โยคีต้องชำระศีล ให้บริสุทธิ์ก่อนต่อจากนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุณมิตรผู้ให้พระกัมมัฏฐานแล้ว พึงถวายตัวแต่พระผู้มีพระ ภาดเจ้าหรือแก่พระอาจารย์ แล้วพึงทำตนให้เป็นผู้มีศีลสมาธิอันสมบูรณ์แล้วถึงขอพึงเอาพระ กัมมัฏฐานแล้วฝึกจิตไม่ให้ลุ่มหลงในกิเลสต่างๆ ในการเจริญสมถภาวนานั้น มีอารมณ์สำหรับเพ่ง ที่ เรียกว่า สมถภาวนา แบ่งรวมเป็น 7 หมวด เป็นกัมมัฏฐาน 40 คือ (1) หมวดที่ 1 กสิณ 10 (2) หมวดที่ อสุภะ 10 (3) หมวดที่ 3 อนุสสติ 10 (4) หมวดที่ 4 อัปปมัญญา 4 (5) หมวดที่ 5 อรูป 4 (6) หมวดที่ 6 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 (7) หมวดที่ 6 จตุธาตุวัตถุ 1 ส่วนผลหรืออานิสงส์ของการปฏิบัติ สมถภาวนามีต่างๆ กันไปเช่น การนำมาซึ่งอุปจารฉานและอัปปนาฉาน ในกัมมัฏฐาน 40 ประการ นั้น (ยกเว้น กายคตาสติ กับอานาปานสติ ที่เหลือ 8 ประการ ได้แก่ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สीलานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ มรณานุสสติ และอุปสมานุสสติ) และ อาหาเร ปฏิกูลสัญญา 1 กับ จตุธาตุวัตถุ 1 นำมาซึ่งอุปจารฉาน กัมมัฏฐานที่เหลืออีก 30 ประการ นำมาซึ่งอัปปนาฉานเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: วิญญาน.
- _____. (2539). **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: วิญญาน.
- _____. (2539). **ปกรณ์วิเสสบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: . วิญญาน.
- พระพุทธรูปโสเถระ. (2548) .**คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- พระอุปัชฌาย์โสเถระ. (2560).**วิมุตติมรรค**. แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิสรัปชัน
Management of learning resources in accordance with
Buddhism in the era of disruption

ธนิดา พูลเจริญ¹

Thanida Pooljarain

E-mail: thanidapooljarain@gmail.com

Received: February 17, 2023 Revised: May 30, 2023

Accepted: June 2, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมในยุคดิสรัปชัน อันเป็นการบริหารแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่สนใจใฝ่รู้ แหล่งเรียนรู้มีทั้งภายในสถานศึกษา และชุมชน แหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษานอกจากห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ แล้ว สถานที่ทุกแห่งในบริเวณสถานศึกษาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ และบางครั้งสถานศึกษาอาจจัดเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่ เช่น จัดเป็นจุดศึกษา สวนการเรียนรู้ ค่าการเรียนรู้ โดยสถานศึกษาต้องจัดการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนกับแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน แนวคิดในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่กล่าวในเบื้องต้นนั้น จะบังเกิดประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติต้องยึดหลักปรัชญาการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ การบริหารแหล่งเรียนรู้จะให้เกิดเป็นผลงานที่ดีและมีประสิทธิภาพต้องมีหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคดิสรัปชันด้วย หลักพรหมวิหารธรรม 4 อันเป็นคุณธรรมสำหรับทำให้บุคคลในองค์กรสถานศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติในทางอันประเสริฐ และหลักกุศลธรรม 4 อันเป็นหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมสำหรับการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญาก่อให้เกิดความเจริญออกมา มาบูรณาการเข้ากับแหล่งเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมวิถีไทยและเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "โลกาภิวัตน์" และ "ดิจิทัลดิสรัปชัน"

¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Doctor of Education Program in Buddhist Educational Administration, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

คำสำคัญ : การบริหารแหล่งเรียนรู้, หลักพุทธธรรม, ยุคดิจิทัล

Abstract

This article presents the management of learning resources in accordance with the *Buddhadhamma* or Buddhist teaching in the corruption age, which is managing the learning resources that learners can search for answers that are interested in knowing. Learning sources are both within the school, and communities. The learning resources outside the school include various laboratory, all places within the school area are a learning source. Sometimes the school may add more existing things such as a study point learning set, learning garden, learning camp, in which the schools must arrange the learning management linking continuous activities during learning in the classroom and learning resources within the school. The principle of teaching and learning arrangement by using the basic learning resources which create a practical efficiency must adhere to the learning philosophy that focuses on students. The management of learning resources which will be a good work and effective, must have applied to the changing situation in disrupted age. Four *Brahamavihara*, which is basic virtues, should be performed by education persons who followed noble path. The Four *Vuddhi* supporting administration and duties supporting for all people and virtues to enhance the wisdom and moral must be integrated the learning resource as the root of Thai culture and to be in line with the global changes 'Gglobalization' and 'Digital Disruption'.

Keywords: Management of learning resources, Buddhist principles.

1. บทนำ

เทคโนโลยีการศึกษามีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปและพัฒนาการปรับโครงสร้างของประเทศให้ก้าวเข้าสู่ยุค Digital Disruption เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยวิธีการทางการศึกษาการปรับปรุงประสิทธิภาพของการศึกษาให้สูงขึ้นเทคโนโลยีทางการศึกษา สิ่งสำคัญคือต้องเร่งการพัฒนาและเตรียมความพร้อมให้กับคนรุ่นใหม่ มีการเชื่อมโยงการขยายแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ตาหูฟัง อุปกรณ์ในสมัยก่อนมักเน้นการใช้ประสาทสัมผัส ด้านการฟังและการดูเป็นหลัก การใช้เทคโนโลยีเข้ากับการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่มีความ

จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยี การศึกษาในการปฏิรูปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนไปการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องกระตุ้นการเรียนรู้²

แหล่งเรียนรู้ (Wisdom) เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัลขึ้นได้อีกแนวทางหนึ่ง แหล่งเรียนรู้เสมือนจะมุ่งพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ ส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่าและเกิดผลโดยตรงต่อตัวผู้เรียน³ โดยสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรอบรู้ ซึ่งผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ การสร้างสังคมความรู้และสังคมภูมิปัญญา เป็นแนวทางสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ แต่สังคมภูมิปัญญาและสังคมความรู้ที่แท้จริงควรมาจากฐานรากของสังคม และการพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เพราะชุมชนคือฐานรากของประเทศ ถ้าชุมชนทั้งหมดเข้มแข็งทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา ประชาธิปไตย ประเทศก็จะมั่นคง⁴ การนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา จึงถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของสังคมวิถีชีวิตคนไทยที่ได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า วิถีพุทธ เป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา (Buddhist Way of Life) โดยมีหลักพรหมวิหารธรรม 4 และหลักกุศลธรรม 4 มาบูรณาการเข้ากับแหล่งเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมวิถีไทยและเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "โลกาภิวัตน์" และ "ดิจิทัลดิสรักชัน" ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

² สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรักชัน, **วารสาร Journal of Modern Learning Development**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน 2563, หน้า 245.

³ ปิยะกรณ์ อำนัณณิ, "การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เสมือน "สวนสัตว์" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 เขตพื้นที่ การศึกษาจังหวัดพิษณุโลกเขต 1", **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 2551, หน้า 34.

⁴ ประเวศ วะสี, **จุดเปลี่ยนมหาวิทยาลัยไทย-จุดเปลี่ยนประเทศไทย**, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มาออนไลน์, <https://www.thaipost.net/> [31 มกราคม 2566].

บทความนี้จะนำเสนอการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมในยุคดิจิทัล โดยนำหลักพุทธธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เข้ากับการบริหารแหล่งเรียนรู้ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาของโลกยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 1) หลักพรหมวิหารธรรม 4 และ 2) หลักกุศลธรรม 4 การให้บริการของแหล่งเรียนรู้ พร้อมทั้งวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กร ตลอดจนวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการสถานศึกษาสืบสานวัฒนธรรมวิถีไทย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการจัดการในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. การบริหารแหล่งเรียนรู้

การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ที่หลากหลายจึงมีความสำคัญต่อผู้เรียนทั้งแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพและแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศอันจะช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงองค์ความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้มีความน่าสนใจเข้าใจง่ายและช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทั้งระหว่าง ผู้เรียนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง รวมถึงการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งมีผลต่อความยั่งยืนของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ (Wisdom) หมายถึง แหล่งหรือที่รวม ซึ่งอาจเป็น สภาพสถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอน ที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนเป็นผู้แนะแนวและมีนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการ และความพร้อมของผู้เรียน การประเมิน และการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะที่สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นหรือห้องเรียน⁵ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว ในรูปของบุคคล สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ รวมทั้งสถานการณ์ นิทรรศการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยทำให้

⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2553, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2554, หน้า 3.

นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามหลักสูตร ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น⁶ หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยการทำกิจกรรมโดยการปฏิบัติจริง (Learning by Doing) เป็นแหล่งเพื่อทัศนศึกษาเป็นแหล่งฝึกงานและแหล่งประกอบอาชีพของผู้เรียน เป็นห้องเรียนทางธรรมชาติ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิจัย และฝึกอบรม ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้เต็มที่และทั่วถึง มีข้อมูลแก่ผู้เรียนในเชิงรุกสู่ทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ประหยัดและสะดวก สามารถเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันมีสื่อประเภทต่าง ๆ อาทิ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้การสอนและการพัฒนาอาชีพ⁷

สรุปได้ว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ที่มีครูเป็นผู้สอน เป็นผู้แนะแนว และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามหลักสูตร ก่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น

3. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง นักการศึกษาได้กล่าวสรุปความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ คือ 1) กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่หลากหลาย 2) ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งขึ้นโดยใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลสะท้อนความคิดเห็นจากแหล่งการเรียนรู้ 3) กระตุ้นมุ่งเน้นลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งผลักดันให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้นสามารถสร้างผลผลิตในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูงขึ้น 4) เสริมสร้างการเรียนรู้จนเกิดทักษะการแสวงหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพโดยอาศัยการสร้างตระหนักเชิงมนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและ ความแตกต่างของข้อมูล 5) แหล่งการเรียนรู้เสริมสร้างการพัฒนาการคิด เช่น การแก้ปัญหา การให้

⁶ วินัย หริมเทศ, กลยุทธ์การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2563. หน้า 11.

⁷ ชัชฎา อุดมสิทธิ์, การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 40, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2561. หน้า 12.

เหตุผลและการประเมินอย่างมีวิจารณ์ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยอิสระ 6) เปลี่ยนเจตคติของครู และผู้เรียนที่มีต่อเนื้อหาวิชาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 7) พัฒนาทักษะการวิจัยและความเชื่อมั่นตนเองในการค้นหาข้อมูล⁸ หรือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579 ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เป้าหมายข้อที่ 3.4 ได้กำหนดตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ว่าแหล่งเรียนรู้ สื่อตำราเรียน นวัตกรรมและสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมาตรฐานและประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่ แหล่งเรียนรู้ต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น⁹ สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561 ที่ได้ให้ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ โดยกำหนดไว้ในนโยบายที่ 5 ด้านการจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ข้อที่ 1.2 โดยกำหนดความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม¹⁰ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ คือ สิ่งที่จะช่วยกระตุ้นเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาการทางความคิดของผู้เรียน ทำให้เกิดความอยากรู้ใคร่รู้ แสวงหาวิชาความรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ ได้คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง อันจะส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นและมีเจตคติที่ดีต่อเนื้อหาวิชาและครูผู้สอน

4. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและหน่วยงานได้จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งแบ่งตามลักษณะและการจัดแสดงของแหล่งเรียนรู้ โดยประเภทของแหล่งเรียนรู้ มีดังต่อไปนี้ แหล่งเรียนรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ตัวอย่างแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์

⁸ กิ่งแก้ว อาริรักษ์, การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบหลากหลาย, กรุงเทพมหานคร: เมธีทิปส์, 2548, 118.

⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560, หน้า ๑๖

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560, หน้า 7.

สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรม ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดประชาชน สวนพฤกษศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ อุทยานวิทยาศาสตร์ ฯลฯ¹¹ หรือจัดจำแนกตามสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้จำแนกประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้ 2 แบบ คือ 1) จัดตามลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ (1) แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะหาความรู้ได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร ทราย หิน ทราย ชายทะเล เป็นต้น (2) แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยีทางการศึกษาที่อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ เป็นต้น (3) แหล่งการเรียนรู้บุคคล เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านประกอบอาชีพ ตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์และผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 2) จัดตามแหล่งที่ตั้งของแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ (1) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน เดิมมีแหล่งการเรียนรู้หลัก คือ ครู อาจารย์ ต่อมามีการพัฒนาเป็นห้องปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องจริยธรรม ห้องศิลปะ ตลอดจนอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ห้องอาหาร สนาม ห้องน้ำ สวนดอกไม้ สวนสมุนไพร แหล่งน้ำในโรงเรียน เป็นต้น (2) แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งด้านสถานที่และบุคคล ซึ่งอาจอยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียงโรงเรียน ท้องถิ่นที่โรงเรียนพาผู้เรียนไปเรียนรู้ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ชายทะเล สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ทุ่งนา สวนผัก สวนผลไม้ วัด ตลาด ร้านอาหาร ห้องสมุดประชาชน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย การละเล่นพื้นเมือง แหล่งทอผ้า แหล่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ¹²

สรุปได้ว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ สามารถสรุปตามลักษณะของแหล่งเรียนรู้ได้เป็น 2 แหล่ง คือ 1) แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) ประเภทบุคคล ได้แก่ ครู อาจารย์ (2) ประเภทสถานที่ ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายใน ห้องสมุดและห้องปฏิบัติการต่าง ๆ (3) ประเภทสิ่ง ได้แก่ วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์การสอน สิ่งพิมพ์ และเครื่องมือเทคโนโลยี เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน 2) แหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) ประเภทบุคคล ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) ประเภทสถานที่ ได้แก่ อาคารสถานที่ที่รวบรวม

¹¹ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, แหล่งการเรียนรู้เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรสถานศึกษา 2554, กรุงเทพมหานคร: เสริมสินพรเพรสซิสเต็ม, 2554, หน้า 19.

¹² สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545–2559), กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค, 2546, หน้า 8–9.

หรือเป็นแหล่งความรู้เฉพาะด้านที่อยู่นอกสถานศึกษา (3) ประเภทสื่อ ได้แก่ เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ไม่มีอยู่ในสถานศึกษา

5. หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้

การบริหารสถานศึกษาที่ดีจะต้องยึดหลักพุทธธรรมในการบริหารงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ คือ ธรรมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณซึ่งทำได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน¹³ ได้แก่

1. **หลักพรหมวิหารธรรม** ¹⁴ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ บางทีแปลว่า ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ เรียกอีกอย่างว่า อปปมัญญา 4 เพราะแผ่ส่งมาเสมอ โดยทั่วไปในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต ซึ่งประกอบด้วยธรรม 4 ประการคือ 1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข มีจิตพองใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุ อันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน¹⁵

สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรม 4 เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่ หรือผู้ประเสริฐ คุณลักษณะของผู้มีพรหมวิหารธรรมที่ถูกต้องแท้จริง เป็นหลักพุทธธรรมในการ

¹³ พระเทพโสมถะ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมเพื่อการบริหาร**, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มาออนไลน์, https://www.tungsong.com/Read/principle/p_khunatam_5.htm. [31 มกราคม 2566].

¹⁴ คู่มือระเบียบใน ที.ม. (ไทย) 10/327/256.

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 124.

บริหารที่เป็นแนวทางวิธีการปฏิบัติเพื่อการครองคนที่สำคัญยิ่ง ที่ทำให้บุคคลในองค์กรสถานศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติในทางอันประเสริฐทั้งต่อตน และผู้อื่น

2. หลักคุณธรรม 4 หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา ก่อให้เกิดความเจริญอกงาม เป็นคุณธรรมที่มีอุปการะมากแก่นุชยธรรม ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ธรรม 4 ประการ เป็นไฉน คือ สปัปฺริสสังเสวะ การคบสัปบุรุษ 1 สัทธัมมัสสวะ พังค้ำสั่งสอนของท่าน 1 โยนิโสมนสิการ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย 1 อัมมานุอัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้ แลย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา¹⁶ โดยมีรายละเอียดขององค์ประกอบหลักคุณธรรม 4 ประการนั้น ได้แก่ 1) สปัปฺริสสังเสวะ การคบหาสัปบุรุษ หมายถึง คบหาสมาคม หรือเสวนากับมิตรดีคนดีครุติ ผู้มีความประพฤติดี ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ผู้มีความรู้ในการฝึกฝนอบรมจิต หรือมีคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรจะเป็นผู้สร้างศรัทธาและนาบุคคลเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางพระปริยัติธรรมและปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา 2) สัทธัมมัสสวะ พังสัทธรรม หมายถึง เมื่อได้ฟังคำแนะนำของกัลยาณมิตรเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ การปฏิบัติในการฝึกฝนอบรมจิต พึงศึกษาให้ได้รับความรู้ที่แท้จริง 3) โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง เมื่อได้รับความรู้ทางอายตนะภายนอกนั้นแล้วพึงศึกษาเหตุผลของเรื่องนั้นๆ คิดพิจารณาให้เห็นเหตุผลไตรตรองสิ่งที่รับรู้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์แยกแยะหาจุดรวมเพื่อพิสูจน์ความรู้ หรือการลองศึกษาปฏิบัติของวิธีฝึกหัดฝึกฝนอบรมจิตทั้งหลายมารวมตรวจสอบ ทดลองเปรียบเทียบหาข้อเท็จจริง โดยใช้ความรู้หรือปัญญาเป็นสิ่งที่ขาดลงไปว่าควรจะฝึกหัดด้วยวิธีใดอย่างไรจึงจะเป็นผลให้เกิดสติ 4) อัมมานุอัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรม กิจกรรมหรือศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้ ปราชญ์ชาวบ้านนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนรวมถึงประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผลเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นต่อไป¹⁷

สรุปได้ว่า วุฒิธรรม 4 เป็นหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา ก่อให้เกิดความเจริญอกงาม เป็นคุณธรรมที่มีอุปการะมากแก่นุชยธรรม อันประกอบไปด้วย 4

¹⁶ ดูรายละเอียดใน อง.จตุตถ. (ไทย) 21/248/332.

¹⁷ สารีณี อาษา, วุฒิธรรม 4 : พุทธธรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม, วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564) : 6-7.

ประการได้แก่ สัมปยุตสังสวะ การคบหาสัตบุรุษ สัทธัมมัสสนะ พังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย ชัมมานุชัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

6. การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิสรัปชัน

การปฏิรูปและพัฒนาภาคการศึกษาไทย เพื่อรับมือโลกยุค "Digital Disruption" พร้อมปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง รวดเร็ว โดยเฉพาะ AI เข้ามามีบทบาทกับการใช้ชีวิตและการทำงานมากขึ้น และประสบการณ์นานปีที่น่าวันสำคัญน้อยลง¹⁸ การพัฒนาทักษะชีวิตที่สามารถยืดหยุ่น ปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่เป็นจริง (Resilience) บนพื้นฐานของการจัดการศึกษาในอนาคต ที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต¹⁹ สถานศึกษาทุกระดับพึงเป็นแหล่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้สอนควรพิจารณาและมอบหมายการให้ผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ จึงควรจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีคุณภาพและต้องส่งเสริมให้นักเรียนใช้แหล่งเรียนรู้ให้คุ้มค่า และได้รับประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มากที่สุด พร้อมนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "โลกาภิวัตน์" และ "ดิจิทัลดิสรัปชัน" ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารแหล่งเรียนรู้ได้ ดังต่อไปนี้

1. การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิสรัปชัน ด้านแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาด้วยหลักพรหมวิหารธรรม 4 ทั้งประเภทสถานที่ ประเภทสื่อ และประเภทบุคคล ประกอบด้วย เมตตา คือ ความปรารถนาให้บุคคลในองค์กรมีความสุข ให้คำแนะนำปรึกษาดูแลเอาใจใส่สนับสนุนการทำงาน กรุณา คือ ความปรารถนาให้พ้นทุกข์ หากการทำงานเกิดปัญหาหรืออุปสรรค มีพูดคุย สอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไขและพูดให้กำลังใจ มุทิตา คือ เมื่อประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการงาน ด้านครอบครัว หรือในทุกๆด้าน ผู้บริหารแสดงความยินดีด้วยความจริงใจ และเห็นเป็นคนสำคัญ และอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง ปฏิบัติหน้าที่อย่างยุติธรรมให้ความช่วยเหลือเท่าเทียมกัน ไม่ปฏิบัติเอื้อนเอียงด้วยความรักหรือความชัง ย่อมส่งผลให้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าประเภทสถานที่ ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายใน ห้องสมุดและห้องปฏิบัติการ

¹⁸ ศ.ดร.สุวัชรวิทย์ สุวรรณสวัสดิ์. รับมือโลกยุค “ดิสรัปชัน” หมดยุคค๋อยเป็นค๋อยไปต้องรีบปรับตัวให้ทันโลก. แหล่งที่มา ออนไลน์. <https://www.brandage.com/article/16571/Digital-Disruption> [31 มกราคม 2566].

¹⁹ ธวัชชัย สุขสีดา. การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในยุควิถีใหม่ (NEW NORMAL). วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2564.

ต่าง ๆ ประเภทสื่อ ได้แก่ วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์การสอน สิ่งพิมพ์ และเครื่องมือเทคโนโลยี เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเป็นผลสำเร็จของงานที่มีต่อตนเองและองค์กรนั้นๆ ตามมา เป็นต้น

2. การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิจิทัล ด้านแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาด้วยหลักคุณธรรม 4 ทั้งประเภทสถานที่ ประเภทสื่อ และประเภทบุคคล ได้แก่ ประชาชน ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย สัปบุรุษสังสวะ การคบหาสัตบุรุษ หรือเสวนากับมิตร ดีคนดีครูดีมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้มีความประพฤติดี ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา สัทธัมมัสสนะ ฟังคำชี้แนะ เมื่อได้ฟังคำแนะนำของกัลยาณมิตรเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ก็ได้รับความรู้ที่แท้จริง โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย หรือพิจารณาหาเหตุผลของเรื่องนั้นๆ คิดไตร่ตรองสิ่งที่รับรู้มา วิเคราะห์ สังเคราะห์แยกแยะหาจุดรวมเพื่อพิสูจน์ความรู้ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรม กิจกรรมหรือศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้ ประชาชน ชุมชน นำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนรวมถึงประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เฉพาะด้านที่อยู่นอกสถานศึกษาและเทคโนโลยีที่ไม่มีอยู่ในสถานศึกษา

7. สรุป

การบริหารแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการเรียนรู้อยู่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ที่มีครูเป็นผู้สอน เป็นผู้แนะแนวและมีนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามหลักสูตร ก่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น โดยที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากบุคคลที่มีประสบการณ์หรือผู้เชี่ยวชาญอาชีพต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ทักษะมากขึ้น ลักษณะของแหล่งเรียนรู้สามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าให้เท่าทันในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Disruption) ได้เป็น 2 แหล่ง คือ 1) แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ ประเภทสื่อนำมาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ หลักพรหมวิหารธรรม 4 อันเป็นคุณธรรมสำหรับอยู่ของจิตใจแห่งพรหม ในการบริหารที่เป็นแนวทางวิธีการปฏิบัติเพื่อการครองคนที่สำคัญยิ่ง ที่ทำให้นักศึกษาในองค์กรสถานศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติในทางอันประเสริฐทั้งต่อตน และผู้อื่นประกอบด้วย มีเมตตา ความรักใคร่ มีกรุณา ความสงสาร มีมุทิตา ความยินดี มีอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง 2) แหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ ประเภทสื่อ นำมาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ หลักคุณธรรม 4 เป็นหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญาก่อให้เกิดความเจริญของงาม เป็นคุณธรรมที่มีอุปการะมากแก่นุชยธรรม อันประกอบไป

ด้วย 4 ประการได้แก่ สัมปยุตตสังสวะ การคบหาสัตบุรุษ สัทธัมมัสสนะ ฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ
ทำในใจโดยแยบคาย ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว อาริวัณ, การจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบหลากหลาย, กรุงเทพมหานคร: เมธีทีปส์, 2548.

ชัชฎา อุดมสิทธิ์, การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 40, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี
บัณฑิตสาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนคร, 2561.

- ธวัชชัย สุขสีดา. การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อ
ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในยุควิถีใหม่(NEW NORMAL). วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2564.
- ปิยะกรณ์ อำนักรณ์, "การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เสมือน "สวนสัตว์" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 เขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพิษณุโลกเขต 1", วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2551.
- ประเวศ วะสี, จุดเปลี่ยนมหาวิทยาลัยไทย-จุดเปลี่ยนประเทศไทย, ข้อมูลออนไลน์,
แหล่งที่มาออนไลน์, <https://www.thaipost.net/> [31 มกราคม 2566].
- พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), ธรรมเพื่อการบริหาร, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มาออนไลน์,
https://www.tungsong.com/Read/principle/p_khunnatam_5.htm. [31 มกราคม 2566].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่
10, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- วินัย หิริมเทศ, กลยุทธ์การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2563.
- ศ.ดร.สุวัชรวิ์ สุวรรณสวัสดิ์. รับมือโลกยุค “ดิสรัปชั่น” หมดยุคค่อยเป็นค่อยไปต้องรีบปรับตัวให้
ทันโลก. แหล่งที่มา ออนไลน์.[https://www.brandage.com/article/16571/Digital-](https://www.brandage.com/article/16571/Digital-Disruption)
Disruption [31 มกราคม 2566].
- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, แหล่งการเรียนรู้เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรสถานศึกษา
2554, กรุงเทพมหานคร: เสริมสินพรเพรสซิสเต็ม, 2554.
- สาริณี อาษา, วุฒิชัยธรรม 4 : พุทธธรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม, วารสารบรรพการศึกษาศาสตร์และ
มนุษยสังคมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564).
- สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรัปชั่น, วารสาร Journal of
Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน
2563.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9
(พ.ศ. 2545-2559), กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค, 2546.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2553,
กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2554.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579**,

กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **นโยบายสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561**, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค. 2560.

คุณธรรมในตัวละครมหาชาติเวสสันดรชาดกในรูปแบบการปกครอง
Morality in the character of the Mahachat Vessantara Jataka
in the Form of Government

พระมหาพงษ์เทพ ปากโร (ล้อประเสริฐ)¹

Phramaha Pongthep Papakalo Lorpasert

สุภาภรณ์ ศรีดี, Supaporn Sridee²

หฤทัย ปัญญาวัตรตระกูล, Haruthai Panyawuttrakul³

พระครูพิมลธรรมภาณ, Phrakhruphimonthammaphan⁴

Email: golfclove@gmail.com

Received: March 10, 2023 Revised: June 19, 2023

Accepted: June 19, 2023

บทคัดย่อ

ชาดก เป็นเรื่องราวของของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์ชาดกตัวละครแสดงถึงคุณธรรมของผู้นำทางการปกครอง ความสำคัญแก่ผู้นำทางการปกครอง การตัดสินใจ หรือแก้ไขปัญหา ซึ่งยึดจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ยึดถือคุณธรรม และความถูกต้อง คุณธรรมของผู้นำทางการปกครองต้องเป็นคนกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ตนได้อาศัย กล้าตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างเร่งด่วน มีความรอบรู้ รอบคอบ มีสติในการพิจารณา ประสานระหว่างความผาสุกมั่งคั่งของบ้านเมืองกับอำนาจที่มองไม่เห็น ความรับผิดชอบ การจะทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้นำทางการปกครอง ดังนั้น ผู้นำทางการปกครองมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะผู้นำทางการปกครองมีคุณธรรมเหตุการณ์ที่เลวร้ายย่อมไม่เกิดขึ้น

คำสำคัญ: ชาดก, ผู้นำทางการปกครอง, คุณธรรม

¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

² มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Abstract

Jataka was a tales dealing with the Bodhisatta's moral performances. In such Jataka, the character signified the virtues of the leaders, his roles for governing, decision or problems solving with listening most people's votes, morality, and righteousness. The morality of the rulers is their gratitude to the nature he lives, dare to choose the right decision for problem solving, responsibility, knowledge, prudence, and being mindful, balancing the country's prosperity and the hidden powers. the peaceful and prosperity depend on the virtues of the rulers therefore the rulers must show the right relationship of natural environment and life' conditions, duet to his virtues will help for evil demolishing.

Keywords: Jataka, Administrative Leader, Moral

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นรัฐเดี่ยวซึ่งมีการปกครองในกรอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา ภายใต้ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งปัจจุบัน คือ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประมุขแห่งรัฐ ส่วนนายกรัฐมนตรี ซึ่งปัจจุบัน คือ ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้ารัฐบาล รัฐบาลไทยเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตยอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งแบ่งเป็นสองสภาได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ฝ่ายตุลาการเป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร และนิติบัญญัติ โดยมีประธานศาลฎีกา ประธานศาลปกครองสูงสุด และประธานศาลรัฐธรรมนูญเป็นประมุขในส่วนของตน เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วันที่ 4 พฤษภาคม 2562 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ความว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดิน โดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” จากนั้นทรงหลังทักษิณโณทก ทรงตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ปกครองราชอาณาจักรไทย โดยทศพิธราชธรรม พระปฐมบรมราชโองการเป็นพระราชสัตยาธิษฐานของพระมหากษัตริย์ จะทรงปฏิบัติ พระราชกรณียกิจทั้งหลาย เป็นพระราชประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งพระ

ราชจักรีวงศ์ ทรงเปลี่ยนแปลงให้เป็น 2 ภาษา คือ ภาษาไทยกับภาษามคร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการ ความว่า “ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโศคสมบัติ เป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกัน อันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเทอญ” ภายหลังประเทศไทย เปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พระปฐมบรมราชโองการก็เปลี่ยนไปตาม สถานการณ์ ดังพระปฐมบรมราชโองการของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ที่มีข้อความสั้น ๆ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อ ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” และมีการสืบสานต่อโดยรัชกาลที่ 10⁵

มหาเวสสันดรชาดกนั้นคนไทยรู้จักกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ต่อมาสมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถโปรดเกล้าให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งขึ้นเมื่อปีชวด จุลศักราช 44 (พ.ศ. 2025) เรียกว่า มหาชาติ มหาเวสสันดรชาดก เป็นภาษาร้อยกรอง เรียกว่า มหาชาติคำหลวง ที่ ถือว่าเก่าแก่ที่สุดแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในปีพุทธศักราช 2145 ได้โปรดให้ นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น เป็นลักษณะกาพย์มหาชาติ ในสมัยสมเด็จพระ นารายณ์มหาราชและมหาราชครูแห่งกรุงศรีอยุธยาได้ประพันธ์เป็นภาษาไทย แต่ไม่เสร็จแต่ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีผู้แต่งเป็นลำดับมา หนังสือมหาเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ กระทั่งศึกษาธิการกำหนดเป็นแบบเรียนมหาชาติ มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ ได้แก่ 1) กัณฑ์ที่ 1 ทศ พร เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์ประสาทพรแก่พระนางผุสดี 2) กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์เป็นกัณฑ์ที่พระ เวสสันดรบริจาคทานช้างปัจจัยนาคร 3) กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรงแจก มหาสัตตสดกทาน 4) กัณฑ์ที่ 4 วณประเทศเป็นกัณฑ์ที่ลักษณีย์เดินทางบ่ายพระพักตร์สู่เขาวงกต 5) กัณฑ์ที่ 5 ชุชกเป็นกัณฑ์ที่ชุชกได้ขอบุตรทั้งสองคือกัณหาและชาลีของพระเวสสันดรมาเป็น ทาส 6) กัณฑ์ที่ 6 จุลพน เป็นกัณฑ์ที่พราณเจตบุตรหลงกลชุชกแล้วชี้ทางไปสู่อาศรมอจุตฤาษี 7) กัณฑ์ที่ 7 มหาพลเป็นกัณฑ์ป่าใหญ่ ชุชกหลอกล่ออจุตฤาษีให้บอกทางสู่อาศรมพระ เวสสันดร 8) กัณฑ์ที่ 8 กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรงได้ประทานสองโอรสแก่ชุชก

⁵ **ครองแผ่นดินโดยธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th>[30 กันยายน 2565].

⁶ ศึกษาธิการ, กรม, **มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 123.

9) กัณฑ์ที่ 9 กัณฑ์มัทรีเป็นกัณฑ์ที่ พระนางมัทรีทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานพระโอรสทั้งสองแก่ชุก 10) กัณฑ์ที่ 10 สักกบรรพเป็นกรณีที่พระอินทร์เจ้าได้ จำแลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี 11) กัณฑ์ที่ 11 มหาราชเป็นกัณฑ์ที่เหล่าเทวดา แปลงร่างลงมาปกป้องสองกุมารจนเดินทางถึงกรุงสีพี 12) กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์เป็นกัณฑ์ที่ทั้ง หกกษัตริย์ถึงวิสัญญีภาพสลบลงเมื่อได้พบหน้ากันที่เขาวงกต และ 13) กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่หกกษัตริย์เสด็จกลับพระนครและพระเวสสันดรได้ทรงขึ้นครองราชย์แทนพระราชา บิดา และมีคติความเชื่อว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติให้จบบริบูรณ์ทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียว อาานิสงส์ของการฟังเทศน์มหาชาติ คือได้พบพระศรีอาริยมตไตรย์ ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ไม่ ไปเกิดในอบายภูมิ จะเกิดเป็นมนุษย์ในยุคของพระศรีอาริย์ และจักได้บรรลุมรรคผลนิพพาน คุณค่าในวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก ได้แก่ คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ คุณค่าทางด้าน สังคม คุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรม⁷

ตัวละครเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมภายในใจ ในลักษณะที่เป็นนามธรรมได้ถูก ถ่ายทอดออกมาโดยผ่านบุคลิกลักษณะ และบทบาทหน้าที่ของตัวละคร ผู้เขียนจึงสนใจ คุณธรรมในตัวละครมหาชาติเวสสันดรชาดกในรูปแบบของการปกครอง

2. ผู้นำทางการปกครอง

การปกครอง เป็นการบริหาร วางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ ร่วมกันทางหน้าที่อย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง การสร้างรูปแบบการปกครอง โดยพยายามให้เกิดจิตสำนึกการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยไม่มีการใช้อำนาจ หรือการลงโทษมา บังคับให้ปฏิบัติตาม⁸แต่ใช้วิธีจัดทำกฎหมายเพื่อบังคับใช้กฎหมายในการตัดสินข้อขัดแย้ง การ ตีความหมาย ดูแลให้ความคุ้มครอง⁹

⁷ คุณธรรมของพระโพธิสัตว์เวสสันดร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th>. [2 กุมภาพันธ์ 2565].

⁸ อำไพ อินทรประเสริฐ, ศิลปะการเป็นผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2564), หน้า 1.

⁹ สุขุม นวลสกุล, การเมืองและการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2564), หน้า 1.

ผู้นำทางการปกครอง

ผู้นำทางการปกครองแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) แบบเผด็จการ คำว่า เผด็จการ (Dictatorship) ตามความหมายทั่วไป หมายถึง การปกครองโดยคนคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลเล็ก ๆ รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ มีจุดเน้นอยู่ที่การยกย่องและให้ความสำคัญแก่อำนาจรัฐและผู้ปกครองมากกว่าการคำนึงถึงประชาชน โดยถือว่าประชาชนเป็นส่วนประกอบของรัฐเท่านั้น ที่สำคัญถือกันว่าเจตจำนงของรัฐเป็นสิ่งสูงสุด และถูกต้องเสมอ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ มี 2 รูปแบบ คือ 1) แบบเผด็จการธรรมดา หรือแบบเผด็จการอำนาจนิยม 2) แบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ หรืออำนาจนิยมแบบเบ็ดเสร็จ รูปแบบการปกครองในระบบนี้ มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบการปกครองในระบบอำนาจนิยม กล่าวคือ มีลักษณะทุกอย่างที่รัฐบาลในระบบอำนาจนิยมมี แต่มีลักษณะพิเศษเพิ่มเติม คือ รัฐบาลถือว่ากิจกรรมทุกอย่างของประชาชน รวมทั้งวิถีชีวิตทั้งปวงของประชาชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองจะต้องอยู่ในอำนาจของรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียว เช่น การทำงานการสมรส การศึกษา ตลอดจนการดำรงชีวิตประจำวัน รัฐบาลจะเข้ามาควบคุมทั้งสิ้น

2) แบบประชาธิปไตย

การปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ รากศัพท์มาจาก คำว่า ประชา + อธิปไตยคือ ประชาชน + อำนาจอิสระ คือ ประชาชนมีอำนาจอิสระ ซึ่งประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน ตลอดจนเป็นวิธีการในการดำเนินชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่าคนเราเกิดมาเท่าเทียมกันมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งผู้นำทางการปกครองเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1) การปกครองโดยคนคนเดียว การปกครองโดยคนคนเดียว หมายความว่า อำนาจอธิปไตย อยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว บุคคลคนเดียวนี้ในฐานะเป็นอธิปัตย์สามารถวางกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ตามลำพังอำนาจอิสระในการปกครองเป็นของตนเองแม้ว่าบุคคลนั้น อาจจะมีมอบหมายให้องค์กรอื่นทำหน้าที่แทนก็ตามแต่สิทธิขาดและอำนาจอิสระเป็นของบุคคลนั้นอยู่รูปแบบการปกครองที่อำนาจอธิปไตยอยู่ที่คน ๆ เดียวนี้ ได้แก่ ราชาธิปไตยและทูลาธิปไตย

2) การปกครองโดยคณะบุคคล ถ้าอำนาจอธิปไตยตกอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยหรือคณะบุคคลหมายความว่า คณะบุคคลหนึ่งเป็นผู้ที่สามารถวางกฎ หนดกฎเกณฑ์ หรือบริหารประเทศได้ตามที่กลุ่มของตนปรารถนา ในบางครั้งบุคคลคณะนั้นอาจจะไม่เป็นผู้บริหารเอง อาจมอบหมายให้บุคคลอื่นทำหน้าที่ แต่บุคคลคณะนั้นยังมีอำนาจและอิทธิพลสามารถควบคุม หรือบงการทิศทางการบริหารได้ ก็ต้องถือว่าอำนาจอธิปไตยอยู่ในกลุ่มบุคคลคณะนั้น รูปแบบการปกครองก็จะเป็นแบบใดแบบหนึ่งระหว่างอภิชนาธิปไตยกับคณาธิปไตย

3) การปกครองโดยคนทั้งหมด หรือเสียงส่วนใหญ่รูปแบบการปกครองโดยคนทั้งหมด หรือประชาชนเป็นรากฐานของอำนาจ โดยปกติทั่วไปรู้จักกันดีในนามของประชาธิปไตย ซึ่งมีความหมายว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดจะเป็นผู้ปกครองจะต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชนนโยบายในการปกครองประเทศจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ แต่การที่จะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นการปกครอง โดยอาณัติของคนส่วนมากและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนมาก

3. มหาเวสสันดรชาดก

ชาดก เป็นเรื่องเล่าเก่าแก่ก่อนพุทธกาลประมาณ 3,000 ปีถึง 100 ปีส่วนใหญ่ได้มาจากนิทานชาวบ้านที่เล่าสู่กันฟัง ปากต่อปาก เรียกว่า มุขปาฐะ โดยมีได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร มีการดัดแปลงนิทานชาวบ้าน และมีการแทรกทัศนคติเรื่องพระโพธิสัตว์และการเวียนว่ายตายเกิด บางเรื่องได้มีการดัดแปลงพระสูตรบางพระสูตรและพระวินัยบางพระวินัย¹⁰

ความหมายของชาดก

ชาดก แปลว่า กล่าวปรารภเหตุเมื่อเกิดเรื่องขึ้น¹¹ กล่าวตรัส หรือประกาศ บุพจริยาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เกิดมีหรือประพฤติในกาลก่อน¹² เป็นนิทานในฐานะวรรณกรรมไทยพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจมนุษย์ จึงเป็นบทบาทหนึ่งของนิทานที่ดำรง

¹⁰ ชุ.ชา.ปญจก. (ไทย) 27/371/22.

¹¹ ชุ.พุทธ.อ. (บาลี) 432/ – 433.

¹² ฎีกา. (บาลี) 1/127.

อยู่ในสังคมทำหน้าที่สำคัญในการสั่งสอนธรรมะให้แก่เยาวชน โดยมีตัวอย่างจากพฤติกรรมของตัวละครให้สามารถเข้าใจธรรมะและเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง¹³

ผู้เขียนสังเคราะห์ได้ว่า ชาตกเป็นคำสอนของพระศาสดา เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีคุณค่าทางภาษา ทางคุณธรรมจริยธรรม เป็นเทคนิคการนำเสนอหลักธรรมผ่านตัวละครในการกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ทำความดี สังคมบุญบารมีตามกำลังและสติปัญญาของตน

เนื้อหาเวสสันดรชาดก

พระโพธิสัตว์ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระโอรสของพระเจ้าสญชัยกษัตริย์เมืองสีพี ทรงประทานช้างปัจจัยนาถ ซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พวกพราหมณ์ต่างเมืองทั้ง ๔ คน ที่มาขอช้างคู่บ้านคู่เมือง ทำให้ประชาชนเมืองสีพีทั้งหลายโกรธเป็นอันมาก พวกเขามาเข้าเฝ้าพระเจ้าสญชัยทูลให้ขับไล่พระเวสสันดรออกนอกเมือง ซึ่งพระเจ้าสญชัยก็ต้องทำตาม ดังมีข้อความที่ชาวเมืองสีพีทูลแก่พระเจ้าสญชัยว่า

“พระองค์อย่าได้รับสั่งให้พาพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้ หรือคัสตราเลย ทั้งพระเวสสันดรนั้นก็สมควรแก่เครื่องพันธนาการ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรเสียจากแว่นแคว้น จงไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด”

ต่อมา พระนางผุสดีซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสญชัยจะทัดทาน แต่พระเจ้าสญชัยก็ไม่ทรงยินยอมเพราะทรงรับฟังเสียงประชาชนดังที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกว่า

“ข้าแต่มหाराช เพราะฉะนั้น เกล่ากระหม่อมฉันขอกราบทูลพระองค์ว่า ประโยชน์อย่าได้ล่วงพระองค์ไปเสียเลย ขอพระองค์อย่าทรงขับไล่พระราชโอรสผู้ไม่มีความผิด เพราะถ้อยคำของชนชาวสีพีเลย”

“เราทำความยำเกรงต่อพระราชประเพณีจึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นชาวสีพี เราจำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา”

พระเวสสันดร ในฐานะองค์ยุพราชทรงประทานช้างคู่บ้านคู่เมืองของรัฐสีพี อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแก่รัฐกาลิงคะ ซึ่งรัฐกาลิงคะนี้เป็นประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากรัฐนั้น ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การที่พระเวสสันดรทรงประช้านั้นแก่รัฐกาลิงคะ เป็นการสร้าง

¹³ สุภัค มหาวรรการ และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ, “การสร้างสรรค์นิทานชาดกในการ์ตูนชุด “นิทานโชคดี”, รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557). หน้า 39.

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย แต่ประชาชนของรัฐสิฟีถือว่าข้างนั้นเป็นสมบัติของชาติ จึงหวงแหนอย่างยิ่ง โดยที่ประชาชนเองไม่เข้าใจพระประสงค์ของพระเวสสันดร จึงพร้อมใจกันประท้วงต่อพระเจ้าสุทนต์ พระราชบิดา ให้วินิจฉัยเรื่องนี้ พระเจ้าสุทนต์ทรงพอพระทัยที่จะสละราชสมบัติให้แก่ประชาชนมากกว่าจะให้เกิดโทษทัณฑ์แก่พระโอรส แต่ประชาชนทูลขอเพียงให้เนรเทศออกจากรัฐสิฟีไปอยู่ที่เขาวงกต พระเจ้าสุทนต์ตรัสแก่พระเวสสันดรว่า¹⁴

“ขอให้เราติดตามเจตจำนงของทวยอาณาประชาราษฎร์เถิด เราไม่พึงเห็นแก่ผลได้ส่วนตัว”

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์จะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้องฟังเสียงของประชาชน และต้องสอดคล้องดูแลดับรับฟังเสียงจากประชาชนโดยตรงอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะได้เข้าใจความเป็นไปและปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนอย่างถูกต้องแท้จริง แล้วนำไปพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

นอกจากนี้ ในเวสสันดรชาดก¹⁵ พระนางมัทรีกราบทูลแก่พระเจ้าสุทนต์ ว่า

“จงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ควันเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็นสง่าแห่งแว่นแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิงความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก”¹⁶

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระราชา หรือกษัตริย์ มีความสำคัญมิใช่เป็นเพียงผู้นำในการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางสุริยะจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกษัตริย์หรือพระราชาด้วย

พระโพธิสัตว์ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทนต์กษัตริย์เมืองสิฟี ทรงประทานช้างปัจจัยนาค ซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พวกพราหมณ์ต่างเมืองทั้ง ๘ คน ที่มาขอช้างคู่บ้านคู่เมือง ทำให้ประชาชนเมืองสิฟีทั้งหลายโกรธเป็นอันมาก พวกเขามาเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทนต์ทูลให้ขับไล่พระเวสสันดรออกนอกเมือง ซึ่งพระเจ้าสุทนต์ก็ต้องทำตาม ดังมี

¹⁴ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๓/๑/๔๕๐.

¹⁵ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๘๔๑/๔๓/๓.

¹⁶ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๘๔๑/๔๓/๓.

ข้อความที่ชาวเมืองสีพีทูลแก่พระเจ้าสุทนต์ว่า “พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ข้าพเจ้าเสลันดรนั้น ด้วยท่อนไม้หรือศัสตราเลย ทั้งพระเสลันดรนั้นก็สมควรแก่เครื่องพันธนาการ แต่จงทรงขับไล่ พระเสลันดรเสียจากแคว้นแคว้นจงไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด” ต่อมา พระนางมุสดีซึ่งเป็นพระมเหสี ของพระเจ้าสุทนต์จะทัดทาน แต่พระเจ้าสุทนต์ก็ไม่ทรงยินยอมเพราะทรงรับฟังเสียงประชาชน

ดังที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกว่า “ข้าแต่มหाराช เพราะฉะนั้นเกล้ากระหม่อมฉัน ขอกราบทูลพระองค์ว่า ประโยชน์อย่าได้ล่วงพระองค์ไปเสียเลย ขอพระองค์อย่าทรงขับไล่พระ ราชโอรสผู้ไม่มีความผิด เพราะถ้อยคำของชนชาวสีพีเลย”

“เราทำความยำเกรงต่อพระราชประเพณีจึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นชาวสีพี เรา จำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา”

พระเวสสันดร ในฐานะองค์ยุพราชทรงประทานช้างคู่บ้านคู่เมืองของรัฐสีพี อันเป็น การบำเพ็ญทานบารมีแก่รัฐกาลิงคะ ซึ่งรัฐกาลิงคะนี้เป็นประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากรัฐนั้น ฝน ไม่ตกต้องตามฤดูกาล การที่พระเวสสันดรทรงประช้านั้นแก่รัฐกาลิงคะ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย แต่ประชาชนของรัฐสีพีถือว่าช้างนั้นเป็นสมบัติของชาติ จึงหวงแหนอย่างยิ่ง โดยที่ประชาชนเองไม่เข้าใจพระประสงค์ของพระเวสสันดร จึงพร้อมใจกัน ประท้วงต่อพระเจ้าสุทนต์ พระราชบิดา ให้วินิจฉัยเรื่องนี้พระเจ้าสุทนต์ทรงพอพระทัยที่จะสละ ราชสมบัติให้แก่ประชาชนมากกว่าจะให้เกิดโทษทัณฑ์แก่พระโอรส แต่ประชาชนทูลขอเพียงให้ เนรเทศออกจากรัฐสีพีไปอยู่ที่เขาวงกต พระเจ้าสุทนต์ตรัสแก่พระเวสสันดรว่า¹⁷ “ขอให้เรากลือ ตามเจตจำนงของทวยอาณาประชาราษฎร์เถิด เราไม่พึงเห็นแก่ผลได้ส่วนตัว”

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์จะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้อง ฟังเสียงของประชาชน และต้องสอดส่องดูแลดับดับรับฟังเสียงจากประชาชนโดยตรงอยู่ ตลอดเวลา เพื่อจะได้เข้าใจความเป็นไปและปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนอย่างถูกต้องแท้จริง แล้วนำไปพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

¹⁷ ชุ.ชา. (ไทย) 28/1671/450.

นอกจากนี้ ในเวสสันดรชาดก¹⁸ พระนางมัทรีกราบทูลแก่พระเจ้าสญชัยว่า “จงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ควันเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็นสง่าแห่งแว่นแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิงความเป็นหม้ายเป็นความแผ่ธรอนในโลก”¹⁹

พระราชา หรือกษัตริย์ มีความสำคัญมิใช่เป็นเพียงผู้นำในทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางสุริยะจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกษัตริย์ หรือพระราชาด้วย

ผู้เขียนสังเคราะห์ได้ว่า เวสสันดรชาดก จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีเนื้อหา มีศิลปะในการประพันธ์ กวี หรือผู้แต่งนั้นใช้สำนวนโวหารประณีต สลักซึ้ง และมีคุณค่าในทางคุณธรรม จริยธรรมต่อสังคม ต่อวัฒนธรรม และคติธรรม เวสสันดรชาดกสามารถนำไปประยุกต์เข้าการบริหารการปกครอง เป็นตัวอย่างแห่งการปฏิบัติราชการ ตลอดจนการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ

4. คุณธรรมในตัวละครมหาชาติเวสสันดรชาดกในรูปแบบการปกครอง

คุณธรรม มาจากคำว่า คุณ + ธรรมะ หมายถึง คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ มาจากความเคยชิน²⁰ เป็นสิ่งที่ดีงามที่มีคุณค่าทางจิตใจ เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ เป็นลักษณะของความรู้สึกลึกซึ้งที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ทำให้เกิดความรักสามัคคี ความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต เป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติ ปฏิบัติ²¹ ซึ่งปรากฏออกมาทางกาย วาจา และจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม²²

จากเนื้อหาผู้เขียนสามารถนำมาวิเคราะห์คุณธรรมในตัวละครมหาชาติเวสสันดร

¹⁸ ชุ.ชา. (ไทย) 28/1841/473.

¹⁹ ชุ.ชา. (ไทย) 28/1841/473.

²⁰ จรวยพร ธรณินทร์, 12 **ไม้เด็ดสูตรสำเร็จข้าราชการ**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, 2552), หน้า 212.

²¹ สุพานี สฤษฏ์วานิช, **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่: แนวคิดและทฤษฎี**, (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560), หน้า 14.

²² พรเศรษฐี วุฒิปัญญาธิสกุล, **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการเมืองกับการปกครองของไทย**, (นครราชสีมา : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562) หน้า 18.

ชาตกในรูปแบบการปกครอง ได้แก่

พระเจ้าสุทโธทัญ เป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำต้องดูแลความสุขทุกข์ของประชาชน ผู้นำต้องฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ และยึดประชาชนเป็นสำคัญ ไม่เลือกปฏิบัติ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เห็นแก่ประโยชน์ของบ้านเมืองมากกว่าประโยชน์ส่วนพระองค์เองและเป็นแบบอย่างของนักปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฟังเสียงประชาชนส่วนใหญ่ รู้จักผ่อนผันเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ไม่เว้นแก่พวกพ้อง แม้จะเป็นพระโอรสก็ตาม แต่เมื่อทรงทราบว่าพระองค์เป็นผู้ผิดก็ทรงไม่มีทิฐิมานะ ทรงขอโทษพระชาลี ซึ่งเป็นพระนัดดาตอหน้าพระเวสสันดรกลับเข้าเมืองได้ตรัสขอโทษต่อพระเวสสันดร บทบาทดังกล่าวนี้สังเคราะห์เข้าในหลักทศพิธราชธรรมและพรหมวิหารธรรม 4

พระนางผุสดี เป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำต้องเป็นคนมีเหตุผลในการตัดสินใจ ควรชี้แจงปัญหาและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ต้องเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง งดผู้ปกครองประเทศก็จะออกเดินทางไปเยี่ยมเยียนประชาชนดูแลทุกข์ สุขของประชาชน และประทานเงินทองให้แก่ราษฎรส่วนในฐานะของพระอัครมเหสีก็สามารถเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้ากรุงสุทโธทัญได้เป็นอย่างดีสังเคราะห์เข้าในหลักพรหมวิหารธรรม และหลักทศ 6

พระเวสสันดรชาตก เป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำต้องมีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเอื้อเฟื้อต่อประเทศเพื่อนบ้าน ผู้นำต้องมีอำนาจในการตัดสินใจ ที่แผ่ไพศาลด้วยหลักคุณธรรม ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หลักทศพิธราชธรรม เป็นตัวแทนด้านคุณธรรมของพระเวสสันดรจากบทบาทและหน้าที่ที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ

พระนางมัทรี เป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำเป็นศูนย์กลางของการปกครอง เป็นผู้นำศรัทธา เลื่อมใส ต้องแก้ไขปัญหที่ต้นเหตุ เพื่อสร้างความสงบสุข พระนางมัทรีเป็นแบบอย่างกัลยาณมิตร คอยสนับสนุนการกระทำที่เป็นความดีของผู้นำที่มาบริหารการปกครอง สังเคราะห์เข้าในหลักทศ 6 คือ จัดการงานดี สงเคราะห์ญาติข้างสามี จงรักภักดี รักษาทรัพย์ ให้ดีและ ขยันทำงาน ในฐานะมารดาเป็นพรหมของลูกที่มีความรักและห่วงหาผูกพันห่วงใย เป็นการแสดงออกด้วยหลักจริยธรรมว่าด้วยหลัก พรหมวิหารธรรม 4 คือ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา

พระชาลีกัณหา เป็นแบบอย่างลูกที่ประเสริฐเชื่อฟังพ่อแม่ เปรียบเสมือนประชาชนที่

เชื่อฟังผู้นำที่มาบริหารการปกครอง เป็นสัญลักษณ์ของคุณธรรมในด้านความกตัญญูต่องาน

พราหมณ์ชุก เป็นตัวอย่างของคนที่ยึดติดในกาม เป็นผู้ที่มีความประพฤตินอกกฎจากจริยธรรมอันดีงามด้วย มักมากไม่รู้จักความพอดี เปรียบเสมือนประชาชนที่เห็นแก่ตัว เป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการปกครอง เป็นเสมือนการทดสอบความเป็นผู้นำของผู้บริหารการปกครอง เป็นผู้ที่มีความประพฤตินอกกฎจากจริยธรรมอันดีงามด้วย

นางอมิตตาเป็นตัวแทนจริยธรรมในด้านความกตัญญูต่อบิดามารดา และคุณธรรมในหลักทศ 6 ในหัวข้อที่ว่าด้วยการมีความเชื่อตรงต่อสามีในความเป็นลูกและเป็นภรรยานั้นก็ถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดีเช่น ความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีตอนที่นางอมิตตาถูกพวกหญิงในหมู่บ้านนั้นที่พากันไปตักน้ำที่ท่าน้ำพากันมารุมด่าทำให้ได้รับความเจ็บช้ำน้ำใจให้กับนางอมิตตดาเป็นอย่างมากและเป็นแบบอย่างของลูกที่เชื่อฟังตั้งอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ตามคติของคนยุคนั้น และของภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีตามคตินิยม แต่ขณะเดียวกันก็เป็นตัวอย่างของคนที่ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามกระแสของสังคมจนเกินควรพรานเจตบุตรเป็นตัวอย่างของคนดีแต่ไม่มีความเฉลียวฉลาด

กษัตริย์เจตราช เป็นตัวอย่างของเพื่อนแท้ พร้อมที่จะช่วยเหลือเพื่อนทุกยาม มีน้ำใจไม่ทอดทิ้งกัน สังเคราะห์เข้าในหลักพรหมวิหารธรรม และหลักทศ 6

ชาวเมืองกลิงครัฐ เป็นตัวอย่างของกระแสนิยมซึ่งบางอย่างไม่ถูกต้องเสมอไป มหาชาติเวสสันดรชาดกเป็นเนติแบบอย่างของยอดนักเสียสละของโลก มองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงตนเอง แม้การดำเนินชีวิตจะประสบกับปัญหาอุปสรรค แต่พระองค์ไม่คิดท้อแท้ ต่อคำนิทา และคำสรรเสริญ ไม่เห็นแก่ความสุขส่วนตัว ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย²³

5. สรุป

การปกครอง คือ การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคม การบังคับใช้กฎหมาย การตัดสิน และการดูแลการให้ความคุ้มครอง

²³ คุณธรรมของพระโพธิสัตว์เวสสันดร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th>.

ชาตก เป็นวรรณกรรมไทย เป็นนิทานที่เป็นเรื่องราวของของพระโพธิสัตว์ มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ในการช่วยขัดเกลาจิตใจมนุษย์ โดยมีตัวอย่างจากพฤติกรรมของตัวละครให้สามารถเข้าใจธรรมะและเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เวสสันดรชาตก เป็นเรื่องราวที่ใช้ให้เห็นว่าผู้นำต้องดูแลความสุขทุกข์ของประชาชนฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ และยึดประชาชนเป็นสำคัญ ไม่เลือกปฏิบัติ มีเหตุผลในการตัดสินใจ ควรชี้แจงปัญหาและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเอื้อเฟื้อต่อประเทศเพื่อนบ้าน มีอำนาจในการตัดสินใจ ที่แฝงไว้ด้วยหลักคุณธรรม ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้เป็นศูนย์กลางของการปกครอง เป็นผู้นำศรัทธา เลื่อมใส ต้องแก้ไขปัญหที่ต้นเหตุ เพื่อความสงบสุขของประชาชน ตัวละครในเวสสันดรชาตก มีความสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะที่ปกครองโดยคนทั้งหมด หรือเสียงส่วนใหญ่ ประชาชนเป็นรากฐานของอำนาจ เรียกว่า การปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดจะเป็นผู้ปกครองจะต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชน นโยบายในการปกครองประเทศจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นการปกครองโดยอาณัติของคนส่วนมากและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนมาก ในปัจจุบันประเทศไทยบริหารการปกครองแบบประชาธิปไตย

หลักธรรมที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาตกประกอบไปด้วย หลักกฏแห่งกรรม,หลักความไม่ประมาท,หลักการให้ทาน, หลักพรวาสาธรรม ๔ ,หลักอธิปไตย ๓, หลักพรหมวิหาร ๔, หลักทศ ๖หลักสังคหวัตถุธรรม, หลักสันโดษ, หลักมิตรแท้-มิตรเทียม, หลักศีล ๕, หลักกาลามสูตร, หลักมุสาวาท,กตัญญูกตเวที, หลักโกศล ๓, หลักสังเวคปริกิตตนปาฐะ, หลักอธิฐานธรรม, หลักอกุศลมูล๓, หลักโภชนมัตตัญญูตา, หลักอภัยทาน และหลักสาราณียธรรม ๖

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ครองแผ่นดินโดยธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th>.

คุณธรรมของพระโพธิสัตว์เวสสันดร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th>.

จรรยาพร ธรณินทร์. 12 ไม่ได้ศัตรูสำเร็จข้าราชการ. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, 2552.

พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการเมืองกับการปกครองของไทย. นครราชสีมา : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ. พจนานุกรมบาลี – ไทย ฉบับภูมิพลโลกิกขุ พิมพ์เพื่อน้อมเกล้าถวาย

เป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาส

พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ วันที่ 12 สิงหาคม

พุทธศักราช 2535. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ, 2547.

ศึกษาธิการ. กรม. มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531.

สุขุม นวลสกุล. การเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย

รามคำแหง. 2564.

สุพานี สฤษฏ์วานิช. พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่:แนวคิดและทฤษฎี. พิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560.

สุภัค มหาวรรกร และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ. “การสร้างสรรค์นิทานชาดกในการ์ตูนชุด “นิทาน
โชคดี”. รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2557.

อำไพ อินทรประเสริฐ. ศิลปะการเป็นผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต,
2564.

อิทธิบาท 4: การบริหารงานอาชีวศึกษาสู่สากล Vuddhi-dhamma 4 : Educational Administration

สุวัชชัย มงคลธง, Suwatchai Mongkhonthong¹

พระมหาพงษ์เทพ ปากโร, Phramaha Pongthep Papakalo²

ภัทรีณี เจริญธรรม, Pattarinee Charoenthum³

ธนกร สุวรรณปรุ่ง, Thanakorn Suwannaprun⁴

E-mail: golfclove@gmail.com

Received: April 7, 2023 Revised: April 1, 2024

Accepted: April 1, 2024

บทคัดย่อ

การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วม เป็นหัวใจสำคัญในการศึกษายุคปัจจุบัน เป็นระบบระหว่างผู้ปกครองและครูในการจัดการศึกษา เป็นการบริหารแบบ School – Based Management หลักสูตรธรรมิทธิธรรมได้เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร

การบริหารสถานศึกษาตามหลักสูตรธรรมิทธิธรรม 4 ประกอบด้วย 1) สัมปยุตสังเสวะ การคบสัตบุรุษ เป็นการส่งเสริมบุคลากรในสถานศึกษาของตนเองแสวงหาความรู้ 2) สัทธัมมัสสนะ การฟังธรรม เป็นส่งเสริมให้บุคลากรสนับสนุนจัดโครงการกิจกรรมเพื่อให้บุคลากรในสังกัดของตนได้ความรู้ 3) โยนิโสมนสิการการไตร่ตรองธรรม เป็นการกระตุ้นให้มีกระบวนการคิดไตร่ตรองพิจารณาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรียนรู้ 4) อัมมานุอัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นการนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมกิจกรรมหรือศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนด้วยกระบวนการของการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: อิทธิบาท 4, การบริหารสถานศึกษา, อาชีวศึกษา

¹ ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Participatory educational administration is at the heart of today's education. It is a system of parents and teachers for better education management. It is a School-Based Management. *Vuddhidhamma* principle has played an important role in the development of educational institution management for administrators.

The administration of educational institutions according to the *four Vuddhidhamma* principle consists of; 1) *Sappurissamseva* or association with the wise, it encourages personnel in their own educational institutions to seek knowledge, 2) *Saddhammasava* or listening to the Dharma, encouraging personnel to organize activities for their personnel to gain knowledge; 3) *Yonisomanasikara* or contemplation of Dhamma, which encourages a reflective thinking process to consider the knowledge gained from studying and learning, 4) *Dhammanudhammapatipatti* or Dharma practice which is the application of knowledge gained from training activities or learning from knowledgeable people and local scholars to apply results in the performance of their duties through the process of participation.

Keywords: *Vuddhidhamma*, Educational administration, vocational education

1. บทนำ

การศึกษาและการพัฒนามนุษย์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ การผลิตบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ อาชีวศึกษาเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาด้านวิชาชีพที่เป็นระดับสากลและทันสมัย ตลอดจนสามารถนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้สามารถประกอบอาชีพ มีรายได้ให้สามารถยกระดับการเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว⁵

การขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ และนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ การผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาสู่สากล พ.ศ.2555-2569 ในด้านการบริหาร

⁵ นายกัย อาชีวศึกษาเป็นกำลังของประเทศแต่งตั้งเอกชนร่วมพัฒนาการเรียนการสอน ถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.kruachieve.com>. [13 มกราคม 2566].

จัดการ ดานบริหารทั่วไป ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ ได้แก่ Web Portal, E-office และ Data based รวมทั้งการปรับภาพลักษณ์เชิงบวกด้านงบประมาณ ใช้แนวทาง Strategic Performance, Based Budgeting: SPBB และ Formula Funding โดยการจัดงบประมาณตามความจำเป็นพื้นฐาน ความเสมอภาค และตามนโยบาย, การกระจายอำนาจจัดซื้อ จัดจ้าง, จัดหางบประมาณคณาจารย์และค่าจ้างครูให้เพียงพอ ดานบริหารงานบุคคล สร้างเครือข่ายครูสมาคมวิชาชีพ จัดหาครูจ้าง พนักงานราชการให้เพียงพอ รวมทั้งการพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลของสถาบันการอาชีวศึกษา ด้านการสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อพัฒนา การจัดอาชีวศึกษา ได้แก่ องค์กร/สมาคมวิชาชีพ สภาอุตสาหกรรม สภาหอการค้า กระทรวงแรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม สถานประกอบการ ในการจัดอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี การฝึกงาน ฯลฯ ประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในกลุ่มอาเซียน องค์กรระหว่างประเทศ ได้แก่ VOCTECH, CPSC /APACC, SEARCA และ UNIVOC ฯลฯ ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคของโลก ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน อิสราเอล ญี่ปุ่น เดนมาร์ก เยอรมัน ฯลฯ⁶

การวางรากฐานให้กับอาชีวศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือจากสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ที่จะต้องมีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดคือ “ต้องให้เป็นไปตามระบบการตลาด” และที่สำคัญไม่ควรเป็นการวางแผนจากส่วนกลาง (Central Planning) หากสามารถขับเคลื่อนไปได้ ก็จะเป็นการปฏิรูปด้านการอาชีวศึกษาที่มีการขับเคลื่อนงานหลายด้านไปพร้อมกัน ทั้งการปรับหลักสูตร การพัฒนาครูคนหนึ่ง การเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอน ตลอดจนการประมวลผลต่าง ๆ แนวทางเพื่อปลดล็อกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู สำหรับรองรับผู้สอนอาชีวศึกษาในหลายรูปแบบ ทั้งครูที่สอนในสถานศึกษาแต่ไม่ได้จบคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์โดยตรง ทำให้ต้องไปเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (ป.บัณฑิต) สาขาวิชาชีพเป็นเวลาอีกกว่าปี, ผู้ดูแลที่อยู่ในสถานประกอบการที่ทำหน้าที่ครูพี่เลี้ยงในโครงการทวิภาคี เป็นต้น เป็นนิมิตหมายที่ดี ที่ภาครัฐผลักดันให้ภาคเอกชนมาร่วมจัดการศึกษา โดยเฉพาะหลักสูตรมาตรฐานสากลอย่าง BTEC ที่มีความน่าสนใจและสำคัญต่อการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในทุกประเภท ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทั้งในเรื่องของการเรียนรู้นวัตกรรม การเตรียมคน และเทคโนโลยี ต้องยอมรับว่า หลักสูตรของไทยค่อนข้างมีข้อจำกัด จึงยากต่อการเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันเทคโนโลยี แต่ในวันนี้มีหลักสูตร BTEC เข้ามาเปิดสอนในไทย ทั้งยังเป็นหลักสูตรที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา มีความทันสมัย และสร้างคนให้สามารถทำงานได้จริง มีการพัฒนา

⁶ คณะกรรมการการอาชีวศึกษา, การกิจและนโยบาย สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th>. [13 มกราคม 2566].

เทรนเนอร์ช่วยสอน และที่สำคัญคือมีมาตรฐาน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความต้องการของภาคเอกชนอยู่แล้ว หากสามารถทำได้ เชื่อว่าภาคเอกชนก็สามารถรับผู้จบหลักสูตรนี้เข้าทำงานได้ทันที เพียงแต่ขอให้จบหลักสูตรที่มีคุณค่า ใช้งานได้จริง และมีมาตรฐาน ทั้งนี้ขอขอบคุณกระทรวงศึกษาธิการที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของภาคอุตสาหกรรม เชื่อว่าทุกภาคส่วนยินดีและพร้อมที่จะทำงานร่วมกันอย่างเต็มที่⁷

หลักอิทธิบาทธรรม 4 หมายถึง คุณธรรม หรือแนวทางให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ อันประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ เอาใจใส่ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง⁸

ดังนั้น การบริหารอาชีวศึกษาในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับตัว และตีโจทย์นโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน บริบทของโรงเรียน และต้องมีทักษะสมรรถนะร่วมด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาครู พัฒนา นักศึกษา ไปสู่เป้าหมายที่ดี ทุกคนอยู่รอดต้องใช้หลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการ หรือประยุกต์ใช้ในการทำงาน โดยนำ 1) ฉันทะ ความพอใจ ยินดี เต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) วิริยะ ความพยายาม ความเพียร หรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำ นั้น ๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้หรือเบื่อหน่าย 3) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ

2. การบริหารสถานศึกษา

ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การบริหารโรงเรียนเป็นการบริหารบุคลากรทางการศึกษา ครู นักเรียน เพื่อให้ความร่วมมือและความร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงานในโรงเรียนให้บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม เห็นด้วยและดำเนินการตามข้อตกลงที่วางไว้และพึงยึดปฏิบัติโดยเคร่งครัด⁹

การบริหารเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่ต้องกำหนดแบบแผน วิธีและขั้นตอนต่าง ๆ

⁷ อาชีวศึกษาแห่งชาติสู่สากล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.moe.go.th/> [10 มีนาคม 2566].

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต.), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 213.

⁹ Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G., Educational Administration Theory: Research, and Practice, (New York: McGraw – Hill Inc, 1996), p. 170.

ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้ งานได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้นจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ทุกประการ เพราะการ ดำเนินการต่าง ๆ มิใช่เพียงแต่กิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีเพื่อนร่วมงาน อีก หลายคนที่มีส่วน ทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งใน ด้านสติปัญญาความสามารถ ความถนัดและความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ที่จะนำเทคนิควิธีและกระบวนการการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุ เป้าหมายขององค์กร¹⁰

หลักการบริหารสถานศึกษา

หลักการบริหารการศึกษา และได้สรุปเป็นประเด็น ดังนี้¹¹

- 1) การกระจายอำนาจ เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้ประชาชนสำหรับประเทศ ไทยจะมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา
- 2) การบริหารตนเอง สถานศึกษามีการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้นภายใต้การบริหาร เป็นองค์คณะบุคคล
- 3) การบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย และแผนร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมคิด ร่วมทำ
- 4) ภาวะผู้นำแบบเกื้อกูล เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุน และอำนวยความสะดวก
- 5) การพัฒนาทั้งระบบปรับปรุงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรโดยการเปลี่ยนแปลง อย่างเป็นระบบและได้รับความเห็นชอบรวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง
- 6) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้สถานศึกษาต้องพร้อมให้มีการตรวจสอบเพื่อให้การ บริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางการศึกษา เป็นผู้ที่มิบทบาทหน้าที่สำคัญ ในการ บริหารงานของสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมาย ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีเทคนิค และวิธีการบริหาร

¹⁰ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด เพลท , 2551), หน้า 8.

¹¹ รังสรรค์ มณีเล็ก. การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management : SBM)หลักเทคนิคการบริหารและการวางแผน, (กรุงเทพมหานคร : 2564), หน้า 10.

หลากหลายรูปแบบ สามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานในหน้าที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานสูงสุด และเกิดผลสำเร็จขององค์กร การปฏิรูปการศึกษาจำเป็นต้องใช้ผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ จึงจะนำโรงเรียนบรรลุความสำเร็จตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน การเป็นมืออาชีพอาชีพจะต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะเฉพาะ และอาศัยกระบวนการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรและทุกฝ่ายทุกสถาบัน ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษาและการบริหารโดยใช้องค์คณะบุคคล¹² เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การเริ่มคิด การวางแผนการนำไปปฏิบัติและการประเมินผล รวมทั้งได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน¹³

การบริหารจัดการอาชีวศึกษา

การจัดการเรียนการสอนและการจัดการอาชีวศึกษาทุกระดับคุณวุฒิอาชีวศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานที่สาขาวิชาและสาขางานกำหนดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยสำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ ร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์จึงได้จัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ในลักษณะของชุดเอกสารและเอกสารออนไลน์จำนวน 10 เรื่อง ประกอบด้วย การจัดการอาชีวศึกษา การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ การพัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติมและการขออนุมัติเปิดสอน การนำหลักสูตรไปใช้ในการฝึกประสบการณ์สมรรถนะวิชาชีพและการจัดโครงการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผลอาชีวศึกษา การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีการเทียบโอนผลการเรียนรู้และการประกันคุณภาพของหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้หรือปรับใช้ในการพัฒนาการจัดการอาชีวศึกษาเพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด¹⁴

¹² ชีระ รุญเจริญ, *ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: ขาวฟาง, 2560), หน้า 4.

¹³ ประภาพร ชื้อสิทธิกุล, *หลักการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2560), หน้า 12.

¹⁴ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, *หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติการจัดการอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง*, หน้า 1.

3. อธิติบาท 4

ความหมายของอธิติบาท 4

หลักอธิติบาทที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ในสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอธิติบาท 4 ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้¹⁵ 1) เจริญอธิติบาท อันประกอบไปด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ ความเพียรสร้างสรรค์) 2) เจริญอธิติบาทอันประกอบไปด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ ความเพียรสร้างสรรค์) 3) เจริญอธิติบาทอันประกอบไปด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตต ความเพียรสร้างสรรค์) 4) เจริญอธิติบาทอันประกอบไปด้วย วิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสา สมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและ อภิญญาบารมีอยู่¹⁵ นอกจากนี้ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงอธิติบาท ซึ่งได้ทรงแสดงพระธรรม เทศนาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ว่า อธิติบาท 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้¹⁶ 1) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร 2) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร 3) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร 4) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร หลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอธิติบาททั้ง 4 ประการ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เอง และได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจนเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งและเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์

นอกจากในพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีนักวิชาการได้เขียนเกี่ยวกับอธิติบาท 4 ว่าหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อธิติบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย เพราะฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้ วิริยะ คือ ความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ จิตตะ คือ ความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ วิมังสา ทำงานแล้วไม่ท้อ คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรองพิจารณา¹⁷

¹⁵ ม.ม. (ไทย) 13/247/292. ที.ม. (ไทย) 10/287/219.

¹⁶ อภ.วิ. (ไทย) 35/431 – 465/342 – 357

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมมัญญูชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 46, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ กรมศาสนา, 2545), หน้า 40.

อิทธิบาท หมายถึง ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ¹⁸ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำกิจการงาน หรือการอาชีพ ประการแรก อิทธิบาท แปลความว่า ทาง แห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพ¹⁹

อิทธิบาท 4 ว่าเป็น 2 นัย คือ นัยแห่งพระสูตรและนัยแห่งพระอภิธรรมจะแสดงหนักไปทางโลกุตตระ ในที่นี้เป็นการแสดงตามนัยแห่งพระสูตร ความหมายของอิทธิบาท มีดังนี้ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ ความปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอุตสาหะ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความหมั่นเพียร ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้ง ฉันทะ ไม่ทอดทิ้งธุระ ความประทับใจใคร่ชอบ ชูระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวาจาเมะ นี้เรียกว่า วิริยะ จิต มโน มานัส มโน วิญญาณธาตุ นี้เรียกว่า จิต ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ นี้เรียกว่า วิมังสา²⁰

อิทธิบาท 4 คือ สูตรสำเร็จของชีวิต ไม่ว่าเราจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้ มั่นคง ทุกสิ่ง จะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาท 4 ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อ และใช้ปัญญาได้ส่วนอย่างสม่ำเสมอ²¹

อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรม หรือคำสอนในพุทธ ศาสนาที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุถึง ความสำเร็จอันประกอบด้วยหัวข้อธรรม 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

อิทธิบาท หมายถึง หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่ง กิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ²²

¹⁸ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า 150.

¹⁹ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2545), หน้า 9.

²⁰ ปัญญา ใบบางยาง , ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548), หน้า 50.

²¹ สนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ , 2550), หน้า 97.

²² แสงอรุณ โปร่งธนะ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำรา สำนักสงฆ์เสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏธนบุรี , 2539) , หน้า 228 – 229..

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 มีดังนี้²³

- 1) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น หรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมาย
- 2) วิริยะ แปลว่า ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก
- 3) จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน
- 4) วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน

ประโยชน์ของหลักอิทธิบาท 4

จากการศึกษาประโยชน์ของหลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่ช่วยอุปถัมภ์ผู้นำ หรือผู้บริหารจัดการ ช่วยกำจัดอุปสรรคต่าง ๆ และเป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ

- 1) ฉันทะ ความพอใจ เป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าพึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น เกิดมีเป็นจริงขึ้น อยากให้ทำให้สำเร็จผล ตามจุดหมายที่ตั้งามนั้น
- 2) วิริยะ คือ ความเพียร ทำให้การงานที่ตนบริหารจัดการ ด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความยากลำบากโดยตระหนักตามพุทธภาษิตที่ว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ” คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงาน จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย²⁴

²³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , **พุทธธรรม** , พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 842 – 844.

²⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546) หน้า 844.

3) จิตตะ คือ ความจดจ่อ หรือเอาใจใส่ทำให้การทำงานมีชีวิตชีวา กระตือรือร้น สดชื่นอยู่ ในขณะที่ทำงานเสมอ หรือเรียกว่า “มีกะจิตกะใจทำงาน” การที่คนเรามีความคิด ผูกพันจดจ่อสนใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นยอมเป็นให้เกิดสมาธิ พร้อมกับความคิดจดจ่อสนใจนั้น ทำให้เกิดความผิดพลาดน้อยมาก และผลงาน ที่ทำสำเร็จลง ก็มีผลเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

4) วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ทำให้จิตแน่วแน่ แล่นไป ดิ่งไปกับเรื่องที่ พิจารณานั้นโดยไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก เมื่อพิจารณาแล้วพบข้อบกพร่องก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น งานที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพ

ประโยชน์ของอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องให้สำเร็จตามความประสงค์ หรืออุบายให้ถึง ความสำเร็จ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรค นำไปสู่ความสำเร็จและเป็นแรงเสริม กำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุประสงค์

4. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาการบริหาร

เนื่องจากการบริหารอาชีวศึกษาในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีทักษะ สมรรถนะเสริมการเรียนรู้ของครูผู้สอนร่วมด้วย เพราะผู้อำนวยการโรงเรียน มีบทบาทสำคัญอย่าง มากในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาครู พัฒนาเด็ก เป็นเสมือนแม่ทัพในสนามรบ หากแม่ทัพเก่งจะ นำพาทัพไปสู่เป้าหมายที่ดี ทุกคนอยู่รอด ตีโจทย์การศึกษาสอดคล้องผู้เรียน สถานการณ์ของระบบ การศึกษาไทยได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และโลกไร้พรมแดน ที่ทุกคน สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ติดตามทิศทางการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ได้ ซึ่งหน้าที่ของผู้บริหาร สถานศึกษาตอนนี้ คือ การปรับตัว และตีโจทย์นโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน บริบทของโรงเรียน

ทักษะที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำไปสู่การพัฒนามืออยู่ 5 ทักษะ สำคัญๆ ดังนี้

1) ผู้บริหารต้องปรับตัว หูไวตาไว รู้ทิศทางของตนเองว่าจะบริหารสถานศึกษาอย่างไร และติดตามข่าวสาร นโยบายการศึกษาในระดับต่าง ๆ ซึ่งทุกนโยบายส่วนใหญ่ต้องการให้การพัฒนา ไปสู่ห้องเรียน

2) ทักษะในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในห้องเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาต้อง มีทักษะในการวางแผน การจัดการ การกำหนดกลยุทธ์

3) ทักษะการเป็นผู้นำทางวิชาการ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญอย่างมาก เพราะผู้บริหาร) ถาการศึกษาจะต้องไม่ใช่เพียกกำหนดกลยุทธ์ วิสัยทัศน์ เท่านั้น แต่ต้องมีทักษะจัดการเรียนรูู้ เข้าใจจิตวิทยาการเรียนรูู้ของเด็ก และเพิ่มประสิทธิภาพของครูในโรงเรียน

4) ทักษะศึกษาห้องเรียนเป็น ผู้บริหารต้องรู้จักห้องเรียน และต้องลงไปดูห้องเรียนแล้วสามารถแยกได้ว่าห้องเรียนแบบไหน ครูคนไหนสอนเป็นเช่นไร ซึ่งเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ผู้บริหารทางเห็นมานาน

5) การเป็นโค้ชชิ่ง (Coaching) ทำอย่างไรถึงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนครู โดยครูก็ต้องมีความสุขในการทำงานร่วมกับ ผู้บริหารอย่าใช้อำนาจในการสั่ง เพราะวิธีนี้ไม่ค่อยได้ผล แต่ต้องเป็นพี่เลี้ยงช่วยครู ต้องฝึกใช้คำพูด คำถามที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรูู้ โค้ชที่ดีต้องไม่สั่ง ไม่สอนไม่ให้คำตอบ และชื่นชมให้กำลังใจเมื่อคุณครูทำในสิ่งที่ถูก

อย่างไรก็ตาม การจะปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จได้ต้องแก้ที่จุดเกิดขึ้น ซึ่งจุดเกิดเหตุ คือห้องเรียน เพราะครูและนักเรียนอยู่ในห้องเรียน ฉะนั้น ต่อให้มโนโยบายใหม่เข้ามาใหม่ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และต้องรู้จักสร้างระบบนิเวศการเรียนรูู้ให้ได้ อย่างเหมาะสม

กระบวนการทำงานไม่ใช่เน้นที่ตัวคน องค์กรส่วนใหญ่เน้นที่ผลลัพธ์ องค์กรเชิงพุทธเน้นที่กระบวนการ เน้นการทำงานในแต่ละขณะ สำหรับการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 นั้นกับหลักแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาบริหาร การจัดการวัด การบริหารจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย เพื่อให้เกิดผลเป็นเครื่องจูงใจและเป็นปัจจัยที่จะผลักดันให้เกิดประโยชน์ การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการบริหารจัดการอย่างถูกต้อง การบริหารอาชีวศึกษานั้นต้องมี 1) ฉันทะ ความพอใจ ยินดี เต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) วิริยะ ความพยายาม ความเพียร หรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับกรกระทำ นั้น ๆ โดยไม่มีความท้อแท้หรือเบื่อหน่าย 3) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ อย่างจริงจัง โดยไม่ใส่ใจถึง ปัญหาอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ 4) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบข้อดีข้อเสียข้อบกพร่องตลอดจนปัญหา อุปสรรค และวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มิใช่ขย้นอย่างงั้ ๆ²⁵

²⁵ วิเชียร ชาบุตธนุฑตริก, พุทธศาสน์ , (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, 2535), หน้า 126.

การทำงาน หรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพอใจ ด้วยความรักและเต็มใจ ไม่เพิกถอนในกิจที่ทำ ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วย ความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น ทำด้วยปัญญา เข้าถึงสาเหตุ ทำด้วยความรู้ความเข้าใจ ²⁶

การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารอาชีวศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1) ฉันทะ คือ ปฏิบัติดีต่อตนเองและส่วนรวม

2) วิริยะ คือ ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

3) จิตตะ คือ กระตุ้นให้มีกระบวนการคิด ไตร่ตรองพิจารณาความรู้ที่ได้ด้วยการให้จัดทำเป็นสรุปรายงานในการจัดโครงการหรือกิจกรรมที่บุคลากรในสังกัดของตนได้เข้าร่วมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้จากการศึกษา รับฟังความรู้

5. สรุป

อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่าง ๆ ตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง)

การบริหารอาชีวศึกษานั้นต้องมี 1) ฉันทะ ความพอใจ ยินดี เต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) วิริยะ ความพยายาม ความเพียร หรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำ นั้น ๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้หรือเพิกถอน 3) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ อย่างจริงจัง โดยไม่ใส่ใจถึง ปัญหาอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ 4) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบข้อดีข้อเสียข้อบกพร่องตลอดจนปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มิใช่ขยันอย่างโง่ ๆ

ดังนั้น การทำงาน หรือปฏิบัติหน้าที่ต้องทำด้วยความพอใจ ด้วยความรักและเต็มใจ ไม่เพิกถอนในกิจที่ทำ ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วย ความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น ทำด้วยปัญญา เข้าถึงสาเหตุ ทำด้วยความรู้ความเข้าใจ

²⁶ ม.ม.(ไทย) 13/247/292.

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการอาชีวศึกษา, **ภารกิจและนโยบาย สำนักงานงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th>.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2560.

นายกัณฑ์ อาชีวศึกษาเป็นกำลังของประเทศและดึงเอกชนร่วมพัฒนาการเรียนการสอนถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.kruachieve.com>.

ประภาพร ชื่อลิตทิกุล. **หลักการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2560.

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด เพลท, 2551.

ปัญญา ไข่มุกยาง. **ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2545.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต.). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). **ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2545.

พิฑูร มลิวัลย์, **แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี**, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา , 2540.

รังสรรค์ มณีเล็ก. **การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management : SBM)**

- หลักเทคนิคการบริหารและการวางแผน. กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, 2564.
- วิเชียร ชาบุดรบุญทริก, พุทธศาสน์, กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, 2535.
- ธีระ รุณเจริญ. ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, 2560.
- สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2550.
- แสงอรุณ โปร่งธุระ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำรา สำนักส่งเสริมวิชาการ
สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2539) , หน้า 228 – 229..
- อาชีวศึกษาแห่งชาติสู่สากล**. [ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.moe.go.th>.
- Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G., **Educational Administration Theory: Research, and Practice**, (New York: McGraw – Hill Inc, 1996.

การเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญา

The Accession to the Truth in Buddhist Philosophy

พีระวัฒน์ จัตรไทยแสง¹

Piravat Chatrathaisang

E-mail: piravattc@gmail.com

Received: February 11, 2023 Revised: April 24, 2024

Accepted: April 24, 2024

บทคัดย่อ

การเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญา เป็นการเข้าถึงสิ่งที่มีอยู่จริงโดยปรมาตม์ หมายถึงการเข้าถึงอสังขตธรรมอันเป็นสภาวะที่ไม่มีปัจจัยหรือไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการปรุงแต่ง ได้แก่ นิพพาน ที่มีสภาวะลักษณะเฉพาะอันมีความเกิดขึ้นไม่ปรากฏ ความดับสลายไม่ปรากฏ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรไม่ปรากฏ นิพพานนั้นเป็นภาวะที่จะเข้าถึงได้ด้วยวิปัสสนาญาณเท่านั้น

การเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐานอย่างถูกต้อง เป็นการเจริญญาณปัญญาพิจารณาธรรมทั้งหลายที่ล้วนเป็นเหตุเป็นผลแก่กันตามหลักปฏิจาสัมุปบาท เห็นชัดรูปนามโดยอาการต่าง ๆ เกิดปัญญาให้รู้เท่าทันธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่งตามกฎไตรลักษณ์ อันเป็นทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ในอริยสัจที่เกิดขึ้นกับกายและใจ เมื่อกำจัดความยึดมั่นในอุปาทานแล้ว หลุดพ้นจากอำนาจการครอบงำของอวิชชากิเลสปรุงแต่งจิตโดยสิ้นเชิง ย่อมมีทิวทัศน์ความเห็นถูกต้อง ทำให้ไม่หลงยึดติดถือมั่นและปล่อยวางสิ่งปรุงแต่งที่ทำให้เป็นทุกข์ มีจิตใจเป็นอิสระ สู่หนทางแห่งภาวะนิพพาน อันเป็นการเข้าถึงความจริงสูงสุดในพุทธปรัชญา

คำสำคัญ: ความจริง, นิพพาน, วิปัสสนา

ABSTRACT

The accession to the truth in Buddhist philosophy is the attainment to the ultimate level of reality. This means that to access to the unconditioned state which is not conditioned by any cause and has no any factor to happen because of manipulations, Nirvana characteristic condition

¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ภาควิชาพุทธศาสนาและปรัชญา.

is unconstructed and unconditioned. Nirvana state can only be attained by unwavering insight wisdom from Vipassana.

Developing Vipassana according to the Four Foundations of Mindfulness correctly is the cultivation of wisdom and contemplation of all dharmas that are rationale for each other according to the Dependent Origination. Seeing the aggregates (Khandhas or body and mind) clearly can increase wisdom in life and things according to the law of Three Characteristics which suffering and cause of suffering effect the body and mind. Since when the attachment has been eliminated completely, liberated the mind from the dominance of all defilements then the view and aspect is correct with the neutrality. An independent mind would liberate from all attachments that cause suffering and direct to the path of Nirvana which is the access to the highest or ultimate reality in Buddhist philosophy.

Keywords: Reality, Nirvana, Vipassana

1. บทนำ

กระบวนการแสวงหาความจริงในเชิงปรัชญา มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่รู้จักคิด มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ได้สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ รวมทั้งภัยธรรมชาติต่าง ๆ มีความไม่เข้าใจสงสัยในสิ่งที่ได้ประสบ จึงพยายามที่จะทำความเข้าใจและแสวงหาคำตอบของปรากฏการณ์เหล่านั้น จึงเป็นที่มาของความรู้ด้านอภิปรัชญานั้นเอง ความพยายามในการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ประสบพบเห็น หรือสิ่งที่ปรากฏทางธรรมชาตินั้น จึงเป็นที่มาของ แนวคิดแบบวัตถุนิยมปรากฏทั้งในปรัชญาตะวันตกและปรัชญาตะวันออก

การมองความเป็นจริงที่แตกต่างกันระหว่างมุมมองต่าง ๆ ทำให้มนุษย์มีความเชื่อในความจริงไม่เหมือนกัน จึงมีผลให้มนุษย์ยอมรับสิ่งที่ เป็นความรู้แต่ละด้านได้ต่างกัน รวมทั้งแสวงหาความรู้ด้วยวิธีที่อาจจะผิดแผกแตกต่างกัน ปรัชญาจิตนิยมเชื่อว่าความจริงสูงสุดมีลักษณะเป็นจิตหรือนามธรรม จิตนิยมโดยทั่วไปยอมรับว่าความจริงมีสองอย่างคือจิตและวัตถุ แต่จิตมีความสำคัญกว่าวัตถุ ส่วนปรัชญาสารนิยมมีทัศนะยอมรับความเป็นจริงแท้มีอย่างเดียว คือ สสาร และรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ส่วนความจริงมุมมองแบบสังคมนิยมหรือพุทธปรัชญามีความเห็นต่างออกไปว่า ความเป็นจริงหรือการมีอยู่จริงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นอยู่กับตัวของสิ่งนั้นเอง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของมนุษย์ สิ่งที่มีอยู่จริงดังกล่าวอาจจะมองไม่เห็นหรืออาจไม่สามารถสัมผัสได้

ความรู้เห็นโดยประจักษ์ทางประสาทสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เป็นข้อเท็จจริงทางโลกที่ไม่สามารถเข้าถึงความจริงในความหมายทางพุทธศาสนาได้ แต่เป็นข้อเท็จจริงที่มีคุณสมบัติอันเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมตกลงยอมรับร่วมกัน² ซึ่งข้อเท็จจริงนั้นอาจไม่มีความสัมพันธ์ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้ เช่น ในปรัชญาตะวันตกโบราณมีความเชื่อว่าโลกแบน เป็นต้น และ ข้อเท็จจริงเชิงวัตถุวิสัย (Objective fact) ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับอย่างตรงกันกับความเชื่อตามข้อเท็จจริง เช่น โดยข้อเท็จจริงนั้นโลกกลมจึงเชื่อว่าโลกกลม เป็นต้น³ การรับรู้และให้ค่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของมนุษย์นี้ แม้จะมีประโยชน์ในการทำทำความเข้าใจและสื่อสาร แต่การมองและรับรู้ความเป็นจริงที่แตกต่างกันระหว่างมุมมองต่าง ๆ และการมองโลกแบบแยกส่วน อาจก่อเกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ได้ หากแต่มนุษย์จะได้ตระหนักรู้ถึงความเป็นจริงสูงสุด มนุษย์ย่อมเกิดปัญญาที่จะรู้จักโลกและสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องในการรับรู้ของตน

2. ความจริงในอภิปรัชญาและพุทธปรัชญา

อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นปรัชญาตะวันตกที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเป็นเจ้า โลก วิญญาณ สาระ เจตจำนงเสรี จะจำกัดเฉพาะสิ่งที่มีใช้วัตถุ หรือสิ่งที่อยู่เหนือขอบเขตของโลกทางกายภาพ หรือโลกทางวัตถุ และเป็นสิ่งที่ไม่อาจรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ อภิปรัชญามีทัศนะใกล้เคียงกับพุทธปรัชญาดังต่อไปนี้

จิตนิยม (Idealism) เป็นชื่อเรียกทัศนะทางปรัชญาของสำนักปรัชญาหลายสำนักที่มีทัศนะร่วมกันว่า จิตหรือสภาวะนามธรรมมีความเป็นจริงสูงสุดและมีความสำคัญกว่าวัตถุ เช่น จิตนิยมแบบเพลโต เป็นทัศนะที่ถือว่าสภาพความจริงอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่วัตถุเรียกว่ามโนภาพ (Idea) หรือแบบ (Form) ซึ่งเพลโตถือว่าอยู่ในจิตของพระผู้เป็นเจ้าเป็นความจริงสูงสุด และสำคัญกว่าโลกแห่งวัตถุ (subjective idealism) จิตนิยมแบบเบอร์กัสมีทัศนะที่ถือว่า สิ่งที่เป็นวัตถุเป็นเพียงมโนภาพซึ่งมีอยู่ในจิตของพระเป็นเจ้า จิตนิยมแบบคานท์ เรียกว่าจิตนิยมอูตรวิสัย (transcendental idealism) มีทัศนะที่ถือว่าสิ่งที่มนุษย์รับรู้จะต้องผ่านระบบการทำงานของจิตเสียก่อน จะรับรู้ความจริงโดยไม่ผ่านจิตไม่ได้ จิตนิยมแบบเฮเกิล มีทัศนะที่ถือว่าสิ่งที่มีอยู่จริงนั้นมีอย่างเดี๋ยวจิตสัมบูรณ์ (absolute mind) สิ่งอื่น ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุเป็นเพียงการแสดงของจิตสัมบูรณ์ และพัฒนาตามขั้นตอนไปสู่ความเป็นจิตสัมบูรณ์

² Del Kiernan-Lewis. (2000). Learning to Philosophize a Primer. Belmont: Wadsworth. P.52.

³ Journal of Modern Learning Development.(2020).109-110.

สสารนิยม (Materialism) ในทางอภิปรายหมายถึงทัศนะที่ถือว่าสสารเท่านั้นที่เป็นจริง ปรากฏการณ์ในรูปอื่น ๆ สามารถทอนลงได้ว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสสารในกรณีนี้เรามักเรียกว่าสสารนิยม

ธรรมชาตินิยม (Naturalism) เป็นแนวความคิดซึ่งยึดธรรมชาติเป็นหลักประกอบด้วยทัศนะต่าง ๆ เช่น (1) ทัศนะที่ถือว่าธรรมชาติเท่านั้นคือสิ่งเป็นจริงนิรันดร์ มีเหตุผลและมีพลังกระตุ้นในตัวเอง ดำรงอยู่ด้วยตนเอง และปฏิบัติการได้ด้วยตนเอง (2) ทัศนะที่ไม่ยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยถือว่าปรากฏการณ์ทุกอย่างเป็นไปตามสภาวะที่มีความสัมพันธ์ต่อกันของเหตุการณ์ทางธรรมชาตินั้น ๆ เองตามกาลและเทศะ กล่าวคือธรรมชาตินี้มีโครงสร้างของตนเอง และโครงสร้างนั้นเกิดขึ้นได้เอง ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะอำนาจเหนือธรรมชาติ (3) ทัศนะที่มีลักษณะนิยมวิทยาศาสตร์ที่ถือว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์สามารถอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้อย่างสมเหตุผลเพียงพอ อย่างไรก็ตาม แม้วิทยาศาสตร์จะเป็นวิธีการเดียวที่ทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจโลกตามความเห็นของในยุคปัจจุบัน แต่มนุษย์ก็มีประสบการณ์เกี่ยวกับโลกได้จากศาสตร์อื่น ๆ อีก และธรรมชาตินิยมไม่ถือว่าการรู้และการเข้าใจโลกเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด (4) ทัศนะที่ถือว่า มนุษย์เป็นเพียงสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ มิได้มีฐานะพิเศษเหนือกว่าสิ่งอื่น ๆ พฤติกรรมของมนุษย์ก็เป็นเพียงพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง จะต่างกันก็ตรงที่มีความซับซ้อนมากกว่าเท่านั้น อิทธิพลจากสังคมและสิ่งแวดล้อมทำให้พฤติกรรมของมนุษย์มีความผันแปรไปต่าง ๆ กัน คุณค่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง มิได้อาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นหลัก

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความเกิดและความดับแห่งโลกเป็นเรื่องของกระบวนการในปฏิจลสมุปบาท ธรรมชาตินี้มีโครงสร้างที่สามารถอธิบายได้ มิใช่เกิดขึ้นเพราะอำนาจเหนือธรรมชาติแต่ประการใด⁴ และธรรมชาติเท่านั้นคือสิ่งเป็นจริงนิรันดร์ ดำรงอยู่ด้วยตัวเอง อาศัยและมีเหตุผลในตัวเอง มีหลักฐานในอุปาทสสูตรว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ตถาคตตรัสรู้ บรรลุธาตุนั้นว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ครั้นแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่ายว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ... สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ... ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”⁵ และปรากฏการณ์ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันของสภาพธรรมชาตินั้น ๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ

⁴ สุนทร ฤกษ์สี. (2543). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 46.

⁵ อภ.ติก.20/576/27.

ความหมายของธาตุ ในส่วนของ รูป ที่เป็นสสาร เป็นกระดูกหรือแร่ธาตุ โดยเป็นการมุ่งนิยามความหมายในเชิงเป็นวัตถุหรือสสารที่รับรู้ได้ทางสัมผัส โดยการกล่าวว่าธาตุเป็นกระดูก และธาตุที่เป็นแร่ธาตุชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนการนิยามในเชิง จิต หรือ อสสาร ธาตุนั้นเป็นสิ่งที่มีลักษณะทรงไว้ซึ่งสภาวะบางอย่างที่เป็นสิ่งมูลฐาน เป็นสิ่งตั้งต้นของสิ่งทั้งหลาย ในพุทธปรัชญาได้นิยามคำว่าธาตุอย่างกว้าง ๆ ว่า “ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน” จึงแสดงให้เห็นประโยชน์ของธาตุในเชิงสภาวะ มากกว่าการเน้นไปที่สสารภายนอกที่เป็นวัตถุ อย่างไรก็ตามการกล่าวถึงนิยามของธาตุมีนัยของความจริงที่เป็นเชิงปริวิสัย ที่ไม่ใช่เพียงอัตวิสัย ความจริงของธาตุเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เช่นนั้น แม้กระทั่งบุคคลก็เป็นผู้ที่สามารถพัฒนาตนเองเพื่อเข้าถึงความเป็นธาตุหรือความจริงดังกล่าวนี้ได้ ทำให้เห็นว่าธาตุนั้นมีลักษณะที่เป็นทั้งวัตถุและสภาวะ ส่วนความหมายของธาตุในวิทยาศาสตร์ (Element) เน้นไปที่สสารที่ต้องอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการพิสูจน์ (scientific method) ส่วนแนวคิดทางด้านปรัชญานั้นยอมรับท่าทีของวิทยาศาสตร์ดังกล่าวนี้ หากแต่ยังเพิ่มเติมอีกว่า มีความจริงบางอย่างที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องอาศัยมโนสัมผัสหรือการคิดหรือการใช้เหตุผล ทั้งสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต พบว่าสิ่งทั้งหลายล้วนประกอบเข้าด้วยธาตุ และธาตุเป็นองค์ประกอบของมนุษย์ สัตว์ และพืช ความสำคัญของธาตุ สิ่งทั้งหลายในโลกหรือเอกภพ เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดจักรวาล แต่หากปราศจากธาตุพื้นฐานทั้งสิ้น คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือสิ่งที่เป็นธาตุอื่น ๆ แล้ว สิ่งมีชีวิตทั้งหลายย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ พุทธปรัชญาแสดงให้เห็นว่าชีวิตของมนุษย์ที่เกิดขึ้นนั้น องค์ประกอบหลักที่ทำให้มนุษย์เกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมาได้ มิใช่เพียงอาศัยธาตุเท่านั้น หากแต่ยังมีจิตหรือวิญญาณเป็นองค์ประกอบสำคัญร่วมด้วยเช่นกัน

ตามมุมมองทางอภิปรัชญาในเรื่องธาตุทางพุทธศาสนาเถรวาทมีสามประเด็นคือ (1) ธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาทตามมุมมองทางจิตนิยมพบว่า ธาตุนั้นมิใช่แต่เพียงเป็นไปในเชิงวัตถุหรือสสารเท่านั้น แต่ยังเป็นสภาวะในเชิงจิตนิยมได้ด้วย (2) ธาตุตามแนวคิดของสสารนิยมเชื่อว่าสสารเท่านั้นที่เป็นสิ่งจริง ปรากฏการณ์ในรูปอื่นๆ สามารถทอนลงได้ว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสสาร แต่พุทธปรัชญานั้นเชื่อว่า ธาตุในเชิงสสารคือ ธาตุสี่ ความจริงต้องมีทั้งสสารและอสสาร โดยทั้งสองอย่างนี้มีความปฏิสัมพันธ์กัน และ (3) ธาตุตามมุมมองทางธรรมชาตินิยมยอมรับความจริงว่าสสารและอสสาร ล้วนเป็นสิ่งที่จริงด้วยกันทั้งคู่ หากแต่เป็นสิ่งที่แยกกัน ไม่ปฏิสัมพันธ์กัน แตกต่างกับพุทธปรัชญาที่เห็นว่า สิ่งทั้งสองคือรูปและนาม เป็นความจริงที่รับรู้ได้และเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ธาตุในหลักปฏิจจนสมุปบาท นั้นมีทั้งระดับโลกียะและระดับโลกุตระที่สัมพันธ์กัน สิ่งที่เป็นธาตุหรือความจริงนั้นเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของพุทธปรัชญา ไม่มองโลกเฉพาะในจิตนิยม สสารนิยม หรือธรรมชาตินิยม เพียงด้านใดด้านหนึ่ง โดยพุทธปรัชญามีลักษณะเป็น “สังขนิยม” เห็นว่าธรรมชาติทั้งหลายต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติและหลักแห่งความจริง สิ่งทั้งหลายอิงอาศัยกันและกันตามกระบวนการของความเป็นเหตุปัจจัย

3. ความหมายของความจริงในพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาได้แบ่งความจริงของสิ่งทั้งหลายซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของมนุษย์ออกเป็นสองระดับ คือ สมมติสัจจะ และ ปรมัตถสัจจะ ดังนี้

3.1 สมมติสัจจะ หรือ ความจริงโดยสมมติ พุทธปรัชญาถือว่าโลกและปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงร่างกายของมนุษย์มีอยู่จริงโดยมิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจสร้างสรรค์ทางจิตของมนุษย์เอง แม้จะไม่มีสิ่งใดมารับรู้ สิ่งทั้งหลายก็ยังคงเกิดขึ้น แปรสภาพและเสื่อมสลายไปเช่นนั้น แต่มนุษย์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องรับรู้โลกหรือความจริงอย่างบริสุทธิ์ มนุษย์รับรู้โลกหรือความจริงเกี่ยวกับโลกผ่านทางประสาทสัมผัส จนเกิดเป็นประสบการณ์และเกิดความคิดปรุงแต่งจนเป็น “โลก” ที่ตนรู้จัก โลกที่เกิดจากการรับรู้และความคิดปรุงแต่งของตณีนีเอง ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นความจริงแท้ โลกที่มนุษย์รู้จักและคิดว่าเป็นความจริง เรียกว่าความจริงที่เป็นสมมติสัจจะ ไม่ใช่ความจริงแท้ มันมิได้เกิดขึ้นได้เองด้วยตัวเอง แต่เกิดขึ้นโดยอิงอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ การประชุมกันของเหตุปัจจัยมากมายทั้งรูปธรรมนามธรรมเกิดขึ้นเป็นรูปใดรูปหนึ่งหรือสถานะใดสถานะหนึ่ง และมนุษย์นั่นเองเป็นผู้กำหนดค่าให้ความหมายแก่สิ่งเหล่านั้น และบัญญัติสิ่งต่าง ๆ ไปตามที่ตนให้ความหมาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ความสวยงาม ความน่าเกลียดอัปลักษณ์ ความดี ความเลว เป็นต้น มนุษย์กำหนดและจัดกลุ่มแบ่งประเภทสิ่งทั้งหลาย อันเป็นการตกลงร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่หรือคนในสังคมยอมรับว่าเป็นจริงนั้น อยู่ในกรอบของภาษา ความคิดและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคนในสังคม การให้ค่าความหมายของมนุษย์นี้ ทำให้มนุษย์มีวิธีการดำเนินชีวิต เกิดความรู้สึกสุขทุกข์ไปตามความสำคัญมั่นหมายดังกล่าว

สมมติสัจจะ เป็นความจริงที่มนุษย์คิดขึ้นแล้วตั้งชื่อเรียกหรือ “บัญญัติ” ขึ้นมา โดยความตกลงให้ความหมายร่วมกันของมนุษย์ แยกได้เป็นสองประเภท ดังนี้ (1) นามบัญญัติ เป็นการตั้งชื่อเรียกเป็นภาษาต่าง ๆ เช่น ชื่อของตัวเอง นาย ก. นาง ข. โต๊ะ เก้าอี้ พ่อ แม่ ลูก เพื่อน สีดำ สีขาว หอมเหม็น รวย จน เก่ง ดี เป็นต้น เรียกชื่อไปตามแต่ละภาษา แต่หมายเอาถึงสิ่งเดียวกัน ให้สื่อความหมายกันเข้าใจ จึงว่า “สมมุติ” เป็นเรื่องการป้องกันการกำลวงมุสาวาท (2) อรรถบัญญัติ หมายถึงความหมาย สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เขาทำไว้ ก็มีความหมายบ่งบอกให้เข้าใจ อย่างเช่น เครื่องหมายป้ายบอกกฎจราจรว่า ห้ามเลี้ยว หรือ ห้ามจอด เป็นคำจำกัดความหมายรูปร่างสัญญาณ อย่างเช่นว่าสัญญาณคือ กลม แบน เหลี่ยม เป็นต้น⁶

⁶ สุวนิสรา ประธานราชภัฏวรินทร์. (2561). สมมติสัจจะ : เครื่องมือนำไปสู่การรู้แจ้งปรมัตถสัจจะ. วารสารสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย ปีที่ 13 ฉบับที่ 1. หน้า 60.

คัมภีร์อภิธรรมอรรถกถาโกศการิกาของสำนักสรวาสตีวาท ภิกษุวสุพจน์ (Vasubandhu) ผู้ อรรถาธิบาย⁷ และสำนักอภิธรรมเถรวาท ยอมรับว่าสมมติสัจจะในความหมายข้างต้นนี้เป็นจริง เพราะมีความสมนัยกับการตกลงร่วมกันของคนในสังคม ได้นิยามความหมายของคำว่า “สมมติ สัจจะ” ไว้สามประการ⁸ ดังนี้

1) สิ่งที่มีโนคติเกี่ยวกับสิ่งใดเมื่อถูกทำลายลง สิ่งนั้นย่อมสูญหายไป หมายถึง สิ่งใดก็ตามเมื่อ มันถูกทำลายลง ถ้ามีโนคติ (idea) หรือความคิดเกี่ยวกับสิ่งนั้นสูญหายไป ในทางกายภาพ หรือถูก แยกแยะออกในทางตรรกะ สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยสมมติ (conventionally existent) และมีอยู่โดย ความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กัสิ่งอื่น เช่น เมื่อเหยือกน้ำถูกทำลายลงเป็นชิ้นเล็กละเอียด กองวัสดุที่แตก รวบรวมไว้ก็จะไม่สามารถให้มโนคติเกี่ยวกับเหยือกน้ำต่อไปได้อีก เหยือกน้ำเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยสมมติ

2) สิ่งที่เกิดจากสภาวะหรือคุณลักษณะเฉพาะตัว หมายถึง สิ่งที่เกิดแยกแยะต่อไปได้อีก หรือ ประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ จึงไม่มีสภาวะหรือคุณสมบัติที่เป็นของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น รถยนต์ เป็นสิ่งที่ประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบย่อย ๆ มีตัวถัง เครื่องยนต์ ล้อ และอะไหล่มากมายมา รวมกันเข้าในรูปแบบและสัดส่วนตำแหน่งที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง ไม่มี คุณสมบัติที่เป็นของตนเอง มโนคติ (idea) เกี่ยวกับรถยนต์จึงไม่มีอยู่โดยอิสระจากคุณสมบัติของ องค์ประกอบย่อย ๆ ที่ประกอบกันขึ้น ในทำนองเดียวกัน “บุคคล” ประกอบขึ้นด้วยขันห้า คำว่า บุคคล จึงเป็นเพียงชื่อที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้เรียกองค์ประกอบคือขันห้าทั้งห้าที่มาประชุมรวมกันเข้าเป็น บุคคลขึ้นมา ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงไม่มีสภาวะหรือคุณสมบัติที่เป็นของตนเอง (นิสสภาวะ) จึงสรุปได้ ว่าตามทัศนะของสำนักอภิธรรม คำว่า “สมมติสัจจะ” เป็นสิ่งประกอบที่ประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบ ย่อย และ “นิสสภาวะ” (ความปราศจากสภาวะ) มีความหมายเท่ากัน⁹

3) สิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งทางจิต เป็นสิ่งที่เกิดจากความคิดเชิงมโนทัศน์ (conceptual thought) หรือการปรุงแต่งทางจิต¹⁰ (mental interpretation) สิ่งที่มีอยู่โดยความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ซึ่ง ซ้อนทับ (superimpose) ลงบนองค์ประกอบย่อย ๆ เหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ ส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น ล้อ เพลา ตัวถังซึ่งถูกประกอบขึ้นเป็นรถยนต์ที่ปรากฏแก่การรับรู้เป็นเพียงการปรุงแต่งทางจิตซึ่งซ้อนทับ

⁷ Niraj Kumar; George van Driem; Phunchok Stobdan (2020). Himalayan Bridge. KW. ISBN 978-1-00-021549-6. p.253-255.

⁸ Sonam Thakchoe, The Theory of Two Truths in India. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/twotruths-india/>. p.3-4.

⁹ Ibid.p.3.

¹⁰ Karunadasa, Y. Theravada Version of the Two Truths. <http://skb.or.kr/download/papers/094.pdf>. p.4-5)

ลงบนส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้น สรุปได้ว่า สมมติสัจจะ หมายถึง สิ่งที่สามารถแยกแยะออกเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ จึงไม่มีสภาวะหรือคุณสมบัติที่เป็นของตนเองคุณสมบัติต่าง ๆ ของมัน สิ่งสมมติซึ่งประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบย่อย เช่น บุคคล หรือ รถยนต์ ไม่มีอยู่จริงโดยปรมาตม์ ปรากฏให้เห็นเป็นเพียงสิ่งที่เกิดจากความคิดหรือการปรุงแต่งทางจิต และเป็นจริงโดยสมมติเท่านั้น

3.2 ปรมาตมสัจจะ หรือ ความจริงแท้หรือความจริงสูงสุด เป็นสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัยอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ไม่มีลักษณะแน่นอนตายตัว ความจริงระดับปรมาตมสัจจะนี้ ไม่อาจบอกได้ว่า มีอยู่หรือไม่มี และมีลักษณะว่าง เป็นความว่างจากความเป็นจริงในตัวตนเองโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเช่นเดียวกับสมมติสัจจะ เป็นธรรมที่ยังคงมีความเกิด ความดับ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่ว่าคนละแง่มุมที่เป็นธรรมอันประเสริฐที่ไม่มีการผิดแปลกผันแปรแต่อย่างใด คือ เป็นสิ่งที่มิได้มีลักษณะอย่างใดที่จะคงลักษณะของตนไว้อย่างนั้น เป็นความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นต่อการยอมรับของโลก ความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่จะกล่าวถึงได้เช่นว่า รูป นาม เวทนา จิต เจตสิก เป็นต้น¹¹ เช่น ดวงตาของเราหรือตาของใคร ชาติใด จะเรียกว่า ตา หรือ eyes หรือภาษาใดก็ตาม ก็ยังคงลักษณะตามธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งนั้นไว้อย่างเสมอ คือ เป็นธรรมชาติในการรับแสงรับรังสีเห็นภาพ หรือธาตุไฟ มีลักษณะร้อนหรือเย็น ไฟ ไม่ว่าจะเกิดที่ไหนประเทศใด เวลาใด เมื่อใครไปสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใด เด็กหรือผู้ใหญ่ หรืออาจเป็นสัตว์ เมื่อไปถูกกับไฟเข้า ก็จะต้องรู้สึกร้อน จะมีความรู้สึกเหมือนกันโดยไม่ต้องใช้คำพูดใด ๆ

การเข้าถึงความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในระดับสูงสุดนี้ ทำให้เกิดความรู้เท่าทันไม่หลงยึดมั่นถือมั่น ทำให้มองโลกตามความเป็นจริง วางท่าทีที่ถูกต้องต่อสิ่งต่าง ๆ มีจิตใจเป็นอิสระ หลุดพ้นจากความทุกข์จากการยึดมั่นสิ่งทั้งหลายเป็นตัวเป็นตน และเกิดความสุขที่แท้จริง การรับรู้และให้ค่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของมนุษย์นี้ แม้จะมีประโยชน์ในการสื่อสารและทำความเข้าใจเรื่องราวสิ่งต่าง ๆ แต่ก็เป็นที่มาของความยึดมั่นในตัวตน การมองโลกแบบแยกส่วน เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ ในสังคม เป็นความรู้ที่ผิดพลาด หากแต่เมื่อมนุษย์ได้ตระหนักรู้ถึงความผิดพลาดและความถูกต้องในการรับรู้ของตน มนุษย์ย่อมเกิดปัญญาที่จะรู้จักโลกและสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อันเป็นหนทางที่จะเกิดความเข้าใจระหว่างกันในกลุ่มมนุษย์และธรรมชาติซึ่งแวดล้อมมนุษย์อยู่

คัมภีร์อภิธรรมอรรถกถาโกศการิกาเรียกปรมาตมสัจจะว่า “ธรรม” หรือ “ปรมาตมธรรม” ได้ให้คำนิยามไว้สามประการดังนี้ (1) ธรรม เป็นความมีอยู่ในระดับปรมาตม (หรือระดับมูลฐาน) ซึ่งไม่สามารถแยกแยะต่อไปได้อีก ทั้งในทางกายภาพและตรรกะ (2) ธรรม เป็นสิ่งที่มี “สภาวะ” (intrinsic

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์. หน้า 201.

nature) หรือคุณสมบัติที่เป็นของตนเองอย่างถาวร โดยไม่ต้องขอขยืมคุณสมบัติมาจากสิ่งอื่นภายนอก ล้วนก่อภพธรรมถือว่า ธรรมแต่ละอย่างจะมีสภาวะเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เช่น สภาวะของไฟ คือ ความเป็นของร้อน เป็นต้น (3) เนื่องจาก ธรรม เป็นองค์ประกอบในระดับมูลฐานมิได้เป็นสิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งทางมโนทัศน์ ด้วยเหตุนี้ ธรรม จึงเป็นสิ่งที่มิอยู่โดยเป็นอิสระจากการรับรู้ของมนุษย์

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้แบ่งสรรพสิ่งในจักรวาลทั้งสิ้นออกเป็นสองประเภท ดังนี้

1) สังขตธรรม คือ สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง เป็นสภาวะที่มีปัจจัยปรุงแต่งหรือสร้างขึ้น มีลักษณะเป็นของตนเอง คือ มีความเกิดขึ้นปรากฏ ความดับสลายปรากฏ และเมื่อตั้งอยู่ ความเปลี่ยนแปลงปรากฏ (สภาวะไตรลักษณ์) จึงเป็นไปตามเงื่อนไขของเหตุและปัจจัย สภาวะของสังขตธรรมนี้จะครอบคลุมถึงส่วนที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ทั้งที่เป็นโลกียะ แลโลกุตระ (ยกเว้นนิพพาน)

2) อสังขตธรรม คือ สิ่งที่ไม่ถูกปรุงแต่ง ไม่มีปัจจัย หรือไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการปรุงแต่ง ดังนั้นจึงไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของปัจจัย ในที่นี้ ได้แก่ นิพพาน มีลักษณะเฉพาะของตนเองคือ ความเกิดขึ้นไม่ปรากฏ ความดับสลายไม่ปรากฏ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรไม่ปรากฏ

สภาพธรรมที่เป็นจริงโดยความหมายสูงสุด มีสี่อย่าง ดังนี้

- 1) จิต คือ ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ เป็นสิ่งที่คิดและรู้อารมณ์ต่าง ๆ
- 2) เจตสิก คือ ธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด เป็นคุณสมบัติหรือพฤติกรรมของจิตที่ต้องประกอบกับจิตเสมอ

จิตและเจตสิกเป็นนามธรรมที่เกิดร่วมกัน เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน มีอารมณ์อันเดียวกัน มีที่อาศัยอย่างเดียวกัน จิตจะเป็นไปต่าง ๆ ขึ้นกับอำนาจของเจตสิก เช่น โลภะเจตสิก เมื่อเกิดร่วมกับจิต ก็เกิดความโลภในจิต หรืออุปมาจิตเหมือนน้ำใส ๆ เจตสิกเป็นเครื่องปรุง อยากจะให้ เป็นแกงอะไรรสชาติอย่างไรก็ต้องมีเครื่องปรุงของแกงชนิดนั้น เมื่อรวมกันก็กลายเป็นน้ำแกง เป็นต้น

3) รูป เป็นองค์ประกอบส่วนที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด มีลักษณะการเกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป รูปไม่สามารถรับรู้อารมณ์ได้ ต่างจากจิตเจตสิกที่รับรู้อารมณ์ได้ รูป จึงมีหน้าที่เกิดมาแล้วก็สลายตัวไปเท่านั้น กายของคนก็เป็นรูป ต้นไม้ก็เป็นรูป ดินก็เป็นรูป น้ำก็เป็นรูป เป็นต้น

4) นิพพาน เป็นธรรมชาติที่ไม่ใช้รูป มิใช่จิต มิใช่เจตสิก แต่นิพพานมิอยู่โดยความเป็นธรรมารมณ์ คือเป็นอารมณ์ที่มาปรากฏทางใจ เป็นธรรมชาติที่พ้นจากการถูกปรุงแต่งจากเหตุปัจจัยทั้งสี่ (คือ กรรม จิต อุตุ และ อาหาร) คือ ปัจจัยทั้งสี่ที่จะไปปรุงแต่งให้เกิดขึ้นหรือดับไปนั้นไม่มี นิพพานมีลักษณะคือ สงบจากรูปนาม ชันธห้า สงบจากกิเลส เพราะฉะนั้น นิพพานจึงเป็นธรรมที่ไม่มี ความเกิดดับ ไม่เหมือน จิต เจตสิก รูป ซึ่งถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยสี่ นิพพานเป็น อสังขตธรรม คือ เป็นธรรมที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยทั้งสี่ จึงไม่มีความเกิดดับ

สำนักอภิธรรมถือว่าสิ่งที่มีอยู่โดยปรมาตม์ เป็นสิ่งที่ได้จากกระบวนการรับรู้ในระดับสุดท้ายของมนุษย์ (ultimate datum of cognition) เป็นสิ่งที่มีสวภาวะ (svabhava) ได้แก่ “ธรรม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบในระดับมูลฐานของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแยกแยะออกต่อไปไม่ได้อีก คัมภีร์พุทธศาสนาได้จำแนกองค์ประกอบของมนุษย์ออกเป็นสิ่งที่อยู่ในระดับมูลฐานห้ากอง ซึ่งได้แก่ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ และจำแนกสรุปลงในปรมาตมธรรมสามอย่างแรก ได้แก่ จิต เจตสิก และรูป อันเป็นองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์นั่นเอง สรรพสิ่งทั้งปวงในวัฏสงสารเป็น โลภียธรรม คือ ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก เป็นธรรมฝ่ายทุกข์ ได้แก่ ขันธ์ห้า ที่ยังมีอาสวะหมักหมมหรือติดอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ และในส่วนที่เป็นโลกุตตรธรรม อันเป็นธรรมที่มีวิสัยของโลก พ้นจากกิเลสทั้งปวง พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นขั้นวิมุตติหรือสภาพที่พ้นจากขันธ์ห้าก็คือ นิพพาน

4. การเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญา

ในการเข้าถึงความจริงตามกระบวนการทางปรัชญาที่ปรากฏในเกสปุตตสูตรหรือกาลามสูตร¹² เป็นการตรวจสอบความจริงที่มีใช้เป็นลักษณะการคาดถึงความจริง หรืออนุมานถึงความน่าจะเป็น หากแต่เป็นการแสดงถึงความจริงของสรรพสิ่งตามที่มันเป็น เป็นการใช้ทั้งวิธีการของอุปนัยคือการให้ ประโตโฆษะ โดยพระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนการใช้เหตุผลในการพิสูจน์ว่าวิญญาณเป็นอนัตตา พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นว่าวิญญาณไม่เที่ยง จากนั้นจึงทรงสรุปว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา และนิรันดร์ที่เป็นการใช้โยนิโสมนสิการ พิจารณาอย่างถี่ถ้วน¹³ และต้องประจักษ์กับความจริงนั้น ๆ ด้วยตนเอง อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมาแม้ได้ฟังจากพระองค์ก็ตาม อย่าเชื่ออะไรอย่างรู้เหตุผลโดยไม่พิจารณา พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการตรวจสอบความรู้ที่รับมาจากแหล่งข้อมูลภายนอกประโตโฆษะด้วย โยนิโสมนสิการ เป็นการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ที่รับมาอย่างละเอียดจนเข้าถึงความจริงของเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง¹⁴ ดังนั้น การเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญาได้นั้น อาศัยปัจจัยที่เหมาะสมแก่การเข้าถึง เรียกว่า วิปัสสนาภูมิ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงเรียกว่า วิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน

¹² อญ.เอก.20/505/212-218.

¹³ สมภาร พรหมทา. (2540). พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540. หน้า 238.

¹⁴ ชีโรชิต เกิดแก้ว, ผศ. (2553). พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง. สมุทรปราการ: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. หน้า 21.

4.1 คัมภีร์ปรมัตถทีปนีอธิบายว่า ปรมัตถธรรมนั้นจะเข้าถึงได้ด้วยญาณอันไม่แปรปรวน คือ วิปัสสนาญาณเท่านั้น¹⁵ ซึ่งมีฐานที่ตั้งของการเจริญวิปัสสนาในการพิจารณาธรรม เรียกว่า วิปัสสนา ภูมิ ดังนี้

- 1) ขั้น 5 คือ กองทั้งห้า มีรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์
- 2) อายตนะ 12 คือ สะพานเครื่องเชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้ มี จักขายตนะคู่กับรูปายตนะ, โสตายตนะคู่กับสัททายตนะ, ฆานายตนะคู่กับคันธายตนะ, ชิวหายตนะคู่กับรสายตนะ, กายายตนะคู่กับโผฏฐัพพายตนะ, มนายตนะ (จิต) คู่กับธัมมายตนะ (สภาพธรรมต่างๆ)
- 3) ธาตุ 18 คือ สิ่งที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน มี จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ, โสติดธาตุ สัทธธาตุ โสตวิญาณธาตุ, ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญาณธาตุ, ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญาณธาตุ, กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ กายวิญาณธาตุ, มโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญาณธาตุ
- 4) อินทรีย์ 22 คือ ความเป็นใหญ่ มี จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์ อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์ ชิวตินทรีย์ สุนทรียะ ทุกขินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ โทมนัสสินทรีย์ อุเปกขินทรีย์ สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญินทรีย์ อหัญญาตัญญูตัญญูสสามิตินทรีย์ อัญญินทรีย์ อัญญาตาวินทรีย์
- 5) อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ มี ทุกขอริยสัจ, สมุทยสัจ, นิโรธสัจ, มรรคสัจ
- 6) ปฏิจจสมุุปบาท 12 คือ ความประชุมพร้อมด้วยเหตุผล มี อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรา มรณะ (ความโศก ความเศร้าคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจ ก็มีพร้อม)

วิปัสสนาภูมิทั้งหมดนี้ สรุปลงได้ที รูปนาม โดยมีขันธห้าเป็นตัวหลักตั้ง สามารถเชื่อมโยงกันได้ทั้งหกภูมิ ขันธห้า ขยายออกจึงเป็นอายตนะ ธาตุ อินทรีย์ เมื่อเป็นกระบวนการขึ้น ก็ดำเนินไปตามวงจรปฏิจจสมุุปบาท องค์ประกอบปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นไปในปฏิจจสมุุปบาทนั้นก็มาจากขันธห้าทั้งสิ้น ซึ่งกระบวนการของปฏิจจสมุุปบาทสัมพันธ์กับเรื่องอริยสัจ ทุกสภาพที่เป็นอยู่ทั้งสุขทั้งทุกข์ และที่เป็นปัญหาปรากฏอยู่ในชีวิตนี้ พิจารณาทุกข์และเข้าใจสมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์ ก็แก้ที่เหตุ ปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุุปบาท ทุกข์จึงดับไป ในทำนองเดียวกัน เมื่อมีนิโรธเป็นปัจจัยตั้ง การดับสิ้นไปแห่งทุกข์เป็นผลที่ต้องการและเป็นจุดหมายที่พึงประสงค์ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงพิจารณาวิธีการที่จะทำให้เกิดหนทางการดับทุกข์นี้เป็นมรรคสัจ ปฏิโลมย้อนทางของปฏิจจสมุุปบาทจึงทำให้ นิโรธเกิดขึ้น

¹⁵ พระอนุรุทธะและพระญาณธชะ (2546). อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันกราฟฟิคเพท. หน้า 140.

4.2 การเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน

วิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการปฏิบัติที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องหลุดพ้นไปจากอำนาจการครอบงำของอาสวะกิเลส ตั้งแต่เบาบางจนกระทั่งปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐานสี่ฐานคือ กาย เวทนา จิต และธรรม เป็นการอบรมจิตใจให้สงบปราศจากนิวรณ์ธรรม คือ ตัณหา ความคิดมุ่นรำย ความเกียจคร้าน ความเร่าร้อน ไม่สบายใจ และระแวงสงสัย เป็นต้น และเป็นการเจริญปัญญาเพื่อเห็นชัดรูปนามโดยอาการต่าง ๆ มีการเห็นแจ้งไตรลักษณ์ และเป็นการฝึกจิต เพื่อให้เกิดปัญญาให้รู้แจ้งสภาพธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่งที่มีความไม่เที่ยงและบังคับบัญชาไม่ได้ อันเป็นทุกข์ซึ่งเกิดแก่กายและจิต ทุกสิ่งล้วนเป็นปัจจัยและกันเป็นเหตุเป็นผลแก่กันและกันตามหลักปฏิจจสมุพบาท ให้เห็นแจ้งทุกข์และเหตุแห่งทุกข์อริยสัจ เพื่อกำจัดความยึดมั่นในอุปาทานทั้งปวง สู่หนทางแห่งการดับทุกข์ด้วยอริยมรรคมีองค์แปด

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน มีหลักปฏิบัติดังนี้

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติว่าด้วยการพิจารณากำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางกาย เป็นการกำหนดรู้ทางกายมีลมหายใจเข้าออกและการกำหนดอิริยาบถทางกายต่าง ๆ เป็นต้น

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการมีสติระลึกรู้ในเวทนาที่เกิดขึ้นทางกายและใจที่เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานคือ วิธีพิจารณาการใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต เช่น จิตมีความโลภ จิตมีความโกรธจิตมีความหลง จิตมีความหดหู่หรือจิตฟุ้งซ่าน เป็นต้น

4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานคือ การมีสติ มีความเพียร มีสัมปชัญญะพิจารณาเห็นธรรมในธรรมห้าหมวด คือ นิวรณ์ 5, ขันธ์ 5, อายุตนะ 12, โพชฌงค์ 7 และอริยสัจ 4

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงการเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญาเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ไว้นิพพานสูตร¹⁶ ดังนี้

1) ทางกาย ช่วยให้การดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขสงบ ใช้ชีวิตตามสภาพธรรมชาติที่เป็นจริง ไม่หลงใหลยึดติด นำนอนไปคลุกคลีสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องดีงาม ลดความเห็นแก่ตัวและสร้างประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป และยังเป็นเหตุเป็นอุปนิสัยปัจจัยนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ในที่สุด

2) ทางจิตใจ ช่วยให้จิตของผู้ปฏิบัติธรรมบริสุทธิ์หมดจด ไม่ถูกกิเลสชักจูงหรือรบกวนให้เศร้าหมองขุ่นมัว มีสติสัมปชัญญะ จิตใจปลอดโปร่ง เมื่อปฏิบัติมากขึ้นย่อมทำให้จิตมีกำลัง เป็น

¹⁶ ม.ม.12/132-152/73-88.

เกราะป้องกันการกระทบจากอกุศลตามอำนาจกำลังของสติ และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้นก็จะ เป็นเหตุให้เกิดสมาธิ มีความสุขสงบ

3) ทางปัญญา จะเกิดสติสัมปชัญญะสามารถกำหนดรู้พิจารณาสภาพธรรมที่เกิดขึ้น เฉพาะหน้าอย่างต่อเนื่องจนสติได้รับการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ เกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะของ อารมณ์ทั้งหลายที่เข้ามากระทบความรู้สึกหรือเข้าไปปรุงแต่ง ป้องกันมิให้เกิดกิเลสตัณหา เป็นเหตุ สร้างอุปนิสัยต้องการออกจากทุกข์ จนกระทั่งตัดกิเลสอันเป็นมูลเหตุของความทุกข์สิ้นเชิงได้

พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนปัจจุสมุปบาท ฝ่ายเกิด หรือ สมุทยวาร เพื่อให้เห็นความเป็น เหตุปัจจัยและผลที่เกี่ยวข้องกันเป็นกระบวนการให้เกิดเป็นวงจรแห่งชีวิตดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไร และแสดงปัจจุสมุปบาท ฝ่ายดับ หรือ นิโรธวาร เพื่อให้เห็นเหตุแห่งการดับลงของ วงจรการเวียนว่ายตายเกิดได้อย่างไร และได้ทรงตรัสสอนอริยสัจสี่ เพื่อให้รู้ความจริงว่า ชีวิตที่ยัง เวียนว่ายในสังสารวัฏนั้นเป็นทุกข์ นอกจากทุกข์แล้วไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดดับไป แต่เพราะมนุษย์ไม่รู้ในภาวะปราศจากทุกข์ที่หมดปัญหาอย่างสิ้นเชิง มนุษย์จึงไม่แสวงหาความสิ้นทุกข์อันเป็นภาวะนิพพานนั้น มรรคอริยสัจ เป็นแนวทางการปฏิบัติที่มีอยู่ จริง และสามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ในปัจจุบันขณะนี้ โดยการเจริญภาวนาตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางสังขารชั้นได้แก่ ความคิดนึกปรุงแต่งของจิต และสัญญาชั้น เป็นความจำได้หมายรู้ กล่าวคือเมื่อเราเกิดความคิดขึ้นก็ต้องกำหนดรู้ว่ากำลังคิด (อาการคิด) อยู่โดยไม่มีการปรุงแต่งเพิ่มเติม หรือเมื่อเกิดธรรมารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความพอใจรักใคร่ ความพยาบาท ความหดหู่ท้อถอย ความฟุ้งซ่าน ราคะฉันทะ หรือความลึกลับสงสัยซึ่งเรียกว่า นิวรณ์ ต้องกำหนดรู้ทันที หรือเมื่อเกิดความรู้สึก ความโกรธ ความริษยา ความไม่พอใจ ความละอาย ความ เมตตาสงสาร ความคิด ความเห็น เป็นต้น ต้องกำหนดรู้เช่นเดียวกัน พิจารณาเห็นการเกิด/ดับของ สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง การเห็นความเป็นไตรลักษณ์ย่อมทำให้เกิดญาณปัญญา รู้แจ้งชัดถึงความไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง ไม่มีสิ่งใดที่สามารถยึดติดถือมั่นได้ ทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นแล้วย่อม ดับไปเป็นสัจธรรม

5. บทสรุป

พุทธปรัชญาแสดงความจริงอันประเสริฐสี่ประการ เรียกว่า อริยสัจสี่ เป็นการนำเสนอทั้ง ความจริงแท้อันเป็นความทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ แสดงนิพพานอันเป็นความดับไปแห่งทุกข์ และแสดง วิธีการในการเข้าถึงความจริงด้วยมรรคมีองค์แปด กระบวนการเข้าถึงความจริงตามหนทางแห่ง มรรคนั้นผ่านปรมัตถธรรมที่ประกอบด้วยจิต เจตสิก รูป นิพพาน ในทางอภิปรัชญาพระพุทธศาสนามี ลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาตินิยม เพราะยอมรับการมีอยู่ของจิตและสสารที่พุทธศาสนาเรียกว่า ชันธ์ห้า ซึ่งทั้งรูปและนามนี้เป็นความจริงทั้งระดับสมมุติและความจริงระดับสูงสุด ในสมมุติสัจจะ

นามรูปมีอยู่จริง แต่ในระดับปรมาตมสัจจะ ทั้งนามและรูปต่างก็ไม่เที่ยงแท้ ต้องเสื่อมสภาพไป และมีสิ่งที่เป็นอัตตา เพราะสิ่งทั้งหลายในที่สุดก็เป็นเพียงอนัตตา ดังนั้นแม้แต่ “อัตตา” ที่สมมุติมีอุปาทานยึดถือ ก็เป็นเพียง “อนัตตา” เช่นเดียวกัน

การเข้าถึงความจริงในพุทธปรัชญา จะต้องศึกษาให้เข้าใจระหว่างบัญญัติและปรมาตม เมื่อกำหนดรู้ไม่ถูก เพราะจิตมีความเคยชินอยู่กับบัญญัติ จิตจะไม่สามารถปล่อยจากบัญญัติ และทำให้ไม่สามารถเกิดปัญญารู้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติได้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอริยสัจธรรมสี่ประการ คือ (1) ทุกขอริยสัจ ความจริงแท้ที่ปรากฏให้จิตรับรู้ หมายถึงสภาพธรรมที่ปรากฏถูกรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ซึ่งล้วนตกอยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา คงทนสภาพอยู่ไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส อารมณ์สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ หรือแม้แต่ความสุขก็เป็นทุกข์ เพราะเกิดแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลง ดับไปทุกครั้ง (2) สมุทัยอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ความทุกข์ทั้งมวลที่สรรพสัตว์ประสบอยู่ หรือรับรู้ทางอายตนะทั้งหกอยู่นั้น ล้วนเกิดจากเหตุทั้งสี่ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง หรือใครบันดาลให้เกิดขึ้น เหตุปัจจัยนั้นคือตัณหาและอาสวกิเลส ที่หมกตอ้งอยู่ในชั้นธัมมทานของสัตว์แต่ละตนนั่นเอง (3) นิโรธอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ภาวะที่ไม่มีทุกข์ใด ๆ เป็นธรรมชาติที่พ้นไปจากรูปนามสังขารที่เป็นทุกข์อันเป็นสังขตธรรม และดับกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิงแล้วชนิดที่ไม่อาจกลับมาให้เป็นทุกข์ได้อีกเลย นั่นคือ นิพพาน อันเป็นอสังขตธรรม (4) มรรคอริยสัจ หลักปฏิบัติทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทาแปดประการ เป็นทางแห่งการปฏิบัติให้พ้นทุกข์หรือเพื่อดับทุกข์

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่ เป็นการเจริญอริยมรรคเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสภาวะปรมาตมด้วยปัญญาหยั่งถึงในรูปและนามตามสภาวะไตรลักษณ์ รู้แจ้งความเป็นจริง ปล่อยทิ้งจากสมมติสัจจะ นำพาไปสู่ความเบื่อหน่าย จางคลาย ไม่หลงใหลไปตามอำนาจกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำอกุศล มีผลให้ละคลายจากความยึดมั่นในอุปาทานทั้งปวง และสามารถพัฒนาสติปัญญาดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขจัดกิเลสอนุสัย ทำให้อาสวะหมดสิ้นไป พร้อมทั้งรู้แจ้งสภาวะนิพพาน อันเป็นความจริงสูงสุดในพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. (2534). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์.
- พระมหาสำราญ สอนญัตติ และ ญัฐชยาจิตกัฏฐิ. กระบวนการแสวงหาความจริงในเชิงปรัชญาที่ปรากฏในเกสปัตตสูตร. Journal of Modern Learning Development ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 ประจำเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2563
- พระอนุรุธะและพระญาณธะ (2546). อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลโดยพระคันธสารากวีวงศ์. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันกราฟิคเพท.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว, ผศ. (2553). พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง. สมุทรปราการ: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ฐานิสรา ประธานราษฎร์นิกร. (2561). สมมติสัจจะ : เครื่องมือนำไปสู่การรู้แจ้งปรมัตถสัจจะ. วารสารสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย ปีที่ 13 ฉบับที่ 1.
- สมภาร พรหมทา. (2540). พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รั้งสี. (2543). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Del Kiernan-Lewis. (2000). Learning to Philosophize a Primer. Belmont: Wadsworth.
- Karunadasa, Y. Theravada Version of the Two Truths. <http://skb.or.kr/down/papers/094.pdf>.
- Niraj Kumar; George van Driem; Phunchok Stobdan (2020). Himalayan Bridge. KW. ISBN 978-1-00-021549-6.
- Sonam Thakchoe, The Theory of Two Truths in India. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/twotruths-india/>.

แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์
จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ของปาลิตา ผลประดับเพชร

The Idea of Modernity in Palita Phonpradapphet 's
Anthology Until We Lie in the World 's Embraces

นงนุช ยั่งรอด¹

Nongnuch Yuongrod

E-mail : nongnuch4366@gmail.com

สรวิชัย วงษ์สอาด²

Sorawit Wongsraad

E-mail : wongsaadsorawit@gmail.com

Received: March 26, 2024 Revised: April 8, 2024

Accepted: April 8, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวคิดสำคัญเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ (2565) ของปาลิตา แสงประดับเพชร แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ที่ปรากฏในรวมบทกวีเล่มนี้มีลักษณะการเสนอแนวคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมและความคิดของสังคมซึ่งมีลักษณะความเป็นสมัยใหม่ในประเด็นที่สำคัญ คือ สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม ความเหลื่อมล้ำ เสรีภาพ และความรักอันเป็นสากลของมนุษยชาติ โดยกวีได้นำปรากฏการณ์ทางสังคมมาเสนอเป็นเรื่องเล่าเปรียบเทียบสะท้อนแนวคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจนด้วยกลวิธีประพันธ์แบบกลอนแปด โดยใช้ภาษาสมัยใหม่ที่สามารถอ่านเข้าใจได้โดยไม่ต้องตีความหรือตีความผ่านทางภาษา การนำเสนอแนวคิดในรวมบทกวีเล่มนี้ กวีได้ใช้มุมมองแบบความเป็นสมัยใหม่มานำเสนอปรากฏการณ์ทางสังคมไทยเชิงวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะด้วยความรักและความหวังใจต่อเพื่อนมนุษย์ได้อย่างประทับใจ

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสำคัญ: ความเป็นสมัยใหม่, จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้, บทกวีนิพนธ์, แนวคิด

Abstract

This article aims to study the important concepts of modernity in the collection of poems ‘Until the World Embraces Us’ (2022) by Palita Sangpradubphet. The concept of modernity that appears in this collection of poems is a critical presentation of the values and ideas of society characterized by modernity in important issues: human rights, equality. Inequality, freedom, and universal love of humanity. The poet brought social phenomena to present as a comparative story reflecting critical concepts to clearly present modern concepts with a writing technique like the eight poems, using modern language that can be read and understood without interpretation or linguistic borders. For the ideas in this collection of poems, Kawee or poet has used a modern perspective to present critical Thai social phenomena and make impressive suggestions with love and concern for fellow human beings.

Keywords: Modernity, Until the World Embraces Us, Poetry. Concept

1. บทนำ

ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ทั้งในด้านการรับแนวคิดสมัยใหม่และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสภาวะโลกาภิวัตน์ (globalization) โลกและสังคมมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในขณะเดียวกันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนั้นได้แบ่งแยกผู้คนออกเป็น 2 ด้านที่มีความคิดความเห็นตรงข้ามกันคือแนวคิดอนุรักษนิยมกับแนวคิดเสรีนิยม ภาวะความเป็นสมัยใหม่สะท้อนความแตกต่างของวิถีชีวิตและแนวคิดในการดำเนินชีวิตทั้ง 2 ด้าน ทำให้ผู้คนในสังคมมีความคิดความเห็นแตกต่างกัน การแสดงความคิดเห็นเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมสามารถกระทำได้หลายรูปแบบและแนวทาง วรรณกรรมสะท้อนสังคมเป็นแนวทางหนึ่งที่นักคิดนักเขียนเลือกใช้เพื่อสะท้อนความคิดเห็นที่ตนเองมีต่อปรากฏการณ์ของสังคม โดยมีการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนวทางใหม่ๆ เพื่อชีวิตและสังคมที่ดีกว่าเดิม กวี

นิพนธ์เป็นงานวรรณกรรมมีพลังทางปัญญาในการสะท้อนและชี้นำสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดังที่ โครงการวิจัย“กวีนิพนธ์ในฐานะพลังทางปัญญา”กล่าวถึงกวีนิพนธ์กับพลังทางปัญญาว่า

“ในโลกปัจจุบันที่คนจำนวนมากยึดความเจริญทางวัตถุเป็นสรณะ คุณค่าทางสติปัญญาและจิตวิญญาณมักถูกละเลย วรรณศิลป์จัดได้ว่าเป็นการแสดงออกซึ่งพลังทางปัญญาและความคิดของมนุษย์ที่ในอดีตเคยมีบทบาทอันโดดเด่นในการหล่อหลอมบุคคลและสังคม แต่ในปัจจุบันกำลังถูกท้าทายด้วยสิ่งบันเทิงนานาชนิดที่มีเทคโนโลยีและพาณิชย์กรรมเป็นตัวหนุน กวีนิพนธ์ในฐานะวรรณศิลป์ประเภทที่เก่าแก่ที่สุดของโลกจำเป็นต้องพิสูจน์ตัวเองเช่นกันว่ายังดำรงอยู่ได้ในกระแสของความเปลี่ยนแปลง งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์ยังคงเป็นพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ได้กำหนดนิยามของพลังทางปัญญาไว้ว่า “ความรู้และความคิดที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้งในเรื่องของโลกและมนุษยชาติ และในขณะเดียวกันอาจปลุกจิตสำนึกให้เกิดพฤติกรรมที่จรรโลงโลกและมนุษยชาติด้วย”

จากข้อความข้างต้นสะท้อนว่ากวีนิพนธ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย งานกวีนิพนธ์ที่ผู้ประพันธ์ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด ความเห็น มีพลังที่จะปลุกจิตสำนึกของผู้คนร่วมสมัยให้ใคร่ครวญความเป็นไปของสังคมอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับที่นิตยา แก้วคัลณา³ กล่าวว่า “นั่นหมายถึงว่ากวีนิพนธ์ยังคงมีแก่นสารเป็นที่ประจักษ์อันเป็นพลังสำนึกทางสังคมให้ผู้สร้างและผู้เสพได้ขบคิด และเห็นความสำคัญของงานวรรณศิลป์ชนิดนี้ได้ดำรงอยู่อย่างมีคุณค่าสืบไป”

กวีนิพนธ์เรื่อง “จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้” ของปาลิตา ผลประดับเพชร ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) หรือรางวัลซีไรต์ 2565 ประเภทกวีนิพนธ์ โดยคณะกรรมการตัดสินได้อ่านคำประกาศไว้ตอนหนึ่งว่า“กวีเล่าเรื่องชีวิตของผู้อ่านอย่างละคร แบ่งบทตอนอย่างมีสัมพันธ์ภาพ ใช้ท่วงทำนองโรแมนติคตัดกับสามัญ ด้วยน้ำเสียงประชดเลียดสี เพื่อเราอารมณ์และกระตุ้นความนึกคิด ถ้อยคำในบทกวีน้อยแต่มาก ง่ายแต่มลึกลับ ลึกซึ้งทั้งความหมายและอารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งยังใช้ศิลปะสองแขนง คือ บทกวีกับภาพวาดมาสอด

³ นิตยา แก้วคัลณา , บทความเรื่อง สำนึกทางสังคมในกวีนิพนธ์ไทยในกระแสโลกสมัยใหม่. วารสารวรรณวิทัศน์. ปีที่ 16 (2016) : พฤศจิกายน 2559

ประสานกันเพื่อนำเสนอความคิดรวมสมัยและสากล สื่อน้ำเสียงที่มีความหวัง มุ่งยกระดับจิตใจให้ใคร่ครวญถึงความอ่อนโยนที่โลกพึงมีต่อเราและเราพึงมีต่อโลก..” จากคำประกาศดังกล่าวทำให้น่าสนใจว่าแนวคิดสำคัญในกวีนิพนธ์เรื่อง “จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้” มีการนำเสนอความคิดรวมสมัยและสากลอย่างไร

ดังนั้น ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า กวีนิพนธ์เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนปัญญาของสังคม โดยกวีได้นำเสนอความคิดความเห็นที่มีต่อสังคมร่วมสมัยได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งในบทความนี้จะศึกษารวมบทกวีนิพนธ์เรื่อง “จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้” ของปาลิตา ผลประดับเพชรด้านแนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่

2. แนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับกวีนิพนธ์

กวีนิพนธ์เป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งที่ใช้ในการประกวดรางวัลวรรณกรรมยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A. Write Award) ดวงมน จิตรจํานงค์⁴ กล่าวว่ากวีนิพนธ์เป็นงานสร้างสรรค์แขนงหนึ่งของวรรณคดีที่มีความเข้มข้นทางอารมณ์มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับงานวรรณศิลป์ประเภทอื่น กวีนิพนธ์มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานและมีรูปแบบอันหลากหลายดำรงอยู่และพัฒนาการคู่กับสังคมและวัฒนธรรมทางภาษาของมนุษยชาติ กวีนิพนธ์เป็นมงกุฎของวรรณกรรม ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นกวีนั้นมักได้รับความเคารพยกย่องว่าเป็นปราชญ์ผู้มีความคิดค้นลึกซึ้ง กวีนิพนธ์สมัยโบราณนิยมแต่งเป็นบทร้อยกรองขนาดยาวดังพบได้ในวรรณคดีอินเดีย เช่น มหาकाพย์เรื่องรามเกียรติ์ วรรณคดีตะวันตก เช่น มหาकाพย์อีเลียด ของ โฮเมอร์ หรือรุไบยาด ของโอบมาไคยัม วรรณกรรมประเภทบทกวีนิพนธ์มีการนำเสนอความคิดอันลึกซึ้งเพื่อสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของนักกวี ดังที่ โรเนอ์ มาริอา ริลเค⁵ ได้เสนอแนะในการเขียนบทกวีไว้ว่า “พึงเขียนถึงสิ่งที่เธอได้พบเห็นในชีวิตประจำวัน พรรณนาถึงความเศร้าโศกและความปรารถนาของเธอ ความรู้สึกนึกคิดที่ผ่านเข้ามาในจิตใจของเธอ และความเชื่อของเธอเกี่ยวกับความงาม เขียนออกมาด้วยความรู้สึกจากหัวใจ สงบ อ่อนน้อมถ่อมตน และเมื่อจะแสดงตัวตนของเธอออกมา ก็ใช้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ภาพจากความฝัน หรือสิ่งที่อยู่ในความทรงจำของเธอ” กวี

⁴ ดวงมน จิตรจํานงค์, แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์” วารสาร สงขลา นครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ฉบับที่ 6 (มกราคม – เมษายน) 1 – 13

⁵ โรเนอ์ มาริอา ริลเค, จุฬหามยถึงกวีหนุ่ม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543) ,

นิพนธ์จึงมีภารกิจสำคัญในการตอบสนองความต้องการทางสุนทรียภาพของมนุษย์ โดยการแสดงออกอย่างเข้มข้นของพลังแห่งถ้อยคำที่ซ่อนเร้นความหมาย ไว้ในสัญญาต่าง ๆ ดังที่เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์⁶ กล่าวว่า “หัวใจของบทกวีนั้นอยู่ที่ความงาม ความไพเราะ ให้อารมณ์ความรู้สึก และความหมายที่ดี” ส่วน วาณิช จรุงกิจอนันต์กล่าวถึงบทกวีว่า “ไม่ว่าจะเชี่ยวชาญชำนาญการเขียนแต่กวีในการใช้ภาษาขนาดไหนก็ตาม ถ้าความคิดเป็นความคิดที่ใช้ไม่ได้แล้วฝีมือที่มีอยู่เกือบจะเรียกว่าไม่ได้ช่วยอะไรเอาเลย” ดังนั้นกวีนิพนธ์จึงเป็นวรรณกรรมที่มีฐานะเป็นพลังทางปัญญาของสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่ดวงมน จิตรจันทน์⁷ กล่าวว่า “ในยุคโลกาภิวัตน์ คนจำนวนไม่น้อยจะรู้สึกหงุดหงิดได้ยากยิ่งกว่ากวีนิพนธ์เป็นเครื่องบ่งชี้ความเจริญทางปัญญาของสังคม แต่ความไม่เข้าใจดังกล่าวน่าจะเพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนัก เมื่อประมาณ 200 ปีเศษมานี้ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสก็ได้ทรงแถลงไว้ในวาระทรงนิพนธ์สมุดโฆษณาคำนับต่อจากสมัยอยุธยาจนจบบริบูรณ์ใน พ. ศ. 2392 โดยมีมานะเหตุทัย อุดมไชยษ กวีหรือแล้งแหล่งสยาม” ดังนั้น ภารกิจของกวีจึงมีความสำคัญในการสร้างสรรค์ทั้งสุนทรียภาพและนำเสนอความคิดกล่อมเกล่าจิตวิญญาณของผู้คนมาทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สมดังที่ ชลธิรา สัตยาวัฒนา⁸ ได้อธิบายถึงความหมายของกวีนิพนธ์ไว้ว่า “ถ้อยกวีที่ร้อยรินออกมาอย่างมีอรรถรส ศัพท์นี้มีความหมายเฉพาะใช้กับงานกวีที่มีมาตรฐานแน่นอน กวี (Poet) คนหนึ่งๆ อาจจะสร้างผลงานออกมาเป็นบทกวี (Poem) หลายบทหลายชิ้นหลายชุด แต่มีเพียงบางบทเท่านั้นที่เข้ามาตรฐานเป็นกวีนิพนธ์ งานที่จัดเป็นกวีนิพนธ์เป็นได้ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ขอแต่ให้เข้าชั้นกลอนเปล่า (Blank verse) บางบทอาจนับเนื่องเป็นกวีนิพนธ์ได้” จากความหมายนี้บทกวีจึงเป็นได้ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองแต่ต้องมีมาตรฐานในการที่จะเป็นกวีนิพนธ์ได้

กวีนิพนธ์มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานและมีบทบาทสำคัญมาทุกยุคทุกสมัย ดังที่ บุญยงค์ เกศเทศ⁹ ได้อธิบายไว้ว่า “บทกวีนิพนธ์หรือวรรณกรรมร้อยกรอง เป็นลักษณะวรรณกรรมที่มีมาแต่อดีต ได้มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบตลอดมา จากร้อยกรองที่เป็นเรื่อง

⁶ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และวาณิช จรุงกิจอนันต์, *เรียงร้อยถ้อยคำ*, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ่อนแกรมมี จำกัด, 2539).

⁷ ดวงมน จิตรจันทน์, *แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์*, หน้า 55 – 56.

⁸ ชลธิรา สัตยาวัฒนา, *ผจญร้อยเรียง*, (กรุงเทพมหานคร : ปลาตะเพียน. 2530), หน้า 12

⁹ บุญยงค์ เกศเทศ, *แลลวดวรรณกรรมไทย*. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. 2536, หน้า

ยาวๆ ศัพท์ยากๆ ลดมาเป็นบทสั้น ๆ ประเภท่าย ๆ ที่ไม่มีศัพท์อะไรยาก จากเนื้อหาสาระที่ค่อนข้างเป็นพิธีการ หรือสดุดีพระเกียรติก็แปรสภาพมาเป็นเรื่องของบุคคลโดยทั่วไปในสังคม” ในด้านกวีนิพนธ์ไทยปัจจุบันนี้นักวิชาการได้แบ่งยุคแห่งพัฒนาการไว้ดังนี้

1) ยุคเริ่มต้น (ประมาณ พ.ศ.2472 – 2495) ผู้ที่เริ่มแต่งร้อยกรองอย่างแท้จริง ได้แก่ "ครูเทพ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี)" ซึ่งแหวกธรรมเนียมในการแต่งร้อยกรองตามแบบเดิม ออกมาอย่างกล้าหาญ ในยุคสมัยเดียวกันนี้ นอกจากจะมี "ครูเทพ" แล้วยังมีผู้อื่นที่น่าสนใจอยู่อีกไม่น้อย เช่น น.ม.ส. (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) และ นายชิต บุรทัต เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้ง น.ม.ส. และนายชิต บุรทัต ยังเขียนร้อยกรองโดยเดินตามแบบกวีโบราณอย่างเคร่งครัด แนวคิดสำคัญของยุคนี้ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกทั้งเนื้อหาและรูปแบบด้านเนื้อหาเน้นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมเศรษฐกิจการเมือง ฯลฯ

2) ยุคศิลปะเพื่อชีวิตขบวนการ (ประมาณ พ.ศ.2495 – 2501) หลังสงครามมหาเอเชียบูรพา วงการหนังสือมีความเคลื่อนไหวก้าวหน้าอย่างมากมาบรรยากาสทางด้านวรรณกรรมวิจารณ์ดึกดำบรรพ์ คำว่า "ศิลปะเพื่อชีวิต" โดยเฉพาะชีวิตของประชาชนผู้ทุกข์ยากขมขื่นเริ่มเข้ามาแทนที่ หนังสือ "อักษรสาส์น" รายเดือนออกมาในช่วงนี้ ทำให้วงการร้อยกรองยุคศิลปะเพื่อชีวิตได้รับการสนับสนุนเต็มเปี่ยม แม้ว่าจิตร ภูมิศักดิ์ และกวีเพื่อประชาชนอีกหลายคนจนตายไปแล้ว แต่ผลงานร้อยกรองของเขาเหล่านั้นก็ยังคงมีอิทธิพลต่อประชาชนเป็นอันมาก ทั้งในด้านศิลปะการเขียนและแนวความคิดเรื่อยมาจนทุกวันนี้ ยุคนี้มีแนวคิดที่สำคัญคือแนวคิดเสรีนิยมจัดเน้นการร้อยกรองเพื่อชีวิตที่พรรณนาถึงวิถีชีวิตของประชาชนผู้ทุกข์ยากขมขื่นและทุกข์ทนถูกเอารัดเอาเปรียบและกดขี่

3) ยุคแห่งความพ้อฝัน (ประมาณ พ.ศ. 2501 – 2506) เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. 2501 เป็นผลสำเร็จได้มีประกาศของคณะปฏิวัติออกมาใช้บังคับมากมาย โดยเฉพาะฉบับที่ 17 ได้จำกัดเสรีภาพด้านการพิมพ์และการเขียนหนังสืออย่างโจ่งแจ้ง นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ที่ต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในสังคมส่วนใหญ่อีกถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก ประเทศไทยตกอยู่ในยุคมืดทางการเมือง ซึ่งมีผลให้วงการศิลปกรรมเปลี่ยนออกไปสู่แนวพ้อฝันด้วย ทั้งนี้เพราะเหตุแห่งความกลัวเป็นสำคัญ และในช่วงนี้เอง ราชวังรอง หรือรัตนะ ยาวะประภาส ก็เริ่มลักษณะกลอนเปล่า ขึ้นเป็นครั้งแรกในคอลัมน์ "ขอบกรุง" ในหนังสือ "ชาวกรุง" ด้วยผลงานที่มีชื่อว่า "แต่ความสวยและสิ่งที่สิ้นไป" จากนั้นก็เขียนต่อเนื่องในแนวเดิมมาอีก ยาวนานจนมีคนกล่าวขวัญถึง และเอาแบบอย่างไปเขียนกันอย่างแพร่หลายเรื่อยมาจนปัจจุบันส่วน ราชวังรอง ก็พลอยได้รับสมญานามว่า "กวีร้อยแก้ว" มาจนบัดนี้ ยุคนี้เป็นยุคเฟื่องฟูของการทำให้ไม่สามารถแสดง

ความคิดความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างตรงไปตรงมา ทำให้ต้องเสนอแนวคิดสะท้อนสังคมด้วยวิธีการที่นุ่มนวลไม่ก้าวร้าวมุ่งเน้นแสดงอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวและซ่อนสัญลักษณ์วิพากษ์วิจารณ์ไว้อย่างลุ่มลึก

4) ยุคแห่งการแสวงหาอันสับสน (ประมาณ พ.ศ. 2506 – 2516) เมื่อพ้นสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไปแล้ว ความคิดใหม่ๆ ในวงการร้อยกรองก็เริ่มแตกขยายออกกว้างขวางมากขึ้นเป็นลำดับแต่ในขณะเดียวกันคนบางกลุ่มก็ยังคงมีความคิดในเชิงอนุรักษนิยม อยู่อย่างเหนียวแน่น ทำให้งานร้อยกรองเต็มไปด้วยความสับสนจนเกือบจะหาเอกลักษณ์แห่งยุคสมัยมิได้ ถ้าจะแบ่งลักษณะของร้อยกรองช่วงนี้อย่างกว้างๆ อาจจะได้หลายแนวดังนี้ ช่วงแห่งการปลดแอกฉันทลักษณ์ กลุ่มสะท้อนชีวิตสังคมวัยรุ่นใหม่ กลุ่มสืบทอดแสดงอารมณ์ส่วนตัว ยุคนี้มีการนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ และแนวคิดสะท้อนสังคมที่แสดงอารมณ์ยึดติดต่อบรรยากาศทางการเมือง อีกทั้งยังมีการเสนอแนวคิดและรูปแบบที่ไม่ติดฉันทลักษณ์ นำเสนอแนวคิดล้าลึก คม ชลิ่ง ให้ความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์ สง่างามและแปลกใหม่

5) ยุคหลังวันมหาวิปโยค (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516–ปัจจุบัน) เหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 ทำให้คนไทยทั้งชาติเศร้าสะเทือนใจกันอย่างใหญ่หลวง แต่ในขณะเดียวกันก็มีผลให้เกิดงานร้อยกรองบันทึกเหตุการณ์ และสดุดีวีรชนที่เสียชีวิตร้อยละมากมาย สภาพบ้านเมือง และสังคมไทยหลังจากวันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 จัดว่าอยู่ในระบบเสื่อมโทรมทุกวงการ โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจเรื่องปากท้องของประชาชน กำลังคุกคามเข้ามาอย่างกว้างขวางการเรียกร้องเพื่อความยุติธรรม และความเป็นธรรม งานร้อยกรองต่างๆ ของนายผี, จิตร ภูมิศักดิ์, เปลื้อง วรรณศรี, ทวีปวร ฯลฯ ถูกหรือพินามาพิมพ์เผยแพร่ใหม่อีกเป็นจำนวนมาก

6) ยุคพฤษภาทมิฬ (หลัง 4 – 20 พฤษภาคม 2535 – ปัจจุบัน) บรรยากาศร้อยกรองไทย ในช่วงพฤษภาเลือดเกิดเหตุวิกฤตทางการเมือง เมื่อผู้นำรัฐบาล พลเอกสุจินดา คราประยูร โดยขับไล่ ทหารลุยฆ่าประชาชน พลังผู้ต่อต้าน และเรียกร้องประชาธิปไตย บทร้อยกรองในช่วงนี้สะท้อนความเจ็บปวดร้าวลึกฉุนด้วยหยาดเลือด และหยาดน้ำตาแผ่นดิน¹⁰

อย่างไรก็ตามแม้กวีนิพนธ์ไทยจะมีพัฒนาการมายาวนานและมีการเปลี่ยนแปลงมาหลายยุคหลายสมัยแต่กวีนิพนธ์ไทยก็ถูกวิจารณ์ว่าไม่มีความสนใจทางด้านปรัชญาหรือความคิดอันลึกซึ้งดังที่ดวงมน จิตรจำนงค์กล่าวว่ามีการวิจารณ์ภารกิจของกวีไทยหรือการ

¹⁰ จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการวรรณกรรมไทยปัจจุบัน, (อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี, 2560), หน้า 100 – 107,.

สะท้อนความคิดในบทกวีไทยว่าเน้นอยู่ที่ทางรอดของจิตวิญญาณเท่านั้นจึงผูกพันอยู่กับความหมายทางอภิปรัชญาหรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่ามีจุดหมายทางธรรมมากกว่าทางโลกย์ อาจมีข้อแย้งว่ากวีนิพนธ์เป็นศิลปกรรมน่าจะมุ่งสนองความต้องการทางสุนทรีย์หรือสื่อประสบการณ์ทางสุนทรีย์ภาพมากกว่าสั่งสอนมิใช่หรือ ไปจนถึงความคิดที่ฝังใจกันว่ากวีไทยไม่เคยสนใจปรัชญา อีกทั้งดวงมณ จิตรจันทน์ ได้เสนอเกณฑ์ในการวินิจฉัยกวีนิพนธ์ไทยโดยการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบดังนี้ 1) เนื้อหาทางความคิดเป็นปัจจัยของการสื่อประสบการณ์ทางสุนทรีย์จะได้หรือไม่ 2) สารของกวีนิพนธ์จะแยกขาดจากปัญหาของมนุษย์ได้หรือไม่ 3) ปัญหาของมนุษย์จะแบ่งเป็นทางโลกย์และเหนือโลกโดยเด็ดขาดได้หรือไม่ และ 4) ทางรอดที่แท้ของมนุษย์ในโลกทรรศน์ไทยคือการกินดีอยู่ดีเท่านั้นหรืออย่างไร

ดังนั้นในการศึกษาวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยมีนักวิชาการได้ศึกษาวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไว้เป็นจำนวนมากซึ่งเป็นตัวอย่างในการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวินิจฉัยกวีนิพนธ์ไทยดังที่ดวงมณจิตรจันทน์ได้ตั้งคำถามไว้ เช่น ธเนศ เวศร์ภาดา¹¹ ได้ศึกษาวิเคราะห์กวีนิพนธ์ซีไรต์ของไทยจำนวน 8 เล่มพบว่ากวีนิพนธ์ซีไรต์ของไทยทั้ง 8 เล่มได้แสดงให้เห็นว่ากวีร่วมสมัยของไทยตระหนักถึงความสำคัญของขนบวรรณศิลป์ได้ใช้ขนบวรรณศิลป์หลายประการได้แก่ด้านฉันทลักษณ์ ด้านลีลา ซึ่งมีทั้งลีลาการเล่นเสียง และการเล่นคำ ด้านโวหารพรรณนา ความเปรียบ จินตภาพ และการอ้างถึงอนุภาค ตัวละคร และวรรคทองอันเป็นที่รู้จักกันอย่างดีในวรรณคดีไทยมาถักทอให้เกิดเป็นตัวบทใหม่ที่สื่อความหมายที่เข้มข้นทั้งนี้เป็นการยืนยันให้เห็นว่าขนบวรรณศิลป์ไทยยังเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย สันติ ทิพนา¹² ได้ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมที่ปรากฏในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2561 พบว่า 1) บทกวีนำเสนอถึงความรักชาติ โดยกล่าวถึงสัญลักษณ์ คือธงชาติ ถึงแม้ธงชาติจะเก่าและขาดเป็นชิ้น ๆ แต่ยังคงความเป็นธงชาติเช่นเดิม 2) บทกวีนำเสนอหลักการปกครองของประชาธิปไตย เช่น ความเท่าเทียม หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค การยอมรับความคิดเห็นของแต่ละฝ่าย และเคารพสิทธิของผู้อื่น³ 3) บทกวีนำเสนอความแตกต่างและอิสระทางความคิด สะท้อนให้เห็นว่ายังมี

¹¹ สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 24 ปีซีไรต์ รวมบทวิจารณ์คัดสรร, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547), หน้า 58.

¹² สันติ ทิพนา, ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมที่ปรากฏในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2561, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2019): มกราคม – มิถุนายน : วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2562 , หน้า 119.

ประชาชนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน 4) บทกวีนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาประชาธิปไตยและปัญหาสังคม โดยนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาให้ทุกคนในสังคมตระหนักถึงความเท่าเทียมกัน เคารพสิทธิเสรีภาพ การแสดงออกทางความคิด ไม่มีอคติต่อกัน 5) บทกวีนำเสนอการมีส่วนร่วมในการสร้างประชาธิปไตยและแก้ปัญหาสังคมชี้ให้เห็นถึงปัญหาของประเทศที่มีมาอย่างยาวนาน คือ ประชาธิปไตยในประเทศไทยยังไม่สมบูรณ์ โดยเกิดปัญหาความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองและนำเสนอการแก้ปัญหาของสังคม คือเคารพสิทธิเสรีภาพ หน้าที่ของกันและกันไม่ปิดกั้นการแสดงออกทางความคิด ไม่มีอคติต่อกัน และสามารถยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน แสดงออกถึงความเอื้ออาทร ร่วมมือร่วมใจกันฟันฝ่าอุปสรรคไปด้วยกัน และ 6) บทกวีนำเสนอภาพการเคารพกติกาของสังคม ซึ่งต้องอาศัยความรักความสามัคคี และการเคารพกฎกติกาในการเล่น ภาชิณี เต็มรัตน์ ได้ศึกษาแนวคิดสำคัญในรวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้า (2550) ของมนตรี ศรียงค์ พบว่า แนวคิดสำคัญของรวมบทกวีนิพนธ์ชุดนี้ อยู่ในการวิพากษ์วิจารณ์สภาวะวิกฤติในการดำรงชีวิตของคนในสังคมสมัยใหม่ ที่มีความเจริญก้าวหน้าแต่ไร้ความสุข และปราศจากความสามารถในการต่อสู้ เพื่อดำรงความเป็นมนุษย์ ผู้คนขาดความไว้วางใจเชื่อใจกัน ปิดขังตนเองและเสแสร้งทำดีต่อกัน แต่ไม่ยอมรับความแตกต่าง กวีกระตุ้นให้ผู้รับสารคิดทบทวนถึงการดำรงอยู่ของชีวิตในความไม่เที่ยงว่าควรเร่งคิดค้นหาความหมายและจุดหมายที่แท้จริง และกล้าเผชิญความเป็นจริงที่เกิดขึ้น แนวคิดในผลงานนี้ให้คุณค่า ทางปรัชญาโดยอาศัยพุทธปรัชญาเป็นพื้นฐาน

จากการศึกษาบทความวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยจากการประกวดวรรณกรรมซีไรท์ การประกวดวรรณกรรมพานแว่นฟ้า และการวิเคราะห์ด้นบทรวมเล่มบทกวีของนักวิชาการจะเห็นได้ว่ากวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ มีกลวิธีการนำเสนอที่หลากหลายและมีการนำเสนอแนวคิดร่วมสมัยซึ่งเป็นพลังทางปัญญาของสังคมในแต่ละยุคสมัย

3. แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้

บทความนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ของปาลิตา แสงประดับเพชร

1. ประวัติของปาลิตา ผลประดับเพชร

รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนหรือรางวัลซีไรต์ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522 นับจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 44 ปี ในประเภทกวีนิพนธ์นั้นนักเขียนหญิงได้รับรางวัล

มาแล้วเพียง 1 คนซึ่งเป็นนักเขียนหญิงคนแรกที่ได้รับรางวัลซีไรต์ประเภทกวีนิพนธ์คือ จิรนนท์ พิตรปรีชา จากกวีนิพนธ์เรื่อง ใบไม้ที่หายไป เมื่อปี 2532 ปาลิตา ผลประดับเพชร จึงเป็นนักเขียนหญิงคนที่ 2 ที่ได้รับรางวัลซีไรต์ประเภทกวีนิพนธ์ ปาลิตา ผลประดับเพชร เกิดที่แม่กลอง เมื่อปี 2529 และเติบโตที่จังหวัดเพชรบุรี การศึกษา จบปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา 2551 ปริญญาโทอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2556 ประสบการณ์การทำงาน เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย 8 ปี ปัจจุบันอยู่กับครอบครัวที่ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ตีพิมพ์บทกวีนิพนธ์เล่มแรกของตัวเองหลังจากออกจากงานประจำได้ 10 เดือน (ประวัติ ปาลิตา ผลประดับเพชร เจ้าของรางวัลซีไรต์ 2565 ประเภทกวีนิพนธ์. 2565)

ปาลิตา แสงประดับเพชร เป็นนักกวีรุ่นใหม่ที่มีผลงานโดดเด่นในยุคปัจจุบัน มีผลงานบทกวีได้รับรางวัลจำนวนมาก อีกทั้งในปี 2565 รวมบทกวีเรื่องจนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ ได้รับรางวัลชนะเลิศรางวัลเชเวนบุคส์ อะวอร์ดและได้รับรางวัลวรรณกรรมซีไรท์ซึ่งประกาศผลผู้ได้รับรางวัลชนะเลิศในวันที่ 2 ธันวาคม 2565 ความโดดเด่นทางความคิดที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของปาลิตา แสงประดับเพชร ปรากฏในคำประกาศรางวัลชนะเลิศเชเวนบุคส์ อะวอร์ดประเภทกวีนิพนธ์ ครั้งที่ 19 ว่า “รวมบทกวี จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ กวีนิพนธ์จากบทสนทนาแห่งชีวิตของ ปาลิตา ผลประดับเพชร มีความโดดเด่นด้วยวรรณศิลป์ที่เรียบง่ายแต่ลุ่มลึกสะท้อนอารมณ์ ความเรียบง่ายของทั้งรูปแบบที่ใช้กลอนสุภาพ ภาษาที่เข้าใจง่ายรวมทั้งภาษาในบทสนทนา สื่อภาพและเรื่องเล่าของชีวิตผู้คนในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19 ด้วยลีลาที่เรียบง่ายและบาดลึก ผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ในหลากหลายมิติ ทั้งในครอบครัวที่ฐานะดี ด้วยความรักและความห่วงใยของพ่อแม่ที่กลับกลายเป็นการไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกเอง ในขณะที่เด็กในครอบครัวผู้ยากไร้กลับไม่มีทางเลือกสำหรับเด็ก การใช้เรื่องราวของเด็กในรายการทีวีเพื่อเพิ่มยอดผู้ชม เรื่องของเด็กหลังห้องที่ครูอาจไม่ได้ใส่ใจ และเรื่องของเยาวชนจากต่างจังหวัดที่ประสบปัญหาในการใช้ชีวิตในเมืองหลวงจนต้องเลือกหาทางออกอันน่าสลดใจ การนำเสนอภาพชีวิตจากหลากหลายมุมในสังคมประกอบเสียงสนทนาในลีลาและท่วงทำนองกระชับ หนักแน่น ทำให้บทกวีนำเสนอปัญหาความทุกข์ยากที่หลากหลายอย่างมีพลัง ในขณะเดียวกันก็สื่อแนวคิดเข้มข้นของความเหลื่อมล้ำในสังคมได้อย่างคมคาย เนื้อหาของรวมบทกวี ประกอบด้วย 4 ภาค คือ ภาคหนึ่ง Pandemic: ยุคสมัยแห่งการแพร่พันธุ์ภาคสอง Romanticize: เราทำให้ทุกอย่างโรแมนติค ภาคสาม

จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ และภาคสี่ ไปสู่อ้อมกอดอันเป็นนิรันดร์ด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ผู้ประพันธ์สามารถใช้กลอนสุภาพเล่าเรื่องได้อย่างหลากหลายลีลาและอารมณ์ นำเสนอปัญหาสังคมร่วมสมัยยุคโรคระบาดด้วยท่วงทำนองเสียดสีอย่างเฉียบคมและขันขื่น เช่น

มี “โรคชักหน้าไม่ถึงหลัง”	“โรคไร้ความหวังวางจำหน่าย”
แถม “โรคซึมเศร้า ชักกะตาย”	“คนละครึ่ง” ซื้อขายได้ครึ่งตัว
“โรค เรา ไม่เท่ากัน” แพร่พันธุ์ง่าย	จุดส่งเสริมการขายกระจายทั่ว
“โรคเหลื่อมล้ำระยะสุดท้าย” ขายถูกชั่วคราว	“โรคเฉยชากับความชั่ว” ขาย

ทั่วไป...

ทั้งนี้ แม้ผู้ประพันธ์จะนำเสนอปัญหาเลวร้ายที่หลากหลายในสังคมร่วมสมัย แต่ก็ไม่ได้เคียดแค้นชิงชังและสิ้นหวัง ด้วยน้ำเสียงของแม่ เธอยังคงเฝ้าหลอมลูกน้อยให้มีความหวัง แม้จะตระหนักว่าโลกที่ลูกน้อยจะเติบโตไปจะพบความโหดร้ายเพียงไร

“ลูกเอ๋ย...เช่นนี้แหละชีวิต	เจ้าอย่าพรั่นพิโนจเพียงบาดแผล
ศิโรราบซ้ำซ้ำ-ความอ่อนแอ	ล้นบุญแจ่มชัดซึ่งความหวังดี
เจ้าจงยิ้มหัวใจวัยทารก	มาเด่นในหัวอกที่หมกไหม้
ยิ้มแวตาวัยเยาว์อันยาวไว	“ชอบ” อาจหลับใหลอยู่ใน “ชัง”

ด้วยคุณลักษณะโดดเด่นด้วยวรรณศิลป์ที่เรียบง่ายแต่ลุ่มลึกและเฉียบคมดังกล่าว ข้างต้นคณะกรรมการจึงมีมติให้หนังสือรวมบทกวี จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ ของ ปาลิตา ผลประดับเพชร ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลเชว่นบุคควอร์ด ประเภทกวีนิพนธ์ ประจำปี พุทธศักราช 2565”

ส่วนคำประกาศผู้เข้ารอบสุดท้ายรางวัลวรรณซีไรต์ประจำปี 2565 นั้นได้ประกาศถึงรวมบทกวีของปาลิตา แสงประดับเพชร ว่า “บทกวีชุด จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ มุ่งกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึก และความคิดของผู้อ่านด้วยการเสียดสี เสียดเย้ย และตั้งคำถาม ก่อนจะจบลงด้วยการทิ้งท้ายข้อสรุป หรือแนวคิดบางอย่างที่ลึกซึ้ง ให้ต้องย้อนกลับไปทบทวนตัวบทอีกครั้ง เพื่อจะพบว่าสิ่งที่กวีเสียดสีและเสียดเย้ยนั้นล้วนสัมพันธ์อยู่กับวงจรชีวิตร่วมสมัยของเราทุกคน

ผู้เขียนสร้างสรรค์ผลงานจากแรงสั่นสะเทือนของปรากฏการณ์ชีวิตประจำวัน ในสังคมร่วมสมัยด้วยอารมณ์รู้สึกที่ลึกซึ้งมากกว่าผิวหน้าที่มองเห็น โดยเฉพาะในสังคมออนไลน์

และสื่อสมัยใหม่หลากหลาย ผู้อ่านจะคุ้นเคยกับตัวละคร พื้นฉาก และเรื่องเล่าต่างๆ ทั้งด้วยมีประสบการณ์ร่วม และด้วยความสามารถของจังหวะและภาษาจินตภาพในบทกวีที่ดึงดูดให้สัมผัสได้ถึงความหมายระหว่างบรรทัดที่เป็นข้อเสนอ ข้อท้วงติง ข้อตักเตือน และการสั่นคลอนความเคยชิน

บทกวีไม่เคร่งครัดจังหวะตามแบบแผนกลอนโบราณ อันสอดคล้องกับเนื้อหาที่สื่อให้เห็นลักษณะของผู้คนที่หลากหลายได้เป็นอย่างดี บทกวีแต่ละวรรคมีจังหวะเป็นของตัวเอง เหมือนตัวละครปัจเจกบุคคลในบทกวีที่ล้วนแล้วแต่มีชะตากรรมส่วนตน หากเมื่อหลอมรวมกันแล้ว จึงกลายเป็นมวลชนที่เข้มแข็ง มีคุณค่าเชิงอุดมการณ์ เหมือนบทกวีทั้งบทและทั้งเล่มที่มีความหมายโดดเด่นและมีพลัง”

ดังนั้น จากการศึกษาประวัติของปาลิตา ผลประดับเพชร พบว่าประวัติการศึกษาของผู้เขียนมีผลต่อการนำเสนอแนวคิดในกวีนิพนธ์ "จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้" โดยการที่ผู้เขียนจบการศึกษาปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง และได้มาศึกษาปริญญาโทอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย ทำให้ผู้เขียนได้ศึกษาและอ่านบทกวีนิพนธ์ทุกยุคทุกสมัยอย่างจริงจัง อีกทั้งการที่ผู้เขียนได้รับแนวคิดทางการเมืองการปกครอง วิธีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมจากการเรียนระดับปริญญาตรีสาขาการเมืองการปกครองทำให้ผู้เขียนนำแนวคิดสมัยใหม่มาเป็นกรอบในการประพันธ์บทกวีสะท้อนการมองโลกและสังคมด้วยมุมมองสมัยใหม่ได้อย่างลุ่มลึกและทันสมัยทันสมัย

2. แนวคิดความเป็นสมัยใหม่

จากคำประกาศทั้งสองรางวัลเวทีใหญ่ระดับชาติต่อรวมบทกวีจนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ของปาลิตา แสงประดับเพชร ว่ามีการนำเสนอแนวคิดที่สำคัญของความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทยได้อย่างทันสมัยและทันเหตุการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นในบทความนี้จึงต้องการศึกษาแนวคิดความเป็นสมัยใหม่โดยนำแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ของธเนศ อาภรณ์สุวรรณ¹³ ซึ่งได้กล่าวถึงมโนทัศน์ความเป็นสมัยใหม่ไว้ว่า “มโนทัศน์ความเป็นสมัยใหม่จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องพูดถึงคติเกี่ยวเนื่องกับลัทธิปัจเจกบุคคล (individualism) เสรีภาพในการแสดงออกในสำนึกของตน (freedom of expression and of conscience) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) การโต้แย้งอย่างเปิดเผยและเป็นเหตุเป็นผล (open rational debate) และท้ายสุดคือการสอบค้นที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific inquiry) ส่วนพัฒนาการเป็นสมัยใหม่ (modernization) ซึ่งเกี่ยวพันกับ

¹³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ 2560 , หน้า 7 –8

กระบวนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในสังคม (infrastructures) ระบบตลาด เศรษฐกิจการเงินและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของรูปแบบรัฐประชาชาติ ระบบการเมืองประชาธิปไตยและเศรษฐกิจการตลาดต่างๆ เป็นต้น พอสรุปในที่นี้ได้ว่า การอภิปรายในประเด็นของความเป็นสมัยใหม่อาจจะทำได้ทั้งในเรื่องของความคิด มโนทัศน์ วัฒนธรรม วาทกรรมและภาษา กับอีกด้านคือในทางวัตถุและระบบที่สร้างสิ่งใหม่ใหม่ออกมา” ดังนั้นในบทความนี้จึงต้องการศึกษาแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ที่ปรากฏในรวมบทกวีเรื่องจนกว่าโลกจะออกกอดเราเอาไว้ของ ปาลิตา แสงประดับเพชร ดังนี้

2.1.1 แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้

แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทยมีนักวิชาการได้ให้ความสนใจศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและได้เสนอแนวคิดวิพากษ์วิจารณ์ประเมินสภาพสังคมไทยว่ามีความเป็นสมัยใหม่อย่างไรหรือไม่ซึ่งความเป็นสมัยใหม่สามารถศึกษาได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมหลายรูปแบบและจากงานวรรณกรรมต่างๆ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี เป็นต้น ในบทความนี้ต้องการศึกษาแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ที่ปรากฏในบทกวีของปาลิตา แสงประดับเพชร จากรวมบทกวีนิพนธ์เรื่องจนกว่าโลกจะโอบกอดก่อนเราเอาไว้ โดยแนวคิดสำคัญที่จะนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ความเป็นสมัยใหม่ คือแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม เสรีภาพ และความรักที่เป็นสากลต่อมนุษยชาติ แนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่นักวิชาการได้ศึกษาไว้เป็นจำนวนมาก เช่น ภาณุทัต ยอดแก้ว¹⁴ ความเป็นยุคสมัยใหม่ของพระพุทธศาสนาไทย : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม พบว่า ความเป็นยุคสมัยใหม่ ในที่นี้หมายถึงการได้กับมรดกทางภูมิปัญญาของยุคเรืองปัญญาของยุโรป (Age of Enlightenment) ซึ่งปรากฏตัวขึ้นอย่างเด่นชัดในภูมิภาคต่าง ๆ ในช่วงยุคสันติภาพอเมริกา หรือหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (World War II) เป็นต้น มา ศาคร สมเสริฐ¹⁵ ได้ศึกษาเรื่อง ความแปลกแยกของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ พบว่า ความแปลกแยก หมายถึง ภาวะที่มนุษย์แยกออกจากความเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงที่มี

¹⁴ ภาณุทัต ยอดแก้ว, ความเป็นยุคสมัยใหม่ของพระพุทธศาสนาของไทย : กรณีศึกษาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทย, *ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาสหวิทยาการ*, (วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562).

¹⁵ ศาคร สมเสริฐ, บทความเรื่อง ความแปลกแยกของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่, *วารสารนักบริหาร Executive Journal*, ที่ 33 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2556.

ความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ โดยความแปลกแยกนี้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ความแปลกแยกจากตัวเอง ความแปลกแยกจากการงาน ความแปลกแยกจากสังคมวัฒนธรรม และความแปลกแยกจากธรรมชาติแวดล้อม และเป็นที่น่าสังเกตว่า “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” ของระบบทุนนิยมปัจจุบันอาจมีส่วนให้เกิดความแปลกแยกของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ได้มากขึ้น เชษฐา พวงหัตถ์¹⁶ ศึกษาเรื่อง สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง : มุมมองทางสังคมวิทยา พบว่า มีหลายประเด็นที่แสดงให้เห็นลักษณะร่วมกันของมุมมองของเบ็คและกิดเดนส์ ทั้งสองคนมองสังคมที่กำลังเข้าสู่ขั้นตอนใหม่ ซึ่งเบ็ค เรียกชื่อว่า “reflexive modernisation” ส่วนกิดเดนส์ เรียกชื่อว่า “latemodernity” ทั้งเบ็คและกิดเดนส์อธิบายลักษณะของขั้นตอนนี้ว่ามีการปรากฏตัวของความเสี่ยงรูปแบบใหม่ ยิ่งไปกว่านั้น ทั้งสองคนมองเห็นไม่ต่างกันในเรื่องของผลที่เกิดจากความเสี่ยงประการแรก ความแน่นอน (certainty) ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นลักษณะของสังคมสมัยใหม่ทั้งหลายที่มีความศรัทธาในวิทยาศาสตร์และตัวนักวิทยาศาสตร์นั้น ได้เริ่มผุกร่อน ความรู้ (รวมตลอดถึงผลที่เกิดจากความเสี่ยง) เป็นเรื่องที่โต้เถียงกันได้ ประการที่สอง สังคมความเสี่ยงมีความเป็นสากลรวมตลอดถึงเหตุการณ์และการพัฒนาการต่างๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปนั้น สามารถมีผลกระทบอย่างครอบคลุมกว้างขวางได้ชั่วพริบตา ประการที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การจัดแบ่งประเภททางสังคมแบบเก่าของสภาวะสมัยใหม่อย่างเช่นชนชั้น หมดความหมายลงและการทำให้เกิดสำนึกในความเป็นปัจเจกบุคคล (individualisation) ได้กลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ โดยในบทความนี้จะศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ที่สำคัญในรวมบทกวีนิพนธ์จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ จำแนกได้เป็น 4 ประเด็น คือ สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม เสรีภาพ และความรักอันเป็นสากลของมนุษยชาติ ดังนี้

2.1.2 สิทธิมนุษยชน หมายถึง คัดค้านความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีมาแต่กำเนิดและความเสมอภาค ที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ภาษา เผ่าพันธุ์ หรือสถานะอื่นใด ในรวมบทกวีจนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ได้ นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเอาไว้ในภาคที่ 1 ยุคสมัยการแพร่พันธุ์ ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ผู้คนควรได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงในสิทธิการรักษาชีวิต ซึ่งปรากฏอยู่ในบทกวีข้อจดจำเสมือนจริง ? บทกวีข้อพยายามมองไปทางนั้น บทกวีข้อจบ(ไม่)บริบูรณ์ บทกวีข้อโรคละบาต บทกวีเหล่านี้สะท้อน การไม่ได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมในการรักษาโรค

¹⁶ เชษฐา พวงหัตถ์, บทความเรื่อง สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง : มุมมองทางสังคมวิทยา,

ระบาด covid 19 ซึ่งทุกคนควรมีสิทธิ์ได้รับการรักษาชีวิตแต่มีผู้คนมากมายต้องล้มตายอยู่กลางถนนเช่นบทกวีที่พรรณนาว่า

“โรคชอบเหยียบย่ำความเป็นมนุษย์
ใน “กล่องลุม” ถูกสุดเราเซลให้
โรคอัมพาตกัดทั่วเนื้อหัวใจ
โรคเรื้อรัง-โรแมนติกไซต์ก็ขายดี”
“นั่นอีก ป้าคนโน้น ลุงคนนั้น
มานอนกันข้างถนนทำไม
เสื้อฟ้าเลอะเทอะกันพอดี
และนั่นพี่คนนั้นกำลังล้ม”

2.1.3 ความเท่าเทียม (Equality) เป็นการเน้นหลักความเท่ากัน ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติ หรือ โอกาส เท่ากันหมด การนำเสนอแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมในบทกวีจนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ ปรากฏอยู่ในภาคที่ 2 เราจะทำให้ทุกอย่างโรแมนติก ซึ่งบทกวีจำนวนมากสะท้อนความไม่เท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำที่สังคมทำให้เป็นเรื่องปกติ ดังปรากฏในบทกวีชื่อความสามัญตรงนั้นลิ บทกวีชื่อความเจริญอันเชื่องช้าช่างน่ารัก บทกวีชื่อ ความเร้นแค้นอันแสนโรแมนติก ? เป็นต้น โดยผู้เขียนสะท้อนการวิพากษ์ ความไม่เท่าเทียมที่ทำให้เป็นเรื่องสามัญและโรแมนติก ดังกวีพรรณนาว่า

“ โรแมนติกอะไรได้ปานนี้
ใต้หลังคาสังกะสี ช่างสุขสันต์
คูลี ตากับยายไม่ทิ้งกัน
กระท่อมน้อยหลังนั้น ล้วนรอยยิ้ม”
“อย่าเพิ่งรีบเจริญจนเกินไป
วิถีเดิมสงวนไว้ให้คงมั่น
ความล้ำหลังช่างน่ารัก-มหัศจรรย์
แดนสวรรค์โรแมนติกที่พักตา
ไม่ต้องฉลาดมากไปนัก
ออกน่ารักแหวดไฉนเพียงสา
ไม่ต้องร่ำรวยหรือการเงินตรา
ความเจริญอันเชื่องช้า-ช่างน่ารัก”

2.1.1.4 เสรีภาพ หมายถึง สถานภาพของมนุษย์ที่จะไม่ตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของใคร เป็นอำนาจที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือที่จะไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้โดยอิสระภายในขอบเขตของกฎหมายที่เป็นธรรม ในรวมบทกวีจนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพไว้ในบทกวีต่าง ๆ เช่นบทกวีชื่อ เราต่างคือผู้พเนจร บทกวีชื่อสะพานนอกอุทยานหวงห้าม บทกวีเหล่านี้สะท้อนถึงการเรียกร้องเสรีภาพ ในสังคมที่ปิดกั้น กวีได้พรรณนา ว่า

“ก็ยังคงย้ายอยู่อย่างนี้
ตราบที่ดวงใจไม่ด่วนดับ
เพื่อเจอมิรอยเท้าเราประทับ
ที่พึงนับว่าเป็นเท้าของเราเอง”
“และยังคงบานแบ่งลำแสงศักดิ์
ทลายทุกทิวสวาทและต่างด้าน
รากลึก-ลึกหยั่งอหังการ
แม้ว่าโลกร้าวรานไม่โอบรับ”

1.1.4 ความรักอันเป็นสากลของมนุษยชาติ ความรักที่เป็นสากลในที่นี้ที่ความรักที่มาจากแนวคิดสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นความรักที่ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ สีผิว ศาสนา ความเชื่อ ฝักฝ่ายทางการเมือง หรือความแตกต่างใดๆ แต่เป็นความรักความห่วงใยที่ต้องการให้ทุกคนพ้นจากความทุกข์ยากและมีชีวิตศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังปรากฏในภาค จนกว่าโลกจะออกกอดเราเอาไว้ ในบทกวี กว่โลกจะโอบกอดเธอเอาไว้ บทกวีลำเลียงมาในเร็ว บทกวีใครเห็นดวงตาของหนูบ้าง บทกวีพรุ่งนี้จะเล่าให้โลกฟัง บทกวีเหล่านี้สะท้อนถึงความรักในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะความรักต่อเพื่อนมนุษยชาติที่ตกทุกข์ได้ยากดังกวีพรรณนาว่า

“แม้เพียงโลกและเราจะเฝ้าดู
เพื่อนผู้ร่ำเเห่ – ทะเลกว้าง
โอบกอดหัวใจใกล้ขีดจาง
คงเลือดเนื้อไม่ล่อยคว้างกลางทะเล
โอบกอดหัวใจใกล้ขีดจาง
ก่อนร่างฝังไว้ในเงียบงำ”

5. บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีจนกว่าโลกจะอบกอดเราเอาไว้ของปาลิตา ผลประดับเพ็ชร สามารถสรุปได้ว่ากวีได้นำเสนอแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ที่เน้นให้เคารพในสิทธิมนุษยชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งทำให้เห็นความเหลื่อมล้ำจากความไม่เท่าเทียมในด้านต่างๆ ประชาชนชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาค้าขายแรงงานในประเทศไทยซึ่งคนเหล่านี้ควรได้รับการดูแลเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในนามของสิทธิความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันที่จะได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานในการรักษาชีวิต นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้เสนอแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติและเป็นเรื่องโรแมนติกทำให้มองไม่เห็นความเหลื่อมล้ำในสังคมโดยนำเสนอในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ โดยการเปรียบเทียบ ส่วนในประเด็นความรักที่เป็นสากลต่อเพื่อนมนุษย์นั้นกวีได้นำเสนอเรื่องราวของผู้อพยพชาวโรฮิงญาและความรักรูปแบบต่าง ๆ ที่ต้องการให้เพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยากให้พ้นจากความทุกข์และได้รับการดูแลในสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญของแนวคิดเรื่องความเป็นสมัยใหม่ในรวมบทกวีนิพนธ์ “จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้” ได้ 4 ด้านดังนี้

สิทธิมนุษยชน เป็นการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีมาแต่กำเนิดและความเสมอภาค ที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ภาษา เผ่าพันธุ์ หรือสถานะอื่นใด

ความเท่าเทียม (Equality) เป็นการเน้นหลักความเท่ากัน ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติ หรือโอกาส เท่ากันหมดโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน

เสรีภาพ เป็นสถานภาพของมนุษย์ที่จะไม่ตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของใคร เป็นอำนาจที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือที่จะไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้โดยอิสระภายในขอบเขตของกฎหมายที่เป็นธรรม

ความรักอันเป็นสากลของมนุษยชาติ ความรักที่เป็นสากลในที่นี้ที่ความรักที่มาจากแนวคิดสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นความรักที่ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ สีผิว ศาสนา ความเชื่อ ผักฝ่ายทางการเมือง หรือความแตกต่างใดๆ แต่เป็นความรักความห่วงใยที่ต้องการให้ทุกคนพ้นจากความทุกข์ยากและมีชีวิตศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

เอกสารอ้างอิง

- จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, (2560), เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการวรรณกรรมไทยปัจจุบัน, อุดรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา, (2530), **ผจญภัยร้อยเรียง**. กรุงเทพมหานคร : ปลาตะเพียน.
- เชษฐา พวงหัตถ์, (2559), บทความเรื่อง สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง : มุมมองทางสังคมวิทยา
- วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ Vol. 12 No. 1 (2016):** มกราคม – มิถุนายน
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/eJHUSO/article/view/82215/65350>
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ .บรรณาธิการ (2560) **ความ(ไม่)เป็นสมัยใหม่ : ความเปลี่ยนแปลงและ**
ย้อนแย้งของไทย, กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์
- นิตยา แก้วคัลณา.(2559) บทความเรื่อง สำนักทางสังคมในกวีนิพนธ์ไทยในกระแสโลกสมัยใหม่.
- วารสารวรรณวิทัศน์. ปีที่ 16 (2016) : พฤศจิกายน 2559**
<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/vannavidas/article/view/73761>
- ดวงมน จิตรจำนงค์ .(25 43) “ แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์” **วารสาร สงขลา**
นครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ฉบับที่ 6 (มกราคม – เมษายน)1-13
- ภาชีนี เต็มรัตน์ (2557) **แนวคิดสำคัญในรวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้าของมนตรี ศรี**
รงค์ <https://so01.tci-thaijo.org/article/viewFile>
- ภาณุทัต ยอดแก้ว (2562) **ความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาของไทย : กรณีศึกษาวาทกรรม**
ด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทย, ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาสหวิทยาการ,
วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย (2547), **24 ปีซีไรต์ รวมบทวิจารณ์คัดสรร,**
กรุงเทพมหานคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
- สันติ ทิพนา (2562) **ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมที่ปรากฏในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า**
ประจำปี 2561 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2019): มกราคม – มิถุนายน : **วารสารมนุษยศาสตร์**
และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- สาคร สมเสริฐ (2556) **บทความเรื่อง ความแปลกแยกของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่, วารสารนัก**
บริหาร Executive Journal ที่ 33 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ธัมมาธิปไตย : พุทธปรัชญาการปกครองไทย

Dhammadhipateyya: Buddhist Philosophy for Thai Governing

พีระวัฒน์ จัตรไทยแสง¹

Piravat Chatrathaisang

บุญรวม คำเมืองแสน²

Boonruam Khammuangsaen

E-mail : Piravattc@gmail.com

Received: March 21, 2023 Revised: April 4, 2024

Accepted: April 5, 2024

บทคัดย่อ

หลักธัมมาธิปไตยเป็นเครื่องมือแนวทางพัฒนาที่มีคุณค่าทั้งต่อปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย ซึ่งมีหลักยึดมั่นต่อหลักการ กฎกติกา ความจริง ความดีงามและความถูกต้อง โดยการประยุกต์หลักธรรมที่เหมาะสมแก่การพัฒนาความเป็นผู้นำประเทศและองค์กรในระดับต่าง ๆ และส่งเสริมหลักธรรมคือ ศีลห้าและหลักกุศลกรรมบถเป็นมูลฐานของการพัฒนาบุคคล ที่จะเป็นจุดเริ่มต้นส่งผลให้มีพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางความคิดจิตใจที่ถูกต้องดีงาม ละเว้นการทำชั่วและตั้งมั่นอยู่ในกายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ส่งผลให้ปัญหาจริยธรรมของบุคคลต่าง ๆ พร้อมทั้งปัญหาของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยย่อมได้รับการแก้ไขและพัฒนาไปด้วย แม้ว่าคนไทยจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไปมากมาย หากยึดมั่นเดินตามแนวทางแห่งหลักธัมมาธิปไตยแล้ว ความคิดเห็นต่างของคนในชาติจะไม่กลายเป็นเครื่องมือในการประหัตประหารและทำความเสียหายทำลายประเทศชาติ แต่จะสามารถนำมาช่วยพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเท่าเทียมอารยประเทศอื่นได้ โดยนำหลัก

¹ นักศึกษา ป.เอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

² หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

ธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารงานเพื่อให้การปกครองในระบบประชาธิปไตยเข้มแข็งและเกิดความร่วมมือกันด้วยความเป็นธรรมและสุจริต หลักธรรมาภิบาลเป็นพุทธปรัชญาการปกครองที่ยึดกฎกติกาความถูกต้องเป็นหลัก และส่งเสริมจริยธรรมของปัจเจกบุคคล จึงเป็นปัจจัยให้ธัมมาธิปไตยเกิดประสิทธิผล ย่อมจะส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยมีการพัฒนาและมั่นคงขึ้น

คำสำคัญ: ธัมมาธิปไตย, พุทธปรัชญาการปกครองไทย

ABSTRACT

The principle of *Dhammadhipateyya* is a developmental tool that is valuable both to the individual as a part of society and to the democratic system of governing in Thai society. *Dhammadhipateyya* has adherence to principles, rules, truth, goodness, and righteousness. The applied principles of dharma which are suitable for leaderships in supervising government and organizations, and the Five Precepts and the Principle of Wholesome Course of Actions for personal development. These applied Dharma principles shall be the primary causes in good deeds, verbal, and mental behaviors, by refraining from bad actions and staying to the right deed, right speech and right mentality, these factors will be the tools as well in solving the individual ethical problems, along with the democratic problems in Thai society. Although Thai people have different political views and opinions, whether those are sole sovereign or democracy, when they confide to the principle of *Dhammadhipateyya*, these different opinions shall not become the persecutive and destructive tools in damaging the nation, vice versa these different opinions can be utilized for developing country for its prosperity as other developed countries. Good governance is a Buddhist philosophy of governing rules-based on the righteous conduct, promoting the individual ethics. Therefore, these are factors that make the principles of *Dhammadhipateyya* effectively, and this will inevitably result in the development and stability of democracy in Thai society.

Keywords: Dhammadhipateyya, Buddhist Philosophy in Thai Governing

1. บทนำ

อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศหรือรัฐ ที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย (sovereignty) ย่อมมีความแตกต่างกันไปในแต่ละระบอบการปกครอง เช่น อำนาจอธิปไตยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศ ในระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน เป็นต้น การจะเป็นรัฐได้นั้น ต้องประกอบด้วย อาณาเขต ประชากร และรัฐบาล แล้ว ประเทศนั้น ๆ ก็ต้องเป็นประเทศที่สามารถมีอำนาจอสูงสุดในการปกครองตนเอง (อำนาจอธิปไตย) จึงจะสามารถเรียกว่า "รัฐ" ได้ ซึ่งหมายถึง สิทธิแห่งอัตลักษณ์ทางการเมือง (Political Entity) ที่แสดงถึงการใช้อำนาจของรัฐบาลปัติย์หรือผู้มีอำนาจอสูงสุดทางการปกครอง อันแสดงถึงมโนทัศน์ของการมีอำนาจอสูงสุด (the supremacy of power) ภายในขอบเขตเชิงภูมิรัฐศาสตร์

แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยในกฎหมายระหว่างประเทศ หมายความว่า การใช้อำนาจอโดยรัฐทางนิตินัย (De jure Sovereignty) หมายความว่า สิทธิอำนาจอตามกฎหมายที่จะกระทำการหนึ่งใด ส่วนโดยทางพฤตินัย (De facto Sovereignty) หมายความว่า อำนาจอสูงสุดทางการปกครองของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือรัฐใดรัฐหนึ่ง ที่อำนาจอธิปไตยเป็นองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นของรัฐสมัยใหม่ (Modern State) หรือรัฐประชาชาติ (Nation-State) มิเช่นนั้น รัฐหรือรัฐประชาชาตินั้น ย่อมขาดความมีเอกราชและอธิปไตยในทางการเมืองการปกครอง

ส่วนรูปแบบการปกครอง (Forms of Government) มีหลัก ๆ สองรูปแบบ ได้แก่ เผด็จการ (Dictatorship) และประชาธิปไตย (Democracy) การแยกรูปแบบการปกครองสองรูปแบบนี้ออกจากกันเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะไม่ว่าประเทศใดก็อ้างว่าตนปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ปัจจัยที่ต้องนำมาพิจารณาเป็นตัวแยกความแตกต่างนั้น นอกจากตัวองค์กรทางการเมือง ระบบการเลือกตั้ง หรือรัฐธรรมนูญแล้ว จะต้องดูการใช้อำนาจอของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้อำนาจอทางการเมืองโดยแท้จริงหรือไม่ มีการจำกัดเสรีภาพของพรรคฝ่ายค้าน หรือมีการใช้กำลังเข้าปราบปรามผู้ที่มีความเห็นต่างขัดแย้งกับรัฐบาลหรือไม่ เป็นต้น

พุทธศาสนามีได้พิจารณาถึงข้อดีและข้อด้อยของระบอบการปกครองทั้งสองรูปแบบข้างต้น พระพุทธเจ้าทรงมิได้ตำหนิระบอบการปกครองที่เป็นอัตตาธิปไตย ที่มีผู้นำหรือผู้ปกครองผู้เดียวที่รวบอำนาจเบ็ดเสร็จรวมศูนย์กลางอำนาจอปกครอง เพราะถ้าผู้ปกครองในระบอบเผด็จการนั้นยึดมั่นในคุณธรรม โดยที่มีสติคอยกำกับ การคิด การพูด และการทำตลอดเวลา เพื่อมิให้หลงระเหิรในอำนาจนั้น มีความเป็นธรรมในเหตุในผลอันถูกต้อง และมีความยุติธรรมต่อประชาชนเหมือนกับพ่อปกครองลูก ส่วนโลกาธิปไตย หรือผู้ปกครองแบบคณะบุคคลที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการบริหารประเทศ หรือเปรียบเทียบได้กับระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ก็อาจดีกว่าอัตตาธิปไตย แต่ทรงมิได้ยกย่องว่า โลกาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด เพราะยังมีปัญหาข้อบกพร่องอยู่หลายด้านด้วยกัน ดังที่อดีตนายกรัฐมนตรี สหราชอาณาจักร เซอร์ วินสตัน เชอร์ชิลล์ ได้ปราศรัยใน

สหภาพของอังกฤษว่า “ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่เลวร้ายที่สุดในบรรดาแบบการปกครองทั้งหลาย”³

2. แนวคิดอำนาจอธิปไตย

ลักษณะสำคัญของอำนาจอธิปไตย เป็นอำนาจที่มีความจำเป็น (Absoluteness) กล่าวคือ เป็นอำนาจในการออกกฎหมายของรัฐ อยู่เหนือทุกภาคส่วนของรัฐและประชาชนทุกคนที่อยู่ในรัฐ อำนาจอธิปไตยของรัฐยังคงมีอยู่ตราบเท่าที่รัฐยังคงดำรงอยู่เป็นความถาวร (Permanence) ผู้ใช้อำนาจอธิปไตยในฐานะของรัฐอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงหรืออาจมีการปฏิรูปการปกครองเปลี่ยนระบบของฝ่ายบริหารซึ่งหมายถึงรัฐบาลได้ แต่อำนาจอธิปไตยมิได้สูญหายไปจากรัฐ และอำนาจอธิปไตยของรัฐต้องเป็นหนึ่งเดียวเท่านั้น หากมีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยก็ย่อมเป็นการทำลายอำนาจอธิปไตย ส่วนการแบ่งชั้นการปกครอง (Indivisibility) เป็นการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยให้องค์กรต่าง ๆ เป็นผู้ใช้อำนาจ⁴

ฌ็อง บอดัง (Jean Bodin) นักปรัชญาการเมืองชาวฝรั่งเศส ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ได้อธิบายไว้ว่า รูปแบบของรัฐบาลจะเป็นรูปใดนั้น พิจารณาได้จากผู้ถืออำนาจอธิปไตย หากเป็นของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจของรัฐก็จะเป็นของกษัตริย์ ซึ่งจะเป็นองค์รัฐาธิปัตย์ผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จหนึ่งเดียว หากเป็นการปกครองโดยคณะบุคคลปกครองก็จะเป็นคณะอธิปไตย ขณะที่ถ้าเป็นสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจปกครอง ก็จะเป็นประชาธิปไตย ในแง่รัฐบาล บอดังมีความเห็นว่ารัฐเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย ขณะที่รัฐบาลเป็นเครื่องมือที่รัฐจะใช้อำนาจอธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่แสดงขอบเขตแห่งอำนาจอธิปไตยของประเทศ⁵

มงแต็สกีเยอ (Montesquieu) นักปรัชญาการเมืองชาวฝรั่งเศส ผู้ให้กำเนิดแนวคิดในการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ ตามแนวคิดประการสำคัญของอริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ด้านการเมืองการปกครองชาวกรีก มีเป้าหมายที่ต้องการให้อำนาจทั้งสามฝ่ายนี้ มีการถ่วงดุลและตรวจสอบซึ่งกันและกัน และเพื่อป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบขององค์กรภาครัฐที่อาจจะเกิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน อย่างไรก็ตาม ในการตรวจสอบควบคุมการใช้อำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการปัญหาทุจริต

³ เกษียร เตชะพีระ, ปัญหาของประชาธิปไตย: เอกลักษณ์, คันเมื่อ 1 ธันวาคม 2565, จาก http://www.people.umass.edu/pokpongj/Interest/interest_kasean_15.htm.

⁴ เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์. (2508). หลักรัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: มปป. หน้า 100.

⁵ อ้างแล้ว.

ของการบริหารงานที่สลับซับซ้อนไม่โปร่งใส จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือตรวจสอบควบคุมจากภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด⁶

3. ความหมาย “อธิปไตย” ในพุทธศาสนา

ในอธิปไตยยสูตร⁷ (อง.ติก. 20/479/165–167.) อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ อันเป็นสิทธิ์หรืออำนาจในตัวบุคคลที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ทั้งในลักษณะของการเป็นผู้นำ ผู้ปกครอง และผู้ปฏิบัติ อันจะทำให้สังคมเจริญ และเกิดความสงบสุข กล่าวไว้ดังนี้

1. อัตตาอธิปไตย (supremacy of self; self-dependence) เป็นอำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียว ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้ง⁸ เป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองบ้านเมืองมี (1) อำนาจบริหาร (2) อำนาจตุลาการ และ (3) อำนาจนิติบัญญัติ อยู่ที่บุคคลคนเดียว บุคคลอื่นเพียงเป็นผู้รับคำสั่ง หรือรับนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจเท่านั้น ถ้ามีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง เรียกว่า ระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาสิทธิราชย์ หากเป็นระบบสาธารณรัฐ ประมุขหรือประธานาธิบดีเป็นศูนย์รวมอำนาจ ซึ่งมักจะเรียกระบบนี้ว่า เผด็จการ

2. โลกาธิปไตย (supremacy of the world or public opinion) เป็นอำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับความเห็นของหมู่คนส่วนใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดถือกระแสของโลก ซึ่งหมายถึงประชาชน คนส่วนใหญ่มีความเห็นอย่างไรก็ถือเอาตามนั้น⁹ เปรียบได้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ถ้าเป็นประเภทประชาธิปไตยโดยตรงก็จะให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับนโยบาย การจัดการ การบริหารบ้านเมือง ส่วนประชาธิปไตยประเภทโดยอ้อม เป็นการให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตัวแทนของตนขึ้นมาทำหน้าที่แทนตน ตัวแทนเหล่านั้นลงคะแนนเสียงหรือแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ถือว่าเป็นมติมหาชนส่วนใหญ่ในชุมชนที่คัดเลือกตัวแทนนั้นเข้ามา

3. ธัมมาธิปไตย หรือ ธรรมาธิปไตย (supremacy of the Dharma or righteousness) เป็นอำนาจสูงสุดที่ประกอบด้วย “ธรรมะ” โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยหรือแม้จะเป็นความเห็นของปัจเจกบุคคล กระทำการโดยยึดถือหลักความยุติธรรมความ

⁶ อ้างแล้ว.

⁷ อง.ติก. 20/479/165–167.

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12. หน้า 107.

⁹ อ้างแล้ว.

ถูกต้องชอบธรรมเป็นเครื่องมือตัดสินใจ¹⁰ ได้แก่ 1) ธรรมฐิติ เป็นการที่ผู้ปกครองต้องถือหลักคุณธรรม ประพฤติปฏิบัติตามธรรม และบริหารรัฐด้วยความถูกต้องตามอำนาจ 2) ธรรมนิติ เป็นการที่ผู้ปกครองเข้ามาสู่อำนาจตามครรลองของกฎหมายที่มีโครงสร้างรูปแบบ และกติกากฎการปกครองที่เป็นธรรม และ 3) ธรรมมติ เป็นการได้รับฉันทามติที่เป็นธรรม ปราศจากการได้มาด้วยกลวิธีที่ไม่ถูกกฎหมายหรือละเมิดจรรยาบรรณ มีเป้าหมายการบริหารปกครองเพื่อประชาชนให้ได้รับสันติสุข ภารดรภาพ สิทธิเสรีภาพ ตามเจตนารมณ์ที่ต้องการของพลเมือง พุทธศาสนายกย่องธัมมาธิปไตยว่าเป็นแนวทางที่ผู้ปกครองทั้งในระดับองค์การ และประชาธิปไตยจะต้องยึดถือ เพื่อให้เกิดการปกครองที่ดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข¹¹

4. หลักการบริหารและปกครองประเทศให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับธัมมาธิปไตย

การบริหารและปกครองประเทศซึ่งมีความสอดคล้องกับธัมมาธิปไตยเกิดขึ้นได้ด้วยความร่วมมือกันของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง เป็นการปกครองที่ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ โดยมีได้ถือตนหรือถือโลกเป็นใหญ่ กระทำด้วยการคำนึงถึงสิ่งที่ได้ศึกษา ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักพิจารณาอย่างถ่องแท้ และมุ่งคิดพิจารณา เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม ตามหลักโดยทั่วไปได้แก่ การรู้จักเคารพหลักการกฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับทางสังคมนั้น ๆ หลักพุทธธรรมในการปกครองนั้นเป็นการสงเคราะห์หมวดธรรมต่าง ๆ ให้เข้ากับหลักการปกครอง ที่ใช้ในการเป็นผู้นำ ในการวินิจฉัยสั่งการวางแผนนโยบาย วางกรอบการบริหารบ้านเมือง เพื่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาองค์กร รวมถึงการสงเคราะห์คนในสังคม

การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ให้ความสำคัญในเรื่องความมีเสรีภาพในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่ก็มีกรอบควบคุมและจำกัดการใช้เสรีภาพภายใต้กฎหมาย เพื่อประโยชน์แก่ตนเองร่วมกัน ธัมมาธิปไตยในฐานะที่เป็นมาตรฐานทางจริยธรรมทางพุทธศาสนาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยได้ 4 แนวทาง ดังนี้

1. การควบคุมตนเอง เป็นการควบคุมกาย วาจา และใจของตนเองที่เป็นจริยธรรมของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและพึงประสงค์ของสังคม การควบคุมตนเองให้ดำเนินไปในแนวทางที่

¹⁰ อ้างแล้ว.

¹¹ อนุชา พละกุล, สุรพล สุยะพรหม, ยุทธนา ประณีต, พระสมุห์อาคม อาคมธีโร, ดาวันภา เกตุทอง. (2563). ธรรมาธิปไตย : แนวคิด ทฤษฎี และการส่งเสริมการตื่นตัวทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน*. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563). หน้า 40.

ถูกต้องดีงามเปรียบเสมือนการชนะใจของตนเองได้ ก็เท่ากับได้เปิดโอกาสให้ธรรมฝ่ายดีมีพลังสามารถพัฒนาหรือยกระดับจิตใจของตนเองให้สูงขึ้น ไม่ให้ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมเข้าครอบงำการชีวิตของตนเองได้ บุคคลนั้นย่อมจะมีความคิดความเห็นไปในทางที่ถูกต้อง ย่อมส่งผลดีต่ออุดมการณ์แบบประชาธิปไตยที่มุ่งทำเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ดังนั้น การที่บุคคลใดสามารถควบคุมตนเองได้ตามกรอบของธัมมาธิปไตยดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือฝ่ายถูกปกครองก็ตาม เมื่อจะใช้อำนาจอธิปไตยที่ตนเองมีอยู่ก็จะใช้ไปในทางที่ถูกต้องดีงามตามหลักการประชาธิปไตย

2. การพัฒนาตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือยกระดับตนเอง ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมให้มีความเหมาะสมและ สอดคล้องกับสิ่งที่สังคมประชาธิปไตยคาดหวัง โดยพัฒนาตนเองให้มีความเหมาะสมทั้งด้านความคิด การพูด และการกระทำ ด้วยธรรมะตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้นั้น จึงต้องเริ่มจากการพัฒนาตนเองของแต่ละบุคคล

3. การตรวจสอบตนเอง เป็นวิธีการให้แต่ละบุคคลคิดพิจารณาทบทวนและไตร่ตรองตรวจสอบพฤติกรรมต่าง ๆ ของตนเองทั้งในอดีตและปัจจุบันตามกรอบของธัมมาธิปไตยในฐานะการเป็นผู้ปกครองที่มีคุณภาพและเป็นผู้ใต้ปกครองที่ดี เพื่อให้ความถูกต้องดีงามเกิดขึ้นและมีความผิดพลาดน้อยลงกับชีวิตของตน โดยเฉพาะพฤติกรรมทางใจ เนื่องจากมโนกรรม นั้นย่อมนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมทางกาย และทางวาจาต่อไปได้ทั้งในด้านที่ดีและด้านไม่ดี หากบุคคลใดสามารถตรวจสอบพิจารณาพฤติกรรมภายในจิตใจของตนเองได้ ก็จะช่วยให้สามารถจัดการยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่สมควรประพฤติออกมาได้ และหากเกิดขึ้นแล้วก็จะสามารถหันกลับมาจัดการแก้ไขให้ถูกต้องหรือไม่ให้พฤติกรรมเช่นนั้นเกิดซ้ำอีกต่อไป

4. การตรวจสอบภายนอก เป็นวิธีการพิจารณาตรวจสอบโดยผู้ตรวจสอบจากภายนอกอาจจะเป็นบุคคลหรือหน่วยงานอื่นตามกรอบหรือตามมาตรฐานของธัมมาธิปไตย เพื่อให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองในระบบประชาธิปไตยได้แสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำโดยมีกฎหมาย หรือกฎกติกา ระเบียบข้อบังคับใช้ในสังคม รวมถึงหลักธรรมต่าง ๆ นั้นต้องเป็นสิ่งจูงใจที่สามารถทำให้บุคคล รู้สึกต้องการปฏิบัติตามในส่วนที่เป็นความดีงามตามศีลธรรม ละเว้นส่วนที่ไม่ดีไม่งามไม่ถูกต้องตามศีลธรรม และนำบุคคลไปสู่ความสงบสุขได้ จึงจะเป็นเครื่องมือตรวจสอบภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อหลักธรรมที่พัฒนามาเป็น กฎกติกา ระเบียบ หรือข้อบังคับต่าง ๆ มีความเป็นธัมมาธิปไตย การที่บุคคลหรือหน่วยงานจากภายนอกจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือพิจารณาตรวจสอบพฤติกรรมการทำงานของบุคคลหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ถูกตรวจสอบว่ามีแนวโน้มไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่ ก็จะเป็นความเป็นธัมมาธิปไตยเช่นเดียวกัน

หัวใจสำคัญในการควบคุมตนเองก็คือการชนะใจของตนเองได้ เนื่องจากโดยทั่วไปปัจเจกบุคคลมักจะพ่ายแพ้ต่ออำนาจของกิเลส ผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาได้ตามอำนาจของกิเลสเสมอ เพราะฉะนั้น จึงควรมีหลักธรรมที่ถูกต้องตั้งมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตน สามารถตรวจสอบและควบคุมตนเอง เพื่อให้ธรรมเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงามต่อไป

5. หลักธรรมาภิบาลในการปกครองประเทศให้ธัมมาธิปไตยเกิดประสิทธิผล

ธรรมาภิบาล ถือเป็นหลักของการบริหารสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับประชาชนเพื่อบู่มุ่งให้เกิดการบริหารจัดการ ตั้งแต่สังคมที่เล็กที่สุด ระดับ ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เมืองประเทศ ไปจนถึงสังคมโลก จึงต้องมีการดูแลรักษาควบคุมคุ้มครอง เช่น ในระดับครอบครัวก็ต้องมีบิดามารดา ปกครองดูแลบุตรและสมาชิกอื่นภายในครอบครัว ส่วนสังคมที่ขยายออกไปก็มีผู้ปกครองในแต่ละระดับ ๆ ขึ้นไป จนกระทั่งถึงการปกครองระดับประเทศ ตามกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ

ธรรมาภิบาล (good governance) เป็นการรวมคำของ ธรรม และ อภิบาล หมายถึงวิธีการที่ดีในการใช้อำนาจเพื่อบริหารดูแลและจัดการทรัพยากร โดยมีเป้าหมายเพื่อความเป็นธรรม สุจริต มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ซึ่งวิธีการที่จะสร้างให้เกิดมีธรรมาภิบาลขึ้นมาได้ก็คือการมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ ถูกตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ โดยสภาพแวดล้อมของธรรมาภิบาลอาจประกอบไปด้วยกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ประมวลจริยธรรม ประมวลการปฏิบัติที่เป็นเลิศและวัฒนธรรม¹² ธรรมาภิบาลจึงเป็นเรื่องของหลักการบริหารที่เป็นหลักการดำเนินงานนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุดคือ ความเป็นธรรม, ความสุจริต, ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล¹³ การปกครองด้วยธรรมาภิบาลจะเกิดขึ้นเพื่อให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งได้นั้น ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองจำเป็นต้องมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันด้วยความเป็นธรรมและด้วยความสุจริตตามหลักธรรมาภิบาล

¹² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2545). การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : วิทยุชน.

¹³ ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ. (2545). โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

6. ความสำคัญของธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการที่ดี เป็นหลักในการนำมาปกครองประเทศให้เกิดความสงบสุขโดยยึดหลักพื้นฐาน 6 ประการ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักกฎหมาย มีการกำหนดกฎกติกา และมีการปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรมของประชาชน

2. หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองจนเป็นนิสัยให้เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย และประกอบอาชีพสุจริต

3. หลักความโปร่งใส หมายถึง การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานของทุกองค์กรให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

4. หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ การทำประชาพิจารณ์ การร่วมลงประชามติหรืออื่น ๆ ที่เปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ

5. หลักความรับผิดชอบ หมายถึง มีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การตระหนักในสิทธิหน้าที่ การใส่ใจปัญหาสาธารณะและการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและกล้าที่จะยอมรับผิดชอบผลการกระทำของตน

6. หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม และมีการรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

7. หลักพุทธธรรมในการพัฒนาธรรมาภิบาล

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะเข้มแข็งได้นั้น ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองจำเป็นต้องมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันตามหลักธรรมาภิบาล ธัมมาธิปไตยเป็นการปกครองที่ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ โดยมีได้ถือตนหรือถือโลกเป็นใหญ่ โภะทำด้วยการคำนึงถึงสิ่งที่ได้ศึกษา ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักพิจารณาอย่างถ่องแท้ ตามกำลังสติปัญญา และมุ่งคิดพิจารณาด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม ตามหลักโดยทั่วไปได้แก่ การรู้จักเคารพ หลักการกฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับทางสังคมนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายคือให้ประเทศชาติมีความสงบสุข และสังคมเกิดความปกติร่มเย็น

ในอริยสัจ 4 มีคำสอน ที่ให้สติดต่อผู้ที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับการปกครองได้เป็นอย่างดี เพราะความเป็นใหญ่นี้ ได้แก่ ผู้นำในระดับต่าง ๆ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี นักการเมือง รวมถึง

ผู้บริหารองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นต้น เป็นการกล่าวถึงหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติตนของประชาชนและผู้ปกครองประเทศ เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการปกครองที่ดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ.) หลักพุทธธรรมในการปกครองนั้น นักวิชาการต่าง ๆ ได้ตีความและอธิบายธัมมาธิปไตยของผู้ปกครอง โดยสังเคราะห์กับหลักธรรมในพุทธศาสนาในเชิงประยุกต์ โดยเฉพาะในด้านการเมืองการปกครอง ที่ใช้ในการเป็นผู้นำ ในการวินิจฉัยสั่งการวางแผนนโยบาย วางกรอบการบริหารบ้านเมือง เพื่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาองค์กร มีดังนี้

1. อปรีหานิยธรรม (condition of welfare) เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง ที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดย (1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ (2) มีความพร้อมเพรียงกัน และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันป้องกันบ้านเมืองจากศัตรูผู้รุกราน (3) ไม่ละเมิดและไม่ล้มล้างสิ่งที่ตกลงไว้แล้ว ถือมั่นปฏิบัติอยู่ในบทบัญญัติที่วางไว้เป็นธรรมเนียม (4) ให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก¹⁴ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).2546.211.)

2. หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อเอื้อกูลกัน ซึ่งมี (1) การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้าย และมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกัน (2) ใช้หลักการพูด โดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียดสีกัน เป็นต้น (3) มีจิตเมตตาไม่คิดทำร้าย มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (4) แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (5) ดำเนินนโยบายต่าง ๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม้ไว้นื้อนื้อเชื่อใจกัน (6) มีความเห็นร่วมกัน ยอมรับในกฎ กติกาทางสังคมที่กำหนดไว้ ไม่เอารัดเอาเปรียบกันหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่น¹⁵

3. หลักสังคหวัตถุ เป็นคุณธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นไว้ได้ เป็นเครื่องก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวและผูกพันให้มั่นคง ซึ่งมี (1) การให้ การแบ่งปัน เพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรีผูกสามัคคีกันไว้ (2) เจรจาอ่อนหวานสุภาพ อ่อนโยนและเป็นคำที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วสบายใจเห็นประโยชน์ในคำพูดนั้น (3) บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนมนุษย์และไม่นิ่งดูตายเมื่อผู้อื่นขอความช่วยเหลือ การสนับสนุนในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องดีงาม เป็น

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12. หน้า 211.

¹⁵ อ้างแล้ว หน้า 200.

ประโยชน์ต่อประชาคมโลก (4) เป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ การให้ความนับถือเพื่อนมนุษย์ ผู้มีฐานะศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับตน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลที่ด้อยกว่าตน¹⁶

4. หลักพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักในใจและควบคุมความประพฤติให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างประเสริฐบริสุทธิ์หมดจด และปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบธรรม ซึ่งมี (1) ความรักเมตตาปรารถนาดี มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์ให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข (2) ความกรุณาสงสาร คิดช่วยเหลือเปลี่ยนแปลงบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อน (3) มีมุทิตาจิต พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ด้วยจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน (4) มีความอุเบกขา วางใจเป็นกลาง มีจิตใจเที่ยงตรง ไม่เอนเอียง ไม่เกิดอคติต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย¹⁷

8. หลักพุทธธรรมในการพัฒนาปัจเจกบุคคลที่เป็นมูลฐานของระบอบประชาธิปไตย

การพัฒนาธรรมาภิบาล หรือระบอบประชาธิปไตยนั้น ต้องเริ่มที่ตัวบุคคลเป็นลำดับแรก หลักธรรมในการพัฒนาตนเองนี้คือ ศีลห้า และหลักกุศลกรรมบถ โดยการที่บุคคลต่าง ๆ จะต้องมีความถึงเห็นความสำคัญของความถูกต้องดีงาม เมื่อได้เห็นความสำคัญของความถูกต้องดีงามแล้ว ความถูกต้องดีงามนั้นจะเป็นสิ่งจูงใจผลักดันให้แต่ละบุคคลพยายามควบคุมตนเองให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องดีงามได้เอง เมื่อควบคุมตนเองได้ก็เปรียบเสมือนการชนะใจของตนเองได้เพราะว่าคนเราหากชนะใจตนเองได้ก็เท่ากับได้เปิดโอกาสให้ธรรมฝ่ายดีมีพลังสามารถมาควบคุม

ลักษณะของบุคคลที่เป็นอรรถาธิปไตย ถ้าเป็นตัวบุคคลก็เป็นบุคคลที่เชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป โดยไม่ยอมฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เอาแต่ทำตามใจตนเองเป็นเรื่องสำคัญ แต่ไม่ได้คำนึงว่าสิ่งนั้นอาจจะกระทบกระเทือนถึงประโยชน์และชีวิตของผู้อื่น ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองที่มีลักษณะของอรรถาธิปไตย จึงถูกกล่าวขานเรียกว่า เพด็จการ และลักษณะของบุคคลที่เป็นโลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ อะไรที่ชาวโลกนิยมชมชอบ แม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม ก็ทำไปตามความคิดเห็นของโลก หรือความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ หรือในบางครั้งอาจจะเห็นว่า เมื่อมติของคนส่วนมากมีความคิดเห็นอย่างนี้ แม้ว่าสิ่งนั้นมันเป็นการทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่น หรือเป็นการลบหลู่เกียรติและชื่อเสียงของบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ตาม การร่วมกันทำ ลักษณะการร่วมกันทำของคนส่วนใหญ่ที่นิยมชมชอบกัน นี่เป็นลักษณะของบุคคลที่ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งบางครั้งก็ทำให้ตนเองต้องกลายเป็นคนอ่อนแอได้ ส่วนลักษณะของบุคคลที่เป็นธัมมาธิปไตย มีหลักธรรมในการพัฒนาอรรถาธิปไตยแก่ตนเองอย่างแท้จริง มีสามหลัก (1) อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตน (2) วิริเยน ทุกขมจฺเจติ คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร (3) สามคฺคี สมคนานํ ตโป สุขิ ความพร้อม

¹⁶ อ้างแล้ว หน้า 143.

¹⁷ อ้างแล้ว หน้า 161.

เพรียงของหมู่ทำให้เกิดสุข โดยมีหลักธรรมคือศีลห้าเป็นเบื้องต้นและหลักกุศลกรรมบถเป็นเบื้องต้น
กลางในการพัฒนาปัจเจกบุคคล

อธิปไตยทางกายภาพนั้น หัวใจของประชาธิปไตยอยู่ที่การเคารพสิทธิมนุษยชน
หลักการสำคัญของธัมมาธิปไตยคือการยึดถือธรรม มีธรรมเป็นจุดเริ่มต้นที่นำบุคคลไปสู่การ
ประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม กฎหมายปกครองบ้านเมืองที่เป็นธรรมนุญอันสูงสุด เป็นหลักของการ
ปกครองก็คือ รัฐธรรมนูญ เมื่อสมาชิกรัฐสภาร่วมมือกันตรากฎหมายอันใดออกมา เป็นกฎหมาย
ปกครองบ้านเมือง มีการปรึกษาหารือกันแล้วเห็นสมควรจะออกกฎหมายมาตราต่าง ๆ ออกมาบังคับ
เพื่อให้สังคมมีความประพฤติปฏิบัติดีสม่ำเสมอ ประชาชนเคารพต่อมติของผู้แทนที่เข้าไปทำหน้าที่
ในสภาเหล่านั้น ซึ่งเรียกว่า รัฐธรรมนูญปกครองบ้านเมือง ส่วนหลักธัมมาธิปไตยของศาสนาในส่วน
ของปัจเจกบุคคลโดยมีศีลห้าเป็นเบื้องต้นและหลักกุศลกรรมบถเป็นเบื้องต้น การมีศีลห้าข้อเป็น
หลักแล้ว ธรรมห้าข้อหรือเบญจธรรมย่อมเกิดขึ้นตามมา ศีลห้าและหลักกุศลกรรมบถ เป็นธรรมที่
บุคคลน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ มีธรรมเป็นใหญ่ ทำให้ปัจเจกบุคคลนั้น ๆ เคารพในตนเองและผู้อื่น
ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจและไม่ละเมิดในสิทธิของผู้อื่น การปกครองบ้านเมืองโดยความเป็น
ประชาธิปไตยย่อมมีขึ้นได้อย่างสมบูรณ์

1. ศีลห้า พระพุทธองค์สอนให้มนุษย์มีความรัก ความเมตตาปรานีต่อกัน เริ่มต้นศีลห้า
ข้อที่หนึ่ง พรองค์ท่านตรัสว่า อย่าฆ่ากัน อย่าเบียดเบียนกัน อย่าข่มเหงกัน อย่ารังแกกัน อย่าฉ้อฉล
ร้ายกัน ผู้ใดมีศีลเป็นหลักยึดในใจของตน บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ เมื่อถือธรรมเป็น
ใหญ่ เราก็จะมีแต่ความรัก ความเคารพ ความเมตตาปรานี เป็นมูลฐานให้เกิดการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย หัวใจของประชาธิปไตยอยู่ที่การเคารพสิทธิมนุษยชน ศีลห้าเป็นมูลฐานให้เกิดการ
ปกครองระบอบประชาธิปไตย ผู้มีศีลห้าก็ได้ชื่อว่า เคารพทุกสิทธิในการดำรงชีพอยู่โดยเสรี สิทธิใน
การครอบครองสมบัติโดยเสรี สิทธิในการใช้ประโยชน์ในคุ้มครองของตนโดยเสรี และสิทธิอื่น ๆ ใน
สังคม ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมืองและศีลธรรม ผู้มีธรรมในจิตใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันเป็นหัวใจ
ของเสรีภาพ โดยมีเหตุผล มีกติกา ย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่น

2. หลักกุศลกรรมบถ เป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกาย ทาง
วาจา และทางใจที่สูงกว่าพุทธจริยธรรมขั้นต้นคือศีลห้า ที่เป็นการฝึกฝนขัดเกลาและควบคุม
พฤติกรรมทางกายและทางวาจา¹⁸ ส่วนกุศลกรรมบถ 10 แปลว่า ทางแห่งกรรมดีหรือทางแห่งกรรมที่
เป็นกุศลสืบประการ โดยแบ่งออกเป็นสามส่วน ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ¹⁹ ครอบคลุมไป

¹⁸ ประยงค์ แสนบุราณ. (2547). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. หน้า
78.

¹⁹ ศี.ปา. 11/360/283.

ถึงจิตใจที่ทำหน้าที่นึกคิดก่อนที่จะลงมือกระทำทางกายและทางวาจาด้วย ซึ่งมีดังต่อไปนี้ (1) ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน แต่ให้มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กันและกัน (2) ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัดเอาเปรียบ แต่ให้เคารพสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน (3) ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกันและกัน (4) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง ให้กล่าวแต่คำสัตย์จริง ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ (5) ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยงสร้างความแตกแยก ให้พูดแต่คำที่ส่งเสริมความสามัคคี (6) ละเว้นการพูดคำหยาบ สกปรกเสียหาย ให้พูดแต่คำสุภาพชวนฟัง (7) ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ พูดคำจริง มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ ถูกกาลเทศะ (8) ไม่ละโมภ ไม่คิดเอาแต่จะได้ คิดเสียสละเผื่อแผ่ (9) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน จ้องที่จะทำลาย มีความปรารถนาดี มีไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน (10) มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกุศลและอกุศลกรรม “ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย”²⁰

ส่วนอชิปไตยทางจิตนั้น ธรรมชาติของจิตจะเป็นผู้รู้ รู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านเข้ามา เครื่องมือสื่อสารของจิต อาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แต่ละอายตนะมีหน้าที่เฉพาะตน ก้าวากันไม่ได้ ตามีหน้าที่เห็น หูไม่สามารถทำหน้าที่เห็นหรือดูแทนตาได้ หรือ หูมีหน้าที่ฟังได้ยิน ตาไม่สามารถทำหน้าที่ฟังหรือได้ยิน ทางศาสนา อายตนะแต่ละอย่างดังกล่าวนี้จึงบัญญัติว่าเป็น อินทรีย์ แปลว่า ความเป็นใหญ่ ก็คือ อชิปไตยนั่นเอง

การฝึกอบรมจิตทางพุทธศาสนาเป็นการทำสติให้มีสิ่งระลึกอยู่ตลอดเวลา เป็นการกำหนดรู้เรื่องชีวิตประจำวัน การกระทำทางกาย เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน รับประทาน ดื่ม ทำ พูด และการคิด มีสติสัมปชัญญะรู้รอบอยู่ที่ตนเอง สามารถยืนหยัดอยู่ในความเป็นอิสระได้ตลอดเวลา ถึงแม้จิตจะผูกพันอยู่กับโลกแต่ก็ไม่เป็นทาสของอารมณ์ มีอะไรมากระทบก็สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้²¹

การประยุกต์ใช้ธรรมะอชิปไตยเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยทั้งสี่แนวทาง ได้แก่ การควบคุมตนเอง การพัฒนาตนเอง การตรวจสอบตนเอง และการตรวจสอบภายนอก เป็นการยึดเอากฎเกณฑ์ ความดีงาม ความถูกต้อง บนพื้นฐานแห่งธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมทั้งระบบการเมืองราชการ สังคม หรือคนในแวดวงอาชีพอื่น ๆ ด้วย สิ่งที่น่าทึ่งให้เห็นมีการทุจริตคอร์รัปชัน การก่ออาชญากรรม การเสพ

²⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต). (2545). วินัยชาวพุทธ : สุขความสุขมั่นคงของคนที่เข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : โรงเรียนรุ่งอรุณ. หน้า 17-18.

²¹ ภักระ คำพิทักษ์. (2553). อชิปไตยตามหลักธรรม. โพสต์ทูเดย์/ไลฟ์สไตล์ 21 มีนาคม 2553. ค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2565, จาก <https://www.posttoday.com/lifestyle/17816>.

และการค้ายาเสพติด เพราะฉะนั้น การส่งเสริมให้ธัมมาธิปไตยเจริญงอกงามในใจคน เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าความถูกต้องดีงามเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถดำรงสังคมไทยไว้ได้ หากสังคมไทยคาดหวังความเป็นประชาธิปไตยที่มากขึ้น แต่กลับไม่สนใจในการพัฒนาประชากรให้มีความเป็นธัมมาธิปไตย ก็เสมือนเป็นการไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง เพราะคุณภาพของคนก็จะสะท้อนให้เห็นคุณภาพของประชาธิปไตยด้วย

9. บทสรุป

ความเข้าใจของคนไทยทั่วไปที่มีต่อภาพลักษณ์ของประชาธิปไตยนั้น ก็คือในสังคมของคนหมู่มาก ต่างคนก็ต่างมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เกณฑ์ตัดสินอำนาจสูงสุดของความถูกต้องหรือความประสงค์ของคนในระบอบนี้ก็คือเสียงข้างมากของประชาชนนั่นเอง การตัดสินใจ เช่นว่านี่เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากตัดสินใจผิดก็ตีไป ถ้าตัดสินใจผิดก็อาจเกิดความเสื่อมความพินาศได้ การที่จะตัดสินใจผิดหรือตัดสินใจถูก ก็อยู่ที่ความเป็นคนดี มีปัญญา เป็นผู้มีความดี และมี ความรู้ความเข้าใจ เฉลียวฉลาด สามารถในการคิด เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ประชาชนควรจะมี ถ้าประชาชน เป็นคนดีตั้งใจดี มีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญาชัดเจน คิดเป็น มองเห็นความจริง ก็ตัดสินใจได้ถูกต้อง ดังนั้น จากแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ประชาธิปไตยมีประชาชนเป็นปัจจัยหลัก ในการตัดสินใจ เพราะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในการเลือกผู้แทนให้เข้าไปบริหารประเทศว่า จะต้องเป็น คนดีและมีปัญญา การตัดสินใจที่วุ่นวาย วิฉัยด้วยเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ประชาธิปไตยในแนวกว้าง จึงมีความหมายทั้งในรูปแบบการปกครอง และเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในแง่ของการ ปกครองจะเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ ส่วนรวม รัฐบาลที่เกิดขึ้นนี้จึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ประชาชนได้บรรลุจุดหมายปลายทาง ของสังคม นั่นคือความผาสุกของประชาชน ซึ่งหมายความรวมถึง (1) เสรีภาพที่บุคคลอาจมีและใช้ได้ อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องสอดคล้องกับหลักการเรื่องความมั่นคง ความปลอดภัย ความ เป็นระเบียบเรียบร้อยและสวัสดิการของส่วนรวม (2) โอกาสที่บุคคลจะสามารถดำเนินงานหรือ กิจการต่าง ๆ ตามความต้องการ ทุกคนควรจะได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะพัฒนา ศักยภาพต่าง ๆ ตามความสามารถของตนเอง (3) บุคคลมีโอกาที่จะพัฒนาตนเอง มีความ เจริญก้าวหน้าทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถ และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (4) มีศักดิ์และ สิทธิในการปกครองประเทศ หรือการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจปกครองตนเอง

ปัญหาหลักในสังคมไทยมีอยู่สามด้านด้วยกันคือ ด้านพลเมือง ด้านการเมือง และด้าน ระบบราชการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีสาเหตุจากการขาดจริยธรรม ของบุคคลในระดับต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ธัมมาธิปไตยนี้เป็นทางสายกลางแห่งอธิปไตย เป็นการนำ หลักการที่ดีของทั้งฮัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยมารวมเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันก็ย่อมส่งผลดี และเกิด

ประสิทธิภาพในการปกครองหรือการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคลได้มากกว่า โดยมีผู้ปกครองที่เป็น (1) ผู้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา (2) ผู้มีความเด็ดขาด และเชื่อมั่นในตนเอง (3) ผู้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (4) ผู้รู้จักตามทันข่าวสาร และเหตุการณ์ของโลก (5) ผู้ไม่เชื่อข่าวสารหรือผู้อื่นโดยง่าย และเชื่ออย่างมีเหตุมีผล (6) ผู้ใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานประกอบการพิจารณาตัดสินใจ (7) ผู้ปฏิบัติตามกฎ ศีลธรรม และประเพณีอันดีงามของสังคม (8) ผู้หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เป็นนิจ

การปฏิบัติตามแนวทางธัมมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือประยุกต์ใช้พัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยมีคุณค่าทั้งต่อปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและต่อการปกครอง ธรรมนูญบาลในระบอบการปกครอง ซึ่งมีหลักการสำคัญโดยรวมเป็นการยึดมั่นในกฎกติกา ความจริง ความดีงามและความถูกต้อง ตามประชาตติสัยส่วนใหญ่ของประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองนั้น และหลักการย่อย หมายถึง ศีลห้าและหลักกุศลกรรมบถ ที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของปัจเจกบุคคล ส่งผลให้มีพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางความคิดจิตใจที่ถูกต้องดีงาม ละเว้นการทำชั่วและตั้งมั่นอยู่ในกายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ปัญหาจริยธรรมของบุคคลต่าง ๆ ก็จะได้รับแก้ไข ซึ่งจะส่งผลให้ปัญหาของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยย่อมได้รับการแก้ไขและพัฒนาไปด้วย แม้ว่าคนไทยจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าความคิดเหล่านั้นจะเป็นความคิดที่เป็นอัตตาธิปไตย โลกาธิปไตยก็ตาม หากยึดมั่นเดินตามแนวทางแห่งธัมมาธิปไตย ความคิดเห็นต่างของคนในชาติจะสามารถนำมาช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับอารยประเทศอื่นได้²²

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- เกษียร เตชะพีระ, *ปัญหาของประชาธิปไตย: เอกลักษณ์*, ค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2565, จาก http://www.people.umass.edu/pokpongji/Interest/interest_kasean_15.htm.
- พิสุทธิพงศ์ เอ็นดู, วิโรจน์ ทองปลิว. (2562). *พุทธอธิปไตย 3 กับมุมมองความเห็นต่าง*. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ ปีที่ 4 ฉบับที่ 11 มกราคม-มิถุนายน 2562.

²² พิสุทธิพงศ์ เอ็นดู, วิโรจน์ ทองปลิว. (2562). *พุทธอธิปไตย 3 กับมุมมองความเห็นต่าง*. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ ปีที่ 4 ฉบับที่ 11 มกราคม-มิถุนายน 2562. หน้า 74-75.

พระพุทธศาสนา กับการเมืองและสันติภาพ. ค้นเมื่อ 3 ธันวาคม 2565, จาก

<https://sites.google.com/site/fon5481136057/hnwy-thi-7/7-1>

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *วินัยชาวพุทธ : สู่ความสุ่มั่นคงของคนที่เข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ :
โรงเรียนรุ่งอรุณ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* พิมพ์
ครั้งที่ 12.

ภัทรธำ คำพิทักษ์. (2553). *อธิปไตยตามหลักธรรม*. โพสต์ทูเดย์/ไลฟ์สไตล์ 21 มีนาคม 2553. ค้นเมื่อ
1 ธันวาคม 2565, จาก <https://www.posttoday.com/lifestyle/17816>.

เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์. (2508). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มปป.

ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ. (2545). *โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาศูนย์วัดผลการพัฒนาระบบบริหาร
จัดการที่ดี*. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

บรรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2545). *การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ :
วิญญูชน.

ประยงค์ แสนบุราณ. (2547). *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ศาสนากับการเมืองการปกครอง . ค้นเมื่อ 3 ธันวาคม 2565, จาก

<https://sites.google.com/site/metawatee/sasnaphuth/sasna-kab-karmeuxng-kar-pkkrxng>.

อนุชา พละกุล, สุรพล สุขะพรหม, ยุทธนา ประณีต, พระสมุห์อาคม อาคมธีโร, ดาวันภา เกตุทอง.

(2563). *ธรรมาธิปไตย : แนวคิด ทฤษฎี และการส่งเสริมการตื่นตัวทางการเมือง*

*ระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน**. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1

(มกราคม – มิถุนายน 2563).

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนัยและปรตณัยจากภาพยนตร์เรื่อง
“Pay It Forward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท
ผู้แต่ง : หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา
ผู้วิจารณ์ : พระอธิการบุญลม โกวิท

ความนำ

หนังสือที่จะนำมาวิจารณ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนัยและปรตณัยจากภาพยนตร์เรื่อง “Pay It Forward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท” นี้มาจากการทำ
ดุขปฏิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอัตนัยและปรตณัยในภาพยนตร์เรื่อง “เพย์อิท
ฟอร์เวิร์ด หากใจเราพร้อมจะให้ (ใจ) เราจะได้มากกว่าหนึ่ง” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทอัน
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญา จากการ
ศึกษาพบว่าแนวคิดอัตนัยมีความหมายที่ตรงกับความเห็นแก่ตัว ตระหนี่ เป็นพฤติกรรมที่
ผู้กระทำมุ่งเพื่อประโยชน์ตนเองเป็นหลัก ส่วนแนวคิดปรตณัยเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
หรือช่วยเหลือสังคมส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับการการให้ทานอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ตัวเองและ
ผู้อื่น รวมถึงประโยชน์ทั้งฝ่าย และยังพบว่า อัตนัยกับปรตณัยนั้น ต่างก็มีคุณค่าทางศีลธรรม
ทั้งสอบแนวคิด เพียงแต่ต้องมีความรอบคอบและใช้ปัญญาในการเลือก ซึ่งมีทั้งหมด ๕ บท
๑๕๓ หน้า¹

ผู้เขียนได้กล่าวสรุปของหนังสือเรื่องนี้ว่า การเสนอภาพของมนุษย์มุมมองอัตนัยและปร
ตณัยในภาพยนตร์เรื่องนี้ ทำให้ผู้เขียนตั้งข้อสงสัยว่า ท้ายที่สุดแล้วการกระทำที่ดูเหมือนจะ
เป็นการทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นของตัวละครต่าง ๆ นั้น มีรากฐานมาจากการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วน
ตนหรือไม่และหากตัวละครจะเลือกแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งจากทั้งสองแนวคิดนี้ ตัวละครจะเลือก
แนวคิดไหน เพราะอะไร ปรตณัยจะสามารถมีพื้นที่ให้อัตนัยสอดแทรกอยู่ในสถานการณ์ที่มี
อิทธิพลต่อความคิดของเราในการเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้หรือไม่

¹ หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนัยและปรตณัย
จากภาพยนตร์เรื่อง “Pay It Forward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท”, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรีวัฒนธรรมการพิมพ์ จำกัด ๒๕๖๒, หน้า บทนำ.

เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนิยมและปรัตถนิยมจากภาพยนตร์เรื่อง “Pay It Forward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท” ประกอบด้วยเนื้อหา ๕ บท ดังนี้

บทที่ ๑ ผู้เขียนได้ตั้งหัวข้อว่า แนวคิดอัตนิยมและปรัตถนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดปรัตถนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ข้อสังเกตข้างต้น ที่กล่าวถึง เพื่อจะลำดับความเป็นมาของเนื้อหาของภาพยนตร์เป็นเรื่องของครูสอนวิชาสังคมศึกษาที่มอบหมายงานให้นักเรียนชั้น ม.๑ ไปทำเป็นงานนอกเวลาตลอดช่วงปีการศึกษาเพื่อเก็บคะแนนเพิ่ม ซึ่งเขาก็ทำมาตลอด ๑๒ ปี และได้คิดว่าปีนี้จะมีอะไรแตกต่างออกไป การบ้านที่วันนี้ คือให้นักเรียนไปคิดหาวิธีว่าจะเปลี่ยนโลก ให้ดีขึ้นได้อย่างไรและให้ลงมือทำตามแนวคิดนั้น วันที่มีการนำเสนอแนวคิดหน้าชั้นว่าจะทำอะไรบ้าง เทรเวอร์แม็คคินนี เด็กวัย ๑๒ ปีออกมาอธิบายถึงทฤษฎี Pay it forward ห่วงโซ่แห่งการทำความดี ต่อเนื่อง ที่ส่งต่อการทำความดีด้วยการให้ความช่วยเหลือคนอื่นต่อไปเรื่อยๆ ถ้ามีใครมาทำดี มาช่วยเหลือเรา ก็ไม่ต้องตอบแทนอะไรกลับไปที่คุณทำแต่เปลี่ยนเป็นไปช่วยเหลือคนอื่น ๆ อีก ๓ คน แทน นั่นคือการส่งต่อความดี ตามทฤษฎี Pay it forward

บทที่ ๒ ผู้เขียนได้ตั้งหัวข้อว่า แนวคิดอัตนิยมและปรัตถนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้เขียนได้เห็นได้ว่าความเห็นแก่ตัวแท้จริงมีแรงกระตุ้นจากธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ด้วยเหตุนี้การกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อตัวเองจึงมิได้ถือเป็นสิ่งน่าเกลียดแต่อย่างไร ซึ่งประเด็นดังกล่าวต่อมาเกิด การถกเถียงและวิพากษ์ถึงหลักแนวคิดนี้จากนักปรัชญาหลายท่าน เช่น แมกซ์ เชเลอร์ (Max Scheler), เฮร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงทำให้พอเห็นถึงความหมายของแนวคิดอัตนิยม (egoism) และนักปรัชญาอัตนิยมคนสำคัญ นอกจากนี้ยังมีคำถามทางอัตนิยมทางจิตวิทยาอื่นเช่น “คำนึงตนเท่านั้น” กับ “คำนึงถึง ตนเป็นอันดับแรก” หรือ “ผลประโยชน์ส่วนตนที่แท้จริง” กับ “ผลประโยชน์ส่วนตนที่ปรากฏ” หรือ “ผลประโยชน์ส่วนตนบางประการ” กับ “ทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมากที่สุด” คำถามเหล่านี้เพื่อ ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงถึงสิ่งที่เป็นแรงจูงใจ (motivation) และพฤติกรรม (behavior) ว่าเหตุใดมนุษย์จึงกระทำเช่นนั้น เหตุผลที่สนับสนุนในพฤติกรรมเช่นนั้น นักอัตนิยมพบว่าไม่มีทฤษฎีที่สนับสนุนด้วยกัน หลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีสุนิยมทางจิตวิทยา การปฏิเสธทฤษฎีตรงข้าม และการหลอกตัวเอง นั่นเอง

บทที่ ๓ แนวคิดเรื่องอัตนิยมและปรัตถนิยมในภาพยนตร์เรื่อง “เพย์ อิท ฟอเวิร์ด หากใจเราพร้อมจะให้ (ใจ) เราจะได้มากกว่าหนึ่ง” สิ่งที่จะกระทำนั้นสามารถเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ของ คนอื่นด้วยได้หรือไม่ หรือว่าการกระทำเพื่อประโยชน์คนอื่น ก็คือการกระทำที่

ตนเองได้ประโยชน์ด้วย เช่นกันรวมอยู่ในนั้น และหากจำเป็นต้องเลือกกระหว่างอัตตานิยมกับ ปรัตตานิยม ผู้กระทำมีทางเลือกให้ เลือกได้แค่ไหน

บทที่ ๔ วิเคราะห์แนวคิดอัตตานิยมและปรัตตานิยมจากภาพยนตร์เรื่อง “เพย์ อิท ฟอร์ เวอร์ด หากใจเราพร้อมจะให้ (ใจ) เราจะได้มากกว่าหนึ่ง” ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท แนวคิดปรัตตานิยมนี้มีลักษณะหลักการปฏิบัติเหมือนการให้ทานในทาง พุทธปรัชญา โดยถือความหมายของคำว่าปรัตตานิยมที่หมายถึงการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความสมัครใจ ทั้งที่ไม่ใช้ภาระหน้าที่ของตนที่จะต้องกระทำและในการกระทำนั้นไม่ได้หวังผลตอบแทนใดๆ เพียงแค่ หวังเพื่อทำให้คนอื่นพ้นจากทุกข์หรือพ้นจากปัญหาที่เป็นอยู่ มุ่งหวังให้สังคมเกิดมีความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ ก็ตรงกับลักษณะความหมายแห่งการให้ทาน เพราะการให้ทานนั้นเป็นการแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ ด้วยจิตใจที่ดีงาม มุ่งเพื่อบุชาพระคุณ หรือมุ่งเพื่อสงเคราะห์แก่คนตกทุกข์ได้ยากแก่คนทั่วไปด้วยความกรุณาสงสารเป็นสำคัญ

บทที่ ๕ ว่าด้วยสรุปผลการวิจัย ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ ในบทนี้เป็นบทสรุปศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอัตตานิยมและปรัตตานิยมใน ภาพยนตร์เรื่อง “เพย์ อิท ฟอร์เวอร์ด หากใจเราพร้อมจะให้ (ใจ) เราจะได้มากกว่าหนึ่ง” ในทัศนะของ พุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้สรุปประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ ในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท มนุษย์มีโอกาที่จะเลือกการกระทำที่เป็นปัจจัยที่ ก่อให้เกิดกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม จะดีจะชั่ว อยู่ที่ตัวเราเลือก ทั้งในเรื่องจาคะหรือการให้ทาน ใครทำได้มากก็ทำ แต่ถ้าทำไม่ได้มากก็ทำเท่าที่ทำได้ ในฐานะผู้กระทำ เราควรเลือกอันที่ตนเองเสีย ประโยชน์ในระดับที่พอยอมรับได้เพราะหากเราเลือกการเสียประโยชน์ส่วนตนโดยสิ้นเชิง จนถึงขั้น ยอมสละชีวิต ก็อาจจะเข้าข่ายในเรื่องการกระทำเหนือหน้าที่ ที่สุดท้ายแล้ว มนุษย์ก็ไม่ควรที่จะเสียสละ อย่างนั้น ยกเว้นในกรณีที่ยากจะมีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เช่น พระโพธิสัตว์ นักบุญเทเรซ่า วีรบุรุษอย่างจาแซม ซึ่งแน่นอน การเสียสละประโยชน์ส่วนตนโดยสิ้นเชิงแบบนี้ จำเป็นที่จะต้องจัดการไม่ให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังเดือดร้อนไปด้วย

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์มีความเห็นสอดคล้องกับผู้เขียนในหนังสือนี้ ๒ ประเด็นหลัก คือ

๑.งานเขียนเกี่ยวกับ เรื่องแนวคิดอัตตานิยมและปรัตตานิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่การจะเลือกกระทำใดๆ ตามแนวคิดไหนก็ตามหากเป็นการเลือกบนฐานของประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับตนเองควรเลือกด้วยความรอบคอบและหากทางเลือกนั้นเป็นการบังคับฝืนใจตนเอง ก็ต้องเลือกด้วยอารมณ์ที่ควบคุมได้ในระดับหนึ่งต้องปล่อยวางและทำใจยอมรับเพื่อจะได้ไม่ต้องลดคุณค่า

ของตนเองลงไปจนถึงระดับที่จิตใจเศร้าหมองจากการเลือกนั้นและหากจะเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นนั้น ก็ยังต้องกระทำอย่างรอบคอบ และควรจะให้เสรีภาพในการเลือกของผู้ที่จะได้รับประโยชน์นั้นว่าต้องการให้ช่วยหรือไม่ หรือตัดสินด้วยปัญญาว่าควรจะช่วยแบบไหนซึ่งเขียนได้อย่างครอบคลุมในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท มนุษย์มีโอกาสนี้ที่จะเลือกการกระทำที่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม จะดีจะชั่ว อยู่ที่ตัวเราเลือก ทั้งในเรื่องจาคะหรือการให้ทาน ใครทำได้มากก็ทำแต่ถ้าทำไม่ได้มากก็ทำเท่าที่ทำได้ (หน้า ๘-๑๐)

๒.แนวคิดอัตนิยมที่เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลกรรม ตามความเข้าใจของคนทั่วไปคือลักษณะของการกระทำไม่ว่าจะทางกาย วาจา ใจที่แสดงออกถึงการเอาเปรียบผู้อื่น ใจแคบ ไม่มีความเสียสละ ไร้น้ำใจ ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่พวกพ้องและผลประโยชน์ส่วนตน โดยไม่สนใจว่าผู้อื่นจะได้รับผลกระทบอย่างไร เมื่อมองในความเข้าใจลักษณะของอัตนิยมนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเกิดขึ้นเมื่อมีกันอยู่มากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป หรือเมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็น สังคม ซึ่งทำให้อาจตีความได้ว่า หากมนุษย์อยู่เพียงลำพังคนเดียว อัตนิยมนี้อาจจะไม่เกิดขึ้น เพราะจะไม่มีใครเอาเปรียบใครหรือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรืออุทิศตนทำความดีเพื่อใคร ผู้เขียนได้แจกแจง ชี้ให้เห็นว่าอัตนิยมที่อยู่ภายในจิตใจ คือความเห็นแก่ตัวที่ยังไม่มีการแสดงออกเกิดขึ้นภายในใจเท่านั้น แนวคิดเรื่องนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของอัตนิยมอย่างมาก และให้การปฏิบัติของคนในสังคมเท่าเทียมกันอย่างถูกต้อง จะมีลักษณะเป็นการแสดงพฤติกรรมที่จะให้ตนเองได้ ประโยชน์ แม้ว่าจะเป็นโทษแก่ผู้อื่นก็ทำให้ความเห็นแก่ตัวที่แสดงออกโดยตรงนี้จึงมีผลเดือดร้อนต่อตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงหรือทางอ้อม (หน้า ๘๒-๘๔)

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นต่าง

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดที่เห็นต่างกับผู้เขียนหนังสือนี้อยู่หลายประเด็น แต่มีประเด็นที่สำคัญ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

๑. เรื่องการตีความแนวคิดอัตนิยมและปรัตถนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีทั้งที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก และไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนที่ยึดถือกันมาแต่เดิม รวมทั้งการตีความที่ถูกใจสังคม และไม่ถูกใจกลุ่มแนวคิดอื่นๆอีกเพราะมีมุมมองต่างกัน ในกรณีนี้ ผู้เขียนไม่มีการวิเคราะห์หรือยกตัวอย่างประกอบในเรื่องที่นำมาเขียนทำให้ผู้อ่านเกิดข้อสงสัย ไม่เปรียบเทียบอธิบายออกมาให้ชัดเจนว่าถูกหรือไม่ถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎกว่าไว้อย่างไร และควรจะขยายความออกมาให้เห็นทางถูกต้อง มิใช่ปล่อยตามแนวคิดตะวันตก เพราะการตีความมีทั้ง

คุณประโยชน์และโทษอย่างมหันต์ การตีความอาจถูกต้องพอใจส่วนหนึ่ง แต่สิ่งที่ไม่ถูกต้องจะเกิดปัญหาในกายภาคนั้นก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (หน้า ๘-๑๐)

ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้เขียนยังมีการยกประเด็นทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นตัวอย่งที่กล่าวว่ามีตามถูกต้องตามแนวคิดนั้นๆ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น ถือเป็นหนึ่งในที่เป็นภาพปรากฏความเป็นพุทธะของพระศาสดาผ่านพุทธ จริยาและการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ ทั้งยังเป็นมหาปณิธานเริ่มต้นในการเริ่ม กระทำหลังตรัสรู้ ซึ่งผู้เขียนได้ยกประเด็นมาเพื่อให้ทราบสาเหตุเท่านั้นยังขาดการขยายความให้เห็นรูปธรรมเพื่อผู้อ่านจะได้เข้าใจประเด็นอย่างถูกต้อง

๒. เรื่องการวิเคราะห์แนวคิดอัตนิยมในภาพยนตร์ที่ผู้เขียนวิเคราะห์ ผู้เขียนเห็นว่า นัยยะที่ใกล้เคียงกับหลักแนวคิดอัตนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทก็คือความเห็นแก่ตัวกระทำสิ่งที่มุ่งแต่ประโยชน์ตนเองเป็นหลักยึดมั่นถือมั่นในตัวตน แต่อัตนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น แม้จะเป็นการกระทำที่มุ่งประโยชน์ตนก็สามารถทำให้เกิดผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เพราะถึงจะทำให้เกิดผลร้ายแก่คนกลุ่มหนึ่ง แต่ก็อาจก่อให้เกิดผลดีแก่คนอีกกลุ่มหนึ่งได้ อัตนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะเป็นกิเลส ตัณหา แบ่งออกเป็นอัตนิยมที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม (หน้า ๖๕-๖๗)

ผู้วิจารณ์เห็นว่า อัตนิยมไม่ให้มีมากเกินไป ก็จะทำให้เกิดประโยชน์และเอื้อต่อการเกิดกุศลกรรมได้ ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้เขียนก็ให้ข้อมูลในเรื่องนี้น้อยเกินไป อาศัยแต่เพียงมูลฐานในตัวละครในการเดินเรื่องซึ่งตามความเป็นจริงแล้วจะเอาตัวละครมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ตัดสินใจ และให้เหตุผลอาจจะยังไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจ และกล่าวว่าอาจมีแนวคิดที่ต่อต้านแนวคิดแบบนี้ในเวลานั้นก็มีไม่น้อย สิ่งที่คุณเขียนมีคุณก็มีคุณก็มีการที่ไปเห็นด้วยกับคำสอนและวิธีการของแนวคิดจากตัวละครมากกล่าวอ้างว่า เป็นของพุทธปรัชญาเถรวาทด้วย หรือในการที่ผู้เขียนได้โยงไปกับศาสนาอื่นๆ ให้เข้ากับแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาด้วยนั้น นอกจากผู้เขียนเองผู้เดียวเท่านั้นที่รู้จุดประสงค์แท้จริงนั้น ที่สำคัญผู้เขียนไม่ได้มีการยกตัวอย่างประกอบว่าทำอย่างไรอัตนิยมที่ทำให้เกิดอกุศลกรรมและกุศลกรรม ซึ่งได้พูดถึงแต่ตัวละครเท่านั้นแต่ความจริงอาจจะไม่เป็นดังตัวละครที่ยกมาอธิบายก็ได้

บทสรุป

จากหนังสือเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนิยมและปรตถนิยมจากภาพยนตร์เรื่อง “Pay It Forward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท หนังสือเล่มนี้ มีทั้งหมด ๕ บท กล่าวได้ว่าทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดในเรื่องการกระทำใดจะมีค่าทางศีลธรรม การกระทำนั้นควรเป็นไปเพื่อ

ประโยชน์ของตนเอง และแม้จะเป็นการกระทำที่มุ่งประโยชน์ตน ก็สามารถทำให้เกิดผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เห็นว่าหนังสือเรื่องเล่มนี้ เขียนได้ในระดับดีมีประโยชน์ต่อผู้อ่านเป็นอย่างมากและมีจุดเด่นที่ผู้เขียนสรุปประเด็นสำคัญมาและสามารถจะเลือกกระทำใดๆ ตามแนวคิดไหนก็ตามหากเป็นการเลือกบนฐานของ สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้ในการปฏิบัติตามหลักการทางอัตนิยมเพื่อให้เป็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับตนเองและหากจะเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นนั้นก็ยังต้องกระทำอย่างรอบคอบ และควรจะให้เสรีภาพในการเลือกของผู้ที่จะได้รับประโยชน์นั้นว่าต้องการให้ช่วยหรือไม่หรือตัดสินใจด้วยปัญญาว่าควรจะช่วยแบบไหนไม่ว่าจะเป็นแนวคิดอัตนิยมกับปรัตถนิยมทั้งสองข้อนี้

บรรณานุกรม

หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา, การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดอัตนิยมและปรัตถนิยมจากภาพยนตร์เรื่อง “Pay It Porward” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท ๒๑ เซ็นจูรีวัฒนธรรมการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๒).

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารภาษาศาสตร์ปริทัศน์"

หมายเลขบัญชี "459-0-87452-0"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ได้ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 10-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวเลขเช่นตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีกครั้ง ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเรียงมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 – 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น
- 2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ
- 5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด
- 6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป
- 7) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ (1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- 8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมรูปแบบแบบแฟมเพด

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 20 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิงค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

